

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa

**Az Első (Szegedi) Iskola
Előadásai és Iratai**

Zürich 1993

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa

Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai

Zürich 1993

***Köszönet a jelen kiadvány
nyomdaköltségeinek fedezetéért
a Művelődési és Közoktatási Minisztérium
(Budapest)
Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Főosztályát illeti***

Felelős szerkesztő: Dr. Csihák György

Készült:
az URBAN GRAFIK Kft.
gondozásában
ISBN 963 8465 00 x

Tartalomjegyzék

Csihák György: Előbeszéd	5
Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve	7
Götz László: Keleten kél a nap	19
Sebestyén László: Szkíták–hunok–magyarok	39
Kálnási Árpád: A finnugor elmélet érvrendszere. A nyelvtudomány és a magyar őstörténet	55
Nagy Kálmán: A magyarok hadművészete a fejedelmek korában	73
Farkas József: A néprajz és a magyar őstörténet	87
Henkey Gyula: Az embertan és a magyar őstörténet	97
Farkas József: A magyar őstörténet írásos forrásai	109
Endrey Antal: A Nimród-monda őstörténeti jelentősége ...	115
Pandula Attila: Magyar állami és közösségi jelképek	127
Pandula Attila: A magyar nemzeti zászló és lobogó történelmének főbb állomásai	145
Endrey Antal: A Szent Korona-eszme	155
Szekeres István: Írás és történelem	169
Fejes Pál: Az egyik tatárlakai tábla olvasata	181
Forrai Sándor: Egy középkori székely botnaptár	209
Juba Ferencz: A tenger a magyarság őstörténetében	219
Endrey Antal: Erdély történelmének rövid összefoglalása ..	241

FÜGGELÉK	256
MEGHATÁROZÁSOK	256
Őstörténetünk	256
Őshazánk	257
Őseink – rokonaink	257
Honfoglalásunk	257
Magyar	258
Kalandozásaink	258
Államalapításunk	259
 Az Egyesület Házirendje	260
Az Egyesület Nyilatkozata	261
<i>A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első</i>	
Magyar Történelmi Iskolája	262
Felhívás az Egyesület Tagjaihoz és az Iskola Résztevőihez	262
Az Iskola Műsora	266
Jegyzőkönyv	272
Sajtóközlemény	274

ELŐBESZÉD

Különös története van ennek a könyvnek.

Nyolc éve működik az az Egyesület, amely előkészítette, amelynek tagjai írták. Ezek a történészek négy világrész tizennégy országában élnek, és a magyar történelemkutatás támogatását, a kutatási eredmények terjesztését tűzték ki célul.

Szegeden, 1992 augusztusában léptünk a nyilvánosság elé – addig jobbra a szakemberek közössége voltunk. Szakemberek, akik főleg a magyar őstörténet és kora középkor kutatásával foglalkozunk. De nem kizárólag.

Első iskolánkba két világrész kilenc országából mintegy száz-huszan jöttek. Az oktatásban részt vevő húsz egyesületi tag pedig három világrész hét országából érkezett és oktatott – a saját költségére. Ilyen egyesület ez: ide senki sem azért jön, mert pénzt, dicsőséget, szakmai minősítést vagy kitüntetést vár. Ellenkezőleg: itt mindenki fizet – tanár-tanuló egyaránt. Az Iskola többi költségét a Művelődési Minisztérium Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Főosztálya, valamint az Ilyés Alapítvány, a jelen kiadvány nyomdaköltségét szintén a Művelődési Minisztérium említett főosztálya fedezi. Csak a nyomdaköltségét, mert minden más költségét az Egyesület tagjai adják – jórészt saját munkájukkal. A szerzői jogdíjról is lemondanak az Egyesült javára.

Ez a könyv azért is különleges, mert pénzért nemigen kapható. Kis kivétellel valamennyi példányát ingyen kapják az Iskola résztvevői és a magyarországi könyvtárak. Az Iskolát ugyanis évről évre megismételjük: 1993-ban Tab, 1994-ben Tapolca adja otthonát. A kárpát-medencei magyar történelem jeles tájai. A további jövő még a sors könyvében van megírva...

Ha azonban lesz jövő, akkor az is olyan lesz, mint ennek az Egyesületnek a múltja: csendes, dolgos, tiszteletadó.

Ez a könyv – mint csepp a tengerből – mutatja, hogy itt nincs se parancsuralom, se szakmai erőlködés, se mások lebecsülése.

Nincs uralkodó irányzat se. Itt békésen megfér egymással minden letisztult nézet.

Sajnos néhány előadás kimaradt kötetünkből, mert ott a mondanivaló lényege a képekben – többnyire színes képekben – van. Olyan kiadványra, amelyben drága, színes képek is lehetnek, nem futja erőnkből. Ez nem minősítése bármely előadásnak. Az Iskola sikere, és ezzel a közösség köszönete mindazoké, akik elérésében önzetlenül közreműködtek.

Fizesse meg a magyarok Istene.

Uster, 1993. új kenyér hava

Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

CSIHÁK GYÖRGY

**A MAGYAR PARLAMENTARIZMUS
EZER ÉVE**

A magyar középkor kezdetét veszi az egységes, keresztény, magyar állam megalakulásával a Kárpát-medencében, és ezen állam szuverenitása teljes elvesztésével ér véget.

A magyar állami önrendelkezés 1920. június 10-én, délelőtt 10 órakor, a Versailles-i Békeszerződés magyar részről történt aláírásának pillanatában veszett el részlegesen. Ekkor vették el ezeréves államunk területének kétharmadát, lakóinak több mint a felét. A nemzeti önrendelkezés teljes elvesztése 1944. március 19-én következett be, amikor a Harmadik Birodalom katonái az ország maradék egyharmadát is elfoglalták, nemzeti intézményeink egy részét formálisan is szétzúzták, nemzeti vezetőinket, velük kormányzónkat, fogságra vetették.

Alapvetően a helyzet akkor sem változott, amikor a második világháborús hadi események következtében a Kárpát-medencében a Szovjetunió Vörös Hadserege vette át az ország egyharmadának a megszállását. A Jaltai és a Potsdami Egyezmények a trianoni határokat helyreállították, és az ezeréves magyar állam területe csehszlovák, jugoszláv, olasz, osztrák, román és szovjet megszállás alatt maradt.

A magyar nemzet, amely az államalapítástól napjainkig a Kárpát-medence etnikai többségét adja, sem a trianoni, sem a potsdami békét nem ismerte el. Valamely megszálló hatalom csapatainak a kivonásával helyreállítható a részleges magyar nemzeti szuverenitás az ország felszabaduló területén.

A középkori magyar történelem a Szent Korona története.

Az ősiségi törvény (1351) a következőket mondja: "Sacra Corona radix omnium bonitum et iurium", azaz a Szent Korona minden javak és jogok gyökere. A magyar király "Caput Sacrae Coronae", azaz a Szent Korona Feje, a magyar nemzet "Membre Sacrae Coronae", azaz a Szent Korona Tagja, és a kettő együtt "Corpus Sacrae Coronae", azaz a Szent Korona Teste.

A középkori magyar állam területe a Szent Korona Területe, az állam lakói a Szent Korona Polgárai, alkotmánya a történelmi magyar alkotmány, a Magyar Jogi Test, a Corpus Juris Hungarici –

amelyek megtestesítője a Szent Korona. Így az országban nincsen se gazdátlan birtok, se jogfosztott magyar. Ezért nincsen hontalan magyar se.

A Szent Koronával foglalkozó szakemberek eredményei egyedülállóan érdekesek, néhol meghökkentőek. Az eredmények részletes ismerete minden magyar kötelessége.

Egyesek rámutatnak arra, hogy az ősi Egyiptom koronája is szent volt – egyiptomiul pschent-nek mondták. Két részből állt: az egyik rész jelentette Felső-, a másik rész Alsó-Egyiptom tulajdonát. Szentek voltak a városok is, ahol ezt a koronát őrizték. Némelyek azt állítják, hogy a Szent Korona egy latin és egy görög részből áll, ami szimbolizálja Szent István királyunk korának kettészakadt kereszténységét. Ez egybecseng azzal, hogy királyaink apostoli királyok. A történelem nem ismer más apostoli királyságot. Némely kutató a Koronán a régi Egyiptomba és Mezopotámiába vezető szimbólumokat vél felfedezni. A Koronái megvizsgáló aranyműveseink arra a megállapításra jutottak, hogy a Szent Korona késő avarkori, egységes avar mű. Többen igazolva látják, hogy ez a Korona már az avar korban a Kárpát-medence tulajdonát jelentette.

Az mindenesetre tény, hogy a magyar Korona az egyetlen szent korona a keresztény történelemben, és képében Magyarországot négyszer ajánlottuk a Boldogasszony oltalmába: 1038-ban, 1317-ben, 1693-ban és 1896-ban. A felajánlás mindig közjogi keretben történt – az egyetemes történelemben is az 1038-as volt a legelső ilyen tett.

Magyarország tehát a Boldogasszony tulajdona. Ennek a ténynek már a keresztény állam megalapítása idején is különleges jelentősége volt, mert így királyaink államunkat formálisan is kivonták a földi hatalmasságok – a bizánci császár, a római pápa és a német-római császár – jelképes és valódi hatalma alól.

Középkori történelme során számos nemzet és népcsoport nyert felvételt a Szent Korona népei közé vagy a Szent Korona területére. Ezeket a népeket saját szokásaik, joggyakorlatuk, népi egységük érintetlenül hagyásával vettük fel és védtük századokon

át. Ezzel a tettevel a magyarság egyedül áll Európában, ahol ugyanezen időben a többi népek – a szó legszorosabb értelmében – tűzzel és vassal hozták létre egynyelvű, egyvallású és megszokású nemzetállamaikat. Főleg a szomszédos országok területéről menekült a lakosság nagy számban hozzánk. Vonzotta őket a magyarok nagy gazdagsága, de az országban uralkodó jogrend is. Hazájukban senki nem védte őket még saját uraiktól sem, míg a magyar államban magas színvonalú jogrend volt.

A horvátok, akiknek népanyagában meghatározó az avar elem, 1090-ben a magyar királyt választották királyukká, és ettől az időtől kezdve saját kívánságukra maradtak hűek a Szent Koronához. Amikor a későbbi évszázadok során a törökök elől egyre északabbra húzódtak, ősi magyar területre engedték őket. Egyes nemzeti kiválóságaik pont olyan derék horvát hazafiak, mint amilyen nagyszerű magyarok.

A szerbek, egy tipikus balkáni szláv népesség, szintén a török elől menekülőben, részben pedig a törökkel szövetségben került egyes ősi magyar területekre, ahol főleg a török hadjáratai során kipusztult magyar lakosság helyét foglalták el. A modern szerb kultúra, betű, nyomtatás évszázadokon keresztül Budáról kiindulva, főleg magyar pénzen terjedt.

A Kárpát-medencében a románokról mint hegyi pásztorokról szól az első okmányos említés, a 12. századból. A románok a dákok utódainak mondják magukat, akik viszont a törökös népek csoportjába tartoznak. A románok eredete sajnos tisztázatlan. Mai hazájuknak a Kárpátokon kívüli területein is a dunai földműves műveltség virágzott, amely népessége szabár, blak, bulak volt, majd tipikus török népeket találunk ott: bolgárokat, besenyőket, kunokat, jászokat (Jassi = Jászvásár). A román kultúra és betű is Magyarországból, magyar pénzen indult.

A ruténokat a magyar királyok telepítették a balkáni szlávok köréből az Északkeleti Kárpátok nyugati oldalára a 14. században.

A tótok mintegy harmincezer főnyi szláv népessége feltehetően már a Felvidéken élt Árpád honfoglalása idején. A magyarság

biztosította évszázadokon át zavartalan fejlődésüket, miközben kulturális központjuk szintén Buda lett. Népanyagukat nagymértékben feltöltötték a török elől, a hegyes, erdős Felvidékre menekülőmagyarok.

A németek nagyobb csoportjai különböző időpontokban érkeztek a magyar állam területére. Az ország nyugati határvonala a történelem során gyakran változott, így nyilván mindig éltek magyarok a Lajtán túl, és németek a Lajtán innen. Az erdélyi szászokat királyaink telepítették a 12. században, rendben oda. Az ország többi vidékére főleg a török által elpusztított lakosság helyére kerültek, szervezett telepítés révén.

A Kárpát-medencében azonban mind a mai napig a magyar etnikum zárt rendben él, és többségben van, tehát magyar kisebbségről nem lehet sehol se beszélni. A fent említett népek a Kárpát-medence nemzetiségei. Ha magyar került a Kárpát-medence területén más állam fennhatósága alá, akkor ott ő nemzetiségi magyar.

Középkori történelemírásunk három fő problémával küzd: az egyik a nemzetiségi kérdés, a másik a társadalmi szerkezet kérdése, a harmadik a magyarság mibenléte és történelmi rendeltetése felől vallott nézet, amit nemzeti metafizikának is neveznek.

A trianoni békecsinálók a nemzetiségi kérdést úgy oldották meg, hogy szétverték azt az erőt, amely Európa hátát védte és Közép-Európában a rendet fönntartotta: a német és a magyar államot. A rendcsinálók rendet teremtettek ott, ahol igazából semmi elrendezni való nem volt. Akik elkövették – az angolok és a franciák –, azoknak Közép-Európában, valamint az amerikaiak, akiknek Európában semmi keresnivalójuk nem volt. Mire a hibát észrevették, a Vörös Hadsereg már a Rajnánál állott, és a nyugati stratégiák népüknek azt jelentették, hogy a várható szovjet támadást a Pireneusoknál és a La Manche tengerszorosnál fogják feltartóztatni. A közbeeső mérleget a második világháború jelentette: tízmillió embert hurcoltak rabszolgatáborokba, húszmillió embert tettek földönfutóvá, 59 millió ember szenvedett nyomo-

rult halált, százmillió embert hajtottak idegen járom alá, és csillagászati számokkal kifejezhető értékek pusztultak el – Versailles igazolására. A végeredményt olyan utódállamok képezik, amelyekben az államalkotó nép a legnagyobb kisebbség, és amelyek Trianon után hetven évvel ingatagabbak, mint amilyen a magyarok állama ezerévi fennállása alatt sohasem volt. A magyar középkorral foglalkozó történelemírás ezeket a tényeket csak a legutóbbi időben kezdi felfedezni, de még most is átlengi valamiféle büntudat. Nem tudni, miért, mert Magyarországon se nemzetiségi harc, se vallásháború soha nem volt. A tordai országgyűlés 1557-ben iktatta Európában elsőként az alkotmányba a vallás szabad gyakorlásához való jogot. Nekünk ezer évi nemzetiségi politikánkban sem szégyellni, sem bánni valónk nincs. Ezen kijelentés mérlegelésénél kizárólag a korabeli nemzetközi összehasonlítás az irányadó, amely esetleg, de csakis a helyi történelmi eseményekkel relativálható.

Középkori történelemírásunk másik nagy témája társadalmunk szerkezete. Ehhez kézenfekvő, hogy a Corpus Juris Hungarici kell, hogy az iránytű legyen. Az iránytű szerepét, sajnos, volt idő, amikor eltűszták, az utóbbi negyven esztendőben viszont elsikkasztották.

Középkori társadalmunk szerkezetével foglalkozva mindennekelőtt két alapvetően fontos dolgot kell leszögeznünk: 1) Magyarországon feudalizmus – pláne a maga klasszikus formájában – sohasem volt, 2) az állam mint a kisebbség elnyomó hatalma a többség felett kizárólag a kommunisták uralma idején létezett; ez alól átmeneti kivétel az 1849-től 1867-ig tartó időszak.

A Vérszerződéstől kezdve, a fent 2. pontban jelzett kivételektől eltekintve, a magyar államszervezetre jellemző az, amit ma parlamentarizmusnak neveznek. Ezt a rendet a magyarok vezették be Európában, és tartották fenn, több mint ezer évig.

A feudalizmusra alapvetően jellemző, hogy a föld és a rajta dolgozó ember a király tulajdona. Mindkettőt ajándékozhatja alattvalóinak, akik ezért különféle szolgálattal tartoznak neki. Ez a

rendszer Magyarországon, a magyar nemzet tagjait illetően, sem ideiglenesen, sem egyes területeken sohasem létezett. Miként a nő egyenjogúsítása sem volt téma sohasem, mert a magyar nő mindig egyenlő volt férjével. A magyar egynejű volt emberemlékezet óta.

A föld a foglalás jogán a nemzet tulajdona volt, mégpedig minden szabad magyaré. Így a honfoglalók leszármazottai valamennyien – a későbbiek során – nemesek lettek. Tudnivaló, hogy idő múltával a magyar társadalomban nemcsak magyarok és nemcsak honfoglalók voltak, ám ezen népesség jogi helyzete mindenkor tisztességesen rendezett volt – ami nem tekinthető európai szokásnak. A magántulajdonú földbirtok elsősorban királyi adományként kezdett kialakulni. A király, mint maga is honfoglalók leszármazottja, családi birtokai egy-egy darabjának használatát adta át, jogilag szigorúan meghatározott körülmények között, egy másik jogi közösségnek, akik szintén a foglalás jogán használtak bizonyos területeket. A föld ezáltal az egyik honfoglaló csoport használatából a másik honfoglaló csoport használatába került. Idegen királyaink alatt az Árpád-házi család birtoka ily módon szétmállott, később, főleg a Habsburgok idején, amikor a magyar főnemesség újra kicserélődött, főleg nyugati elemekre, az ősi rend elhalványult. Ám a legutóbbi időkhöz a legnagyobb földbirtokos se tehette se kezét, se lábát a legkisebb olyan birtokra se, ami nem az övé volt – jogi következmény nélkül. Ezen jogok védelme elsősorban – a már Szent István idején létrejött, és azóta fennálló – vármegyékre hárult. Számos vonatkozásban vitatható a vármegyék ellenálló szerepe, ezt a feladatot azonban más nem tudta volna eredményesen ellátni, ezért ebben is ősi ösztöneink továbbélését kell látnunk.

A magyar feudalizmus létezésének a bizonyítékeként szokás Verbóczy Tripartitumát emlegetni. Kétségtelen tény, hogy ez a kiváló jogász munkája az akkor Magyarországon érvényes jogrendet korának divatos, feudális tagolásában – Isten, király, alattvaló – fogja össze. Hozzá kell azonban tenni, hogy a magyar közjogi gondolkodás ezt a rendszert soha át nem vette, a Hármaskönyvet

magyar országgyűlés soha el nem fogadta. Ezzel némileg ellentétben áll az a tény, hogy Magyarországon parlamenti határozattal szüntették meg a jobbágyságot 1849-ben. Igaz, hogy akkor már háromszáz éve Bécsből kormányozták az országunkat, nemegyszer rendeletekkel.

A rendeletekkel való kormányzást azért kell hangsúlyozni, mert ez a kormányzási mód teljességgel idegen a magyar közjogi gondolkodástól és gyakorlattól. A feudalizmusban viszont az Isten–pápa–király vagy császár–alattvaló világképnek megfelelően a rendeletekkel való kormányzás a normális. A különféle személyek, gyűlések stb. mind a fölöttes kegyéből tevékenykednek.

Nem így a magyarok országgyűlése, amely a nemzeti szuverenitás ősi intézménye, régebbi, mint a Vérszerződés. A Vérszerződéssel a nemzet szabadjai egymás támogatására szövetkeztek, és önként kötelezték magukat arra, hogy legfőbb vezetőjüket Árpád véréből választják. A hangsúly a választáson van, amely a nemzet csorbíthatatlan joga mindmáig. A jogokat a Szent Korona testesíti meg. A jogok gyakorlása pedig a koronázással száll a királyra. A választott király a nemzet által bármikor leválasztható. A király intézkedéseivel szemben a nemzetnek ellenállási joga van, amelyet külön írásba foglaltak 1222-ben (Aranybulla). A király a koronázáskor hitlevelet ad, és esküt tesz a nemzetnek. A dolog legalább olyan demokratikus, mint az elektorok útján történő észak-amerikai elnökválasztás manapság. A magyar király választására ugyanis a nemzet jogosult. A nemzet a nemesség, azaz a honfoglalók leszármazottai, vagyis a Vérszerződés államalapító népe. Idők folyamán mások is bekerültek a Szent Korona népei közé, akik közül sokan nemesek lettek. A Szent Korona által összefogott nemzet képviselte az országgyűlés lett, amelynek tagjai lehettek nem-nemesek is.

A nemesség szerepe és jelentősége tehát Magyarországon teljesen más, mint Európa többi államában. Az ország vezetésének gyakorlata is más kell tehát legyen, amit a bécsi vezetők igazából sohasem értettek, vagy nem akartak tudomásul venni.

A téma koránt sincs teljesen feldolgozva – legkevésbé magyar szempontból. Természetesen nem a politizáló irodalom a mérvadó, hanem a valóságos történelmi események – gondoljunk például a nemesség szerepére Hunyadi Mátyás királlyá váló megválasztásában – és a korabeli birtokösszeírások adatai. Ez utóbbiak szerint Magyarországon még a 19. század elején is minden 21-ik ember nemes volt; a franciáknál ez a szám 180, a cseheknél 828. A magyar tehát nemes volt. Persze a vérzivataros időkben sokan elvesztették nemességük igazolását. Továbbá, egyes népcsoportok, mint pl. a székelyek, nem voltak nemesek, de jobbágyok se voltak soha.

A magyar középkor társadalomképének vizsgálatát annak kimondásával lehet kerekké tenni, hogy egy úgynevezett harmadik rend Magyarországon sohasem volt, munkásosztály mint osztály – noha a kor végén hatalomra jutott – nincs.

Áttérve középkori történelemírásunk harmadik fő témakörére, megállapíthatjuk, hogy nemzeti metafizikánk belefulladt Szent István komplexumunkba és a kereszténységhez való viszonyunk félremagyarázásába. E kettős aranyiga alatt nemzetünk legjobbjai tépték, marcangolták egymást és önmagukat ezer éven át. A végszót történelemírásunk máig nem meri kimondani, pedig kézenfekvő a helyzet. Mi, testileg és lelkileg szabad magyarok, mint kontinensünk (Eurázsia) egyik legnagyobb hatalma, keresztények lettünk, és mindent megteszünk azért, hogy Európa befogadjon minket. Ezer éven keresztül véreztünk – tudatosan – Európáért, és harcoltunk, többnyire, vérkonaink ellen. Nincs még egy nemzete Európának, amely több kitűnő találmányt, ideát, intézményt, művészt, tudóst, sportolót adott, mint a miénk. Nemzeti vagyónunkból csaknem minden, ami mozdítható, a többi európai néphez került. Európa keresztényei végül úgy elvették hazánkat, a Kárpátok medencéjét, hogy nekünk egy talpalatnyi szabad föld se maradt. Tanulságos innen visszapillantani a megtett útra is.

Nem tudni pontosan, hogy hány jó magyar varkocsos feje hullott le, midőn a kereszténységet – bármely más európai népnél gyorsabban – felvettük, de nagy vérengzés volt. Árpád családja – nagy bizonyossággal mondható – megszegte a Vérszerződést, mert úgy kiirtotta a honfoglaló vezérek utódait, hogy Szent István idejére már csak az egy Ajtony maradt. Károly Róbert királyságát is már csak egyetlen ember, Csák Máté vonta kétségbe a Vérszerződés jogán. Az országot ellepték az idegenből hozott urak, így a magyarság már az első Árpád-házi királyaink alatt egyszer s mindenkorra elveszítette nemzeti elitjét, s azóta is idegenek vezetik. Az új urak viszont máig sem érnek fel a honfoglaláskori vezetők színvonalára. Egy történelmen keresztül annyi fáradságot se vettek maguknak, hogy minden előny és gazdagság élvezete közben legalább a vezetéshez szükséges minimális ismereteket elsajátítsák. Hunyadi Mátyás első tette volt, hogy az országnak új vezetőket adott a tisztán magyar, köznemesi rétegből, halála után pedig éppen ezeket az embereket igyekeztek eltüntetni az új és a régi hatalmasok. Álljon alább egy példa a vezetők tehetetlenségéről – a régebbi időből, hiszen újabb példát bárki tud eleget.

Amikor Batu kán Mohinál meglátta a felvonuló pompás magyar hadakat, kiadta a parancsot a visszavonulásra. Ám amint ez a félelmetes magyar sereg első haditettét elkövette, azaz letáborozott, az élesszemű, kitűnő hadvezér azonnal megállapította, hogy ezt a hadat megveri, mert vezetése csapnivaló. Háromszáz év elegendő volt a tehetségtelen, új, magyarországi vezető rétegnek, hogy tönkregye a világ legjobb hadseregét. A következményeket ismerjük. A magyar királyt a keresztény nyugat semmivel se segítette a tatár invázió ellenében, sőt, amikor a mohi csatából menekült, Habsburg szomszédja – aki trónját a magyar fegyvereknek köszönheti – elfogta és megzsarolta. IV. Béla királyunk a tatár kán követeit nem fogadta, hanem kivégeztette – mert ő a nyugati kereszténységhez, és nem ázsiai vérrokonaihoz húzott. Nem lehet véletlen, hogy az Arvisura ezt a Bélát árulónak nevezi, miként az se lehet véletlen, hogy a magyar

fegyverek történelmünk során két alkalommal voltak a legjobbak a világon: Árpád honfoglalása és Hunyadi Mátyás uralkodása idején.

Honfoglalásunkat követően a pápaság kardja, a német–római császár, 150 év alatt 30 hadjáratot indított ellenünk. A cél mindenkor azonos volt azzal, amit Nagy Károly tűzött ki 804-ben az avarok ellen, mikoris az avar vezetők ezreit akasztatta fel, kincseiket pedig elrabolta és Európa-szerte szétosztotta. Azt viszont bizánci krónikákban fennmaradt avar forrásokból tudjuk, hogy az avarokat nem Nagy Károly kardja, hanem saját erkölcsi romlásuk győzte le. Addigra már az avarok sem voltak a becsület, a barátság és a bátorság népe.

A pápák közül mindössze négy: II. Szilveszter, III. Callixtus, XI. Ince és XII. Pius nevezhető a magyarok barátjának – és hogy mit tettek Mindszentyvel, arra elég csak hivatkozni. Rajtuk kívül ezer éven át egyetlen nyugati történelmi személyiség bennünket igazán komolyan nem vett. Vaskos történelmi szintézisek százait írják, s meg sem említene bennünket ott, ahol Hollandiának, Csehországnak, Dániának komoly helyet szentelnek.

Történelmünk tiszta és becsstelenségmentes, királyságunknál csak Szent Péter széke régibb és állandóbb, de nyugat nem tudja, mi a különbség köztünk és a cigányok között, s bennünket, a kontinens legrégebbi alkotmányának és legelső parlamentarizmusának megalkotóit, a szabadság szimbólumát az egész világ szemében, orosz dzsidásokkal szabadított fel – az utolsó száz év alatt háromszor is.

Ennek elviselhetetlen terhe és kínja alatt sikoltanak föl történelmünk minden korszakában tisztán látó szellemeink, a kelet–nyugatot tisztán és hazug illúziók nélkül szemlélő legnagyobb magyarjaink, akik így jutnak el a magányosság és az árva nemzet gondolatához. A szemek még ennyi tapasztalat után sem nyílnak ki, amikor pedig a súlypont érezhetően és láthatóan tolódott Ázsiába.

Tisztánlátásunk érdekében alaposan meg kellene vizsgálni, hogy mit jelent számunkra Európa, pontosabban a nyugat, és ez

mennyire keresztény? Versailles-ban megbukott metafizikai fikciónk, és ez rá kellene szorítson bennünket erre a vizsgálatra. A hazában a sorozatos katasztrófák akadályozzák a békés értékelő munkát, emigrációnk pedig nem több, mint az önmarcangoló haza árnyékának a tükörképe.

Egyáltalán volt-e és van-e szüksége a magyar szellemnek arra, hogy a nyugatit vagy a kereszténységet közvetítő közegen át kapja? Például Mindszenty József mögé szinte felekezeti különbség nélkül felsorakozott magyar millióknak a példája mutatja azt is, hogy nem nyugatnak van közvetítenivalója mifelénk, hanem mi vagyunk képesek közvetíteni akár kereszténységet is nyugat felé, mert nincs még egy olyan népi kategória az úgynevezett nyugati világban, amely ekkora mértékben magáévá tette volna az igazi kereszténység fogalmát, mint éppen mi; nyugat nélkül, sőt nyugat ellenére. A világ harangjai a mi keresztény tettünk emlékeit énekelik minden délből.

Az 1956-os, a hetvenes és a nyolcvanas évek istenarcú magyar forradalma pedig világ csodája, a magyar nemzeti génius újabb fellángolása.

GÖTZ LÁSZLÓ

KELETEN KÉL A NAP

(összegező tanulmány)

1981-gyel kezdődően, "Keleten kél a nap" összefoglaló főcím alatt, eddig négy kötetnyi nyelvészeti és történettudományi értekezés-sorozatot adtam ki. Az egyes kötetek a következők:

I. kötet: Az elő-ázsiai ősnyelv felé (Az európai nyelvstudomány és történelemszemlélet kritikája). Altötting, 1981.

II. kötet: Kettős mértékkel... (A magyar őstörténetkutatás módszereiről és eredményeiről). Altötting, 1981.

III. kötet: "Boncold csak, nyelvész!" (A finnugor nyelvstudomány módszerei és eredményei). Wien, 1982.

IV/1. kötet: A szumér kérdés (Régészeti, etnogenetikai, nyelvfejlődési és kutatástörténeti elemzés). Wien, 1984.

Amint a címeiből is látható, könyveimben oly sokrétű és szer-teágazó témakörökkel foglalkozom, hogy azokat egyetlen, szűkre szabott előadás keretében gyakorlatilag lehetetlen érdemben tárgyalni. Ezért csupán rövid tartalmi áttekintést kívánok adni, egyes fontosabb részletkérdések kissé bővebb bemutatásával.

Az I. kötetet módszertani alapvetésnek szántam, amelyben felsorolom és megokolom az eddigi őstörténeti és nyelvfejlődési, nyelvhasználati módszerek fonákságait és melléfogásait, majd megkísérlem új oldalakról közeledni a kérdésekhez, olyan vizsgál-ati metodikával, amely meggyőződésem szerint sokkal ésszerűb-ben megalapozott, főleg pedig tetemesen átfogóbb, komplexebb az eddig alkalmazott kutatási módszereknél.

A kötet 1. fejezetében röviden felvázoltam az utóbbi évtizedek régészeti kutatásainak eredményeit a minket érdeklő nyugat-eu-rázsiai térségben. Ez azért igen fontos, mert belőlük evidens módon következik, hogy az európai tudományosságban az elmúlt 150 év folyamán alkalmazott őstörténeti és nyelvfejlődési elkép-zelések szöges ellentétben állnak a régészet konkrét tárgyi tényei-vel.

A 2. fejezetben az indogermanisztika őstörténeti és nyelvészeti alaptéziseinek keletkezésével és általános elterjedésével foglal-kozom, bemutatva egyúttal azt is, hogy ezeknél az őstörténeti és nyelvfejlődési, valamint nyelvhasználati vizsgálatoknál szinte se-hol sem alkalmaztak kielégítően megalapozott, valóban tudo-

mányosnak nevezhető módszereket, s e hiányos módszertani alapvetés következményeként a XX. század derekára így kialakult általános őstörténeti és nyelvtudományi koncepció úgyszólván egyetlen részletkérdésben sem tud felmutatni szolid, tényszerű bizonyítékokat, hanem csupán különféle, többé-kevésbé tetszetős hipotézisláncolatokat, amelyek elsősorban és legfőképpen az indogermán nyelveken beszélő népek történelmi és nyelvi kultúrprioritásának eleve tényként feltételezett szemléletére épültek fel.

Hangsúlyozni szeretném, hogy ebben a fejezetben mindenütt tudatosan arra törekedtem, hogy az 50–100 év előtti idők ismeretanyagából kiindulva, azaz önmagukban szemlélve mutassam meg az indogermanisztika őstörténeti és nyelvészeti alaptételeinek belső ellentmondásait, mert ily módon sokkal plasztikusabban rajzolódik ki az a rendkívül fontos tudománytörténeti mozzanat, hogy a XIX. századi és XX. század eleji indogermanisztikai kutatás gyakorlata még a korabeli ismeretanyagba beágyazva, valamint az akkori indogermanisták által fennn hangoztatott elvi–módszertani követelmények tükrében sem tekinthető tudományosan megalapozottnak és tárgyilagossnak, hanem minden jel szerint csupán az előbb említett indogermán kultúrprioritás elképzelésének alátámasztására és bizonygatására szolgált, mégpedig igen gyakran a tudományos kutatásban megengedhetetlen eszközök igénybevételeivel, mint például forrásfélremagyarázás, forráselhallgatás, sőt nem egyszer forráshamisítás is (vö. az ófelnémet nyelvemlékekben teljesen rendszertelenül váltakoznak a *b* és *p*, valamint a *d* és *t* hangok, amely tényeket Grimmék a hangtörvények kidolgozásakor következetesen ignoráltak).

Mindehhez járulnak azután az 1. fejezetben ismertetett újabb régészeti tények, amelyek végérvényesen bebizonyították, hogy *az európai tudományosságban 1945 előtt képviselt szemlélet, az őstörténeti és nyelvfejlődési elképzelések egytől egyig velejéig elhibáztak voltak, s az újabb vizsgálatoknak mind nyelvészeti, mind pedig őstörténeti téren teljesen új alapokból kell kiindulniok.*

A 3. és 4. fejezetben az ún. hangtörvények és szabályos hangváltozások látszólagos érvényességének mélyebb és szélesebb

körü nyelvi összefüggéseit mutatom be, konkrét szópéldákkal sokszorosan igazolva, hogy *ezek a hangváltozások* túlnyomórészt nem időbelileg egymás után következnek be – ahogyan az akadémikus nyelvészet véli –, hanem *egy ugyanazon nyelven belül egyidejűleg is tömegesen kimutathatók*, vagyis egészen nyilvánvalóan nem a nyelvek időbeli fejlődésének jelei, hanem *legelső sorban jelentéstani (szemantikai) szerepük van: nevezetesen egy-egy általános jelentésű, gyűjtőfogalom jellegű alapszó tömással-hangzóinak megváltozása útján az eredeti tőszóhoz jelentésbelileg közel álló új szavak keletkeznek.*

Például: a német "*Garten*" (kert) szó eredeti jelentése *sövény, fonadék, bekerített hely, kerítés* volt. Ennek megfelelően az indogermán hangtörvényes nyelvészet a szó származását így vezeti le: ógörög *chórtos* (bekerített hely, karám), ebből *ch h* "hangfejlődéssel" latin *hortus* (kert), majd további *h g* "hangfejlődéssel" gót *garda* (karám), ebből ófelnémet *garto* (kert), végül mai német *Garten* (kert). Íme – mondják a nyelvészek –, ez az egzakt "hangfejlődés", pontosan úgy, ahogy Grimm hangtörvényei a gégehangoknál előírják: *k vagy ch h g*.

A valóságos nyelvi helyzet azonban egészen másképpen fest. A gégehangok mindegyik variációja ugyanis az előbb felsorolt nyelvek mindegyikében egymás mellett egyidejűleg megtalálható, mégpedig igen közeli jelentésárnyalatok megnevezésére.

Ógörög: *goryt-os* (tegez – azaz "fonadék"), *kyrt-e* (fonadék), *kyrt-ia* (kosár – azaz "fonadék"), *kart-alos* (kosár – azaz megint csak "fonadék"), *chórt-os* (karám).

Latin: *goryt-us* (tegez), *crat-is* (fonadék), *hort-us* (kert).

Ófelnémet: *gart* (város – azaz "bekerített hely"), *gart-o* (kert), *krat-to* (kosár – azaz "fonadék"), *chrez-zo* (szekérkas – azaz "fonadék"), *hurd* (fonadék).

Mai német: *Gart-en* (kert), *Krat-te* (kosár – azaz "fonadék"), *Krát-ze* (hátikosár – azaz ismét csak "fonadék"), *Hürd-e* (karám).

E példa egyúttal megmutatja azt is, milyen gazdag – jelentésbelileg és hangtanilag szorosan egybetartozó – szócsaládokkal rendelkeznek a nyelvek, valamint élesen rávilágít arra is, hogy a

hangtörvényekkel és az időbelileg egymás után bekövetkezőknek gondolt szabályos hangváltozásokkal az egyes nyelvek ezen terbeliyes szóbokraiból nyelvenként csak egy-egy szót tudnak kiragadni és ún. "szabályos hangfejlődési" sorba állítani, míg az illető szócsaládok összes többi szavait külön-külön, a szóbokortól mesterségesen elválasztva szemlélik és etimologizálják.

A hangváltozások ezen elsődleges szemantikai szerepének felismeréséből következik, hogy valóban módszeres, komplex nyelvhasználatok a jövőben csak úgy végezhetők, ha az egyes nyelvek hangtanilag és jelentéstanilag szerves összefüggésben álló szócsaládjait együttesen vizsgáljuk, és így – összességükben – vetjük egybe más nyelvek szintén együttesen szemlélt hasonló szóbokraival. Ezt a nyelvvizsgálati eljárást legegyszerűbben *sze-mantikai–fonatikai nyelvhasználati módszerek* nevezhetjük.

Az I. kötet 5. fejezetében ezen új nyelvhasználati módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit vázoltam fel – a nyelvcsaládi határokon túl mutató nyelvvizsgálatok vetületében is –, valamint egyúttal bemutattam néhány tucatnyi jellemző párhuzamot a szumér és a szemita, indogermán, magyar nyelvek között található, több száz szóra rúgó szótári megfelelésekből.

A II. kötetben, amelyben a finnugor eredetű magyarság nyelvészeti hipotéziséből kinőtt magyar őstörténeti konstrukciók visszáságait és belső ellentmondásait tárgyalom, nem szükséges most hosszasan foglalkozni. Az ott szőnyegre kerülő kérdések általában – legalábbis nagy vonalakban – amúgy is közzismertek, s ha valakit, aki olvasta könyveimet, egyes részletek közelebbről érdekelnek, az előadás után bővebben elbeszélgethetünk róluk.

Jelenleg csak arra szeretnék nyomatékosan rámutatni, hogy őstörténet-kutatásunk az uráli–finnugor népek őshazáját, illetve pontosabban mondva, őshazáit – mert hiszen akkurátusan megkülönböztetik a kb. Kr. e. 6000–4000 közé gondolt uráli ősnépet, ősnyelvet és őshazát, valamint a kb. 4000–2000 tájára helyezett finnugor ősnépet, ősnyelvet és őshazát (hogy az ugor és előmagyar ősnépekről, ősnyelvi fokozatokról és őshazákról ne is beszéljek) – olyan földrajzi térségekben keresi, amely területeken a

régészeti kutatások jelenlegi állása szerint a Kr. e. 4000-et megelőző időben nem éltek emberek, 4000 és 2000 között pedig csak gyér paleolitikus–mezolitikus csoportok mutathatók ki, amelyek száma az újabb etnográfiai kutatások egyértelmű tanúsága szerint nem haladta meg – jobban mondva nem haladhatta meg – a *halász–vadász–gyűjtögető gazdasági foknak megfelelő 0,01–0,09/km²-es népsűrűséget*. Hangsúlyozom, ezek a népsűrűségi adatok a halász–vadászokra vonatkoztatva nem olyasféle spekulatív munkahipotézisek, mint például az uráli–finnugor ősnép és ősnyelv elképzelése, hanem a különböző, még nemrégiben is halász–vadász fokon állt, izolált népcsoportoknál végzett etnográfiai vizsgálatok során megállapított tények, amelyek egyszerűen abból adódnak, hogy egy bizonyos terület halai, vadjai és ehető bogyói – pontosabban mondva ezek évi szaporulatai, illetve terméshozamai – csak a fent említett gyér lakosság megélhetésére elégségesek. A 0,01 és 0,09 közötti tetemes ingadozás abból adódik, hogy a népesség száma mindenütt és mindenkor a földrajzi környezet kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb ökológiai adottságainak függvénye. Így például a 0,09/km²-es maximum csak kivételesen kedvező ökológiai viszonyok mellett érhető el, mint amilyeneket némely trópusi–szubtrópusi vidéken találunk, ahol a banán, datolya, kókuszdió a szó szoros értelmében az ölébe hullik a gyűjtögetőnek. Ebből viszont az is következik, hogy a finnugrisztika által nyelvészeti spekulációk segítségével őshazaként kijelölt Oka–Káma–Bjelája környéki területeken – nem is beszélve a Hajdú Péter-féle Alsó-Ob menti tundrákról – az előbb említett népsűrűségi adatoknak nyilvánvalóan csak az alsó szegmentumával, azaz nagyjából csupán 0,01–0,03/km²-es népsűrűséggel számolhatunk, mégpedig egészen az ottani neolitikum kezdetéig, kb. Kr. e. 2000–1800 tájáig. Szemléltető példával élve ez a népsűrűség azt jelenti, hogy a mai Magyarország 93 000 km²-es területének megfelelő bármely északkelet-európai vagy északnyugat-ázsiai térségben Kr. e. 2000-et megelőzően csupán mintegy 930–2790 főnyi halász–vadász népesség talált magának megélhetést. De még ha a maximálisan lehetséges 0,09/km²-es

népsűrűséget vennénk is alapul – ami azonban, amint előbb láttuk, ezekre az északi területekre vonatkoztatva gyakorlatilag lehetetlen –, akkor sem jutnánk többre 8370 főnél 93 000 km²-en.

Úgy gondolom, nem kell bővebben bizonygatnom, hogy ilyen alacsony népsűrűség mellett semmi esetre sem beszélhetünk ún. "alapnépességeket", netalán nagyobb területeken többé-kevésbé egységes közös "alapnyelvek" kialakulásáról – amint a finnugrisztika teszi. *A száraz valóság tehát az, hogy* mivel Kr. e. 4000-et megelőzően a Volga nyugat–keleti irányú felső folyásának szélességi fokától északra a régészet megállapítása szerint sem Kelet-Európában, sem Nyugat-Ázsiában nem éltek emberek, *a finnugrisztika Kr. e. 6000–4000 közé helyezett ún. uráli ősnépét és ősnyelvét* – akár a Kámánál, akár az Alsó-Ob menti tundrán – *mindenestől a mesék világába kell utalnunk. A Kr. e. 4000–2000 tájára kikövetkeztetett ún. finnugor ősnépet és ősnyelvet pedig a fent közölt népsűrűségi adatok tükrében – igen enyhén szólva – teljesen valószínűtlen hipotézisként kell értékelnünk.*

A III. kötet témái közül feltétlenül ki szeretném emelni az 1. fejezetet, mert annak külföldi szakirodalmi hivatkozásaiból és bő, szó szerinti idézeteiből egyértelműen megállapítható, hogy *a modern nemzetközi őstörténet- és nyelvkutatás legnevesebb kapacitásainak egész sora az utóbbi 40–50 évben elvi–módszertani meggondolások és kimerítő metodikai elemzések alapján kereken elvetette az indogermán nyelvcsaládfa hipotézisét, de a közös ősnép és ősnyelv elképzeléseit is. Kiderült, hogy az indogermán nyelvek nem alkotnak genetikus nyelvcsaládot, hanem minden valószínűség szerint sok kisebb-nagyobb nyelvből, hosszú időközön keresztül fennállott szomszédság és állandó érintkezések útján areális nyelvszövetség módjára lassan és fokozatosan alakultak ki, nagyjából a Kr. e. 3/2. évezred fordulóját követő időkből, s végső konszolidálódásuk csak a Kr. u. 1. évezredben fejeződött be. Ugyancsak kimutatták, mégpedig szintén alapos, elvi–módszertani vizsgálatok útján, hogy a feltételezett közös indogermán ősnyelv hangtörvényes alapon megkísérelt rekonstrukciója eleve lehetetlen.*

Ezek az újabb indogermanisztikai felismerések számunkra – azaz finnugor vonatkozásban – óriási horderejűek, mert nem kevesebbet jelentenek, mint az egész finnugrisztika teljes csődjét, mégpedig mind nyelvészeti, mind pedig őstörténeti téren.

Először is az uráli–finnugor nép- és nyelvcsalád egész időrendi konstrukciója, a 6–8000 éves uráli, a 4–6000 éves finnugor és a 3–4000 éves ugor ősnépek és ősnyelvi fokozatok teljes egészükben elválaszthatatlanul összefüggenek az indogermanisztika 1945 előtti időrendi és genetikus nyelvcsaládi elképzeléseivel, az indogermán ősnépi és ősnyelvi fokozatok egykori kronologizálásával. A finnugrisztika nyelvcsaládi időrendje ugyanis egyedül és kizárólag egy sor olyan szón alapul, amelyek számos indogermán nyelvben, és ugyanúgy, a finnugor nyelvek jó részében is megtalálhatók. Ezekről a szavakról az indogermanisztika annak idején, a XIX. században azt állította, hogy a még osztatlan indogermán ősnyelv szókincséhez tartoznak, illetve részben a már elkülönült indo-iráni ősnyelvhez. Mivel pedig e szavak sok finnugor nyelvben is előfordulnak, úgy okoskodtak, hogy e szavakat még a finnugor nyelvi egység korában kellett átvenniük a finnugoroknak, vagyis a finnugor ősnyelvi egység nagyjából egykorú volt az indogermán ősnyelvvel, illetőleg az indo-iráni ág önállósulásának kezdetével. Az indo-irániak kiválását pedig annak idején (még a XIX. században) kb. Kr. e. 3000 tájára gondolták helyezhetni, mivel a rekonstruált közös indo-iráni szókincsben nincsenek földművelési szavak, s ebből arra következtettek, hogy az indo-irániaknak még a földművelés megismerése előtt kellett elszakadniuk a többi indogermántól. A földművelés kezdeteit viszont a múlt század végén és századunk elején, konkrét abszolút időrendi adatok teljes hiányában, úgy gondolomformán, a Kr. e. 3. évezredre becsülték.

Pusztán ezen indogermán nyelvészeti spekulációk és többrendbeli tétova, teljesen hipotetikus jellegű becslések alapján került tehát a finnugor alapnyelv is kb. Kr. e. 4000–2000 közé. No már most, miután maga az indogermanisztika adta fel az indogermán ősnép és ősnyelv hipotézisét, s az indogermán nyelvek kialakulását areális nyelvkiegyenlítődként értelmezi, amelynek kezdetei

csak a Kr. e. 2. évezred első felében foghatók meg legkorábban, milyen jogon, de legfőképpen, milyen tudományos adatok, bizonyítékok alapján beszél a finnugrisztika továbbra is változatlanul, mintha mi sem történt volna időközben, Kr. e. 4000–2000 közötti finnugor alapnyelvről? Hiszen láttuk, hogy a finnugor nyelvcsaládi időrendi konstrukció teljes egészében az egykori, ma már teljesen elavult indogermán nyelvcsaládi időrend elválaszthatatlan függvénye, azzal áll vagy bukik.

A második, még az előzőnél is döntőbb csapás azáltal érte a finnugrisztikát, hogy a modern nyelv kutatás kimutatta: a feltételezett közös ősi indogermán nyelv hangtörvényes alapon eszközölt rekonstrukciója a priori lehetetlen – még ha lett volna is valaha ilyen ősnyelv. Ezzel kapcsolatban feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy bár az indogermán nyelvek számos igen régi nyelvemlékkel rendelkeznek, amelyek – ha a még nem teljesen indogermanizálódott, de már preindogermánnak nevezhető hettita nyelvet is ide vesszük – már a Kr. e. 2. évezred derekán feltűnnek, ennek ellenére mégis kiderült, hogy még ezeknek a valóban ősi és tekintélyes számú nyelvemlékeknek segítségével is elvileg lehetetlen egy közös ősi nyelvállapotot rekonstruálni.

Hogyan állunk viszont ilyen körülmények között a finnugrisztika által hangtörvényes alapon visszakövetkeztetett közös uráli, finnugor és ugor alapnyelvekkel, amelyeket nyelvészeink mint konkrét, egykor valóban létezett ősnyelvekként tartanak számon, sőt velük kapcsolatban egyenesen *"végérvényesen bebizonyított"* nyelvi és népi leszármazásról, az ezekbe a kikövetkeztetett ősnyelvi fokozatokba besorolt rekonstruált hangalakokról pedig mint *"megdönthetetlen nyelvtörténeti tényekről"* beszélnek? Nos, hogy mit is ért a finnugrisztika "nyelvtörténeti tényeken", az az alábbiakból hamarosan kiderül. Vegyük ezért szemügyre a valóságos – nem hangtörvényes alapon kikövetkeztetett – nyelvi tényeket.

A magyar nyelv legrégebbi emlékei 950 táján jelentkeznek, Bíborbanszületett Konstantin császár néhány fennmaradt név- és közszóközlésével (pl. Atelkuzu). Ezután jó fél évezredes szünet következik a finn nyelv XVI. századi első emlékeiig, majd további

200 éves megszakítással feltűnnek a többi finnugor nyelv emlékei is a XVIII–XIX. században. Vagyis magyarul mondva *a finnugor nyelveknek a magyaron kívül gyakorlatilag nincsenek nyelvemlékei*, értve ezalatt olyan szövegeket, *amelyekből a nyelvek hangtörvényes alapon feltételezett fejlődésére vonatkoztatható adatok kihámozhatók lennének, ami pedig mindenféle hangtörvényes, szabályos hangváltozásokkal dolgozó nyelvvizsgálati módszer nyelvi visszakövetkeztetéseinek elsődleges és elengedhetetlen előfeltétele*. A száraz valóság ugyanis az, hogy a finn nyelv, első nyelvemlékeinek megjelenése óta, gyakorlatilag semmit sem változott, a többi finnugor nyelv pedig csak annyiban, hogy ezek a töredéknépek és -nyelvek a XIX. század eleje óta az eloroszosodás többé-kevésbé előrehaladott állapotában leledzenek, aminek konkrét bizonyítéka Munkácsi Bernát 1888–89-es vogul–osztják kutatóútján szerzett tapasztalata. Munkácsi ugyanis úti beszámolójában maga vallotta be, hogy semmi hasznát sem vette Reguly magával vitt 1845-ös szójegyzékének, mert 1888-ban a vogulok már egészen másképpen ejtették ki a szavakat. Ami pedig a magyart illeti, ebben sem mutatható ki – 1000 évre visszamenőleg sem – egyetlen egy valódi, hangfejlődésként értékelhető mássalhangzó-változás sem.

Miféle – konkrét, nyelvemlékekben adathozható – hangváltozásokra építi tehát a finnugrisztika a maga "hangtörvényeit" és "szabályos hangváltozási" elképzeléseit, s miből következteti vissza az uráli, finnugor és ugor ősnyelvi szavak hangalakjait? Bizony nem másból, mint egyedül a különböző finnugor nyelvek szavainak mai hangalakjaiból, mert mint láttuk, valódi történeti hangváltozások – értve ezalatt a mássalhangzók ún. "eltolódását" – egyetlen finnugor nyelvben sem adathozhatóak. *Ilyen körülmények között tehát a kikövetkeztetett uráli, finnugor és ugor ősnyelvi szavak rekonstruált hangalakjai az égvilágon mindennek nevezhetők, csak "megdönthetetlen nyelvtörténeti tényeknek" nem.*

Az előbb elmondottakból láthatjuk, hogy az indogermanisztikában az utóbbi évtizedekben bekövetkezett alapvető módszertani és szemléleti változások a finnugor nyelvészet lába alól valósággal

kihúzták a talajt, és a finnugor ősnépi és ősnyelvi elképzelések végérvényesen elvesztették minden tudományos hitelüket.

Még sokat lehetne beszélni a finnugrisztika hangtörvényes szemfényvesztéseiről, például arról, hogy *a többi finnugor nyelv szavainál gyakran 600–800 évvel korábbi adatolható magyar szavak hangalakjait gyakorlatilag figyelembe sem veszik az ősnyelvi szavak rekonstrukciójánál*, avagy arról, hogy a finnugor etimológiai szótárakban található, *uráli, finnugor vagy ugor korinak állított, kikövetkeztetett "csillagos" szavak mássalhangzói szinte kivétel nélkül, majd minden esetben megegyeznek az északi finnugor nyelvek megfelelő szavainak mai mássalhangzóival, holott mindenféle hangtörvényes nyelvhasználat alapvető elvi–módszertani kiindulópontja éppenséggel az a meggyőződés, hogy a szavak mássalhangzói az idők folyamán kérlelhetetlen szükség-szerűséggel szabályosan és törvényszerűen megváltoznak.*

A IV/1-es kötet első fele tulajdonképpen az I. kötet régészeti fejezetének kibővített változata. Az I. kötet elején ugyanis csak egészen röviden, mintegy "távirati stílusban" vázoltam fel az újabb régészeti kutatások eredményeit, mert nem akartam mindjárt a könyvsorozat kezdetén úgyszólván elriasztani az olvasókat a régészeti lelőhelyek, kultúrkörök, kerámiatípusok tömegének száraz felsorolásával és részletes tárgyalásával, ami meglehetősen egyhangú olvasmány lett volna. A három előző kötetrel azonban, úgy gondolom, már eléggé előkészítettem az érdeklődő olvasóközön-séget e rágós falat megemésztésére. Semmi esetre sem mondhattam le ugyanis a nyugat-eurázsiai régészeti kutatások mai állásának részletekbe menő, aprólékos ismertetéséről, mert őstörténeti és nyelvtörténeti szemléletemben központi helyet foglalnak el az utóbbi évtizedek ásatásainak eredményei, s egész koncepciómat végeredményben legfőképpen a régészet tárgyi tényeire alapozom. Ez az eljárás éles módszertani ellentétben áll az őstörténet-kutatásban és nyelvtudományban eddig általánosan alkalmazott, ún. *spekulatív vizsgálati módszerekkel*, amelyek lényege az, hogy a kiindulópont minden esetben valamilyen többé-kevésbé ésszerű, vagy legalábbis nem eleve lehetetlen munkahipotézis,

amihez azután az ún. segédtudományokból igyekeznek alá támasztó adatokat összegyűjteni. E szemléletmód keretében természetesen domináns szerep jutott a történeti nyelvészetnek, különösen azóta, mióta a hangtörvényekkel és a szabályos hangváltozásokkal megfoghatni vélték a nyelvek fejlődésének, elágazódásainak, kapcsolatainak mintegy természettudományos egzakttsággal nyomon követhető szakaszait. Így tehát a nyelvészet kb. 120–130 év óta mindenféle őstörténeti kérdés legfőbb tudományszakának számított, s mellette az egyéb rokon diszciplínák, mint például a szűkebb értelemben vett őstörténet-kutatás, a néprajz, de az embertan és a régészet is, csak a segédtudományok szerepét tölthették be. Feladatuk gyakorlatilag abban merült ki, hogy a nyelvészek különböző nyelvrokonsági, nyelvfejlődési, sőt mi több, ősműveltségi, ősnépi és őshaza-meghatározási hipotéziseihez kiegészítő adatokat szolgáltathattak. Ha pedig valamilyen történelmi forrás, néprajzi adat, embertani tény vagy régészeti lelet nem volt beleilleszthető az éppen divatos nyelvtörténeti vagy egyéb munkahipotézisekbe, akkor ezekről egyszerűen nem vettek tudomást (vö. pl. az obi-ugoroknak a magyarságtól teljesen elűtő embertani képével, ami már a múlt század vége óta közismert tény, de a finnugor nyelvészeti indíttatású magyar őstörténet-kutatás mindmáig nem hajlandó tudomásul venni).

Magam viszont fordított módszerrel dolgozom. Semmiféle előre megfogalmazott munkahipotézist nem állítok fel, hanem legelőször a régészet konkrét tényeit gyűjtöm össze, s csak ezután igyekszem a leletekben, kultúrkörökben, valamint ez utóbbiaknak a leletekből kibontható összefüggéseiben, párhuzamaiban, egymáshoz való időbeli és térbeli viszonyulásaiban megnyilatkozó egykori őstörténeti képet megragadni és lehetőség szerint ellentmondásoktól mentes logikus rendszerbe foglalni. Számomra tehát a régészet nem segédtudomány, hanem éppen ellenkezőleg: a történeti nyelvészetet és az őstörténetkutatást tekintem a régészet segédtudományainak. Szemléletemben mindenféle spekulatív nyelvészeti és őstörténeti hipotézis vagy koncepció kizárólag annyiban nyer létjogosultságot, amennyiben ellentmondásoktól

mentesen összhangba hozható a régészeti kutatások mindenkori állásával.

Meggyőződéseim szerint a jövőben csakis ezzel a régészeti súlypontú őstörténet-kutatással lehet megbízható, szilárd eredményeket elérni, mert amint könyveimben sokszorosan megmutattam, az eddig alkalmazott nyelvészeti orientációjú spekulatív vizsgálati módszerek sorozatosan zsákutcába vezettek. Gondoljunk csak az előadásom elején említett uráli–finnugor őshaza-meghatározási kísérletek csúfos kudarcára: olyan területeken kerestek "őshazákat", ahol a kérdéses időszakban nem éltek emberek. Mellesleg megjegyezve, ez a megállapítás pontosan ugyanígy vonatkozik a Közép-Ázsiától Skandináviáig terjedő különböző indogermán őshaza-hipotézisekre is: egyetlen, indogermán őshazaként feltételezett területen sem mutatható ki Kr. e. 2000–3000-et megelőzően élelemtermelés, hanem mindenütt csak halász–vadász hordákat találunk, a fentebb bemutatott rendkívül alacsony népsűrűséggel. Ez a tény viszont gyakorlatilag kizárja, hogy ezen a területeken bármiféle kompakt "alapnépesség", még kevésbé nagyobb térségben egységesen beszélt ősnyelv kialakulhatott volna. Már ebből az egyetlen példából is világosan felismerhető, miért kell őstörténeti kérdések eldöntésekor legelső sorban a régészet tényszerű tárgyi eredményeire támaszkodnunk, és mindenféle, pusztán nyelvészeti megalapozású koncepció hitelét csakis a régészeti kutatások eredményeihez mérnünk.

A IV/1-es kötetben tehát az olvasó megtalálja a nyugat-eurázsiai régészeti kutatások mai állásának tömör, kézikönyvszerű összeállítását. Ebből a régészeti felmérésből egyértelműen megállapítható, hogy a földművelés, állattenyésztés, azaz az újkőkor vagy neolitikum Elő-Ázsiában több évezreddel korábban megkezdődött, mint Nyugat-Eurázsia bármely más területén. Az élelemtermelő gazdasági forma viszont kb. százszor annyi ember megélhetését teszi lehetővé, mint a halász–vadász fokozat. Így Elő-Ázsiában a neolitikum kialakulása után valóságos demográfiai robbanás következett be, a népesség mintegy két évezred alatt megszázsorozódott. Majd – miután a népszaporodás a neolitikus

földművelés termelékenységi szintje által megszabott felső határt túlhaladta – kb. Kr. e. 6000-rel kezdődően –, hullámszerűen többszörösen megismétlődő, hatalmas méretű gyarmatosítások következtek be, eleinte a közvetlenül csatlakozó területeken, később azonban lassanként szinte egész Európában és Nyugat-Ázsiában, a legészakibb területeket kivéve, az Atlanti-óceántól Indiáig és az Altajig. Ezeket a szakaszosan bekövetkezett gyarmatosításokat a régészeti leletek világánál pontosan nyomon tudjuk követni, annak ellenére, hogy Nyugat-Eurázsia hatalmas területei régészetileg még csak igen felületesen átkutatottak.

Ezt a gyarmatosítási folyamatot pontosan úgy kell elképzelnünk, mint ahogyan az utóbbi évszázadokban Észak-Amerika gyarmatosítása végbement. A földművelő, állattenyésztő, később már fémművességgel is rendelkező elő-ázsiai telepések vagy leigázták, vagy kiirtották, vagy pedig északra szorították a helyben talált, igen gyér számú halász–vadász hordákat, éppúgy, mint Amerikában is történt az indiánokkal.

E vándorlásokkal kapcsolatban feltétlenül hangsúlyozni szeretném azt az eminens fontosságú antropológiai tényt, hogy az ún. *kaukázusi-europid nagyrassz*, azaz a fehér emberfajta *földrajzi elterjedettsége Nyugat-Euráziában szinte pontról pontra meg egyezik azokkal a területekkel, amelyekre a régészeti leletek tanúsága szerint a tömeges elő-ázsiai neolitikus és kora fémkori gyarmatosító hullámok az idők folyamán eljutottak*. Ez pedig a bizonyosságot megközelítő valószínűséggel arra vall, hogy *Európa és Nyugat-Ázsia lakossága túlnyomó többségében ezen Elő-Ázsiából érkezett földművelő gyarmatosoktól származik*.

S itt kapcsolódik bele ebbe a globálisan szemlélt őstörténeti képbe az az első pillantásra valóban meglepő körülmény, hogy az Elő-Ázsiából ismert legrégebbi kultúrnyelv, a szumér, szinte minden nyugat-eurázsiai nyelvben százszámra menő szoros szótári párhuzamokkal rendelkezik. Ezeket a nyelvi összefüggéseket az akadémikus európai nyelv- és őstörténet-kutatás – s így természetesen a finnugrisztika is – dilettánsok és megszállottak fantáziaszüleményeiként értékeli, és vizsgálatukat teljesen tudo-

mánytalan hóbortnak bélyegzi. Az egyik legfőbb érv e nyelvhasználatok ellen az, hogy ilyesmi szöges ellentétben áll a hangtörvényekkel és a szabályos hangváltozásokkal, mivel a kérdéses szumér szavak 4–5000 év távlatában sem mutatnak fel úgyszólván semmilyen hangváltozásokat, hanem túlnyomórészt meg-egyeznek a mai nyelvek velük összevetett megfelelő szavainak hangalakjaival, illetve csak egészen lényegtelen hangtani különbségeket árulnak el. A másik leggyakoribb ellenvetés szerint a szumér nyelv csak átmeneti jellegű, jelentéktelen, ún. "szigetnyelv" lett volna, amelyet csupán a mai Irak déli felében használtak, de ott sem túl hosszú ideig. Nyilvánvaló tehát – állítják –, hogy semmi esetre sem lehet kontinentális méretű masszív szumér nyelvi hatásokkal számolnunk a nyugat-eurázsiai nyelvekben.

Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk ezt a kérdést, és összevetjük elsősorban az Elő-Ázsiából kiindult, évezredekken keresztül hullámszerűen többszörösen megismétlődő tömeges gyarmatosítások régészetiileg kétségbevonhatatlanul bizonyítható tényével, valamint ehhez szorosan kapcsolódóan a IV/1-es kötetemben bemutatott, több mint 2000 évig tartó abszolút szumér kulturális, politikai és nyelvi dominanciával – nemcsak Dél-Irakban, hanem Elő-Ázsia hatalmas területein, a Perzsa-öböltől az örmény hegyvidékig és Közép-Irántól Kelet-Anatóliáig és a szíriai partokig –, továbbá az előbb említett, szintén cáfolhatatlan antropológiai adattal, s végül, de nem utolsósorban, azzal az igen magas fokon valószínűsíthető felismeréssel, hogy a hangtörvények minden jel szerint nem a nyelvek belső lényegéből fakadó törvényszerűségek, és a hangváltozások szintén nem a nyelvek időbeli fejlődésének csálthatatlan bizonyítékai, hanem elsősorban és legfőképpen a szavak szemantikai szétágazódását tükrözik, nos, ha mindezen szempontokat figyelembe vesszük, alaposan megfontoljuk és józanul mérlegeljük, akkor a kérdéses összefüggések a szumér és a mai nyelvek között egyszeriben érthetőkké, sőt egyenesen szükségszerűen elvárhatókká válnak. Ilyen körülmények között viszont éppenséggel az akadémikus nyelvészetnek és őstörténet-kutatásnak a szumér nyelvhasználatok elleni

fent említett érvelési módját nevezhetnénk fantáziaszüleménynek vagy akár tudománytalan hóbortnak is, mivel kétségkívül igen nagyfokú őstörténelmi ignorancia kell annak feltevésére, hogy az előbb említett, ismételt és tömeges elő-ázsiai gyarmatosításoknak semmiféle nyelvi nyomai sem maradtak volna fenn.

Végeredményben tehát ezek a régészetileg egyértelműen kimutatható tömeges elő-ázsiai gyarmatosítások elengedhetetlené teszik a sumér nyelv fokozott figyelembevételét mindennemű jövőendőbeli nyelvvizsgálatnál, mégpedig nem csak sumér–magyar, illetve sumér–finnugor viszonylatban, hanem éppúgy a többi nyugat-eurázsiai nyelvcsoporthoz, nyelvcsalád nyelvfejlődési és nyelvhasználati vizsgálataiban is. *Vagyis – s ezt jól jegyezzük meg magunknak – nem valamiféle "exkluzív" sumér–magyar nyelvhasználatról vagy netalán népi leszármaztatásról van szó, hanem ennél sokkal, de sokkal nagyobb horderejű nyelvtörténelmi kérdéssről. Nevezetesen arról, hogy ezek a még ma is tömegesen található, igen szoros és frappáns sumér nyelvi megfelelések Nyugat-Eurázsia szinte valamennyi nyelvében, régészeti és őstörténelmi ismereteink mai fokán csakis egy ősi nyelvi koiné, azaz nyelvközösség, illetve közlekedő nyelv vagy lingua franca egykori létezésével magyarázhatók az elő-ázsiai térségben, az ottani neolitikus és korai fémkori időkben.*

E nyelvközösség nyelvi elemeinek tömege az Elő-Ázsiából kiindult földművelő, állattenyésztő, majd később már fémművességgel is rendelkező gyarmatosokkal jutott el Európa és Nyugat-Ázsia délebbi területeire, s ez új lakóhelyeken az idők folyamán egyfelől saját belső fejlődés útján eleinte nyelvjárásokra, később önálló külön nyelvekre oszlott, másfelől pedig a halász–vadász őslakosság nemzetiségi, törzsi nyelvei a közöttük vagy közvetlen szomszédságukban élő elő-ázsiai gyarmatosok nyelvjárásait többé-kevésbé eltorzítva – pidginizálva – kisebb vagy nagyobb mértékben átvették, illetve beépítették saját nyelvszerkezetükbe, odaidomították a maguk hangrendjéhez. Ez a pidginizáció – francia gyarmati területeken kreolizációról beszélünk – a legtöbb volt európai gyarmaton már alig 100–200 éves gyarmati uralom után kifejlő-

dött, mennyivel inkább be kellett tehát következnie az egykori elő-ázsiai gyarmatokon, amelyeken a gyarmatosítás sokkal hosszabb ideig tartott, s ráadásul a gyarmatosítók és az őslakosság közötti kultúrkülönbség is sokkal nagyobb volt, mint a modern európai gyarmatokon.

Ha most ezt a nyelvfejlődési szemléletet átvisszük a magyar és a finnugor nyelvek rokonsági viszonyára, ez magyarán azt jelenti, hogy az ún. uráli–finnugor nyelvcsalád esetében nem genetikus, azaz leszármazásbeli nyelvrokonsággal állunk szemben, hanem csupán sok kis paleolitikus–mezolitikus halász–vadász közösség eredetileg különálló nemzetiségi nyelveinek egy délről érkezett, elsöprő kultúrfőlénnyel rendelkező földművelő–állattenyésztő–fémműves népcsoport nyelvének domináns hatásaira bekövetkezett részleges nyelvkiegyenlítődéseről, vagyis egy ún. areális nyelvszövetségről beszélhetünk, éppúgy, ahogy ezt az újabb tárgyilagos indogermanisztikai kutatások az indogermán nyelvek kialakulása mikéntjének esetében is megmutatták.

Ez a konvergens nyelvi fejlődés eleinte nyilvánvalóan csupán a mindennapi érintkezés szükségleteire korlátozódott, főleg a cse-rekereskedelemben (a finnugoroknál prémek!) elengedhetetlen kölcsönös megérthetőség fogalmkörére, s csak huzamosabb egymás mellett vagy egymás között élés és állandó, rendszeres kapcsolatok révén fokozatosan került sor arra, hogy a déli kultúrnyelv szavai és nyelvtani elemei tömegesebben átjutottak és beépültek az őslakosok nyelvjárásainak szerkezetébe és hangrendjébe.

A kérdéses, déli eredetű kultúrnyelv pedig a régészeti leletek tanúsága szerint azon telepések nyelve volt, akik Kr. e. 2000 és 1500 között több hullámban tömegesen előzönlítették a Dél-Urál vidékét és az Oka, Káma, Középső-Volga, Ufa, Urál, Ob, Irtis folyók mellékét (bel novói, abasevói, gerendavázás és katakombasiros kultúrák Kelet-Európában, andronovói műveltség Nyugat-Ázsiában). A telepések nyugatabbi részlege zömmel Transzkaukáziából és a Kubán-kultúra területéről érkezett, a keletebbi, Ob–Irtis vidéki csoportok pedig a dél-turkesztáni korai bronzkori kul-

túrkörből (Namazga IV. és V. periódusa), azaz mindannyian az elő-ázsiai őskultúrák elsődleges gyarmati területeiről, amely helyeken az elő-ázsiai telepések már jóval korábban, a Kr. e. V. évezreddel kezdődően meghonosították az élelemtermelő gazdasági formát.

Magam e déli, végső fokon elő-ázsiai eredetű Volga–Urál–Ob vidéki korai bronzkori gyarmatosok nyelvét tekintem a magyarban található tömeges szumér nyelvi párhuzamok forrásának. E tekintetben teljes mértékben csatlakozom László Gyula azon nézetéhez, hogy a finnugor nyelvánc részleges areális egységesedésének forrása az ősmagyar nyelv lehetett: ennek domináns hatásaira egyenlítődték ki többé-kevésbé az egyes finnugor nemzetségek, törzsek eredetileg különböző nyelvei (I. László Gy.: *Őstörténetünk*, 1981, 43. old.). Míg azonban László Gyula a szvidéri kultúra népességével kapcsolja össze az előmagyarokat, addig én e Dél–Urál vidéki, végső fokon elő-ázsiai eredetű gyarmatosokban látom a magyar nép és nyelv fokozatos kialakulásának legkorábban megfogható kezdeteit.

Ajánlott irodalom

- Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister–Gamig I. A sumir őstörténet. Buenos Aires, 1971.
- Badiny Jós Ferenc: Az Ister–gami oroszlanok titka. Buenos Aires, 1979.
- Baráthosi Balogh Benedek: Szumirok. Buenos Aires, 1973.
- Bobula Ida: A szumir–magyar rokonság. Buenos Aires, 1962.
- Bobula Ida: Kétezer magyar név sumir eredete. Mexico, 1969.
- Bobula Ida: Sumerian Affiliation. A Plea for Consideration. Washington, 1951.
- Childe Gordon: Vorgeschichte der europäischen Kultur. 1949.
- Csőke Sándor: A sumer ősnyelvtől a magyar élőnyelvig. New York, 1969.
- Csőke Sándor: Sumir–magyar egyeztető szótár. Buenos Aires, 1970.
- Csőke Sándor: Sumer–magyar összehasonlító nyelvtan. Argentína, 1972.
- Csőke Sándor: Sumer–finnugor–mongol–török összehasonlító nyelvtan I–II. 1974–1976.
- Csőke Sándor: A magyar nyelvben továbbélő sumer. Sumer–magyar tanulmányok III.

- Csöke, Alexander: Sumerisch–ungarische vergleichende Grammatik. Austria, 1980.
- Daimel, Anton: Sumerisches Lexikon I–IV. kötet. 1928–1933.
- Daimel, Anton: Sumerische Grammatik. 1939.
- Érdy Miklós: A sumir, urál–altaji, magyar rokonság kutatásának története. New York, 1974.
- Fettich Nándor: Újabb adatok az őskori kocsihoz a Kárpát-medencében. Ethnográfia (Bp.), 1969.
- Gosztony (Gosztonyi) Colman-Gabriel: Dictionaire d'étimologie sumérienne et grammaire comparée. Paris, 1975.
- Gosztonyi Kálmán: Összehasonlító szumer nyelvtan. Svájc, 1975.
- Götz László: Keleten két a nap I–IV. 1981–1984. Az ötödik kötet kiadása folyamatban
- Hérodotosz: Historien (H. W. Haussig magyarázataival). 1955.
- Komoróczy Géza: A szumir irodalom kistükré. Bp., 1970.
- Komoróczy Géza: Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Bp., 1974.
- Klanicz Nándor: Agyag istenek. Bp., 1974.
- László Gyula: Őstörténetünk. Bp., 1981.
- Makkai J.: A tartariai (Alsótárlaka) lelet és Délkelet-Európa újabb kőkora. Alba Regia 4. 1966.
- Makkai J.: A tartariai (Alsótárlaka) táblácskák. Magyar Tudomány, Bp., 1970.
- Novotny Elemér: Sumer–magyar. Svájc, 1977.
- Oláh Béla: Édes magyar nyelvünk szumir eredete. Buenos Aires, 1980.
- Oláh Béla: A Nimrud hagyomány. Buenos Aires, 1985.
- Padányi Viktor: Sumir magyar nyelv. Ausztrália, 1961. Keleti Figyelő
- Perlov, Borisz: Tatárlaka üzenete. Oroszul: Tehnik i Mologyezsz, 1975/12. Magyarul: Forrás, 1981. november
- Soproni S.: A budakalászi kocsi. Folia Archeologica, Bp., 1954. VI.
- Torma Zsófia: Sumér nyomok Erdélyben. Buenos Aires, 1972.
- Trubetzkoy, N. S.: Gedanken über das Indogermanenproblem. Acta linguistica 1. 1939.
- Varga Zsigmond: Ötezer év távlatából. Debrecen, 1942.
- Varga Zsigmond: Az ősmagyar mitológia szumir és urál–altaji öröksége. San Francisco, 1956.
- Magnus Magnusson: Ásóval a Biblia nyomában. Bp., 1985.
- Vlassa, N.: Kulturelle Beziehungen des Neolithikums Siebensbürgens zum Vorderen Orient. Acta Musei Napocensis 7. 1970.
- Vlassa, N.–Saveanu, S.: Meglátogattak-e bennünket a sumérok? Magyar Őskutatás II. 6. 1977. Buenos Aires. Románul: Magazin, 1970. dec. Bukarest

- Woolley, L.: Mesopotamien und Vorderasien. 1961.
Zakar András: A sumer hitvilág és a Biblia. Garfield, 1973.
Zakar András: A sumer nyelvről. Svájc, 1975.
Zakar András: A magyar őstörténet felé. Buenos Aires, 1978.
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület: Magyarok őstörténete. Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1992.

SEBESTYÉN LÁSZLÓ

SZKÍTÁK, HUNOK, MAGYAROK

Nemigen találkozhatunk ma olyan történésszel hazánkban, aki ezt a három népvévet együtt említéné, különösen olyan értelemben és céllal, hogy ezek között szoros egymásutániság, egymásból eredés lehetne. A magyarságnak a szkítákról és a hunokról való leválasztása a múlt század második felétől tapasztalható. Hogy megértsük az okát, a szkíták eredetmagyarázatát kell először látnunk. Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy a szkítákkal való rokonságért érdemes volt versengeni, kivált az indoiráni, indoeurópai népeknek, hiszen, különösen az utóbbiak, a mindenkori kultúrák élén gondolták magukat. Hogyan is tartozhattak volna más néphez a szkíták, akikről azt írta Ephorusz a Kr. e. VI. században, hogy "a fűjtató, a kétágú horgony és a fazekaskorong feltalálója a közülük való Anakaroi volt; vagy Heziodosz (Kr. e. VII. század) szerint "szkíta találta fel a rézőntést". Aiszkhülosz (Kr. e. 525–456) állítja, hogy "az acél szkíta jövevény az ő világukban". De nemcsak az, mondja Higinusz (Kr. e. 31–Kr. u. 14.), mert az ezüst felfedezője is szkíta volt.

Akármin van, német nyelvészek kisütötték a múlt század első harmadától kezdve, hogy a szkíták egy nomád iráni nép nyelvét beszélték, ők maguk is iráni nép. Legyünk jóhiszeműek, s tekintsük állításaikat a tiszta tudomány eredményének, viszont azért nézzük is meg, miből mire jutottak. Főként három tudósi munka érdemleges: Kaspar Zeuss: *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837.; W. Thomaschek: *Kritik der ältesten Nachrichten über den skytischen Norden*, Wien, 1888. és Karl Müllenhof: *Über die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten*, Berlin, 1892. Sikerült elérniük ez írásoknak, hogy a bizánciak általában a régebbi írók általános felfogását, hogy ti. a szkíták a népvándorlás kora óta föltűnt, különféle urál–altaji vagy másképp turáni népekkel, hunokkal, turkokkal, magyarokkal, kunokkal stb. voltak valamiféle rokonsági viszonyban, most felváltotta az iráni eredet tudata és hite.

A korábbi felfogás megváltozása főként nálunk rendkívül föltűnő, ha meggondoljuk, hogy míg még a múlt század elején is a szkíta múlt kutatása és magyarázása a magyar történettudomány

fő ága volt, addig ez írásokat követően, mint valami múló divatot, elhagytuk, s lomtárba hajítottuk tudományos életünkéből.

Annak ellenére történt ez így, hogy tudósi felvértezetségben egyáltalán nem voltunk felkészületlenek. Nagy Géza régész–történészünk meggyőzően bizonyította a német nyelvészek véleményének gyenge lábon állását, azt, hogy nagyon gyér, többé-kevésbé eltorzított és többféleképp is magyarázható nyelvmaradványokra építették állításaikat. E szavak közt van vagy 10–12, jelenítés szerint is ismert szó, 10 mondai és istennév, a többi személynév, földrajzi és népnév. Ma már szükségtelen is idézni Nagy Géza szavankénti és helytállónak bizonyult elemzéseit, célszerűbb az e századi német tudományból idézni, így M. Wasmer szókutató eredményeit a *Reallexikon der Vorgeschichte* XII. (1928) lapjairól. Összefoglalása szerint a szkíta–iráni nyelvrokonság igazolására mindössze csak 6 olyan szóalakot tudott felmutatni, amelynek eredete szerinte is bizonyítottan látszott. E szavak: az Enáeresz, Ojórputa, Paralátaj nép-, azaz törzsnevek, továbbá a -peirt, -kszaish és -aria személynévreszek. Ez bizony kiáltóan szegényes eredmény, mondja nagyszerű tudósunk, Mérszáros Gyula a *Chattiak és skythák* c. könyvében, 1938-ban. De még hozzáteszi, hogy a hatból az oiorputa kiveendő, mert szármata eredetű. Jegyezzük meg, hogy Nagy Géza az összetett szó -puta, ölni-t jelentő szórészét a sumerből eredeztette.

Azt talán nem is kell említenem, hogy mi nem a dicsőségért versengünk, bár sumer ügyben ez nagyon is kijár nekünk, helyesebben e rokonságot, összefüggést vallóknak. Elegendő a társadalmi és életformabeli hasonlóságokat, egyezéseket említeni, azt, hogy a szkíták lovas, nyilas nép voltak, vallásukban a természeti erőket tisztelték, a tűz, a föld, a víz, a nap volt tiszteletük tárgya, szövetségkötésük módja a vérszerződés volt, lovat áldoztak, lóval temetkeztek, a hadisten képében kardot tiszteltek, a meghódolást, mint nálunk is, a föld és a víz átadása jelképezte.

S ha a honfoglalás idejebeli bizonyítékokat keressük, krónikákból, feljegyzésekből, törvényekből igenis egész csokorra valót tudunk csak hirtelenében is fölmutatni. Kezdjük mindjárt Anony-

musszal. Ő teljesen azonosította a szkítákat a magyarokkal, mikor ezt írta: "a hungarusok igen vitéz és hadi viszontagságokban felette hatalmas nemzete... eredetét a szkíta nemzetből vette, amelyet saját nyelvén dentumogernek neveznek". Kitűnő meglátás az itt is előadó Endrey Antalnak a véleménye, hogy Anonymus ezt senki külfölditől nem vehette, ez csak régi magyar hagyományból eredhet. Bizonyítja a dentumoger szó, melyről senki nem tesz említést, nincs rá külföldi forrás. Azért fontos ez, mert történelemszeink szerint a szkíta vonatkozást egyszerűen Regino prümi apától vette át, s innen merítette a magyarok szkíta eredeztetését.

A későbbiekben válik fontossá, a hun összefüggések tárgyalásánál, hogy Anonymus a magyarokat a hunokkal együtt szkíta népnek tekintette. A szkíták első királyától származtatta Attilát és az Árpádokat is. Ezt sem vehette külföldi forrásból, de azért azt ráfogják, hogy a Magógról magyarra állítást ötletként Sevillai Isidorusból meríthette.

De mit szóljunk a komoly tudósoknak számító, a cordobai egyetemen tanult II. Szilveszter pápa állításáról? Ugye tudjuk, a koronát ő küldte Istvánnak. Nos, ez a pápa III. Ottó német császárt dicsőítő iratában ezt mondta: "Mienk, mienk a római birodalom. Erőt ad gyümölcsben Itália, katonát adó Gallia és Germánia, s nem hiányzik nálunk a szkithák hatalmas királya sem." Minket, a mi népünket értette a szkítákon.

A Vata-féle lázadás leverése után I. Endre két törvényben is utal a magyarok régi vallására. Legelsőbb: megparancsolta, hogy "minden magyar avagy jövevény Magyarországon, ki a scythiai ősi pogány szokást el nem hagyja, Jézus Krisztus igaz vallására nyomban vissza nem tér és nem hallgat a szent törvényre, melyet a dicsőséges István király adott vala, feje és jószága vesztével bűnhődjék". A 4. paragrafus is idetér: "A szentségtelen scythia szokásoktól és hamis istenektől forduljanak el és rontsák el a bálványokat." Az első pont területi vonatkozású, mert szkítaiat mond, a másik már meghatározás: szkíta szokást nevez meg. A Gellért-legendában is szkíta bálványokról szólnak. A Képes Krónika a hunokról szólva így fogalmaz: "mihelyt egy szkíta elesett, Attila

nyomban másikat állíthatott helyére". Aquileja ostromakor így jellemzi Attilát: "szkíta észjárással parancsot adott, és egymillió vitéztől egy-egy nyeret kért". Ezzel egyben a hunok szkításágát is jellemzi, illetve vallja.

Nemkülönben Kézai sem. Őtöle többek között ezt olvashatjuk: "Keve kapitányt szkíta módon ünnepélyesen eltemették az ország-út mellett, hol kőbálvány van felállítva."

A régi vallás szívósságáról még szólhatunk; Szent László törvénye pedig az első dekrétum 22. fejezetében így védekezik ellene: "Aki pogány módra kutak mellett áldoz, avagy fának és forrásnak és kőnek ajándokot ajánl, akárki legyen, egy ökörrrel bűnhődjék érte."

Ily okból is a papoknak ugyancsak kijárhat még 1114-ben is. Lőrinc esztergomi érsek ugyanis így rendelkezik: "Minden kánonok a klastromokban, minden káplán az udvarokban tudományos nyelven, azaz deákul beszéljen, és senki semmit meg ne tartson a pogány vallásbeli szokásokból, mellyet aki cselekszik, ha tette nagyobb, 40 nap tartson különös pönitenciát, ha kisebb, megvevretve hét nap böjtöljön."

Azért Taksony és Géza alatt nagyobb vallásszabadság volt, legalábbis Pilgrim püspöknek VII. Benedek pápához 974-ben írott levele szerint, ha némiképp talán dicsekvő is, erről tanúskodik: "Mert maguk a magyarok, ámbár még egy részük a pogányság bilincseiben van, a mindenható Isten kegyelmének munkája által senkinek alattvalóik közül nem tiltják a megkeresztelkedést, sem a papokat nem gátolják, hogy bárhova menjenek. Hanem oly egyetértők a pogányok a keresztényekkel és oly barátságosan vannak egymással, hogy beteljesedni látszik Ézsaiás jóvendőlése: a farkas és a bárány együtt legel, az oroszlán szénát eszik."

Szkíta ügyben lássunk még egy pápai véleményt, immár későbbiről. II. Pius pápa 1501-ben kiadott Cosmographiájában írja: "Azt tartják, hogy a Duna partját lakó hungarok is a szkíták neméből valók."

Históriailag hogyan lehetséges ez? Kezdjük azzal, hogy már Hérodotosz szerint is hazánkban éltek szkíták. A Kr. e. VI. század-

ban jelenhettek meg itt. Tárgyi kultúrájuk az i. e. VI–III. században keletkezhetett a Kárpát-medencében, ezt jelzi vaszablák sorozata, 25 bronztükrök, 67 vasfokos, húsznál több állatalakos tegezdisz, 23 bronzcsörgő, többszáz nyílcsúcs, vastörök és kardok. Ezek Bakay Kornél adatai, s nem tartalmazzák az árpádi magyaroknak a szkíták fémkultúrájára és fémtárgyaira, így az aranyszarvasra emlékeztető, velük azonos régészeti hagyatékát.

Sokkal fontosabb összefüggés, hogy a magyarságnak ugyanott van a bölcsője, a koronként feltalálható helye, ahol hun–szkíta népek éltek. Nagyon érdekes, hogy a szkíták nyomai a Közel-Kéleten és Kis-Ázsiában lelhetők fel a legrégebbi időktől. A – mondhatni – legizgalmasabb adat C. Plinius Secundustól ered az első századból. Azt állítja, hogy a szkíták azonosak a régi világ arameusaival. Szó szerint ezt mondja: "a szkíta népet, kiket a perzsák szakának neveznek, általában az ókori arámiakhoz állítják a legközelebbi nemzetnek". Nemzeti nevüket nem is a görögöktől ismerjük, hanem az asszíroktól: asguzai, is-ku-za a nevük, a z c-nek ejtendő. Ha ez így van, nem is lehet valószínű, hogy a görög szkütha szó bőrruhást jelent, s hogy ily módon minden, a Fekete-tengertől északra lakó népet a mostohább északi tájban szükséges bőrruházatáról neveztek kivétel nélkül szkítának.

A C. Plinius Secundus által említett időben, korban Szíria lakóinak arámi volt a neve, s Szíria ekkor magában foglalta Palesztinát, Júdeát, Föníciát, Babilóniát, Mezopotámiát, Kilikiát, Antiókiát. Én magam külön is felfigyeltem a Kr. e. 240-ből való, Polibius V. könyvében olvasható tudósításra. Ez így hangzik: "Philoteria amató mellett fekszik, melybe a Jordán nevű folyó beömlőlvén ismét kiömlik a rónaságra, az úgynevezett szkíták városa körül."

Nem lehet céлом e rövid órában teljes szkíta történelmet adni. Annyit még, ami a velünk való kapcsolatot illetheti, hogy a Kr. e. 7. századtól a 3. századig róluk olvashatni a legtöbbet a Fekete-tengertől a Kaukázusig, illetve a Kaszpi-tengerig terjedő területen. E térségbe a Kaszpi déli részéről, az Arax folyó mellől jöttek fel, ahová Szíria és Média területéről II. Sargon asszír uralkodó (Kr. e. 722–705) végleges hódítása után húzódhattak. Nagyon fontos

tény, hogy a Kr. e. 6. században igen nagy számban telepítettek médeket a Fekete-tengertől északra. Több adat is szól arról a Kr. utáni első századból, hogy hunok és szkíták a Kaszpitól keletre és nyugatra találhatók. Ide húzódtak vissza később a megdöntött pártusok szkíta népekbeli szövetségeseikkel, így jöttek innen ki később a kazárok is, akikről később lesz szó.

De most nézzük a hunokat, akikről szintén leválasztanak bennünket mai historikusaink, holott a szkíta kapocs is elveszít egy fontos láncszemet ezáltal. E vizsgálódásunkban nem hagyható figyelmen kívül, hogy bennünket, magyarokat korszakonként szkítának, turknak, hunnak neveztek az esedékes források írói. Hogy miért lettünk turkok, arra Theophilactes Simokatta nyújt felvilágosítást a VII. századból: "A perzsák a tőlük északra lakó szakákat szokták turkoknak nevezni." A szaka elnevezés, mint ismeretes, a szkítát jelenti a perzsáknál, illetve jelentette.

Hogyan függhet össze a szkíta és a hun? Erre Priszkosz rétor megmaradt és Bíborbanszületett Konstantin művében megőrződött követi jelentése nyújthat számunkra megvilágító tényeket. Világtörténetileg Priszkosz tekinthető az Attila-kori hun birodalom legjobb ismerőjének, mert személyesen járt Attilánál. Felnőtt korú férfi volt, szónok és bölcsész, jó megfigyelő. Evagriosz egyháztörténész így emlékezik meg Priszkosz munkájáról: "Ez időben támadt Attilusznak, a szküták királyának nagyhírű háborúja, melyet körülményesen és legokoszerűbben leír Priszkosz szónok." Ezt a részt, a háborúleírást mi nem ismerjük. De nem kerülheti el a figyelmünket, hogy ebben az idézetben is szkíták királya van. Egy királyt nem illethetnek olyan jelzővel, mint egy térség népsokadal-mát, amelyikről csak azt tudni, hogy bőrruhája van, s ezért így is lehetséges elnevezni. Tudniuk kell, kellett a címét. Idézzünk akár félmondatokat is a követi jelentésből, amelyben váltakozik a szkíta és a hun megnevezés és nem véletlenszerűen, hanem pontos, tudatos tartalommal, az érződik, mintha a szkíta konkrét nép, nemzet volna, s benne ugyanúgy a hun is, valahogy annak megfelelően, ahogyan Attila címében benne volt az, hogy a hunok, a médek, a gótok, a dánok királya. Ily konkrétan érződik benne a

szkíta is, amint Priszkosz azt is mondja, hogy Attila udvarában "a szkíta királyok egész hada nyüzsgött".

Tudunk róla, hogy más-más nevű szkíták voltak az ún. királyi szkíták, a földművelők, a nagyállattartók, még ha ezek az elnevezéskülönbségek akár csupán a görög tudósítók szemléletéből fakadó jelzős nevek voltak is, mint például melanklének, fekete zekések, gelonok, vidámak, vígak, vagy az arimaszpok, egyszeműek, ami valójában vaksít, gyengéniátót jelenthetett, mintha azt gondolta volna, aki így nevezte el őket, hogy olyan gyengén lát, mint egy félszemű.

A Tarih-i Üngürüş is különböztet népen belül, amikor Hunor népéről azt írja a Pannóniába indulás előtt: "látták, hogy Hunor népéből tízezer ember gyűlt össze, és a nem rendkívüli teremtnyekből is kétszáznyolcvanezer férfi gyülekezett össze". A fordító, Blaskovics József, kiváló turkológus, ezt úgy értelmezi, hogy Hunor népe rendkívüli, azaz nem közönséges, átlagon felüli, előkelő és vitéz nép. E hasonlat annyiban nem vág feltétlenül ide, hogy ebben nincs népnévbeli különböztetés.

Mindenesetre lássuk, hogy Priszkosz miként tudósít úgy, hogy a szkíta megjelölés nem tartalmatlan, valódi tájékoztatásból eredő, szokványos jelző csupán. "Ismét jött követül egy, a háborúban nagy tetteket mívelt szküta férfiú, Edekon..." A fordító, Szabó Károly, egyébként Egyeknek érti és olvassa Edekon nevét, elhagyván a görögösítő *on-t*, s *gy-vé* téve a görögben hiányzó kettős mássalhangzót. – Majd tovább, Rusztikiosz követségi tagról mondja: "ki velünk együtt jött a szkíta földre". "A követség nemcsak a rómaiaknak, az unnoknak is javukra lesz." A követség vezetőjének arra a válaszára, hogy a rómaiaknál szkütha nemzetbeli szökevény nincs, Attila így felel: "Míg a rómaiak és unnok közti viszályok ki nem egyenlítettnek, addig semmit nem vásárolhatnak." Vagy Priszkosz egy megjegyzése: "Éppen akkor Onegesziosz Attilász öregebb fiával az akatzir nemzet ellen volt kiküldve, mely szkütha nép s Attilász által hódíttatott meg." "Lányok fogadták Attilát szkütha dalokat énekelve. Bort hoztak, mi a szkítáknál a legnagyobb megtiszteltetés jele." "Amint a lak kerítése körül sétá-

lék, egy ember, kit öltözkéből szkütha barbárnak gondoltam, hellén nyelven üdvözölt, vagyonos szküthának látszott, szépen volt öltözve, s feje körös-körül le volt nyírva." Maximonosz ajándékot ad a hun főembernek, mondván, "ha egyezséget szerzend a rómaiak és unnok között". Erre a válasz: "Azt gondolják, elárulja urát, elfeledkezik szkütha neveltetéséről?" Priszkosz írja a legidősebb Attila-fiúról: "az akatzirokon és a szkütha tenger melléken tanyázó több nemzeten uralkodott".

A várható perzsiai hadjáratról szólva igen érdekes megjegyzést tesz a görög követség egy tagja, Rómulosz, mert olyan ismeretet tulajdonít a hunoknak, amellyel nem rendelkeznének, ha nem volnának egyben szkíták is. Halljuk Rómuloszt: "Nem nagy távolságra esik Szküthiától a médok földje, s ismerik is az unnok ezen utat, mert egykor oda be is ütöttek s benyomultak a médok földjére." Erről az egykori benyomulásról, amely 800 évvel ezelőtt volt – a római követség idejétől számítva –, Hérodotosz így tudósít: "Meotis tavától Phasis folyójáig és a Colchokig harminc napi útja van egy jól menőnek. Colchisból pedig nincs messze átkelni Médiába, hanem csak egy nép van közöttük, a saspirok. Az ezeken keresztülmenők Médiában lehetnek. A scythák azonban nem törtek be ezen a részen, hanem egy föllebbi, sokkal hosszabb úton kanyarodva, jobbukon lévén Kavkáz hegye. Itt a médok megütközhvén a scythákkal és meggyőzetvén a csatában, megfosztattak uralmuktól. A scythák pedig egész Ázsiát foglalták el."

E példákat még folytatni lehetne, s végig az derülne ki, hogy az akkori görögök a hunokat valóban szkíta népnek tartották. Ez annál is inkább így igaz, mert a Kr. e. harmadik századig élt görögök, Hérodotosz, Hékataiosz és a többiek mind, akik a szkítákról írtak, még a Földközi-tenger mentén létesített görög gyarmatokból közvetlenül szemlélték az akkor még szkítáktól benépesített területet, szkíta földet és népeket láttak, most azonban legfeljebb a Krím félszigeten éltek még szkíták és a Kubán vidékén, a Kaszpi-tenger két oldalán. Vagyis itt már nem érvényesülhetett a Krisztus előtti évszázadokban kialakult szem-

lélet. Itt már tudni kellett ténylegesen, diplomáciai érintkezésekből, közvetlen személyes tapasztalatokból, hogy szkíták-e a hunok vagy sem.

Ugyanezt mondhatjuk azokról a turkokról, akiket a perzsák korábban szakának, szkítának tartottak és neveztek, s a bizánciak, éppúgy keverve a megnevezéseket, mint a hunok esetében, mindig-mindig a szkíta megjelöléssel is élnek. Jó példát szolgáltat erre például Menander a VII. századból, aki azért is mérvadó ismeretű személy, mert nyilatkozata szerint a gétáktól, tehát egy szkíta néptől származik. Ilyen tudósításairól tudunk: "A turkok fejedelmének követe, Mániák – korábban szogdiai fejedelem volt –, szkíta betűkkel és nyelven írt levelet vitt Jusztinosz császárhoz." Itt a kultúra megjelölése a fontos.

Menander két bizánci követségben is járt a turkoknál, Kr. u. 569-ben és 576-ban. Így számol be az elsőről, ahogyan ismerteti a tűztisztelési szertartáson átesett küldöttség fogadását: "tömjénágakkal tüzet gyújtván szkíta nyelven valami barbár igéket mormoltak..." E jelentés magyar nyelven megjelent szövegéhez azt a lap alji megjegyzést fűzte a szerkesztő szerző, hogy "Menander, mint más bizánci írók is, gyakran azonosítja a turkokat a régi szkítákkal". Azok után teszi a magyar munka ezt a megjegyzést, hogy Menander tudósítása így kezdődik: "Miután a turkok, akiket régen szakáknak neveztek, követeket küldtek a béke ügyében Jusztinoszhoz." Tehát Menander tudja, hogy ezek szkíták, annál is inkább, mert ő géta származású, s feltehetően ezért is került be a küldöttségbe, amelynek nem ő a vezetője, hanem egy Zimarchos nevű görög.

A második követségjárásról, ahol a vezető Valentinosz, így tudósít Menander: "Valentin elindult kísérőivel és 106 turkkal. Akkortájt ugyanis már régebbi idő óta turkok tartózkodtak Bizáncban, akiket ebből az alkalomból küldött oda népük. Úgyhogy mindezekből az úgynevezett turkok törzséből összegyűlt százhat szkíta férfi." Itt álljunk is meg. Ugyanaz a felváltva használt névmegjelölés, mint Priszkosznál. Emellett az is figyelemre méltó, hogy a bizánci udvarban összegyűjtött, tehát nyelvükről, népükről

közvetlen ismeretet szolgáltató személyekről van szó. Egy Menander ismeretű és tudású ember nem hordhat össze tudatlanságból hetet-havat.

Érdemes tudni, hogy a turkoknak és kazároknak is a későbbi időkben rendszeresen tartózkodtak embereik a bizánci udvarban, s a császári rendtartás azt is gondosan előírta, hogy mely teremben legyen az étkezési helyük, s mindenik így ott-tartózkodó nép képviselőinek a saját nemzetük viseletében kell ott megjelenniük. Így tudjuk például azt is a X. századból, Liutprand német-római követ tudósításából, hogy "a bolgár követ feje magyar módra volt borotválva".

Hogy a turk-szkíta, görög szóhasználat szerinti összefüggést érzékeltessük, lényegében elébevágtunk annak a későbbi, számkra fontos ténynek, hogy a honfoglalás idején mindkét bizánci császár, Bölcös Leó és a fia is, Bíborbanszületett Konstantin – ez utóbbi már a X. század közepén –, turknak nevezett bennünket. De ez utóbbi például régebbi nevünket is említi, azt, hogy sabartoi asphaloi, s ez azért igen-igen fontos, mert ez a népnévünk a vele említett régi lakhelyünkkel abba a régióba, Kis-Ázsiába és a Közel-Keletre visz bennünket, ahol pedig a szkíta népek élettere volt az időszámításunk előtti évezredekben. Egy ilyen történeti képben feltűnő magyar régrnült visszatéríthet bennünket krónikáink igen lényeges állításaihoz, s ezzel egyben a múlt század közepéig történetszemléletünkben és világlátásunkban nagy egészben kialakult szemléletünkhöz. Mert akármin van, abba nemigen nyugodhatunk bele, hogy a Kr. utáni ötszázas évektől viszszafele nemigen van rólunk sem írásbeli adat, sem régészeti bizonyíték, ha megmaradunk a finnugor nyelvészetben alapuló őstörténeti felfogásban, amely tagadja a hun-magyar kapcsolatot. Pedig középkori források szerint a hunok Szkítiából, a Kaszpi és a Don közötti vidékről indultak ki. Ezt az újabb kutatások is megerősítik. A francia Degignes által kétszáz évvel ezelőtt közreadott vélemény a hiung-nukról, akik a kínai fal mellől i. e. 35-ben úztek el, lényegében semmi továbbit nem tudunk, mert tisztázatlan az Európa felé vezető útjuk. Egyedül a szkíta-hun összefüggés a

históriai bázisunk a lényegében meggyőző magyar krónikák szerinti megvilágításban.

Viszont itt is meg kell vizsgálnunk az elutasító álláspontok megalapozottságát, azt a ma iskoláinkban is tanított véleményt, hogy a magyarság hun eredete fikció, hogy a magyarságnak nem volt sem genetikai, sem történelmi kapcsolata a hunokkal. Vagy, hogy az azonosságnak ez a hiedelme a keresztény nyugaton keletkezett a X. században; ilyen hatás érvényesült a Nibelung-énekből is.

Mielőtt az egész elutasító érvrendszerre kitérnénk, ezt a Nibelung-hatást nézzük meg, mert ezt már maguk a németek is megcáfolták, tudniillik nemhogy a Nibelung-énekből lehetett a magyaroknak tudomást szerezniük Attiláról, hanem éppen fordítva, a dal anyagát itt gyűjtötték fel Géza fejedelmünk udvarában. Az énekhez mellékelt kis versike Klage címen így szól: "Evégből most mindjárt útnak indítom követeimet Hunországba: ott bizton rátalálok az emlékekre; mert nagyon helytelen volna ám, ha az nem lenne megőrizve. Ez a legnagyobb esemény, ami ezen a világon valaha megtörtént." A németek szerint Pilgrim püspök maga is ittjárt az anyag összegyűjtése végett.

Kézből cáfolhatósága miatt említsük meg röviden azt az állítást is, hogy a Hunor–Magor név az onogur–magyar kapcsolat perszónifikált mondai emléke, hogy a Hunor szó Onour formában hangzott. S ez az egész nyelvi bravúroskodás azért van, mert nem abból indulnak ki, hogy hunogur. Pedig több forrás így említi a magyarokat. De ez még semmi ez ügyben, ha tudjuk, hogy örmény írók szerint a Kaszpi-tenger mellett, az Arax folyó vidékén (emlékszünk, honnan jöttek fel a szkíták a Kr. e. III–II. században a Fekete-tenger feletti térségbe?) volt egy Hunoracerta nevű város, amelyet örményből lefordítva Hunor-városnak neveztek.

A legbántóbb azonban az az állítás, hogy Anonymus csupán azért említi Attilát, mert jogcímet igyekszik kovácsolni a magyaroknak az ország elfoglalására. Ideírom erről a mai fogalmazású sommás történeti véleményt: "A magyar honfoglalás ily módon nem volt egyéb, mint a Pannóniába visszatérő hun–magyarok

jogának érvényesítése." Ezt a vádat, mert az, egy Selig Cassel nevű történész fogalmazta meg először Magyarische Altertümer c., 1848-ban megjelent könyvében.

S mit kapott ezt követően Anonymus a század második felének német történészeitől, például Eduard Rösleről? Igen tanulságos: "A jegyző főiránya a magyarok eredetéről egy hamis nézet meg-alapítására megy ki, hogy ti. a magyarokat Attila népeitől származ-tassa... Neki elviselhetetlennek látszhatott őseit a német króniká-sok leírása után rabló csordáknak képzelni, melyek az országra rohannak, s az ellenállásra erőtlen, számtalan népség lerohanása után a véráztatta földet megszállották. A jogeszméje erkölcsi nagyságában kelt föl benne, s most már nem lőn elég neki, hogy a magyarok a jelenre jogállapotban élnek, mely rájuk nézve birto-kuknak a szomszéd népek részéről történt elismeréséből keletke-zett. Nem, utálva azon képzeletet, hogy valaha önkény és jogta-lanság által jutottak birtokukhoz, átvitte jogfogalmait őseinek ide-jére, s az elkövetkezett jogtalanságot legalább sok nemzedékkel hátrább, egészen ismeretlen ősapáira, a hunokra igyekezett hárí-tani. Most már a magyarok azon hivatásban tűnnek fel, hogy jogukat keresik: ők nem hódítanak, hanem csak visszafoglalják elvesztett sajátjukat."

Szép, ugye? S ezt mi nemhogy megcáfoltuk volna, elfogadtuk. Tudóskodó szövegezésben ugyanezt olvastam magyar szerzőtől is.

Kitűnő és feltétlenül igaz viszontválaszaink vannak. Halljuk előbb Anonymust, aki olyan tényszerű, valósággal finom és jámbor fogalmazású, mint általában egy papi ember. A Szkítiából való kijövetel után ezt írja: "A választásuk arra esett, hogy majd Pan-nónia földjét keresik fel. Erről ugyanis a szállongó hírből azt hallották, hogy az Attila király földje, akinek ivadékából Álmos vezér, Árpád apja származott." Árpádnak Salán vezérhez szóló üzenetét már határozottabban fogalmazza: "Az én ősapámé, a nagy hatalmú Attila királyé volt a Duna–Tisza közén elterülő föld, egészen a bolgárok határáig, ami most az uratoké."

Lássunk azonban még egy mondatot, amelyet semminémű külföldi forrásból nem nyerhetett, ezért ez perdöntően fontos: "Az

oros vezérek kérték Álmos vezért, hogy Pannónia földjére vonuljanak, amely előbb Attila király földje volt." Ez a közlés azáltal válik rendkívüli horderejűvé, hogy az óoros krónika ezt mondja: "Majd azután fehér magyarok jöttek, és örökölték a szlávok földjét, miután elkergették a frankokat, akik azelőtt foglalták el a szlávok földjét." Ugye föltűnt a krónikás fogalmazása, hogy "örökölték" a szlávok földjét? Így kap értelmet Anonymus híradása, hogy az orosz vezérek kérték Álmos vezért, hogy Attila király földjére, Pannóniába vonuljanak. Ez a véleményük és egyben kérésük támasztja alá azt a fogalmazásukat, hogy a magyarok örökölték a szláv földet. Elismerik, hogy Álmos népe örököse Attila népének. Hogy lehet ezek után elfogadni a rösleri álláspontot?

Sok bizonyítékunk van a magyarság saját emlékezésére a hunokra. Csak néhányat lássunk. Kézai írja: "Etele király címerén is, melyet tulajdon pajzsán szokott hordani, koronás fejű madár vala ábrázolva, melyet magyarul turulnak hívnak. Mert ezt a címert hordták volt magukkal a hunok mindig a hadban Gyeics (Géza) vezér idejéig." Vannak híradások arról, hogy a Passauban eltemetett "Gizella királyné sírkövén is glóriás sas van". Ez szinte hihetetlen: Szent István özvegye is vállalja az előző pogány uralkodóház címerét. Pénzeinken is rajta van a turul évszázadokon át. Országunkat pedig Szent Istvántól kezdve Hungáriának nevezik a latin nyelvű okmányokon éppúgy, mint a pénzekén.

Említetlenül hagyván a sok pozitív bizonyítékot, az idő rövidsége miatt is csak egyetlen összefüggésre térjünk még ki. Hékataios, a Kr. e. VII. században élt görög földrajzíró azt állítja: "Nem hallottam másokról, hogy a Dunától északra laknának, csak a sigginekről. Azt beszélik magukról, hogy a médektől vándoroltak ide. Méd viseletben járnak." Ha ehhez melléteszem a Tarih-i Üngürüs tudósítását: "Egy nap Adzsem (Perzsia) országának padisahja Kosztantiniye (Bizánc) fejedelme ellen hadjáratot indított, és emiatt Dzsidijsa országának uralkodójától segítséget kért. Dzsidijsa fejedelme segítségül Hunor népéből, akik tatárok voltak, húszezer katonát gyűjtött össze, és Adzsem padisahjához küldte (ezt a sereget). Amikor Adzsem padisahja is Kosztantiniye ellen

ment, az említett Hunor népet támadás érte, mely aztán ily módon elvált Adzsem padisahjától és Pannonija tartományába költözött. Amikor abba a tartományba érkeztek, látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcsre és bő termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön (Hunor népének a nyelvén) beszélnek (az ottani népek)." Nincs vajon Hékataiosz közlése a sigginekről s e Perzsiából való bejövétel között összefüggés? Időpontját még nem tudjuk, de azt a krónika megírja, hogy ezután jöttek be 375-ben, újabb hullámban a hunok. Fejtsük meg ezt a dolgot. Szép feladat, s rendkívül fontos is!

Végezetül, a Torontóban elhunyt Hallay István barátom emlékére is, aki a most hallható forrást felderítette, zárjuk e kis összefoglalót a XVIII. században készült Acta Sanctorum Szept. 2., Szent István, Magyarország királyának az ünnepe c. írással. Noha nem magyarok írták, határozottan állítja a hun–avar–magyar egyenes leszármazást, több krónika bizonyítása alapján.

KÁLNÁSI ÁRPÁD

**A FINNUGOR ELMÉLET
ÉRVRENDSZERE.
A NYELVTUDOMÁNY ÉS
A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET**

Az előadás tulajdonképpen két részre tagolódik: az elsőben *Nyelvünk finnugorsága* összefoglaló címszó alatt a finnugor nyelvtudománynak e témakörrel kapcsolatos véleményéről beszélnek, a másodikban pedig *az uráli őshaza elméletéről, felfogásáról*.

A nyelv grammatikai eszköztárának gerincét a névszó és igeragozás, a mód-, idő- és számjelek, a névmások, számnevek és mondattani jelenségek alkotják. Két nyelv azonos, helyesebben hasonló volta a megfigyelő számára elsősorban a szavakban tűnik fel leginkább és legelőbb. Ám a szavak hasonlósága csalóka is lehet. Az egy vagy több nyelvből vándorútra induló, szinte az egész világot bejáró kultúrszavak nem lehetnek a rokonság bizonyítékai. Szintúgy nem a kisebb területeken elterjedt, inkább csak néhány, egymás szomszédságában élő nép által beszélt nyelvek egyikéből a másikába átkerült, ún. jövevényszavak sem. Nyelvrokonság szempontjából nem mérvadó a hangutánzó, hangulatfestő szavak esetleges hasonlósága sem, például a kakukk madárnév is ilyen. Mint ahogy nincs bizonyító erejük az egész világon elterjedt, úgynevezett gyermeknyelvi szavaknak, például az apa vagy a mama.

Mely szavak hát azok, melyek a siker reményében tudományos hitelességgel összevethetők? Az úgynevezett alapszókinsz szavai döntőek. Az alapszókinszbe tartoznak azok a szavak, melyek a világ összes nyelvében ősidőktől fogva megtalálhatók, mert közismert, nélkülözhetetlen dolgokat, cselekvéseket jelölnek. Ilyenek a testrésznevek, a rokonságnevek, névmások, belőlük származó szavak, a számnevek, a természeti jelenségek elnevezései, földrajzi kifejezések, néhány általános növény- és állatnév, alapvető cselekvéseket kifejező igék.

Ha az alapszókinsz szavai alapján két vagy több nyelvről feltehető, hogy rokonai egymásnak, akkor tovább bújárkodhat a kutató e nyelvekben. Gyarapíthatja az etimológiailag azonos szavak számát, s azokból megrajzolhatja két vagy több nép egykori együttélésének történeti, kulturális hátterét. A szókinsz segítségével megállapíthatja a nyelvekben bekövetkezett hang- és alakítási változásokat, azok viszonyát a másik nyelv megváltozott rendszéréhez, s a megfelelések alapján kikövetkeztethető

a rokonnak nyilvánított nyelvek közös őse, az úgynevezett alapnyelv is.

A világnak bármely két nyelvéből mutathatók ki azonos vagy nagyon hasonló szavak. Ezek azonban nem okvetlenül a nyelvrokonság bizonyítékai. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, minél inkább hasonlít az egyik nyelv egy szava egy másik nyelvhez vagy másik nyelv egy szavához, annál gyanúsabb a rokonság.

A szavak összevetésének módja az ún. szabályos hangmegfelelések elvének alkalmazása. Ennek az elvnek a kiindulópontja az, hogy minden nyelv változik, s szinte ki van zárva, hogy két nyelv minden tekintetben egyformán módosuljon az idők folyamán. Itt lévén a változás törvényszerűségét kell megtalálni.

Ezek után tekintsünk át néhány szabályos hangmegfelelést, szem előtt tartva az ugyan nem a legközelebbi, de a legismertebb rokon finn nyelvet. Szó eleji helyzetben lévő finn és finnugor alapnyelvi *k*-nak a magyarban megfelelhet *k* és *h*. Ilyen például a finn *kete*, a magyar *kéz* szó, *kive*, a *kő*, *kőve* alakra gondoljunk, a *kala*–*hal* és a *kule*–*hall* stb. A példákban kitűnik, hogy a magas magánhangzók előtt a *k* megőrződött, ám mély magánhangzók előtt *h*-vá változott (*kala*–*hal*). A szó belseji finnugor *k* viselkedése is kettős, de itt a hangkörnyezettől függetlenül lehet *v* folytatás is, de *el* is tűnhetett a *k*. Ilyen a *teke*–*tesz*, a *te* része, de ilyen a *tevőben* a *tev* igető. Vagy éppen a *joke*–*jó*, ez a magyar földrajzi neveken ma is megvan, gondoljunk a *Sajóra*, *Berettyóra*, ami *Berek*–*jó*, azaz *berki folyó* jelentésű szó. A szó eleji helyzetben lévő *t* a magyarban általában megmaradt. Ilyen a *te*, *ti*, *teke*, *tesz*, vagy éppen a *talve*, *tél* szavakat összevetve.

A szó belseji finnugor *t* magyar megfelelője *z*, gondoljunk a *száz*, vagy éppen a *fazék* szavakra. A száznak *szata*, a fazéknak pedig *put* a finn megfelelője.

A szó eleji finnugor *p*-nek *f* felel meg. Ilyen a *pu*–*fa*, *pe*–*fő*, *fej* és a *pata*, ahogy említettem, a *fazék* és így tovább. A szó belsejében viszont a finn és a finnugor *p* magyar folytatása a *v*. A *repo*, a magyar *ravasz* szó – ez a *rókának* a régi elnevezése, végső soron nem is olyan régi, mert helynevekben a mi vidékünkön elég gyakori

az ilyen helynév, hogy Ravaszlyuk. Egyáltalán nem valami ravasz lyukról, hanem rókalyukról van szó, tehát a rókának a régi magyar neve őrződött meg így a helynevekben. Ami a *p*–*v*megfelelést illeti, a zárhangok réshangúsodása közönséges jelenség. A finn nyelvben is találkozunk ilyenel, tehát a *p*-nek *v*-vé válásával, ilyen az orpo–árva, de orvot–árvák.

Az *m* a szó elején változatlanul megmarad – másik hangmegfelelés. Ilyen a finn mene, a menni szó töve, vagy a meny, tehát a rokonságnév. De szó belseji helyzetben *v*-re is változik. Meg is maradhat, ugyanakkor vokalizálódhat, azaz magánhangzósodhat is. Itt is több példa van, így az ime–emik, tehát a szopás igetöve, az emlőre gondoljunk, a kom – cseremiszen kom a magyar hám –, vagy a finn nime–név és a lieme–lé, leves szavakra gondolhatunk.

Az *n* mind szó eleji, mind pedig szó belseji helyzetben megmarad. Gondoljunk a nime–név vagy a mene–menní szavakra.

A szó belseji nazális+zárhang kapcsolatok a magyarban egyszerűsödtek, mégpedig úgy, hogy a nazális tag eltűnt, de zöngésítette a mögötte álló zárhangot. (A nazális különben az orrhangúságot jelenti. Az *n* például nazális hang.) Néhány példát: a vogulból – ugye, a legközelebbi rokon nyelvnek tartjuk – a pent–a föld, a finn amta–ad, vagy éppen a lintu–lúd szavak megfelelői, a vogulban a hump–hullám, ez a hab szavunknak felel meg, ilyenek.

Az ilyen és ezekhez hasonló hangváltozások egyáltalán nem egyedülállóak, s nemcsak a finnugor nyelvekben figyelhetők meg. Megtalálhatók a világnak tán az összes, de legalábbis az eddig ismert nyelvcsaládjaiban. E változások általában nem egy csapásra, nem átmenetek nélkül jönnek létre. Gyakorta előfordul, hogy egy nyelvben a változásnak csupán a vég-, illetve kiindulópontja ismeretes, de nem tudjuk az átmeneti fokozatot. Van rá eset, hogy ez az átmeneti állapot ugyanazon nyelvcsaládnak egy másik nyelvében mint létező állapot fennáll.

Tudjuk, hogy a magyar *h* a finnugor *k*-ból fejlődött a finnugor eredetű szavakban. A fonetikai változások törvényszerűsége alapján feltehető, hogy a *k*–*h* változás a kemény *h*, a nyelvészetben használatos jelölés szerint az *x*, átmeneti fok közvetítésével ment

végbe. A zárhangoknak ilyen spirantizálódása, tehát réshangúsdása megfigyelhető más nyelvekben, például az indoeurópai nyelvcsaládban is.

A hangmegfeleléseket elsősorban a mássalhangzók körében tudta tisztázni a tudomány. Ezek állandóbb, kevésbé változékony hangok, mint a magánhangzók. Ennek ellenére a magánhangzók körében is törekszik a nyelvészet szabályos hangmegfelelések kimutatására. Itt azonban az eredmény nem olyan egyértelmű, mint a mássalhangzók esetében. Sok esetben be kell érni a magánhangzók hangszínének magas vagy mély megállapításával.

A hangtan és az alaktan közötti határterületeken helyezkedik el a morfológia, mely többek között a hangok egymáshoz kapcsolódásának lehetőségeit, illetőleg szabályait vizsgálja. Tehát a másik terület, ahol érdemes vizsgálódni az összehasonlító nyelvészet területén, ez a morfológia, közhasználatú szóval alaktannak szokás ezt nevezni.

A finnugor nyelvekben szó elején mássalhangzócsoportok nem fordulnak elő. Ez a megállapítás természetesen az alapszókinsz tagjaira, a belső keletkezésű szavakra s a régebbi jövevényelemekre egyaránt érvényes. Ismert példa: a latin *scola* szót a magyarban iskola formában ismerjük, s a finnben *koulu* alakban találjuk meg. De más példák is lehetnek: a skatulya. Erre persze mondhatják, hogy az skatulya. Viszont ha a népnyelvi példákat bevesszük, akkor – gondoljanak arra, hogy a népnyelv archaikusabb, mint a köznyelv, tehát a régi állapotokat jobban őrzi, hiszen nem szabályozták rendszerszerűen, hanem ahogy a nép azt maga a használatban kialakította – a skatulyának egyes helyeken is skatulya hangalakja van, másik helyen, a mi vidékünkön, katulya jelentése van, tehát így a *scola*–iskola típushoz ezt a példát is lehet kapcsolni.

Nem vonatkozik azonban feltétlenül a fenti megállapítás az újabb idegen elemekre, például a trolibusz, strand szavakra, melyeket a nyelv nem asszimilált, azaz nem igazított már a saját rendszeréhez. Ugyancsak nem érvényes a hangutánzó szavakra

sem. A hangutánzó szavak, ahogy említettem, ilyen szempontból különleges helyet foglalnak el a szókincsen belül.

A szókészletnek a szabályos hangmegfelelés által korlátozott óvatos elemzése azonban nem elegendő a nyelvrokonság eldöntéséhez. Nem elég ugyanis, ha a nyelvnek csupán egyik, ám nagyon lényeges összetevőjét fogjuk vallatóra. A szavak bizonyító erejét jelentősen növeli a nyelvtani rendszerben fellelhető hasonlóság. Nagyon lényeges tehát, hogy a szavak mellett a nyelvtani rendszer hasonlósága is lényeges.

A világ nyelveit alaktani szempontból, elnagyoltan, négy nagy csoportra lehet felosztani. A magyar és rajta kívül még sok száz más nyelv az úgynevezett agglutináló vagy ragozó nyelvek közé tartozik. Van flektáló, agglutináló, izoláló és inkorporáló nyelvtípus, és mivel összesen körülbelül – ez megint csak hozzávetőleges szám – 3000 nyelvről szokás beszélni, önálló nyelvről – más kérdés, hogy egyes esetekben a számítást nem lehet egzaktá tenni, mert van, amit nyelvjárásnak vesznek, más vélemények szerint pedig ugyanaz nem nyelvjárás, hanem külön nyelv –, tehát így, akkor, ha négygyel osztjuk ezt a 3000-es számot, akkor 700–800 körül lenne az egy típusra eső nyelveknek a száma.

Ezekben a nyelvekben a szavakat grammatikai toldalékokkal, tehát a magyarra vonatkoztatva most már a továbbiakat, azaz a ragozó nyelvekben, grammatikai toldalékokkal, jelekkel, ragokkal kell ellátni. E toldalékok nem olvadnak össze a szótővel, hanem áttekinthetően, könnyen szételemezhetően kapcsolódnak a tőhöz és egymáshoz. Külön jelük van e nyelvekben az egyes grammatikai funkcióknak, külön jele van a többes számnak, az esetragok pedig mind egyes, mind többes számban azonosak. Gondoljunk egy ilyen egyszerű példára: katona-ság-ban például. Vagy: tanul-hat-atlan-ság-á-ról és így tovább. Akár több képző is mehet, általában különben a nyelvi elemeknek a sorrendje: szótő és utána a toldalékok, a toldalékokon belül pedig fontossági sorrendben a képző, jel és rag, a helyzetviszonyító, tehát a határozórag. A birtokos személyragozás ilyen szempontból már egy kicsit különlegesen viselkedik, mert: ház-am-ban, tehát nem ház-ban és

utána az *m*, hanem először a birtokos személyrag, és utána a helyhatározórag. Ennek alapján tették meg sajnos egyesek, eléggé el nem ítéhető módon, a birtokos személyragot személyjelnek, de ez már más terület. Tehát a lényeg az, hogy ez az alapforma. Az igeragozásban a helyzet azonban már nem ennyire egyértelmű a magyar esetében. Például: élek, élünk, de a következetesen agglutináló nyelvekben a többes számú igealaknak él+többes jel+-ek alakulat kellene lenni. Az élünk szóban és általában a magyar igeragozásban azt tapasztalhatjuk, hogy az agglutináló jelleg bizonyos mértékben keveredik a flektálóval. Itt utalnék arra, hogy tiszta típus nincsen, mert gondoljunk az egyik nagy világnyelvre, az angolra, ezt flektálónak szokás tekinteni, de ugyanakkor ma már egyre több jel mutat arra, hogy kezd az izoláló – gondoljunk csak a sok egyszótagú szóra – nyelvtípus irányába eltolódni.

A tipológiai jegyek alapján a magyar a világnak sok más nyelvéhez is hasonló. A tipológiai jegyeket tartalommal megtöltő, konkrét hangokból felépülő morféma szerint viszont elég kicsire zsugorodik a magyarral rokonítható nyelvek száma, tehát amikor a forma után a tartalom is előtérbe lép. A szerkezetbeli egyezésen túl az úgynevezett anyagi egyezés szükséges a nyelvrokonság kimondásához.

Tekintsük át akkor a magyar nyelv néhány legfontosabb, s finnugor rokonságát bizonyító alaktani elemét. A mai magyar nyelvben a névszóragozás eseteinek száma az úgynevezett akadémiai nyelvtan szerint 28 (elég nagy szám). Ezek között természetesen van elavulóban levő, nem termékeny alak, mint például a Győrött, Kaposvárt *-t* helyhatározó rag, a *naponta* időhatározórag vagy a hivatatólag *-lag*, *-ieg* állapothatározórag. Rokon nyelveink közül a finnben, az észtben, a zürjénben, a vottjákban szintén magas az esetragok száma, ha az a magyarét nem is éri el. A szamojéd nyelvek eseteinek száma általában 5–6, az obiugor nyelvekben pedig ennél is kevesebb esetet találunk.

Az esetek számának ilyen nagymérvű felduzzadása az esetek jelentésének konkretizálódását, az elvontabb határozói viszonyok

kialakulását eredményezte. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a most már különböző, bár rokon jelentést hordozó esetek nemegyszer azonos rag-magot tartalmaznak. A jelentésbeli különbség más-más ragelemnek a hozzákapcsolódásából fakad. Például: a finnben a helyhatározó ragok az irányhármasságon (tehát a hol–honnan–hová) belül a külső *-on*, *-en*, *-ön*, *-ra*, *-re* és a belső *-ból*, *-ből*, *-ba*, *-be* helyviszony kifejezését is megkülönböztetik. Az ősi uráli alapnyelvi *na*–*hol* és a *ta*–*honnan* kérdésre megfelelő helyviszonyragok megtalálhatók az inessiusi *sza*–*sz-n-a*, tehát *-ban*, az adessiusi *la*–*l-n-a*, *-on*, illetve az elatiusi *-ból* jelentésű *sza* és az ablativusi *el-ta* *-ról* ragokban egyaránt. Tehát a magok ott vannak az ún. testes határozóragokban is.

E néhány példából is kitűnik, hogy az alapnyelvi egyszerű ragok csak ritkán maradtak meg változatlan formában. Magyarban például az említett uráli *una* locativusrag három esetragban is megmaradt, megtalálható, az *n* rész a lényeg itt, az *-on*, *-en*, *-ön* (asztalon, tehát külső helyragozás), az *-an* (boldogan, tehát a módhatározói, állapothatározói viszonyban) és a *-ban*, *-ben* helyhatározói (házban). Látjuk tehát, hogy szekunder ragok elemeként is szerepelhet, sőt a locativusi funkciókból levezethető állapot- és módhatározói jelentésben is.

Az esetragokon kívül ez az ősi rag megőrződött határozószókban is, gondoljunk csak a *kin*n, *kün*n, *benn*, *fönn*, vagy a nyelvjárási *hun* (*hol*) példára. Újabb bizonyíték arra, hogy a nyelvjárások azért milyen értékes dolgok, mert itt ősbibb állapotot őriznek.

A hasonló jelentésű *-t*, *-tt* (Győrtt, Kolozsvárt, itt, ott, amott, mellett, együtt, között, oldalt stb.) ma már nem aktív rag, állandósult, mondhatni megkövesült.

A *hová* viszonyrag, a *latus*, az uráli alapnyelvben a *-k* volt. Ez a magyarban vokalizálódott, azaz a szó végén magánhangzóvá vált. Leginkább határozószókban maradt fenn, a *felé*, a *mellé*, *mögé*, *közé*, *belé*, *ide*, *oda*, *haza*, *alá* stb. szavakban. A vokalizálódás minden nyelv történetében előforduló jelenség, tehát magánhangzósodás. Szóvégi *-k* esetében a következőképpen mehet végbe a *-k* és a *-g* (a zöngés *g*, gammával jelezve) és a vokális,

tehát a magánhangzó, mely vokális, azaz magánhangzó az előző magánhangzóval diftonbust, azaz kettőshangzót alkot.

Ugyanakkor az -é magyar lativus a finnugor -jé folytatása is lehet. Az -é esetragként vagy annak alkotóelemeként is megőrződött a magyarban például a -vé állapothatározóban (fává válik valaki).

A magyar nyelv esetrendszere azonban emellett, tehát amit ősi finnugor örökségnek tartunk, bővült belső kialakulású ragokkal, és ilyen például a tárgyesetnek a -t ragja.

Az uráli alapnyelvről kialakult elképzelés szerint az alapnyelv éppúgy nyelvjárásokra bomlott, mint bármely ma beszélt nyelv. A mai nyelvállapotot ismerjük, itt Szegeden észre lehetett venni, aki nem erre a vidékre való, hogy jóval másképpen beszélnek, mint a Dunántúlon vagy éppen, mint ahogy mi Szatmárban beszélünk, tehát ezek a nyelvjárások. Nyilván ezek megvoltak korábban is, és azt lehet mondani, hogy még inkább megvoltak, hiszen kisebb népesség sokkal nagyobb területen szétszóródva élt, és nem volt meg az úgynevezett normanyelv, ami a nyelvnek az egységesülése irányában hat, gondoljunk arra a nyelvre, amit a televízió, rádió, újságok vagy éppen az irodalmi művek, könyvek használnak, az esetek nagy részében legalábbis.

Több rokon nyelvünkben, például a lappban, a vogulban, oszt-jákban, szamojédban, az egyes és a többes számon kívül még úgynevezett duális, azaz kettős szám is található, tehát nem kettes szám, hanem kettős szám, tehát egyes szám, többes szám, és ide a kettő közé tegyük a kettős számot. Ez a magyarból kiveszett, mindössze talán egyetlen emléke él nyelvünkben, ez is feltételes azért az egyik magyarázat szerint, maga a *kettő* számnév. Amelléknévileg használt *két* számnév etimológiai megfelelője a vogulban a kit, az oszt-jákban a ket, ugyanakkor e nyelvekben önálló számnévi használatban, kitig például a vogulban, alakot is találunk. Ezeknek szabályos megfelelője a kettő, mely az eredeti szóvégi -k fentebb már említett magánhangzósodása után alakult ki.

Nyelvünk finnugor voltának bizonyítéka az a grammatikai eszközkomplexum, melybe a személyes névmások, valamint a belőlük kialakult birtokos és igei személyragok tartoznak. Az uráli

nyelvek személyes névmásai közti hasonlóság szembetűnő. Az alapforma az uráli alapnyelvre vonatkoztatva a *me*, *te*, *sze*, ezt következtették ki, a finnben tehát az *én*, *te*, *ő*, *mi*, *ti*, *ők* formánál a *mine*, *szine*, *hen*, *me*, *te*, *he*, a lappban *mon*, *ton*, *szon*, *mi*, *ti*, *szi*, és hogy ez hogyan funkcionált, ugyanezek a morféma látták el a birtokos személyragok és az igei személyragok funkcióját is, bizonyára az alábbi módon: ház-*te*, tehát a ház, és utána az, hogy a *tied*, ezt a személyes névmást önállóan hozzávetették, és ebből lett a házad, tehát maga a *-d* elem erre az ősi névmási alakra vezethető vissza. Vagy éppen igealaknál az *olvasod* formát az *olvas+te*. A névmás lassan elvesztette önálló hangsúlyát, szorosan az előtte álló főnévi vagy igei elemhez tapadt.

Itt esetleg érdemes megnézni, hogy hogyan viszonyul a ragozási rendszeren belül a magyar többes szám első személyű *-nk*-ja a finn hosszú *-m*-e és mindkettő az uráli *-mek* formához. A nyelvtörténet segítsége nélkül ezt a kérdést szintén nem tudnánk megválaszolni, illetve feltevésekre lennénk utalva. A *Halotti beszédből* viszont ismerjük az *imádjomuk*, *vogymuk* és *isemüküt* (őszünket) szavakat, kiejtés szerinti átírásban így lehet ezeket mondani. A *Halotti beszéd* az 1200-as évek végén íródott, első összefüggő nyelvemlékünk. Egyszerű hangátvetéssel a *vogymukból* *vogyumk*, ebből pedig mintegy fonetikai törvényszerűség szerint a *vogyunk*, a *kelőtt* az *m* képzési helye hasonló a *k*-hoz, és *nk* lesz az *mk*-ból, mert a képzési hely zárhang, és így ez a hasonulás meg kell hogy történjen. A finn morfémaiból a *k* hiányzik. A finn nyelvjárásokból és a finnhez közel álló rokon finnségi nyelvekből ismereteseek olyan adatok, amelyekben ez az *m*-magánhangzó-k alakváltozat szerepel a többes szám első személyben.

Összefoglalva ezt a részt tehát, látjuk, hogy a nyelvhasználatnál, nyelvrokonításnál milyen nagyfokú körültekintésre van szükség. Nem lehet csak az egybehangzó szavakat, nyelvtani eszközöket egybevetni. Ismerni kell az összehasonlítandó nyelvek történetét, nyelvjárásait (melyek, mint említettem, nem egyszer élő

nyelvemlékek) s a mai rendszerét. Így és csakis így juthatunk el megbízható eredményekhez.

Most a mód- és az időjeleket röviden. A magyar nyelv módjelei az uráli korra mennek vissza. A felszólító mód jele a *-j*, az adj, kapj, menj formákra gondoljunk, mely az uráli kikövetkeztetett *-k*-nak a folytatása. Ez a *k* az ősmagyarban zöngésült *g*-vé, amit gammával jelölünk, vált, azaz réshangúsodott, ebből jött létre a mai *-j* forma. A *-k* módjelet több rokon nyelvünk változatlan formában megőrizte, így például a mordvinban és a finnben is megvan. Más rokon nyelvekben a *k*-nak valamilyen folytatása fejezi ki a felszólítást. A feltételes módot jelölő *-na*, *-ne* és a *-ná*, *-né* az uráli *-nek* feltételes óhajtó jel folytatása.

Az uráli nyelvekben két idő, jelen és múlt idő található. A jelen időt külön grammatikai morféma a magyarban nem jelöli, de például a vogulban, osztjákban igen. Ahol jelöletlen, ott jelöletlensége állítja szembe a múlt idejű paradigma jelöltségével. A jövő idő, valahány rokon nyelvünkben csak megvan, mindenütt másodlagos, tehát későbbi fejlemény. Eredetileg a mondatkörnyezetből kiderült a beszélőnek az időre vonatkozó szándéka. Gondoljunk arra, hogy mi is meglehetősen ritkán használjuk az igazi jövő időt, tehát az úgynevezett *fog*-os jövőt, az összetett jövőt, hanem inkább azt mondjuk, hogy "Holnap elmegyek a színházba". Azt is lehet, hogy "Holnap el fogok menni" vagy "Majd írok neki", "Majd írni fogok neki", csak itt bizonyos stilisztikai különbség van ma már, legalábbis a nyelvmuvelés azt mondja, hogy a *fog*-os jövőt akkor, ha a jövőre vonatkozó dolog határozottabb, akkor célszerű használni. Vannak, akik viszont semmilyen formában nem szeretik, én magam, mivel ott a Tiszaháton ezt szokásos használni, többször is kaptam olyan figyelmeztetést, hogy ha nyelvész vagyok, ne használjam a *fog*-os jövőt. Lehet használni, mert nem nyelvhelyességi probléma a használata, csak éppen bizonyos különbség már van a szimpla, azaz a jelennel kifejezett jövő és eközött.

Az uráli nyelvek adatai alapján az uráli alapnyelvben használt két múltidőjel rekonstruálható, a *-j* és az *-s*. A *-j* folytatása az egykori elbeszélő múlt *-é*, *-e* és az *-á*, *-a* formája, gondoljunk a

nézém és adá szavakra. Ilyen példákat különben szép számban lehet találni a – sajnos – modernizált Károli-Bibliában. Azért mondom, hogy sajnos, hogy modernizálták, mert mint nyelvemlék is nagyon értékes alkotás volt, és kár volt átírni, különösen olyan formában, ahogy azt a Bibliatanács csinálta, mikor azt mondja: "Látá Isten, hogy jó" – "látta". A régies formát érdemes lett volna legalább a Bibliában megőrizni.

A következő egység a melléknévek fokozása. A melléknév fokozásánál használatos a *-b* és annak alakváltozata, a hosszú *-bb*. Ez egykori demümdüv augmentatív képző, tehát nagyítást kifejező képző volt, és ez vált a magyarban és a finnben is a középfok jelévé. Például *idősb*, *idősebb* – gondoljuk, hogy ez bizonyos intenzitásbeli, mértékbeli növekedést jelent – vagy a jobb, eredetileg jobb formában, illetve egy *b*-vel jób formában. Ennek az ősi *mp* volt a megfelelője, és ebből alakult a magyarban a *b*. Úgy, mint közszavakban a hab és a vogul hump kapcsolata vagy a vogulban az *emp* szó.

A prozódikus sajátosságok közül, ez tehát újabb terület a nyelvhasználat területén, a hangsúly az, amit érdemes kiemelni. A finnugor nyelvekben az önállóan ejtett szó hangsúlya általában kötött. Magyarban a szóhangsúly az első szótagra esik. Ugyanígy van a finnben, a lappban, a vogulban is. Némely finnugor nyelvben idegen hatásra a hangsúly a szónak valamely hátrább eső szótagján van (cseremis, vottják), feltehetőleg a környező török nyelvek hangsúlyviszonyainak hatására. Gondoljunk most arra, ha ezt esetleg kétkedéssel fogadnák, hogy sajnos a magyar köznyelvi hangsúlyozás és hanglejtés (a hanglejtésformát is ide lehetne venni) mennyire átalakulóban van, és különösen az ifjúság nyelvében az éneklő hangsúly-, illetve hanglejtésviszonyuk az, ami ellen már annak idején Kodály Zoltán elkezdte a harcot. Lőrincze Lajos segítségével próbált harcolni, de sajnos ennek olyan nagy eredménye nem volt. Az igazán jó az lenne, ha a televízióban, a rádióban, tehát ahol hangzós szöveg van, ott ügyelnének erre a helyes kiejtési formára. De amikor az angol sláger, az angol nyelvnek vagy éppen a francia nyelvnek a ritmi-

kája szerint hangsúlyoznak, vagy éppen a hanglejtést így szabályozzák, akkor bizony veszélyben van nyelvünknek ez az ősi finnugor jellege.

Itt még ehhez annyit, hogy többen mondták, akik voltak ilyen területen, hogy nemegyszer megtörtént velük, hogy távolabb, mondjuk egy villamoskocsi belsejében, ahol nem értették a beszédet, a hangsúlyviszony alapján azt gondolták a finnül beszélőről, hogy magyarul beszél, mert a hangsúlyviszonyok annyira közösek ezekben a nyelvekben.

A következő egység: a magyar nyelv tőszámnevei. A tőszámnevek közül a két, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, húsz, száz stb. legalább a finnugor korból maradtak fenn. Kérdezhetnék, hogy mi van az eggyel, és mi van a tízzel. Itt utalnék egy fontos szakirodalomra, hogy akit a szavak története foglalkoztat, érdeklődik iránta, a nyelvtudomány jelenlegi állása szerinti magyarázatát megtalálja *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában* – mi úgy nevezzük, hogy TESZ, rövidítve –, ahol az egyről azt lehet olvasni, hogy vitatott eredetű, de hajlanak a finnugor egyeztetésre, és a tízről pedig, hogy iráni átvétel. Finnugor szónak tekinthetjük a száz szavunkat is, ez is elhangzott, annak ellenére, hogy könnyen felismerhető benne az indoeurópai szatem = száz szó. Ez az árja szó azonban még a finnugor együttélés korában, tehát a szamojédok kiválása után került át a finnugor alapnyelvbe. Megtalálható valamennyi finnugor nyelvben, részt vett e nyelvek fonetikai változásaiban. Aszó a finnugor alapnyelvben szata alakú volt, mai finnugor nyelvbeli alakjai száz és így tovább. A hasonlóság, illetve a kapcsolat a hangok megfelelő változását figyelembe véve nyilvánvaló.

A hang- és az alaktanon kívül a mondattannak van szerepe. A következő egység tehát a mondattan. Meg lehet figyelni, hogy a nyelvtannak az alkotórészei, elemei szerint megy ez, először a szókincs mint általános, és utána jön a grammatikának a három nagy pillére, a hangtan, alaktan és a mondattan. A mondattannak is van szavazati joga a nyelvrokonság eldöntésében. A szintaxis, a mondattan, azon szabályok összessége, amelyek alapján a

morfémák egymással meghatározott viszonyba kerülnek, s a nyelvi közlés ellátására alkalmassá válnak. A szintaktikai jegyek között nem anyagi, hanem szemléleti egyezésekről vagy különbségekről beszélhetünk. Ilyenformán hasonló jelenségek a rokoninál szélesebb körben is észlelhetők. Ezek tipológiai, tehát típusbeli egyezések, azonban a nyelvtan többi szintjével együttesen, és nem különválasztva sokat nyomhatnak a mérlegen.

Nézzünk néhány jellemző sajátosságot. Az uráli nyelvekre jellemző a habeós szerkezet hiánya. Míg az indoeurópai nyelvek a birtoklást külön ige segítségével fejezik ki (Ich habe ein Buch, I have a book stb. – tehát bírok egy könyvet, szép magyarsággal lefordítva), addig az uráli nyelvek jelölt vagy jelöletlen birtokos jelzővel és birtokos személyraggal, birtokos személyragos birtokszóval fejezik ki: könyvem van, jó lovam van, nincs pénzed és így tovább. Hasonlóan, megfigyelhető ez a jelenség a finnben is: minul on nelke = éhes vagyok.

A következő egység, amit megemlíthetünk, az uráli nyelvekben a tagadás kifejezésére külön tagadó ige szolgál. Az indoeurópai nyelvekben tagadószó használatos, mely mellett a főige mind állító, mind tagadó mondatban változatlan formában áll (Ich lese ein Buch és Ich lese nichts – tehát Olvasok egy könyvet és Nem olvasok). Az uráli nyelvekben ezzel szemben a tagadó ige ragozódik, a főige pedig változatlan tőalakban szerepel. A finn erre a jó példa: en mene = nem megyek, et mene = nem mész, ej mene = nem megy, emme mene = nem megyünk, ette mene = nem mentek, ejvet mene = nem mennek. Tehát az en, et, ej, emme, ette, ejvet a tagadó igének az egyes és többes számú három alakja. Hasonlóság másutt is van. A magyarban a tagadó ige nem mutatható ki, illetve végső soron kimutatható, mert a *nincs* szót szófajilag igének kell tekintenünk, nincs, nincsen, nincsenek formában megvan a magyarban csökevényes változatban.

A birtokos személyragok determináló használata, a következő egység, azért fontos jelensége az uráli nyelvek szintaxisának, mivel a magyar kivételével e nyelvekben nincsen határozott névelő. (A határozott névelő: *a* kutya, a határozatlan: *egy* kutya.) Ezt a

birtokos személyragok pótolják, elsősorban a 3. és 2. személyűek. Annak ellenére, hogy a magyarban a határozott névelő kifejlődött, mégis megtalálható a birtokos személyragok determinatív, tehát meghatározó jellege, gondoljunk ilyen mondatra, hogy "Apraja-nagyja az udvaron játszik". Ide már nem tesszük hozzá, hogy az apraja, a nagyja az udvaron játszik. Hasonló megvan a finnben is: "Szurensza pienensza leikipi hassza".

A számnév a következő egység a mondatanon belül. A számnév után egyes szám áll, pl.: három gyermek, a vogulban: urem amp = három eb. Egyes számban használatosak a páros testrészek is: a magyarnak reszket a keze. A finn is azt mondja: cipő van a lábán – henelle on kenget jalassza, és nem jalojsza, a lábain. Ugyancsak a páros testrészt egyike a *fél* jelzőt kaphatja. Ezért mondjuk mi, hogy félszemmel vagy éppen félkézzel, vagy félszemű vagy féllábú valaki, pedig ha meggondoljuk, akkor egykezű, egylábú, de az az egységes szemlélet mutatkozik meg benne, hogy a páros testrészt egy egésznek veszi.

A következő egység az állat- és gyümölcsnevek egyes számban használata: halat fog, almát szed. A német die Äpfel abnehmen, tehát almákat szed.

Az egyeztetés a jelző és a jelzett szó között ismeretlen. A latinban például pater bonus = jó apa, patrem bonum = jó apát. A magyarban: szép lányt, szép lánynak, sőt szép lányoknak és így tovább, tehát a jelző nem egyeződik. Van egy viszony, amikor egyeztetjük, egyeztetni is kell, amikor értelmezőszzerűen hátra kerül: a lányok, a szépek; a lányokat, a szépeket, de ez már külön dinamikai egység, és egyesek nem is veszik igazán jelzős szerkezetnek.

Az uráli nyelvekre jellemző az ősi kötőszóknak a hiánya is; itt például gondoljunk a magyarra is, hogy a Halotti beszédben "hadlavá holtát", azaz hallotta a halálát, most azt mondjuk, hogy "hallotta, hogy meghal". Olyan nagy nyelvész, mint Bárczi Géza, erről a jelenségről azt mondta, hogy bizony az ilyen szép, tömör igeneves szerkezetek kiveszése nagy kárára van a magyar nyelvnek, dehát mit csináljunk? Különösen gondoljunk nemcsak a

hogyra, egyrészt a hogyra, és hogy hány helyzetben használjuk, hogy iskolás gyerekek hogy-oznak állandóan a dolgozatban, másrészt pedig az összetett, nehézkes, bürokratikus kötőszók használatára. Ilyen szempontból nyelvünk bizony nem túlzottan gyarapodott értékben.

Az uráli őshazáról néhány szót. A következő egység lenne. Itt az őstörténetről kell röviden elmondani, hogy az, mint komplex tudomány, írásos emlékekre alig támaszkodhat, és így különböző más tudományoknak az eredményeit hívja segítségül az ilyen kérdések tisztázásában. Az uráli őshazával kapcsolatban a múlt század közepétől fogva vannak hipotézisek. Az első, amit érdemes megjegyezni, legalábbis a finnugrisztika ezt jegyzi meg lényegesnek, a finn Kasztren és az észti Vedemann ún. ázsiai őshaza-elmélete, amely Belső-Ázsiába helyezte őshazánkat. A hagyományos vagy klasszikus őshazaelmélet a növény- és állatföldrajz nyelvészeti alkalmazásán alapszik. Ez nyelvészeti paleontológia, lényege a következő: ha a rokon nyelvek szóképzletének egybevetésével összeállítjuk az alapnyelvben feltehetőleg ismert állatok és növények neveit, akkor képet alkothatunk arról, hogy milyen fauna, azaz állatvilág, és flóra vette körül őseinket a régi lakóhelyükön. És ennek alapján az állatok és növények együttesen ahol előfordulnak, ott kell valahol keresni az őshazát, természetesen figyelembe véve a közben lezajlott éghajlati változásokat és így tovább – gondoljunk csak a mostani időjárásra, hogy ilyenek azért régen is voltak.

Ennek alapján a finn iskola a Volga nagykanarja és az Oka folyó közé, a magyar őstörténészek inkább a Káma torkolatvidéke és az Urál hegység közé helyezték az őshazát. Végző soron, ha megnézzük, eléggé közel állnak ezek egymáshoz, úgyhogy azt lehet mondani, hogy ez a nézet nagyjából megegyezik. Van azonban egy újabb felfogás, amely szerint az uráli, illetve finnugor népek ősi lakóhelye az Uráltól egészen a Baltikumig terjed, tehát óriási területre terjed ki. Régészeti, aztán a fészűs kerámia és más bizonyítékokat hoznak itt pro és kontra, és itt megemlítem még László Gyulának a nagyon előremutató vélekedését, aki a bizo-

nyos fanevek alapján próbálta meghatározni, valamennyi uráli nép körében ismert, vagyis az alapnyelv korából származó fanévről, szerinte két-háromról beszélhetünk, ez az erdei fenyő, a nyírfa és az égerfa; és ennek alapján meg pollen-analízisnek, tehát a talajban található virágpormaradványoknak alapján jutott arra az eredményre, hogy az uráli társadalom a Rigától az Okáig – tehát végső soron hasonló jellegű – terjedő területen élt, és a közép-lengyelországi őskőkori szvidéri kultúra kialakítója és fenntartója volt.

Hajdú Péter viszont azt mondja, hogy ezt bizonyos kritikával kell kezelni, és több fanévnek, tehát növénynévnek a vizsgálatát is célszerű figyelembe venni, ugyanis az uráli, sőt a finnugor alapnyelvekre az a jellemző, hogy a tajga fának a neveit kivétel nélkül megtaláljuk benne, tehát nemcsak ezt a hármat, hanem többet is, és ennek alapján végső soron az ő felfogása az előbb már említett őshazaelmélethez közelít, merthogy ennek alapján azért szűkíteni lehet az őshazának a helyét, tehát a szibériai tajga vidékén, ezen a részen található volt a magyarok őshazája. Tehát elődeink lakóhelye a Nyugat-Szibériában az Ob alsó folyása és az Urál hegység között lehetett.

Aztán kronológiai, tehát időrendi dolgokról lehet még szólni, hogy az alapnyelvből az egyes nyelvek hogyan váltak el. Az uráli alapnyelv, amely az i. e. IV. évezred előttig volt, aztán a két fő ága ennek: a finnugor alapnyelv kb. az i. e. III. évezred végéig, a szamojéd alapnyelv a másik ágon, ez körülbelül időszámításunk kezdetéig, és két részre tagolódott. Számunkra ez nem olyan érdekes, hanem inkább a finnugor alapnyelv, amely ugor alapnyelvre, az i. e. III. évezred végétől az i. e. I. évezred közepéig, az ősmagyar és a másik ág, az ősi obi-ugor, a vogulok és osztjákok, mint a nyelvtudomány szerint a legközelebbi rokonaink, és egy másik ágra, a finn permi alapnyelvre, az i. e. III. évezred vége–i. e. II. évezred közepéig, tagolódik, s ennek két ága a permi alapnyelv, ide a zürjén és vottyák tartozik, s a finn volgai alapnyelv, szintén két ágból: a volgai nyelvek (ezek között megfigyelhetik, hogy az elnevezések is helyhez kötődőek, tehát végső soron a családfa, azt lehet mondani, hogy egy térképnek is megfelel

nagyjából), volgai nyelvek a cseremiszi és a mordvin, és az úgynevezett közfinn alapnyelv és külön a lapp; közfinn alapnyelv, ahová ilyen nyelvek tartoznak, mint a finn, a karjalai, az izsori, depsi, vóti, észi és a lívi. Ezek közül, úgy hiszem, ismerős azért a többség számára a finn, az észi, esetleg a karjalai; az izsorról, lívről, vótról azt lehet mondani, hogy inkább csak "vótak" ezek a nyelvek, mert néhányan még talán beszélik, de inkább értik, de lehet, hogy már napjainkban épp az a néhány öregember is meghal, tehát itt már csak eszmei tagozódásról van szó.

NAGY KÁLMÁN

**A MAGYAROK HADMŰVÉSZETE
A FEJEDELMEK KORÁBAN**

Előadásom tárgya: a magyarok hadművészete a fejedelmek korában. Ez az időszak a vérszerződéstől a királyság megalapításáig tartott. Alig néhány részlet ismeretes ebből a korszakból, melyet méltatlanul elhanyagoltak és félremagyaráztak. Így Lehel kürtje, Botond a bizánci érckapunál, a hét gyázmagyar, a mondai elemekből, a történelmi adatokból is főleg olyanok, amelyek ránk nézve hátrányosak, mint az augsburgi és a Lech-mezei vereség, a vezérek kivégzése stb.

Pedig a magyar nép számára a IX–X. századnak ez a 130 éve sorsdöntő változások kora volt: a magyarság ekkor jelent meg Közép-Európában, elfoglalta a Kárpát-medencét (300 000 km²), ott letelepedett, hadjárataival beavatkozott a kontinens politikai küzdelmeibe, méghozzá döntő módon. És ezzel távol tartotta határaitól két nagyhatalom, a német-római és a bizánci császárság túlerejű, hódító erőit, biztosította népünk megmaradását, eltérően az itt eltűnt népek, szarmaták, hunok, avarok sorsától, és végül ezek hatására vált lehetővé a keresztény magyar királyság megalapítása, a beilleszkedés Európába.

Ezek ismerete pedig nemzeti önismeretünk, öntudatunk, azonoságérzetünk megerősítéséhez nélkülözhetetlen. Különösen fontos az elmúlt 47 év, Trianon áldozatainál pedig 72 esztendő ellenséges, minden magyar értéket meghamisító, elhallgató, bemocskoló, ún. kultúrpolitika miatt.

Ezt a korszakot és ennek minden eredményét egyedül a honfoglaló magyarok könnyűlovas harcosainak bátorsága, vitézsége, rátermettsége, nagyszerű katonai eredményei, hatalmas lovasteljesítményei teremtték meg a kiváló vezetők irányítása alatt.

"Európának nincs még egy nemzete, melynek története annyira szoros összefüggésben lenne a lovas katonával és a lóval bántni tudással, mint a magyaré. A X. sz. magyar harcosai, az egész Európa területét felölelő hadjáratok, katonai vállalkozások egy lovasnép bravúros teljesítményei voltak már akkor, amikor Európa legnagyobb és legkiválóbb katonai nemzeteinél a haderő zöme még gyalogsereg, hogy csak később, s épp a magyar lovastámadások hatása alatt alakuljon át ott is lovassereggé." (Erdélyi Gyula

hadtörténész: Az őshazából történt elindulástól az utolsó Árpád-házi királyig. In: A magyar huszár. Szerk.: Ajtay Endre, Budapest, 1936. Reé László kiadása, 17. o.)

Ugyanilyen hatása volt később, a XVII–XVIII. században, Európa könnyűlovasságának kialakulására a magyar huszár!

A törzsszövetség megalakulásával az egységes fejedelmi vezetés tette lehetővé a Levédiából és Etelközből Közép- és Dél-Európába indított támadások sikerét, a honfoglalás diadalmas harcait (836–895 és 896–900), majd a nyugat- és dél-európai hadjáratokat egészen 910-ig, mely körül a fejedelmi hatalom hanyatlása miatt nem volt egységes katonai vezetés 50 évig, de ekkor is hatalmas teljesítmények, jelentős katonai-politikai eredmények születtek, s ezek nagy része is sikeres volt.

A 72 év alatt lezajlott 40–42 nagyobb, ismert hadjárat közül kettő volt súlyos vereséges, 933-ban és 955-ben. (Más vélemények szerint még kb. 16 kisebb sikertelenség következett. Ezek azonban nem voltak döntő jelentőségűek.) A nagyobb hadjáratok számát tekintve Németországba 24-et, Itáliába 7-et, Franciaországba 4-et, Görögországba 5-öt, Spanyolországba és Svájcba 1–1-et vezettek. A hadjáratokban 5000-től 35–40 000 fő is részt vett. (Az előző 898–900-ban Itáliában, a másik 954-ben Bajorországon, Frankhonon, Burgundián és Itálián át haladt.)

Miközben a Lajtától nyugatra Európa egész területét végigszánguldották az Atlanti-óceánig, az Északi-tengerig, a spanyol Andalúziáig, Itáliában Otrantóig, a Balkánon Bizáncig és Attikáig. Ez ma autóval külön-külön is hatalmas teljesítmény lenne! De lóháton, fejenként öt-hat vezetőklóval, idegen földön megszervezni a menetet, a folyóátkeléseket, megvívni a harcokat, pihenők, etetés-ítátás, visszamenet, az anyagok, zsákmány szállítása... Ma szinte elképzelhetetlen volna ezt végrehajtani – lóval.

"A magyarok hamar felismerték, hogy Európa akkori feudális szétagoltságában nem képes szervezett ellenállásra, sőt a hatalmi villongások szinte kínálják számukra a hadi vállalkozások lehetőségét. Minden alkalmat felhasználtak, hogy ne idegen portyázóként, hanem egyik vagy másik fejedelem oldalán szövetséges

seregként vegyenek részt a kor küzdelmeiben" – állapítják meg a történészek. Lehetőleg mindig azzal a féllel igyekeztek szövetségre lépni, aki a német–frank központi hatalom birtoklójával szemben állt, nehogy a császár országuk ellen összevont erővel léphessen föl.

"A pogányokkal kötött szerződésért szétében kárhoztatják ugyan Arnulfot (898.), de a vitéz és sokáig legyőzhetetlennek tartott magyar csapatokat hercegek és püspökök mégis újra és újra segítségül hívják" – állapítja meg Dienes István történész –, "Itáliában Berengár király köt évtizedeken át tartó szövetséget ... az ő példája gyakorlattá válik, sőt maga X. János pápa is igénybe vette szolgálataikat hatalma megszilárdítása érdekében."

Tehát nem tervszerűtlen, oktalan rabló portyázások voltak ezek, és nem átabotában indított kalandozások – az Atlanti-óceánig! –, ahogy az egykori krónikások elfogult, gyűlölködő leírásai mutatják, hanem józan politikai megfontoláson és fölmérésen alapuló, a nemzeti érdek védelmében indított, jól előkészített és pontosan végrehajtott zseniális hadjáratok.

A magyarság ragyogó győzelemsorozatát nem számbeli, hanem harcbeli fölényével vívta ki, s csak amikor hosszú évtizedek után felismerték az ellenük való sikeres védelem módját, tudtak ellenük fellépni. Ekkor sem a maga sajátos harcmódját fordíthatták ellene, mert a lovaglásban és a nyilazásban megnyilvánult ügyességét sohasem tudták megközelíteni nyugati népek. Az ellenszer, melyet a X. század harmadik évtizedétől olykor-olykor sikerrel is alkalmaztak az addig mindenütt megvert németek: a zártrendű nehézlovaság és a várak építése, a folyóátkelőhelyek megerősítése.

Hadművészetük, katonai tulajdonságaik, népi egyéniségük perzsa, arab és bizánci forrásokból állapítható meg. Al Bakri, Ibn Ruszteh és Gardizi szögezték le azt is, hogy a IX. sz. közepén a fejedelmek serege 20 000 fő lovas harcos körül mozgott. Ez a törzsszövetség állandó haderőrésze volt, és a nép többi férfitagjai is fegyveresek voltak, tehát jelentősen nagyobb volt a hadra fogható erő létszáma, mely a csatlakozott és a honfoglalás után itt talált rokon és magyar rétegek harcosaival tovább növekedett.

Még jelentősebb forrás volt a magyarok hadművészetére Bölcs Leó bizánci császár Taktika, és utóda, Bíborbanszületett (Porphyrogennetosz) Konsztantinosz A birodalom kormányzása c. műve.

"Férfiakban bővelkedő és független ez a nép, ...melynek első-sorban arra volt szorgos dolga, hogy ellenségeivel szemben vitézül viselkedjék" – írta Leó. "Nem hagynak föl a harccal, mint más nép. Ha az első csatában megverték őket, ...sokféle módon iparkodnak az ellenségre csapást mérni." Harcedzettségükre: "...a munkát és a fáradságot bátran elviselik, tűrik az égető meleget és a fagyos hideget, s a nomád életből folyó egyéb nélkülözéseket." Ilyen volt a honfoglaló magyarok emberanyaga – az idegenek megítélése szerint.

Nem kis mértékben köszönhették katonai sikereiket kiváló lovaiknak. Őseink nagyszerű lótenyésztő munkája, gondos ló-tartása és szakszerű idomító módszereinek volt az eredménye, hogy mozgékony, fürge, gyors, kitartó, nagy menetteljesítményekre képes, edzett, igénytelen, kiváló katonai hátsólovakkal rendelkeztek.

Könnyű nyergeiket deszka nyeregtalpra szíjazott kápák és ezekre feszített ülőbőr alkotta, melyet heveder, szügyelő és farmatring rögzített a lóra. Irányításra a bőrkantárra kapcsolt karikával és pálcával ellátott csuklós acélzabla szolgált. A vaskengyel használata tette lehetővé a biztos ülést, a pontosan célozható előre-, balra- és hátranyilazást, melynek utolérhetetlen és félelmes meszterei voltak. "A saggitis libero nos Domine!" és "Ab ungarorum nos defendas iaculis!" – így imádkoztak a rettegett nyugatiak –, vagyis: "A magyarok nyilaitól szabadíts meg/védj meg Uram!" (Modenában a dóm archívumában láttam).

Fegyverzetük volt a szablya (kissé hajlított alakú kard, melynek a foka is a hegyétől kb. 10 cm-re ki volt élezve: a kardvágásnál oda-vissza hasított), a kopja, buzogány vagy szekerce, és a legfontosabb volt az íj.

Lovas harcaikat nem tömegrohammal hajtották végre, mint a korabeli seregek és a XVIII–XIX. századbeli lovasság, hanem különböző részlettámadásokkal (l.: Feszty körkép – helytelen).

A hadjáratok megindítását szerződés megkötése előzte meg, melyben leszögezték a katonai feladatot, túszoikat adtak és vettek, kalauzokat kaptak, kellő ajándékot fogadtak, és csak ha a zsákmány és a közbeeső országokon való átvonulás biztosítva volt, keltek hadra.

A hadjáratok azzal kezdődtek – legtöbbször –, hogy harcászati és terepfelderítést vezettek be, mint pl. 898-ban a Duna–Tisza közéről kiindulva, a Száva völgyén keresztül Észak-Itáliába, midőn Arnulf keleti frank uralkodó, német-római császár szövetségeseiként az ellene felkelt Berengár olasz (longobárd?) király ellen indultak. Midőn elhanyagolták a felderítést, mint pl. 933-ban, ez súlyos vereséghez vezetett a riade-i csatában. De most kiváló eredménnyel járt az itáliai felderítés. Végigszágulhattak Észak-Itálián, és Berengár mit sem tudott ellenük tenni. Jelentéseik alapján indult a hadjárat tervezése.

Előzőleg előkészítették a szükséges hadianyagot. (A krónikák erről is beszámoltak, hogy a téli időszakban élesítették a kardokat, nyílhegyeket, javították szerszámaikat, összegyűjtötték a szükséges anyagokat. Gyakoroltatták harcosaikat.)

Ezután, a következő év, 899 tavaszán, valószínűleg márciusban megindultak a felderítők után a később róluk a "magyarok útjának", "strada ungerorumnak" nevezett hadiúton Itáliába, a már kiválasztott területre – ha huzamosabb ideig ott akartak maradni és hadműveleteiket onnan kiindulva vezetni, mint ebben az esetben is, táborokat létesítettek. Érdekes módon nyomaira akadtam a földrajzi nevekben a magyarok egykori ottlétének, a Velencétől és Padovától északra eső területen, ahol kb. 1 és fél évig tartózkodtak. Van pl. a velencei tengeröböl északkeleti sarkában Campi Ungheresi = Magyar táborok elnevezésű hely, a Brenta folyó mentén, attól keletre három *tábor* elnevezésű, egymástól 10–12 km-re levő hely: Campodarsego, Camposampiero és Camposanmartino, a folyótól nyugatra pedig Campodoro. Ez az öt tábor lehetett az ötezer magyar lovas kb. 25 000 lovának az elhelyezési körlete. És van még egy másik elnevezés, a Brenta felső folyásánál a "Mans Hungaricus", a 899. IX. 24-én vívott győzelmes

"brentai csata" közelében, amely kb. 8–10 km-re délnyugatra esik a Bassano nevű várostól egy Nove és Cartigliano nevű település között, a Brenta folyó nyugati partján, ahol a folyó egy kis szigetet vesz körül. (A folyóátkeléseket a legmodernebb ideig, a mai napig lehetőleg olyan helyen hajtották végre, ahol sziget van, pl. 1944-ben az oroszok a Csepel-szigeten át keltek át a Dunántúlra.)

A hely kiválasztása is mutatja a magyarok kitűnő katonai érzékét. Visszatérve a témánkhoz, erről a hadműveleti alapról küldtek ki ezután 200–300 főből álló portyázó erőket, pl. itt Itáliában a Po folyótól északra eső területekre az ellenfél országában egészen annak nyugati határáig. Ezek a portyázó erők kiegészítették az előző évben kiküldött harccsoportok harcfelderítésének eredményeit, és egyúttal biztosították a főerők előnyomulását a főtámadás irányába.

Az ellenség főerőinek összegyűjtése, megindulása és támadó fellépése esetén – mint jelen esetben is volt –, gyorsan megközelítették, arcvonalával szemben ugyan széles vonalban, de kis hézagokkal mély oszlopokban vonultak föl, melyet elől egy hézag nélküli széles vonal leplezett, majd az ellenség tömött sorait nagy távolságról, 450–500 m távolságról nyílzáporral árasztották el. Ha ezzel nem tudták megbontani az arcvonalát, a sorait, akkor a következő vonalban levő egységek (dandárok, drungus) rontottak előre, körülvágtatták az egész ellenséges sereget hatalmas nyílazás közepette, majd szélmalomszerűen körülforgva, állandó nyíltámadásoknak tették ki, hogy az ellenséges tömeg szétbomoljon.

Ha sikerült megbontani a zárt vonalat vagy az mozgásba jött és így kevésbé védett lett, akkor megközelítették, és közelharcban a kopjákat hajították rájuk, kirepültek hüvelyükből a szabályák, s az végezte el a dolgát. A csata győzelmes befejezésekor a menekülőket gyors lovaikkal kíméletlenül, a végsőig üldözték. Ez is új volt nyugaton.

Ha az ellenség nagy erővel vonult föl, mint az első itáliai hadjárat során, akkor is igyekeztek a sorait nyílazással megbontani, de mivel ez nem vezetett eredményre, adott jelre megkezdtek a visszavonulást. A főerők leplező részek visszahagyásával legelő-

szőr indultak meg, a visszahagyott rész, a martalék, utóvédharcokkal próbálta lassítani, meg-megállítani az előnyomuló ellenséget. Közben ugyanúgy oldalról és szemből rálovagoltak az oszlopra, majd menekülést színélve, közben hátranyilazással csipkedték az üldözőket. Fő feladatuk volt az ellenség előnyomulásának késleltetése és megadott irányba való csalogatása. A késleltetés célja volt, hogy ideje legyen a fő- és tartalékerőknek a leszállásban való felállásra. A kiszemelt helyen kétoldalt terepfedezet, domb, fásor, erdő mögött elrejtőztek. Ide vonult vissza, maga után vonva az ellenséget, az utóvéd. Az üldözésben megbomlott sorú, szétzilált ellenfelet a leszállásban levő erők két oldalról megtámadták, az utóvéd is visszafordult, és együttes erővel közelharcban megsemmisítették az ellenséget.

Ez a harcmodor olyan esetben, amikor túlságosan nagy volt az ellenség túlereje, pl. 899-ben, amikor az ötezer magyar lovassal szemben tizenötezer olasz páncélos állt szemben, ezt a visszavonulással egybekötött lesbe csalást nagy méretekben hajtották végre.

Paviától a Brenta folyóig mintegy 250–300 km-re vonultak vissza, közben az utóvédek két helyen, az Adda folyónál Lodi közelében, és távolabb az Adige mellett Verona közelében fejtettek ki ellenállást. (Battaglia all'Adda és Battaglia di Verona, így jelöli meg a helyet az olasz történetírás. G. Fasoli: *Le incursioni degli ungari nell'Italia settentrionale.*)

Az utóvédharcok közben az ellenség félrevezetésül követeket küldtek Berengárhoz, az ellenség fővezéréhez, és megadási készségüket fejezték ki, kérték, hogy engedje őket szabadon elvonulni, lovaikat visszahagyva, túszoikat is hajlandók voltak felajánlani.

Az olasz vezérek, és főleg a király, Berengár, hallani se akart az alkudozásról, teljes győzelmet akart aratni, hogy így hatalmát a többi hűbéres fölött megerősítse, és visszautasította a tárgyalásokat.

Így került az üldöző olasz sereg a Brenta folyó nyugati partján leszállást fölvető magyarok kelepcéjébe.

A hosszú, több napos üldöző harcban, a meleg olasz őszben páncélöltözetben megtett hosszú útban kifáradt seregek, elbiza-

kodva a vélt győzelem mámorától, a magyarok teljes kimerültségének és megadási ajánlatának hitelt adtak, megálltak a Brenta partján, táborot ütöttek minden különösebb biztosítás nélkül, leszedték magukról páncéljaikat, étkezni kezdtek, majd lepihentek.

Másnap, 899. IX. 24-én hajnalban a magyarok rajtaütöttek az alvó táboron, két oldalról a főerők, a Brenta túlsó oldaláról úsztatással visszatért az utóvéd is, és ádáz harcban megsemmisítették az ellenség háromszoros túlerejét. Az üldözés során a Pótól északra eső területet, egész Lombardiát birtokba vették a megerősített városok kivételével, s eközben nyugaton eljutottak a Nagy Szent Bernát-szorosig, XII. 13-án Vercelliben jártak, eljutottak a Tanara völgyében Albáig. Egy osztag átkelt Piacenzánál a Po folyón, és Parmán át a 900. év január 26-án Modena városában táborozott, másnap elhagyta a helységet, és az itáliai történészek szerint semmit el nem vitt, meg nem rongált, még a templomi kincseket is érintetlenül hagyta. Modenai ima.

Tehát nem a rablás, a zsákmányolás volt a főcéljuk. Viszont másnap, az oda kb. 20 km-re eső nonantolai kolostort felégették, lakóit elpusztították. Igaz, ezt az avar kincseket elzsákmányoló és az egyháziaknak szétosztó Nagy Károly császár alapította. Az alapítólevél 798-ból volt keltezve. (Ez volt a német császár aláírása – nem tudott írni-olvasni!) A magyar seregek ott teleltek a Brenta menti táboraikban. A 900. év VI. 29-én, Péter-Pál napján megtámadták a kincses Velence városát. Berengár egyik vezére egy velencei patrícius volt. Már meg is közelítették a várost, mely a mai Rialto környékén terült el, de a lagunákon átúsztatás közben a megjelent velencei nagy, evezős hajóhad visszavonulásra kényszerítette őket. Majd másfél év itáliai tartózkodás után a 900. év július–augusztusában visszatértek, és részt vettek a Dunántúl elfoglalásában, s ezzel a honfoglalás is befejezést nyert.

Ezzel a példával igyekeztem a magyarok hadművészetét bemutatni. Mindezeket a rá vonatkozó irodalom és források tanulmányozása és a helyszínen végzett kutatómunkám eredményeként tudom Önök elé tárni. Úgy gondolom, ez a leghitelesebb így.

Az egykori hiteles forrás, Bölcs Leó Taktikája XVIII. fej. 47–58. pontja így ismerteti a magyarok hadművészetét:

47. Határozottan megragadják a kedvező alkalmat, és nem annyira kézitusával és hadaik erejével vesznek győzelmet az ellenségen, mint inkább hadicsellel szeretnek rajtaütni...

48. Fegyverük kard, páncél, íj és kopja... ha üldözik őket, inkább az íjat használják.

50. Nagy ügyességgel gyakorolják a lóhátról való nyilazást.

51. Rendszerint nagy sereg barmot, lovat és kancát visznek magukkal, azért, mert ezek adják nekik az élelmet és a tejet, egyúttal pedig azért is, hogy az ellenségben azt a hitet keltsék, hogy nagyon sokan vannak.

53. Az előőrseket egymástól nagy távolságban állítják fel, ne-hogy az ellenség éjjel meglephesse őket.

54. A csatában nem három csatarendbe állnak, mint a rómaiak, hanem egymástól elkülönített rendekbe, és ezeket a részeket dandárokká kötik össze. Az egyes részek között csak kis köz van, úgyhogy az egész egyetlen csatarendnek látszik.

55. A harcrenden kívül állítják fel tartalék haderejüket, amelyet vagy kirendelnek megfigyelőül az ellenséggel szemben... vagy pedig készen tartanak, hogy egy-egy szorongatott csatarendnek segítségére siethessen...

56. Gyakran tartalék-lovascsapatot is állítanak föl a harci rend háta mögött, hogy fedezzék a harcolókat. A harcrendek mélységét, vagyis az egyes tagokat jó nagyra szabják, hogy a csatarend áttörhetetlenül mély legyen. Erre van legfőbb gondjuk...

57. Legjobban szeretik a távolból való harcot és a cselvetést, továbbá az ellenség bekerítését, a színleges meghátrálást, visszafordulást és az ellenfél csatarendjének megszaggatását.

Végül az 58. Ha sikerül megszalasztani az ellenséget, egyébbel nem törődnek, hanem kíméletlenül utánaerednek, és minden gondjukat az üldözésre fordítják. És nem elégszenek meg, mint a rómaiak és más népek, a felületes üldözéssel... addig üldözik az ellenséget, míg sorait teljesen fel nem bomlasztották.

Úgy gondolom, hogy a valóban Bölcs Leó paragrafusokba foglalt megállapításait igazolta előadásom, illetve ő hitelesíti az elmondottakat. Sok részletre nem térhettem ki: így a magyarok kiváló lovaglási tudására, harci fegyelmezettségére és a tökéletes begyakoroltságra, az összeköttetés, a parancsadási technika kérdéseire, a kiképzésre stb.

Az bizonyos, hogy az első itáliai hadjárat a magyar fejedelmek korának hadművészetét a legtökéletesebb formában tudta megmutatni. A későbbiek során, ha vereséget szenvedtek, hadművészetük valamelyik elemét nem, vagy rosszul alkalmazták, de a szövetségeseik cserbenhagyása is sokszor volt okozója sikertelenségüknek.

A magyarok hadművészete, ez a rendkívül ötletesen felépített harcmód volt a feltétele annak, hogy honfoglaló őseink a fejedelmek korában 130 éven át legyőzhetetlen katonai erőt tudtak alkotni, s ezzel vetették meg a következő 1100 év biztos alapját.

Felkérem a jelenlevőket, hogy forduljanak e dicső korszak felé, ismerjék meg részletesen a fejedelmek korát, hogy majd a honfoglalás 1100. évfordulóján gyermekeink, unokáink ne azt kérdezzék tőlünk, hogy aztán a honfoglalás után ugyan milyen rabló őseik voltak nekik? – hanem valójában megismerjék, büszkén ünnepeljék és emlékezzenek meg harcos, vitéz, halált megvető bátorságú őseikre, akik nélkül itt még ennyi Magyarország se volna, mint amennyi megmaradt, és éppúgy eltűntünk volna a történelem süllyesztőjében, mint a hunok, avarok és a többi elődeink.

Legyen tisztelet és hála honszerző, honmegtartó, dicső őseinknek!

Ajánlott irodalom

- Bakay Kornél: A magyar államalapítás. Budapest, 1981. Gondolat
Deér József: A honfoglaló magyarság. In: Ligeti L. szerk. A magyarság
őstörténete. Budapest, 1943.
Dienes István: A honfoglaló magyarok. Budapest, 1972. Gondolat
Erdélyi Gyula: Az őshazából való elindulástól... In: Ajtay E. szerk. A
magyar huszár. Budapest, 1936.

- Fasoli, Gina: Le incursioni degli ungari nell'Italia settentrionale. Firenze, 1945.
- Gombos F. Alfonz: Az első itáliai kalandozás. Hadtörténelmi Közlemények, Budapest, 1927.
- Györffy György: István király és műve. Budapest, 1977. Gondolat
- László Gyula: Ötven rajz a honfoglalókról. Budapest, 1981.
- Markó Árpád: Magyar hadtörténelem. Budapest, 1943.
- Vajay Szabolcs: Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte (862–933). Mainz, 1968.

FARKAS JÓZSEF

**A NÉPRAJZ ÉS A MAGYAR
ŐSTÖRTÉNET**

A magyar nép és nyelvrokonai népi műveltségének ősi elemeit a néprajz tárja fel. A rokon népek műveltségei saját utakon fejlődtek, bennük különböző korokban és hatások alatt keletkezett rétegek vannak. Az ősi, közös elemek is saját úton fejlődtek. Különösen szoros egyezéseket az egymással érintkezésben álló finnugor népek néprajza mutat fel, azok azonban gyakran környezetünkben élő, nem finnugor népekre is kiterjednek. A magyar nép valamennyi rokonától távol él, és az elkülönülése nagyon régen bekövetkezett. Világképében azonban ősi eredetű elemek élnek, keresztenység előtti vallásos hiedelmek és képzetek maradványai lelhetők fel. Egyezéseik vagy hasonmásaik a rokon népek és más, főként szibériai kis népek esetében mutathatók ki. A rokon népi határokat messze túllépő, jellegükből következően etnikai tájékoztatásuk csekély. Viszont elterjedtségük – különösen Szibéria őslakosainak körében, kiknek hiedelmében újkőkori s talán még ősi rétegek őrződtek meg – bizonyosága annak, hogy a magyar népi hiedelmekben őstörténeti eredetű maradványok vannak.

A rokon népek néprajza tájékoztató. Pótolhatatlan támpontokat ad az uráli népek rokonságon felépülő ősi társadalmi berendezkedésének és szabályainak felderítésében. Az őstörténeti társadalmi szervezetekre érvényes fogalomrendszert az uráli népek társadalomnéprajza derítette fel és rendszerezte. Nélküle lazábbnál is lazább feltevésekre és elméletekre kellene hagyatkoznunk a magyar őstörténeti társadalom ugor eredetű elemei fejlettségének megítélésében.

Erdélyi István kellemesen alapos, *Népszerű történelem* c. kismonográfia-sorozatban megjelent művében a szovjet-orsz kutatásban megfogalmazást kapott non kaput nomád állattartás aspektusából és az abban fellelhető fokozatok oldaláról emígyen szól a néprajzról: "Eddig jóval kevésbé kiaknázott forrást jelent a magyar néprajz. Régi hitvilágunk, népszokásaink és a magyar folklór, beleértve a magyar népzene ősi rétegét, mind-mind óriási jelentőségűek a honfoglaló magyarság és elődei bemutatásánál."

László Gyula a több kiadást megélt, egy-egy alkalommal tízezernél nagyobb példányszámban nyomott zsebkönyvében – má-

ra eltűnt a könyvesboltokból – részletezi a sommás megállapításokat. Rámutat, hogy a tárgyi és szellemi néprajz távlatai csak itt-ott vezetnek az őstörténeti időkig. Ez érthető is, hisz nyelvünk legközelebbi rokonaitól is 3000 év választ el bennünket, ami alatt gyökeresen megváltozott a mindennapok munkája, maga az életmód és az ebből fakadó, arra magyarázatot adó hitvilág. Leggyorsabban a tárgyi világ változott a gyűjtögető életmódtól a földművelésig, állattenyésztésig tartó átalakulások során. A szellemi néprajz szívósabb, mert nem a változóhoz, hanem a változtathatatlanhoz kötődik. Hisz a születés, házasság, halál az emberélet folyamán végigkíséri az embert, bármilyen társadalmi formában is él.

A továbbiakban László professzor, Balassa Iván kutatásaira alapozva, a nagy költői kérdésnél köt ki. Ez így hangzik: "A magyarság a honfoglaláskor nomád állattenyésztő volt-e, vagy félnomád, esetleg letelepedett?" A kérdés eldöntése helyett sertéstartásunk ősi voltára utalnék csupán. Tudvalevő, hogy hatalmas sertéskondákkal nomadizálni lehetetlen, esetleg az ártéri mocsári tölgyesek jöhetnek számításba a téli szállás alkalmával. Balassa Iván ekeutatójaiból tudjuk, hogy a szarvtalpas eke, vagyis a turo eke, ahol a szarv és a talp egy fából van és vaspapuccsal van ékelve, a Kárpát-medencétől a Volgáig nyomon követhető, s így nagy a valószínűsége, hogy honfoglalóink magukkal hozták. További utalásokat kapunk a tiszafüredi fanyeregkészítő mesterség bemutatása során arra vonatkozóan, hogy a honfoglalás kori nyergek készítése, összeállítása, formája évezredek eurázsiai nyeregkészítési hagyományokat követ, amelyek töretlenül továbbéltek századunkig. Tiszafüreden, a leghíresebb nyerges központban 1921-ben szűnt meg a termelés. Nyelvészeti és régi szokások alapján bizonyosnak tűnik a méhészet korai megléte is. Szabadfalvi József *Méhészkedés a szatmári erdőháton* című kitűnő dolgozatából tudjuk, hogy a magyarság az ún. finnugor korszakban ismerte a méheket. A mézhez valószínűleg csak zsákmányolás útján jutott, esetleg ismerhette az erdei élőfás méhtartást is, de a honfoglalás után a köpös és kasos méhészet vált általánossá.

Itt engedtessek meg egy kis kitérő néhány mondat erejéig. Az előfás méhtartás csak ott jöhetett létre, ahol erdőség volt. Ezt a prehistoricumban élő nép úgy hajtotta végre, hogy ment a méh vadász, és az erdei tisztáson, a méhlegelőn, befogott egy méhecskét. Azt egy szaruból készített kis méhkalickába bezárta, és ment megint, és fogott egy másikat. Három, négy, öt darab méhecskét összefogott, bezárta ebbe a kis kalickába, akkor egyet kiengedett, és ment utána. Majd kiengedte a másikat, a harmadikat, a negyediket, míg végül a méhecske elvezette a méh vadászt az élőfában, az odúban lévő méhházikóhoz, a köpűhöz. Ha a méh vadász megtalált egy méh családot, akkor rátette a maga billogját. Ennek az ősi soron ismert billognak még a mai szatmári vagy nagyalföldi vásárokon is megtalálhatjuk a mai korban is a nyomát, amikor megtüzesített billogvasakkal ellátva a háziállatokat, mindenki a maga firmáját tulajdonképpen rátette a maga jószágára.

Az előfás méhtartás a néprajzi vizsgálatok alapján valószínű, hogy népünknel ismert volt. A köpűs és a kasos méhtartás az viszont már általános, melynek nyomait még néhány évtizeddel ezelőtt, még hallgató koromban, az említett Szabadfalvi Józseffel együtt, alkalmunk volt tanulmányozni, tehát az ún. kelencés méhtartást. Kelencének nevezték ezeket a kör alakú, vesszőfonással készített alkalmatosságokat, amelyek különben a kosaras erdélyi juhászatra is jellemzőek, amikor a kosárban tartották a juhokat – a kosarak fonást jelentettek, mint ahogy erről szó is volt már –, és így trágyázták többek között a földeket. Amikor a juhok a kosárban néhány éjszakát eltöltöttek, azt a helyet megtrágyázták, akkor a kosarakat felszedték, továbbvitték, letették, és ezt rendszerben végezték, sakktáblaszerűen, és így tulajdonképpen az állattartás és a földművelés egymásra utaltsága a néprajztudomány segítségével bizonyítható.

Továbbá utalhatunk a halászatra is, melynek ősi eszközeit, mindnyájan tudjuk, elsősorban a nagy polihisztor, az utolsó polihisztor, ahogy szokták mondani, Hermann Ottó gyűjtötte össze, majd Munkácsy Bernát, és különösen Jankó János, akinek a gyűjteményét a mai kutatók természetesen továbbfej-

lesztik. A néprajztudomány talán a halászat területén tud nagyon sok mindent mondani a magyar őstörténet vonatkozásában. Ezt nem akarom különösebben részletezni, de alkalomadtán érdemes, ha valaki a Tiszán túl bolyong, a Tisza mellett, de részben a Duna mellett is lehet ezeket a merítőhálókat még napjainkban is látni, amelyet nagy rudakra szerelnek, négyzet alakú hálóalkalmazatossá, amit leengednek a vízbe, és azzal kimerítik belőle a halat. Ez, azt hiszem, az előző előadásokhoz is részben kapcsolódik, amikor hallhattuk azt, hogy a föld eltartó képessége statisztikailag mit mond a tudomány számára. Tehát, hogy valaki halásszon, vadásszon, gyűjtögető életmódot folytasson, ahhoz bizonyos mennyiségű termékre van szükség, halállományra, állatállományra, s amennyiben ez nem adatik meg az ott élő lakosság számára, mert a lakosság esetleg elszaporodott vagy valamilyen szárazság vagy természeti katasztrófa következik be azon az adott területen, abban az adott korban, annak az adott népességnek az életében, akkor nyilván el kell onnan vándorolni más területekre.

Ezeknek a kérdéseknek a néprajzi vizsgálata nyilván a magyar őstörténeti kutatásokat segítheti. Természetesen mi, néprajzosok, mindig hangsúlyozzuk azt, hogy mi csak mint segédtudomány veszünk részt a magyar őstörténeti kutatásokban, semmiféle fő áramvonalat, áramlatokat nem vindikálunk magunknak ilyen vonatkozásban. Tehát szerényen, a néprajzi kutatás eszközeivel, amely, talán úgy lehetne érzékeltetni, ha valaki most föltenné a költői kérdést, hogy mondjuk mi a különbség a régészet és a néprajz között, akkor azt lehetne mondani, hogy a néprajz tudománya a mából közelíti a prehistoricumot. Tehát a ma élő természeti népek vagy az elmaradottabb, zártabb etnikumok életét tanulmányozza, és azon etnikumok életének a tanulmányozása során tapasztalt törvényszerűségeket vizsgálja, elemzi, és az ezekből levont következtetéseket alkalmazva segíti a magyar őstörténeti kutatásokat.

A régészet viszont a prehistoricumból, a prehistoricum tárgyainak a vallatásából próbál részben a prehistoricumra, részben a következő, tehát a mai korszakra eredményeket produkálni.

Miután kezünkbe vehetjük a debreceni Alföldi Nyomda előállításiában Hóman–Szekfű *Magyar történet* c. hasonló kiadását, időzzünk el eleink lakás- és életmódkörülményei mellett még akkor is, ha az újabb kutatási eredmények ebből hiányoznak.

Én azt teszem itt hozzá, hogy ha az újabb kutatási eredmények a megrajzolt képet mára már módosíthatják is, mégis érdemes a Hóman–Szekfűt idézni ilyen vonatkozásban. Mit mond Hóman–Szekfű? A Hóman–Szekfűben mit olvashatunk az őstörténeti tárgykörön belül a néprajzi témánál? "Lakóhelyük sátor és ház. Háznak nevezett, egy helyiségből álló, földbe vájt, fával, náddal, szalmával fedett viskóban, putriban csak a szolganépség, szláv és egyéb foglyok ivadékai laktak. Maguk a magyarok előkelőkkel és fejedelmükkel együtt, az összes török népek szokása szerint, sátorlakók voltak." (Hóman–Szekfűék még a török eredeztetést hirdették, nyilván azért mondja ezt.) Nyomatékosan figyelmeztet azonban Szekfű, hogy senki ne gondoljon a mai turistasátrakhoz hasonló alkotmányokra. "A nomadizáló törökségnél mai napig használatos bordás nemezsátor voltaképpen, nemezzel borított, favázás, könnyen szétszedhető és összerakható, hordozható ház volt. Szerkezete szinte tökéletesnek mondható, s évszázadok, sőt évezredek óta alig változott. A VIII. századi ujjur birodalomban használt sátrak a korunkra jutott freskók tanúsága szerint miben sem különböztek a mai kirgizek, tatárok és más nomád törökök jurtáitól és kibikkáitól, és nem különböznek a Kr. e. II. század hunjainak nemezsátraitól sem.

Az egész sátor alapépítménye egy embermagasságig függőleges irányú, kör alakú farács fal, melybe rendes ajtónyílás van illesztve. Az egymást keresztező farudakból álló rácsfal magassága és vele a sátor szobaterülete összetolás vagy széthúzás által szabályozható, s átmérője 3 és 10 m közt változik. E rácsos lugasra emlékeztető körfalra gömb alakú vagy kúpos tetőszerkezet borul. A tetőzet a fedélgyűrűként használt széles fagyűrű szélén fűrt lyukakba erősített, hajlítható farudakból áll, melyek alsó végét a fal felső pereméhez erősítik olyképpen, hogy a fedélgyűrű a padlótól harmadfél, sőt 4–5 m magasságba kerül, a falakat

köröskörül gyékénnyel takarják, s azután a padlóra, a tetőzetre és a falakra kecske vagy más állat szőréből készített vastag nemezlapokat borítanak. A szellőztetésre és a füst kieresztésére szolgáló gyűrűre zsinórral nyitható és csukható nemezborítót alkalmaznak. A nemezborítást és az egész sátrat kötelek és hevederek erősítik. A sátorban halmozzák fel a család, illetőleg családfő magánvagyonát alkotó drága prémeket, bőroket, színes gyapjuszőnyegeket, selymeket, aranszöveteket, arany-, ezüst- és bronztárgyakat, edényeket, szerszámokat és fegyvereket. Bútorzatuk a tűzhelyen kívül néhány széknak nevezett lóca, ágy, bölcső, és több, asztalként használható láda.

Az előkelő vezérek, fejedelmek sátrai, mint ezt a türk kagánnál járt Zamarkhosz követ leírja, fényes pompájukkal még a bizánci ízlést is kielégítették."

Ez az idézet nagyon sok vonatkozásban az eddig elmondottakra és hallottakra választ is adhat. Ennyi minden csak egy nomadizáló vagy portyázó vagy más területeken hadakkal járó népnél lehet. Ennyi mindent egy nomád nép nem állíthat elő, nyilván, hogy ez kalandozásokból, portyázásokból, bocsánat a kifejezésért, vagy háborúkban való részvételből fakadhat, tehát itt megint csínján kell bányunk a különböző elképzeléseinkkel, mert itt vannak olyan dolgok, amelyeket iráni népektől vettek át. Tehát amikor azt mondjuk, hogy olyan szabályunk volt, hogy az a páncélt keresztülvágta, vagy más egyéb használati eszközökre is hivatkozhatnánk, amelyeket a különböző krónikaírók leírnak, az az egésznek a szépség-hibája, hogy ezek a krónikák a leírt korszaktól sokezer év távolságban születtek meg. Tehát az akkori világról tulajdonképpen írott forrásunk nem maradt, vagy legalábbis kevés.

Amióta azonban az etelközi magyarok belső életét ismertető perzsa és arab források gazdaságtörténeti mondanivalója néprajzi érvekkel is igazolást nyert, kiderült, hogy a magyar köznép téli szállásai mellett tavasszal szántott, vetett, a nyári legeltetésről hazatérve pedig aratott. Ez a szántó-vető népesség pedig nem lehetett azonos a kalandozó réteggel, mert számos évből, hónapról hónapra igazolható, hogy a kalandozók kora tavasszal,

tehát szántás-vetés előtt elvonultak hazulról, és csak késő ősszel, tehát aratás után tértek haza, olykor még a telet is külföldön töltötték.

Én úgy gondolom, hogy ha a forrásokat, tehát az arab és perzsa forrásokat, amelyekről itt már nagyon sok szó esett, csak történeti módszerekkel vizsgáljuk, és nem vizsgáljuk meg ennek az életmódbeli dolgait is kutató néprajzi-etnológiai módszerekkel, akkor a sok szál kevesebbé válik. Már pedig nekünk az ars poeticánk az, és a történelmi szemléletű hitvallásunk, hogy mi minden szálból szeretnénk, tehát sok szálból eredeztetően szeretnénk a kérdéseket tisztábban látni. Én ezzel csak azt szeretném érzékeltetni, hogy a néprajz egy fontos segédtudománya tulajdonképpen az őstörténeti kutatónak. Az őstörténeti kutató néprajzi vizsgálat nélkül félkarú ember az én felfogásom szerint.

A néprajzi vizsgálatok sorát még hosszan lehetne folytatni. Az anyagi kultúra elemei mellett sorra kellene venni a szellemi néprajz, a folklór szempontjait is. Vargyas Lajos nyomán szólni kellene a siratódallamokról és rokonairól, a sámán varázsénekekről és bővílő szavakról, a "Hol volt, hol nem volt..." mesekezdő formuláinkról, meséink sárkányairól, táltoslovairól, teremtményekről, hogy csak néhány motívumot említsünk. Hisz végül is népmeséink, néphitünk ugyanúgy magában foglalja Euráziát, akárcsak embertani képletünk.

Végezetül legyen szabad visszatérnünk László Gyula professzor önvallomásszerű kijelentéséhez, mely így hangzik: "Az egyenes vonalú fejlődés helyett ma inkább a több szálból összeszövődött, vagy ha fordítva nézzük, több irányba tekintő őstörténet léteben hiszek." Márpedig, ha László Gyula, akinek egy hihetetlen szellemi és erkölcsi fundamentuma van Magyarországon, a pártállam idején is megvolt, tehát ha László Gyula merte vállalni önmagát, és a régi, 30-as években publikált dolgaival szemben, ha valaki előveszi *A honfoglaló magyar nép élete* című nagy corpusát, amelyben először publikálja a kolozsvári ásatásokat, ott még László professzor úr nem ezt a többszálúságot hirdeti.

Ebből csak azt szerettem volna egy kicsit érzékeltetni a Kedves Hallgatósággal, hogy talán a nem akadémikus, talán a nem céhbeli őstörténeti kutatásnak is benne van abban a keze, és, jó értelemben mondom, ludas abban, hogy ma már az Akadémia, fénylő magasságában is, figyelembe veszi vagy legalábbis elolvassák – mert eddig el sem olvasták – ezeket a dolgokat.

Még egyszer ezt aláhúzva, bizonyítani tudnám azzal, hogy a kis könyvecskét, amit én zsebkönyvnek nevezek, amit fillérekért árultak még pár évvel ezelőtt, minden diák megvehette, nagyon sokan meg is vették. László Gyula professzor úr már ezt mondja: "A több irányba tekintő őstörténet létében hiszek."

Az utolsó szó jogán előadásomat ezzel szeretném befejezni: a költő messzemenő soraival köszönöm meg figyelmüket. József Attila: *A Dunánál* című verséből szeretnék egy strófát idézni:

*A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.*

HENKEY GYULA

**A MAGYAR NÉP ETNIKAI
EMBERTANI KÉPE**

1956 óta végzek etnikai embertani vizsgálatokat, 1992 közepéig 29 250 magyart, valamint 2100 szlovákot, horvátot, bunyevácot, sokácot, németet és bulgáriai tatárt vizsgáltam, és dolgoztam fel adataikat. Bár a történeti síkra kivetített eredményeket a mai magyarok vizsgálata alapján foglalom össze, de a honfoglaló magyar sírokból feltárt koponyák meghatározásából indulok ki Lipták 1958. évi összefoglalója alapján, de az ókécskei koponya tekintetében Nemeskéri és Gáspárdy (1954) álláspontját veszem figyelembe. Ennek megfelelően a honfoglaló magyaroknál a törökös réteggel kapcsolatba hozható turanid, pamíri, elő-ázsiai és mongoloid típusok együtt 50%-ban, a finnugor elemekre utaló uráli, lapponoid és kelet-balti típusok pedig összevonva 15,6%-ban voltak kimutathatók, tehát a törökös túlsúly már a honfoglalók között is több mint háromszoros volt. Mert én mai felnőtteket vizsgálok, már a bevezetésben rá kell mutatnom kutatásaimnak etnogenetikai szempontból legfontosabb eredményére, mely szerint a közép-ázsiai (törökös) túlsúly jelenleg több mint tízszeres – 48,2% a 4,6%-kal szemben –, a régi szlávoknál gyakori típusok és formák pedig csak 2,7%-ban mutathatók ki.

Főbb méretek, jelzők és kvalitatív jellegek elemzése, elsősorban az 1990. VI. havi összesítés alapján (Henkey 1990a)

Testmagasság. Bár az 1956 óta általam vizsgált magyarok átlagos termete nagyközepes, férfiaknál 169,41 cm, nőknél 157,40 cm, de mert hazánkban az átlag a sorozottaknál az 1937-ben születettek-től kezdve minden évben 0,4 cm-rel emelkedik, az 1990 közepe és 1992 közepe között vizsgált 1288, 24–60 éves magyar falusi és mezővárosi férfi átlagos termete 172,36 cm, 1294 hasonló korú nőnél pedig 159,77 cm, azaz mindkét nemnél magas.

A fej és arc méretei, jelzői. Az általam vizsgált magyarok e tekintetben egységesek, jellemző rájuk az enyhén hosszú, széles fej mellett a rövid fejjelző (férfiaknál az átlag 85,30, nőknél 86,16), széles, középmagas arc mellett a széles arcjelző, az orrmagasság a kárpát-medencei népek között középső helyen áll, a szlovákok-

hoz képest kissé nagyobb, a horvátokhoz, bunyevácokhoz és sokácokhoz viszonyítva némileg kisebb, a homlokszélesség és az állkapocsszöglet-szélesség pedig egyaránt széles.

A fej és arc kvalitatív jellegei. E tekintetben a magyarok nagy többségére a frontálisan lapult (előreálló) járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó és barna-fekete hajszín a jellemző. Bár az orrhát profilja tekintetében egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje, mégis a magyarok e jelleg megoszlása tekintetében a legkevésbé egységesek. Óslakos eredetűeknél, valamint délszláv nyelvű népekkel való keveredés esetén emelkedik a konvex orrhát, míg szlovák eredetű családnevek 10%-nál nagyobb előfordulása esetén a konkáv forma gyakorisága növekszik. A magyaroknál a szemszín is a kevésbé egységes megoszlású jellegek közé tartozik. Bár mindkét nemnél sötét (barna, sárga), kevert (zöldes), világos (kék, szürke) az előfordulás sorrendje, de az óslakos eredetű magyar népességeknél nagyobb a sötét szemszín előfordulása, különösen a kun és besenyő eredetű magyaroknál, valamint horvátokkal és bunyevácokkal való keveredés esetén; szlovák családnevek emelkedésével párhuzamosan viszont a világos szemszín nagyobb gyakorisága észlelhető. A többi hazai népesség közül a németeknél, szlovákoknál a világos, horvátoknál, bunyevácoknál a sötét, sokácoknál pedig a kevert szemszín aránya emelkedik a magyar átlaghoz képest. A magyaroknál a hajszín a legeggyöntetűbb megoszlású jelleg, a magyar néprajzi csoportoknál a barna-fekete hajszínárnyalatok 94 és 99% között mutathatók ki. A németeknél és szlovákoknál kissé csökken a barna-fekete hajszín előfordulása (91–94%), a horvátoknál, bunyevácoknál és sokácoknál viszont némileg emelkedik (96–100%).

Embertípusok megoszlása

Az általam 1992 közepéig vizsgált 29 250 magyarnál a típusok megoszlása: turanid 30,2%, pamíri 11,4%, elő-ázsiai 5,7%, dinári 5,7%, kelet-balti 4,7%, keleti mediterrán 3,9%, alpi 2,5%, lappo-noid 1,8%, mongoloid 0,9%, gracilis mediterrán 0,9%, cromagnoid

0,5%, északi 0,4%, atlanto-mediterrán 0,1%, uráli 0,1%, az erősen kevert meghatározatlanoké (akiknél egyik típus jellegei sem mutathatók ki legalább 51%-ban) 31,3%.

A *turanid* típusra a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett rövid fejjelző, széles-igen széles, középmagas arc mellett széles arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, egyenes vagy enyhén konvex, közepesen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldesbarna szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. E típuson belül az alföldi változat a leggyakoribb, melyről Bartucz (1938) még úgy vélte, hogy kifejezetten a magyarsághoz kötődik, viszont én ezt a jellegegyüttest bulgáriai tatár vizsgálataim során (Henkey, 1972) is nagy számban határoztam meg, és a környezetünkben élő népeken kívül, megjelent vagy nekem elküldött szakfotók alapján a rokon kazahoknál, üzbégeknel, oszéteknél, csuvasoknál, cseremiszeknél és türkméneknél is észlelhető volt.

A markáns *pamíri* típus jellegei, az átlagban nagyközepes termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, közepes arcjelző, lekerekített járomcsont, meredek homlok, a közepesnél erősebben kiemelkedő, enyhén konvex vagy egyenes orrhát, egyhén domború vagy lapos tarkó, barna vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín együtt ritkábban észlelhetők. Lényegesen gyakoribb a pamiro-turanid átmeneti forma, melynél a termet kissé magasabb, a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb, és a járomcsont is előreálló.

Az *elő-ázsiai* típusra a közepes termet a jellemző, a fej és arc méretei, jelzői nagyrészt közel állnak a pamíri típushoz, az orrhát azonban igen erősen kiemelkedő, erősen konvex, a homlok hátrahajló, a tarkó gyakrabban lapos, a járomcsont pedig előre keskenyedő. Az elő-ázsiai típus a magyar csoportok között a kiskuknókánál észlelhető a legnagyobb arányban, 14,1%-ban.

A *dinári* típuson belül két változat különböztethető meg: a Dalmácia őslakóira, az illírekre visszavezethető balkáni dinári, valamint főleg a jászoknál, egyes nyugat-dunántúli köznemes, gyeplőr eredetű népeknél, valamint a kaukázusi oszéteknél és

északi grúzoknál gyakori keleti dinári, melyet a grúz antropológusok kaukázusi változatnak neveznek. A balkáni dinárra a magas termet, a fejnek a magyar átlagnál némileg kisebb méretei mellett rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, igen magas arc mellett keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos tarkó, barna-fekete hajszín és többnyire sötét vagy zöldes szemszín a jellemző (a szávai és nór formánál a szemszín világos). A keleti dinári (kaukázusi) változat jellegeinek egy része az előbbihez hasonló, de a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és kevésbé magas, és a járomcsont is többnyire előreálló. A dinári típusba sorolt magyarok 50%-a a balkáni, 30%-a a kaukázusi változathoz áll közel, 20% pedig olyan forma, mely mindkét változathoz kapcsolódhat. Ezen vitás formákat egyenlő arányban osztottam el a két változat között. (Ha ugyanis a balkáni dinári turaniddal, pamírral, elő-ázsiaival vagy ezek kombinációjával jelentős mértékben keveredik, a kaukázusi változathoz közeli jellegegyüttes jöhet létre.)

A klasszikus *kelet-balti* típusra a közepes-kisközepes termet, a magyar átlaghoz közeli fejhossz és annál némileg kisebb fejszélesség mellett rövid fejjelző, széles, alacsony arc mellett széles arcjelző, rövid, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, konkáv orrhát, enyhén domború tarkó, szürke vagy sötétkék szemszín és sötétszőke hajszín a jellemző. A klasszikus kelet-baltival közel azonos arányban észlelhető az erősen lapponoid jellegű változat, és eléggé gyakori az erősen cromagnoid jellegű változat is. A kelet-balti típus finnugor formái az e típusba sorolt magyarok 60%-át, a szlávok formái a 40%-át teszik ki. A kelet-balti típust a legnagyobb mértékben, 14,5%-ban a palócföldi szlovákoknál határozta meg (Henkey, 1985), e típus szlávok és finnugor jellegű formái közel egyenlő arányban észlelhetők náluk (Henkey, 1989).

A *keleti mediterránokra* egységesen csak a hosszú-közép-hosszú fejjelző, közepes vagy keskeny arcjelző, erősen domború tarkó, sötét szemszín, sötétbarna-fekete hajszín és barnás bőrszín a jellemző. Átlagban csak 3,9%-ban észlelhetők, de a kiskunok között 10,3%-ban határozható meg, és gyakoriak a kiskunokkal

szomszédos dunapatajiaknál, szalkszenzmártoniaknál, a besenyő eredetű vagy besenyőkkel kevert kőröshegyieknél (9,4%, Somogy megye), bősárákányiaknál (10,9%), bogyoszlóiaknál (10,0%), osliaknál, rábatamásiaknál, beledieknél, veszkényieknél (mind Sopron megye), vezsenyieknél (Szolnok megye), a kabar eredetű őriszentpéterieknél (7,4%), a hajdúsági tetétlenieknél (9,6%), előfordulása a nagykunoknál (6,1%) és jászoknál (4,9%) is meghaladja a magyar átlagot. A besenyő eredetűnek tartott népeiségek közül egyedül a Veszprém megyei nyárádiaknál nem jelentős az előfordulása (4,1%). A keleti mediterrán változatok közül a magyaroknál szinte kizárólag a türkméneknek gyakori kaszpi, főleg a perzsáknál és kurdoknál meghatározható iráni, valamint a csuvasoknál, baskíroknál, mordvinoknál, cseremiszeknél, cserkeszeknél és abházoknál jelentős pontusi észlelhetők.

A többi, a magyaroknál ritkábban előforduló típus közül az alpi gyakorisága a hazai németek (svábok) között jelentős (15,9%), az északi (5,0%) és cromagnoid (3,4%) előfordulása is náluk a legnagyobb. (Az északi és a cromagnoid típus elsősorban a régi germánokra volt jellemző, a régi szlávoknál e típusok gyakran kelet-baltival kevert formában voltak észlelhetők.) Az erősen kevert meghatározatlanok a hazai németeknél (45,4%) és szlovákoknál (41,6%) mutathatók ki a legnagyobb, és a horvátoknál (14,1%) a legkisebb arányban.

Népesedéstörténeti összefüggések

A honfoglalóknál kimutatott 50%-hoz képest a törökös típusok aránya a mai falusi és mezővárosi magyaroknál 48,2%, a finnugor formáké viszont 15,6%-ról 4,6%-ra csökkent, a régi szláv jellegű együttesek pedig csak 2,7%-ban észlelhetők. (A keleti mediterránokat és keleti dinaroidokat egyik réteghez sem soroltam.) Ha külön értékeljük a török korban is folyamatos, őslakos eredetű magyar népeiségeket, úgy a törökös típusok túlsúlya több mint tizenkilencszeres (58% a 3%-hoz), a régi szláv jellegű együttesek gyakorisága pedig 1% alá csökken. A törökös típusok a legna-

gyobb mértékben Szamosszezen (79,1%, Szatmár megye), Kisújszálláson (75,2%, Nagyunság), Csongrádon (72,7%), Bényen-Kéménden (72,2%, Garam mente, Szlovákia), Dögén (71,9%, Szabolcs megye) és Vörsön (70,5%, Somogy megye) észlelhetők. A törökös típusok nagy arányának, a finnugor formák jelentős csökkenésének és a régi szláv jellegegyüttesek jelentéktelen előfordulásának valószínű okai: 1) A honfoglalás után jelentős számban telepedtek le a Kárpát-medencében közép-ázsiai eredetű (törökös) népek, besenyők, úzok, kunok, jászok, bösörményeknek és izmaelitáknak is nevezett volgai bolgár-törökök és kazáriai alánok, nem tudunk viszont finnugor eredetű nép betelepüléséről. 2) A korábban a Kárpát-medencébe telepedett közép-ázsiai eredetű népek, elsősorban a késő avarnak is nevezett onogurok, nagyobb számban élték meg a magyar honfoglalást, mint korábban egyes kutatók vélték (László, 1982). 3) A Kárpát-medence szláv nyelvű népeinek, a szlovákoknak, horvátoknak, szlovéneknek (vendeknek) a kialakulásában jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, elsősorban a késő avaroknak (Eisner, 1933; Fügedi, 1938; Erdélyi, 1986), így a velük való keveredés nem módosíthatta jelentősebben a magyarság mai embertani képét.

Tudatosan vizsgáltam a környezetünkben élő népeket és a velük való keveredés embertani kihatásait. A vonatkozó főbb eredmények: *palócföldi szlovákok*. A törökös típusok 28,5%-ában, a finnugor formák 10,6%-ában, a régi szláv jellegegyüttesek (északi, cromagnoid és a kelet-balti szlávok alakjai) 10,3%-ban észlelhetők náluk (Henkey, 1985). Az embertani közelség még nagyobb a vácegresieknél, akik ősei az 1910-es magyar-szlovák nyelvhatártól közvetlenül északra eső vidékekről telepedtek át. Az Árva, Liptó, Turóc és Zólyom megyékből érkező lucfalviak mai utódai kisebb mértékben állnak közel, és lényegesen nagyobb közöttük az erősen kevert, meghatározatlanok aránya, 47,7%. A Nyitra-szlávoknak a morvakkal együttműködő rétege a magyar földműves és gyeptőz családok elől a lipitói medencébe húzódott vissza (Mályusz, 1922), Árva megyébe az Árpád-korban fehér horvátok (déli lengyelek) telepedtek (Györffy, 1962), akik elszlová-

kosodtak, de ők sem gyarapíthatták jelentősebb mértékben a szlovák népben a régi szláv típusok arányát, mert a Katowice–Lublin vonaltól délre Lengyelországban a lapponoid típus túlsúlya a jellemző, az északi és az elő-ázsiai típus kisebb mértékű előfordulása mellett (Bergman, Bielicki, Sawicki, 1978). László Gyula közlése szerint a finnugor elemek már legalább 6000 éve e vidéken élnek. A Knyiezsa-féle, XV. századi néprajzi térkép szerint a Turóc folyó völgyében és a Garam völgyében Besztercebányáig nagyobbrészt magyarok, kisebb mértékben szlávok éltek, így a Turóc és Zólyom megyéből Lucfalvára érkezők között magyar vagy részben magyar származásúak is lehettek. A *délsomogyi horvátoknál* a turanid típus (37,3%) gyakorisága áll az első helyen, a törökös típusok együttes aránya 56,2%, nagyobb a magyar átlagnál, megközelíti az őslakos magyar népességekre jellemző 58%-ot, a dinári típus van a második helyen 21,1%-kal, ami nagyrészt az illírekkel kapcsolatba hozható balkáni dinári változattal azonosítható, de kisebb mértékben a kaukázusi dinárral meg egyező formák is észlelhetők náluk, a régi szláv jellegegyüttesek pedig a 2%-ot sem érik el. A délsomogyi horvátok embertani közelállásának (Henkey, 1990b) valószínű okai: 1) 670 körül az akkor Avarországhoz tartozó Dalmáciába Kuvrát onogur-bolgár (bolgár-török) vezér ötödik fia telepedett le népével (László, 1977), 2) 803-ban egész avar törzsek menekültek a horvátok és szlovének közé (Erdélyi, 1986), 3) a Knyiezsa-féle, XV. századi néprajzi térkép szerint Szlavónia északi felében még vegyes magyar–szláv lakosság élt, 4) a bolhói szájhagyomány szerint a környékre egy honfoglaló magyar nemzetség telepedett le, akikre a dél felől érkező horvátok rátelepedtek. A *bunyevácoknál* (Henkey, 1987) a dinári típus áll az első helyen 25,2%-kal, de a törökös típusok együtt 36,1%-ban mutathatók ki. A 21,2%-ban észlelhető turanid mellett az elő-ázsiai típus előfordulása is jelentős, 11,3%. A *hercegszántói sokácoknál* a turanid és a dinári típus gyakorisága egyaránt 18,8%, a törökös típusok együtt 34,6%-ban mutathatók ki, ezen belül az elő-ázsiai előfordulása 15,2%. Tekintettel arra, hogy a délsomogyi horvátoknál az elő-ázsiai csak 2,8%-ban volt

észlelhető, valószínűnek látszik, hogy e típus jelentős előfordulása az oszmán-törökökkel való keveredésre vezethető vissza (ugyan-ez némileg kisebb mértékben a bunyevácoknál is), mert a Bácskába és a Dunántúl délkeleti részébe települt bunyevácok és sokáuk első csoportjai a törökök jobbágyaiként érkeztek ide, Törökország középső és keleti részében pedig gyakori az előázsiai típus (Enginiev, 1963). *Ruszinokat* ugyan eddig nem vizsgáltam, de a Szatmár megyei Nyírvásváriban a földesúr ruszin telepeseket hozott (Paládi-Kovács, 1973), és az általam ott vizsgált magyarok között 26%-ban voltak kimutathatók ruszin eredetű családnevek. Turanid (35,0%), pamíri (21,4%), dinári (4,3%), keleti mediterrán (4,3%) a gyakoribb típusok előfordulási sorrendje, a régi szlávoknál gyakori típusok és formák pedig nem voltak kimutathatók. A vizsgálati eredmények tehát arra utalnak, hogy a Nyírvásváriban érkező ruszin telepések ősei Ukrajna déli vagy középső részéből származhattak, ahol a lakosság túlnyomó többsége szarmata, besenyő, úz, kun és tatár eredetű volt, Györffy György közlése szerint Ukrajnának csak az északnyugati csücskében, Kijevtől északnyugatra túlnyomóan a szláv eredetű helynevek. A Kalocsa környéki hajósi *németeknél* (Henkey, 1981) az alpi (16,5%) és a dinári (10,4%) a két leggyakoribb típus, és bár a magyar átlaghoz képest a régi germánokra jellemző típusok előfordulása is eléggé jelentős, de az északi csak 5,0%-ban, a cromagnoid 4,1%-ban észlelhető. A Somogy megyei Szulokon a dinári típus áll az első helyen 19,1%-kal, a turanid típus előfordulása 18,0%, a pamíri típus aránya 5,6%, az alpié 13,5%, az északi és a cromagnoid típus viszont egyaránt csak 2,2%-ban észlelhető. A törökös típusok 24,7%-os együttes gyakorisága arra utal, hogy a szuloki németek ősei vagy magyarokkal, vagy a magyarokhoz közelálló népeességgel keveredtek.

Kelet-közép-európai etnogenetikai összefüggések

Az oszmán-törökök kiűzése után a Habsburgok el akarták szigetelni a magyarokat a török kapcsolatoktól (Wellmann, 1982), egy-

ben az "oszd meg és uralkodj" elvből kiindulva a történeti Magyarország nemzetiségeit előnyben részesítették a magyarok kárára. Bár az 1867-es kiegyezés után a magyar nép lehetőségei jelentősen javultak, de a finnugor származáselmélet továbbra is a hatalom támogatását élvezte, a hun–török közeli rokonság tudata pedig csak "csacska mesének" minősült (Thury, 1896). Az 1920 és 1941 közötti időszak társadalompolitikai célkitűzései ugyan lehetnek jelentős részben vitathatók, de ezekben az években lett a törökös származáselmélet a finnugor irányzattal hivatalosan is egyenrangúvá. A hun–szkíta–török rokonság tudatának elsősorban a székelyek, kunok, jászok, valamint a kabar és besenyő eredetű gyeptűré népességek körében voltak a legerősebb hagyományai. 1948-tól ismét előtérbe került a finnugor irányzat, elsősorban azért, mert a szovjet történettudomány egy része is átvette azon középkori orosz előítéleteket, melyek a törökség egyoldalú bírálatában nyilvánultak meg, és elsősorban Molnár Erik munkásságán keresztül hatottak a magyar őstörténeti kutatásokra (Bartha, 1988). Mind a Habsburgok uralma, mind az 1948 és 1989 közötti időszak egyoldalú ugor rokonságszemlélete kedvezett a szláv hegemoniára törekvő irányzatoknak, elsősorban egyes cseh, szlovák, szerb kutatóknak, politikusoknak, valamint a dákoromán elmélet hívei számára azáltal, hogy a közeli magyar rokonságot 5000 vogulra és 20 000 osztjákra szűkítette le (jelenlegi számuk 6000, illetve 19 000), mellőzve a török népek jelenlegi, mintegy 100 milliós táborát. A cári Oroszország Közép-Kelet-Európa kis szláv nyelvű népeit használta fel arra, hogy hatalmát e térségre is kiterjessze, és e célkitűzést tette magáévá a sztálini ideológia is.

Szerencsés körülmény, hogy 1970-től kezdve fokozatosan gyengült hazánkban a finnugor nyelvészetre alapozott származáselmélet meghatározó jellege, és a hazai kutatók többsége a régészet, néprajz és embertan eredményeit is nagyobb mértékben vette figyelembe a magyar nép származásával kapcsolatban. Részben az én vizsgálataim alapján is változóban van az a tudományos szempontból tarthatatlan hipotézis, mely a magyar-

ságot rokonalannak minősítve, el akarta szigetelni hagyományai és rokonsága túlnyomó többségétől. A horvátokhoz, bunyevácokhoz, sokácokhoz, szlovákokhoz, szlovénekhez és ukránokhoz közeli embertani kép elősegítheti, hogy rövidesen megszűnjenek a korábbi, kölcsönösen negatív előítéletek és kialakuljon történeti síkon is a magyarságnak a horvátokkal, szlovákokkal, szlovénekkel és ukránokkal való közeli származásának képe. A horvátok (ideértve a bunyevácokat és sokácokat is), szlovének, ukránok körében ennek jelei már most is kimutathatók, és csak idő kérdése, hogy nagyobb teret kapjanak azok a szlovák kutatók, akik eredményeimmel összhangban nemcsak azt említik, hogy szlovákok olvadtak be a magyar népbe, hanem azt is bizonyítottan látják, hogy a szlovák nép nagy többségét kitevő déli és középső szlovákok kialakulásában jelentős szerepük volt a késő avarnak nevezett onoguroknak, a XVI. század vége és 1867 között pedig a XV. században még nagyjából magyarok által lakott folyóvölgyek (a Morva völgye a Miava patakig, a Vág völgye Trencsén megye közepéig, a Nyitra völgye Oszlányig, a Turóc völgye Ruttkáig, a Garamé Besztercebányáig, keleten Eperjesig és a Vihorlát hegységig) falusi népességei elszlovákosodtak az Északi-Kárpátok környékére telepedett magyar gyepűőrök leszármazottaival együtt (Bakó, 1989).

Főbb irodalom

- Bakó Ferenc (1989): A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői. Palócok I., Eger, 90.
- Bartha Antal (1988): A magyar nép eredete. Budapest, 237.
- Bartucz Lajos (1938): A magyar ember. Budapest.
- Bergman, P.–Bielicki, T.–Sawicki, K. (1978): Anthropologie der heutigen Bevölkerung Polens. In: Rassengeschichte der Menschheit. (Kiadó Schwidetzky I.), 4. Lieferung, 68.
- Eisner, Jan (1933): Slovensko v praveku. Bratislava.
- Enginiev, Aykut (1963): Anthropologische Untersuchungen in vier türkischen Dörfern. Homo 14, 29–47.
- Erdélyi István (1986): A magyar honfoglalás és előzményei. Budapest, 56., 63.

- Fügedi Erik (1938): Nyitra megye benépesülése. Századok LXXII, 276.
- Györffy György (1962): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Budapest.
- Henkey Gyula (1972): Rusze környéki tatárok embertani vizsgálata. Anthropol. Hung. 11, 137–164.
- Henkey Gyula (1981): A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata. Anthropol. Közl. 25, 39–60.
- Henkey Gyula (1985): Lucfalva és Vácegres népességének etnikai embertani vizsgálata. Anthropol. Közl. 29, 153–177.
- Henkey Gyula (1987): Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata. Cumania 10, 515–552.
- Henkey Gyula (1989): Az embertani kép. Palócok I., Eger, 379–439.
- Henkey Gyula (1990a): A magyarság etnikai embertani képe. Kandidátusi értekezés.
- Henkey Gyula (1990b): Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata. Babócsa története, 277–308.
- László Gyula (1979): Kovrát kagán fiainak történetéhez. Magyar őstörténeti tanulmányok, 225–230.
- László Gyula (1982): A kettős honfoglalásról. História 1982/1, 3–4.
- Lipták Pál (1958): Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet. Acta Arch. Hung. 8, 199–268.
- Mályusz Elemér (1922): Turóc megye kialakulása. Budapest.
- Nemeskéri János–Gáspárdy Géza (1954): Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. Ann. Hist.-natur. Mus. Nat. Hung. 5, 485–526.
- Paládi-Kovács Attila (1973): Ukrán szórványok a 18–19. században a mai Magyarország északkeleti részén. MTA Néprajzi Kut. Csop. Évk. 327–368.
- Thury József (1896): A magyarok eredete, őshazája és vándorlása. Századok.
- Wellmann Imre (1982): Újjátelepülés a török világ után. História 1982/4–5, 8–11.

FARKAS JÓZSEF

**A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET
ÍRÁSOS FORRÁSAI**

A magyar őstörténet évezredeire csekély felvilágosítást várhatunk az írott történelmi forrásoktól, mivel születésük vagy keletkezésük alig-alig előzi meg a honfoglalás idejét. Még akkor is ezt kell mondanunk, ha Hérodotosz művét vesszük alapul, hisz a történetírás atyja a Kr. e. I. évezred derekán, 484–425, írja a görög–perzsa háborúk történetét. Ennek ellenére vegyük elő a forrásokat, s kezdjük a krónikáknál.

Mit kell tudnunk a krónikákról? A *Magyar Irodalmi Lexikon* 714. oldalán a *krónika* címszó alatt a következőket találjuk: "A krónika görög szó. A történetírásnak az a primitívebb műfaja, amely az eseményeket szoros időrendben tárgyalja. Eredetileg szűkszavú, kronologikus feljegyzésekből alakult történeti műfaj, amely különösen a középkor folyamán virágzott, de később gyakran olyan történeti művek jelzésére is szolgál, amelyek geszta jellegűek, mint például Káldi Márk Képes Krónikája."

Mielőtt továbbmennénk, lapozzunk az említett lexikonban a *geszta* címszóhoz, s nézzük, mit találunk. "A geszta latin szó. Valakinek a viselt dolgait, történetét mondja el. Középkori történeti műfaj, amely valamely történeti személynek, királynak, császárnak a tetteit vagy egy egész nemzetnek a viselt dolgait, történetét tárgyalja, inkább az események okozati összefüggéseit követve, semmint a szigorú időrendet. Éppen ezért az időrendet szigorúan követő annalesekkel, évkönyvekkel, krónikákkal szokták szembeállítani. A szembeállítás azonban nem mindig indokolható. Középkori történetíróink közül Anonymus és Kézai Simon *Gesta hungarorum* címen írta meg a magyarok történetét."

A fenti lexikonmagyarázatban ismét találunk egy új fogalmat, s mielőtt továbbmennénk, ezt is vegyük szemügyre. A fogalom az *annales*. Magyarázata: "latin szó, évkönyvet jelent, a történeti munkák egyik fajtája. Eredetileg az ókori Róma papjainak évenként készített, vallásos jellegű feljegyzései, amelyek később világi eseményeket is tartalmaztak. Ezek mintájára a középkori kolostorok is vezettek hasonlóakat, amelyek közül több a magyar történet fontos forrása (St. Gallen-i, fuldai stb.)."

Ezek után térjünk vissza Hérodotoszhoz. Már említettem, hogy görög történetíró, aki nemcsak a görög–perzsa háborúkkal foglalkozik, hanem az "ázsiai barbárok" háborúival is. Sőt maga is járt a szkíták földjén. Munkája hatalmas történelmi, néprajzi és földrajzi gyűjtemény, amelyet ő *Historiának*, azaz Kutatásnak nevezett. Utazásai során bejárta Egyiptomot, Babilont és Szkítiát, a Fekete-tenger északi partvidékét. A magyar őstörténet szempontjából különösen fontosak a szkíták keleti szomszédairól, így a jürcákról szóló tudósításai, akik között valószínűleg az ugor magyarokat is kereshetjük. Műveiből idézek (*Historia*, IV. 21. lap).

"Ha a Thanaisz (ez volt a Don) folyón átkel az ember, már nem szkíta földön jár, hanem az első területsáv a sazuomatáké, vagyis szarmatáké (iráni törzs később a Kárpát-medencében), akik a Meotisztól (azaz az Azovi-tenger végétől) kezdve 15 napi járóföldet laknak észak felé, sem erdei, sem gyümölcsstermő fák nincsenek egész földjükön. Ezen túl a második területsávot a budinok (valószínűleg permi népek, vottyákok vagy zürjének ősei, ezt mondják a lexikonok) lakják. Egész földjüket mindenféle sűrű erdő borítja. A budinokon túl észak felé először 7 napi járóföld pusztaság van, a pusztaság után pedig, ha az ember jobban kelet felé fordul, a tüszageták (nevük talán a Csuszovája folyó nevével függött össze) laknak, nagyszámú és különálló nép, vadászatból élnek. Közvetlen szomszédságukban ugyanazon a vidéken laknak azok, akiket jürcáknak neveznek. (A jürka név valószínűleg a jugra névvel azonos, az orosz és iráni szomszédai neveztek így az ugorokat.) Ezek is vadászatból élnek a következő módon: fára mászva – ami sok van az egész vidéken – lesben áll, mindegyik készenlétben tartja lovát, amelyet betanított hasra feküdni, hogy alacsonyabb legyen; és a kutya ha meglátja a fáról a vadat, rányilazva és lóra szállva üldözi, a kutya pedig kíséri. Ezen túl, ha az ember kelet felé fordul, más szkíták laknak, akik a királyi szkítáktól szakadtak el, s így jutottak el erre a vidékre."

Az etelközi magyarokról arab és perzsa írók tudósítanak. A 870-es években a Don és az Al-Duna között élő magyarok élet-

módjáról, szervezetről szóló tudósítások Dzsajáni Khorosszáni kelet-iráni politikustól és tudóstól származnak, aki a X. század elején jegyezte fel a Kelet-Iránban, a Volga menti országokban s az Al-Duna vidékén járó mohamedán kereskedők beszámolóit. Ibn Ruszta arab földrajztudós 930 körüli másolatából és Gardizi perzsa történettudós 1050 körül készült kivonatából rekonstruálhatjuk munkáját. Az alábbiakban Ibn Ruszta szövegéből adunk egy kis ízelítőt.

"A magyarok pedig a törököknek az egyik fajtája. Főnökük húszezer emberrel vonul ki."

László Gyula krónikapárti, és kimondja: "A magam részéről hitelt adok krónikáinknak, csupán azzal a kiigazítással, hogy azok nem finnugor nyelvű népünk őstörténetét idézik meg, hanem a török ágét. Steppei múltunkból fakad, s ezen keresztül aligha tagadható a szkíták emlékezete sem, a hunoké pedig szinte a történeti valóság szintjére emelkedik, hiszen a nyugati steppeknek minden népe beletartozott a hun birodalomba, akár hódolt, akár hódított-ként került kötelékébe, élére mindenképpen hun királyfi került.

A szkítákkal pedig a szarvas-mondánk hoz kapcsolatba, mert a régészet tanúsága szerint a szkíták az ősi istenasszonyt szarvas alakjában tisztelték.

Legyen elég krónikáinkról ennyi, hisz a hun és szkíta időközön keresztül sem vezetnek tovább az i. e. I. évezred közepénél."

Végezetül vessünk néhány pillantást a magyar krónikákra is. A legrégebbi magyar krónika, melyet a XI. században írtak, nem maradt ránk, de egyes elemeit későbbi magyar krónikaszerzők felhasználták munkáikban, ez jól kimutatható.

Anonymus, a sokat vitatott nevű és eredetű szerző, Béla király jegyzője, latin nyelvű könyvét, a *Gesta hungarorum*ot a magyarok cselekedeteiről a XII. sz. elején írhatta. Több jó fordítása közül a Paizs Dezsőé a legkedveltebb. Regényes stílusa, a nyugati mintákra megírt, sajátos, bizonyos lovagi elemeket is tartalmazó szövege sok kritikára ad okot. László Gyula megjegyzését figyelemre méltónak tartjuk: "Aligha véletlen, hogy Anonymus megvetően beszél a paraszti emlékezésről. Ez azt mutatja, hogy népünk

emlékezete másfajta őstörténelemről szól, mint amit a honfoglaló nemzetségek és az uralkodó házunk őriztek. Erre eddig nem gondoltunk, csupán a tudós–szerzetes büszke voltát olvastuk ki belőle." Tehát László Gyula ebből azt szűri le, hogy tulajdonképpen a paraszti emlékezetben egy másfajta történelem szerepelt, és föltételezhető az is, hogy esetleg ezért nem került be a krónikába.

Kézai Simon, királyi udvari pap, az 1280-as években írta meg munkáját a magyarok történetéről. Művébe beleszötte a hun–magyar azonosságot hirdető hun történetet. Kézai a hun–magyar azonosság elméletéhez híven kétszer foglalkozik az őshazával: a honfoglalás útvonalával és magával a honfoglalással. A hunok vándorlásának harmadik útvonalaként említi Szuzdalt, miután a besenyők és a fehér kunok földjén átkeltek.

A XIII. század 70-es éveinek elején tevékenykedő Ákos mester, aki talán szerzője volt az V. István-kori gesztának, szintén merített az őskrónikából. A feltehetően XII. századi szöveghagyomány szerint a honfoglalók a besenyők és a fehér kunok országán, továbbá Szuzdalon és Kijeven át érkeztek a Kárpátokhoz.

Mindhárom szerző, egymástól függetlenül, a magyar hagyományból merítette értesülését a honfoglalás útvonaláról.

Említsük meg még az orosz évkönyveket, illetve a bennük lévő adatokat a magyarokra vonatkozóan. Hodinka Antal jóvoltából magyarul is olvashatjuk a ránk vonatkozó részeket. Az orosz évkönyveket ő fordította le először, s elég jól, magyarra.

Az írásban fennmaradt, de nem összefüggő szöveges források speciális csoportját alkotják a hely- és a víznevek. Hazai vonatkozásban az okleves gyakorlat viszonylag késői elterjedése, illetve a korabeli írásos okiratok megsemmisülése miatt főleg csak a XII. századtól kezdve rendelkezünk tömegesebb helynévanyaggal. Ez ugyan megnehezíti a munkát, a kutatást, bár bizonyos helyesírási jegyek, fonetikai sajátosságok alapján a későbbi lejegyzett helynevek koraisága is bizonyítható. Meg lehet nézni a Tihanyi Apát-ság Alapítólevelét, amit Bárczi Géza értelmezett többek között, amelyből nagyon sok minden kiolvasható és nagyon sok minden bizonyítható.

A magyar eredetű helyneveken kívül törzsnevek, népnevek, személynevek képezik ezek gyökerét. Szláv, sőt néhány ókorból fennmaradt helynévvel van dolgunk, összefoglaló, értékelő elemzést Knyezsa István adott helyneveinkről, melynek alapján a XI. századi magyarországi népességet igyekezett bemutatni.

Tisztelt Hallgatóim! Úgy hiszem, a fent előadottak is meggyőztek bennünket arról, hogy őstörténetünk írásos forrásai még az elkövetkezendő korokban is sok fejtörést fognak okozni a jövő kutatóinak, még ha nem is vesszük szó szerint László Gyula kemény megállapítását, mely így hangzik: "Bármilyen érdekes is lenne elidőznünk Árpád magyarjainak történelménél, nem tehetjük, hiszen a rájuk vonatkozó adatok csak egy-két századdal korábbiak, mint a honfoglalás, tehát nem mondanak nekünk semmit őstörténetünkről."

Az előbbieken szó volt arról, hogy ki a magyar. Engedjék meg, hogy a Györffy-könyvből ezt az egyet elolvassam. Györffy István a következőt mondja: "Ki a magyar? Költői kérdés. Maga az embertan tudománya is azt bizonyítja, hogy többféle magyar típus van. Már a honfoglalók is kevert fajtájúak voltak. Nincs olyan törzsökös magyar, aki igazolni tudná, hogy ezer esztendőre visszamenőleg minden őse magyar fajtájú. Leszármazási alapon tehát nem bizonyítható senkinek a magyarsága. Még kevésbé bizonyítható a névvel, mert hisz a gyermek egyformán hasonlíthat az egyik vagy a másik, idegen származású vagy nevű szülőre, vagy akár ezek felmenőire is. Az embertani, genealógiai vagy névelemzési alapon tehát senkinek sem lehet eldönteni a magyarságát. A magyarság nem test, nem vér, hanem a lélek kérdése. Azért, hogy valaki törzsökös magyarnak vallja magát, de csak magyarkodik, nem magyarabb, mint a lélekben is teljesen magyarra vált idegen eredetű magyar. A forradalom, a kommunizmus megmutatta, hogy a törzsökösnek tartott magyarok közt is kerültek nemzetietlenek, magyartalan magatartást tanúsító egyének, ahogy ma is vannak idegen eszmékért lelkesedő törzsökös magyarok, akiket már nem a magyar lélek kormányoz."

ENDREI ANTAL

**A NIMRÓD-MONDA
ŐSTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE**

Canberrában, Ausztrália fővárosában van egy művelődési ház, s abban van egy kisebb gyűlésterem, ahol a különböző nemzetiségi csoportok összejöveteleiket tartják. Ennek a falán öt évvel ezelőtt láttam néhány plakátot, amelyeket ezeknek a nemzetiségeknek a gyerekei rajzoltak, hogy bemutatkozzanak a többiek előtt, hogy ők kik, tíz-tizenegy év közti gyerekek. A magyar gyerekek plakátján öt évvel ezelőtt egyik oldalt ott volt a Szent Koronás magyar címer, másik oldalt az erdélyi címer, és középre ezt írták: "We are the sons of Nimrod" – "Mi Nimród fiai vagyunk". Ezzel az egy mondat-tal annak a kis, alig ezer főnyi canberrai magyar közösségnek a gyerekei helyre tették azt, amit a magyar történészek túlnyomó többsége a mi őstörténetünk és nemzeti öntudatunk ellen 150 éven keresztül vétkezett. És tudják, akkor úgy magamban, lélekben föl húztam a nemzeti zászlót, és elénekeltam a himnusz-t, mert látják, nekem az volt az olimpiai győzelmem. Ugyanis 1974-ben, hosszú kutatás után, Ausztráliában kiadtam ezt a kis könyvet: *Nimród fiai*, amelyben a Nimród-monda alapján, abból kiindulva, kielemeztem a magyarság őstörténetét, több mint 200 forrásmunkára támaszkodva. Gondolják, talán kicsi a könyv, de emigrációban nem lehetett szószátyárnak lenni, mikor az ember saját költségére adta ki. Nyilván ennek köszönhettem, hogy a gyerekek tízegynéhány évvel később így mutatkoztak be: "Mi Nimród fiai vagyunk".

Ki volt ez a Nimród, mi ez a Nimród-monda? A magyar Nimród-monda dióhéjban az, hogy volt egy hatalmas király, Nimród, aki Perzsia vidékén élt. Ennek volt két elsőszülött fia, tehát ikerfiúk, Hunor és Magor. Ezek felnőtt korukban a vitézeikkel elindultak vadászni, és egy csodálatos szarvas jelent meg előttük, amelyet űzőbe vettek és nem tudtak utolérni, de a szarvas elvezette őket a meotiszi mocsarak vidékére. Ott letelepedtek, megházasodtak, elszaporodtak, és idővel először mint hunok, később mint magyarok, nyugatra vándoroltak, tehát Hunortól és Magortól származtak a hunok és a magyarok mint testvérnép. Ez a magyarság legősibb mondája.

Erre a történészek többsége még ma is azt mondja, hogy az egész Nimród-dolgot egy középkori magyar pap találta ki, mert

keresett a népének egy őst a Bibliában, ami divatos dolog volt a középkorban, s megtetszett neki Nimród, és kölcsönözte.

Szeretnék arra rámutatni e rövid előadásban, hogy ez egyszerűen nem volt lehetséges több okból, de először talán elmondanám, hogy Nimród hogy szerepel a Bibliában.

Mikor a Bibliáról beszélünk, a zsidók szent könyveiről van szó, ebben az összefüggésben az ószövetségi, tehát ókori zsidók szent könyveiről. Az úgynevezett *Genezist*, amely a teremtés történetével foglalkozik, és az emberiség történetével a világ teremtése után, ezt a könyvet Kr. e. 950 év táján írták le. Tehát a zsidóknak régi hagyományai vannak. Ez elmondja, hogy Isten megteremtette a két embert, az első emberpárt, ezek a Paradicsomban éltek, vétkeztek, ki lettek űzve. Később szaporodott az emberiség, nagyon bűnösök lettek, jött a vízözön, tehát az egész földkerekséget elöntötte a víz, és csak egy Noé nevű ember és a három fia meg azok családjai maradtak életben.

A Biblia leírja, hogy Noénak három fia volt, Szem, Kám és Jáfet. És akkor ez a legrégibb zsidó történelmi vallásos följegyzés feltűnteti, kik voltak ezeknek a leszármazottai. A Biblia-kutatás megállapította, hogy akik a különböző fiúknak a leszármazottai (nem emberekről van itt szó, hanem népekről és városállamokról). A zsidók a jó fiútól, Szemtől származtak. Kám volt a legpiszkosabb köztük, mert mikor az apja berúgott, kigúnyolta. Kám ivadékaiba sorozták a zsidók azokat, akiket a legjobban utáltak vagy akik a legveszedelmesebb ellenségeik voltak. Jáfet közömbös fiú volt.

A Bibliában valóban szerepel Nimród, és a legrégibb följegyzés róla, amit 950 körül írtak le, hogy Nimród volt az első hatalmasság a Földön, vagyis egy nagy uralkodó volt. Lehet, hogy birodalmához tartozott Asszíria meg egyéb környékbeli országok. Hatalmas vadász volt, innen a mondás, mondja a Biblia: "Hatalmas vadász volt Nimród az Úr előtt".

De a Biblia Nimródot mint Kus fiát és Kám unokáját tűnteti föl. Mint mondtam, Kám fiai mint a zsidók legveszedelmesebb ellenségei szerepelnek. Jegyezzük meg, a Bibliában ő Kámnak a leszármazottja.

Későbbi följegyzésekben szerepel még párszor Nimród a Bibliában, igen ellenszenvesen. Később azonosítják Asszíriával, amikor ez a zsidóknak a legveszedelmesebb elnyomója volt.

Ezzel hagyjuk abba a Bibliát, és most fölolvassom Önöknek a Nimród-mondát, ahogy azt Kézai Simon leírta. (Előrebocsátom, hogy Anonymus egy szót nem ír a Nimród-mondáról, tehát ő nemcsak a parasztság csalfa meséit vetette meg, hanem az úri osztálynak is bizonyos hagyományait, ezért nem is volt népszerű. Egyetlenegy másolata maradt fenn.) Amit Kézai leírt, azt a Nimród-mondát nem kevesebb mint 22 magyar krónika őrizte meg, és még Werbőczy Hármaskönyvében is hivatkozik rá. Tehát ez nyilván a magyaroknak egy rendkívül régi hagyománya volt. Ha nem az volt, akkor nagyon tetszett nekik, csak elképzelhetetlen, hogy Kézai ilyesmit kitaláljon, mikor ő udvari pap volt. De a Nimród-mondában, amit ő leírt, olyan adatok vannak, amelyek sem a Bibliában nem szerepelnek, sem másféle régi forrásban. Ezeket ő a maga fejtől így össze nem hozhatta.

Kézaiból idézek: "Minthogy a Vízözön csapása folytán Noén és három fián keresztül minden test elpusztult, végül is a Vízözön után Sémtől, Kámtól és Jáfettől 72 nemzetség származott... A Vízözön után a 201-ik évben az óriás Ménrót, a Jáfet véréből származó Tana fia..." A Bibliában Kámtól származik Nimród, ő azt mondja, hogy Jáfet véréből származik. Megmondom, miért. A Bibliát az első keresztények szó szerint vették, s a korai egyházatyák kiosztották, hogy melyik népnek vagy népcsoportnak ki volt az őse. A hunokat, később a magyarokat, az ilyen lovasnépeket ők Jáfet nemzetségébe sorolták. A Bibliában erről egy szó sincs. Ez volt a korai egyházatyáknak a IV., V., VI. században már a felfogása, amit minden tisztességes papnak el kellett fogadni, tehát őszerintük a magyarok Jáfettől származtak. Arról sehol sincs szó az egyházatyáknál, hogy Nimród Jáfettől származott volna. Ismétlem, a Bibliában Nimród Kámtól származott.

Miközben a magyar pap előadta az ősi magyar hagyományt, hogy mi Nimródtól származunk, mint pap, kénytelen volt azt

mondani, hogy Jáfet nemzetségéből, mert ha azt mondta volna, hogy Kám, akkor nem egyezett volna az egyházatyákkal, mert a magyarok az egyházatyák szerint nem Kámtól származtak.

Viszont az, hogy mi Nimródtól származunk, az is ellentétben van a Bibliával, mert a Bibliában Nimród Kám leszármazottja, tehát itt már eleve egy nagy érdekösszeütközés történt az ősök körül, ezért egy pap ezt ki se találhatta, különösen egy udvari pap, aki az ország egyik legtanultabb embere volt, az a maga fejéből nem vehette, hiszen ezek a papok betéve tudták a Bibliát.

Az, hogy "Tana fia", szintén nem szerepel a Bibliában. Ez a név, hogy Tana, a Bibliában elő nem fordul. Előbb elolvasom, majd visszatérünk a nevekre.

"A Vízözön után a 201-ik évben az óriás Nimród, a Jáfet véréből származó Tana fia, okulva a múlt veszedelmén, egész rokonságával együtt egy torony építésébe kezdett, hogy ha esetleg a vízözön megismétlődik, a toronyba menekülve elkerülhessék a bosszuló ítéletet. Azonban az isteni titkos akarat végzése, melynek az emberi értelem nem tud ellenállni, úgy megváltoztatta és összekavarta nyelvüket, hogy miután rokon rokonát nem volt képes megérteni, végül is szétszéledtek különböző vidékekre." (Itt arról a bizonyos Babel-toronyról van szó és a bábéli nyelvzavarról. Ezt előadja ugyan a Biblia, de a Bibliában egy szó sincs arról, hogy ezt Nimród építette volna.) "Ménrót, az óriás, a nyelvek összezavarodásának kezdete után Evilát földjére költözött, amely vidéket az idő tájt Perzsiának nevezték, s ott feleségétől, Enéhtől két fia született, tudniillik Hunor és Magor, akiktől a hunok, vagyis a magyarok származtak. De az óriás Ménrótnak, azt beszélük, Enéh mellett más feleségei is voltak, akiktől Hunoron és Magoron kívül több fia és lánya született. E fiai s azok utódai Perzsia vidékét lakják, testalkatra, színre a hunokhoz hasonlítanak, csupán beszédjük tér el kissé, mint a szászoké a thüringiaiakétól." És aztán elmondja a csodaszarvas történetét.

Maga a név Kézai kétféle kéziratában kétféle verzióban szerepel. Először is a középkorban Nimród nevét a középkori iratok

következéseten Nemrotnak nevezik. Az egyik Kézai-kéziratban így szerepel. Amit többnyire idézni szoktak, és hozzáteszem, ebben van egy kis tendencia, mert így a történeszek könnyebben minősíthették mesének, ott a Menrot változat szerepel, tehát a két mássalhangzó fel van cserélve. Én ezt annak tulajdonítom, hogy akkor már a magyar hagyományban meg volt gyökerezve a név, és a nép egy része Nemrot helyett Menrotot mondott, mert Ménrót talán magyarul jobban hangzik. De ez a hivatalos középkori írásmód, tehát külföldi Biblia-fordításokban, ahol latinul írtak, vagy akár görögül, így használták.

Hogy ő Tana fia volt, az semmiféle ókori vagy újabb egyházi iratban nem található. Ami található, az először is, hogy a bibliai irodalomban, tehát már nem magában a Szentírásban, hanem úgynevezett apokrif zsidó iratokban, vagyis olyan régi zsidó írásokban, amelyek már nem kerültek be a szent könyvek közé, Nimródot egyre inkább befeketítik. Ez még ezer évvel Kézai krónikái előtt volt, így például a *Naftali testamentuma* című zsidó apokrif iratban. Egy épeszű magyar pap, pláne egy udvari pap, nem választhatott volna egy olyan őst a magyarságnak, amelyiket az egyházatyák és a Biblia-kutató irodalom egyértelműen szidott. Így például Szent Izidor sevillai püspök, aki 600 körül élt, és különben ismerte a magyarokat, mert egy keleti nagy hadjáratukat is megörökítette, úgy tünteti fel Nimródot, aki a Sátánnál volt szolgálatban, mert Istennel egyenlő akart lenni, és aztán más iratokban ez szerepel, a perzsákat ő tanította meg mindenféle istentelenségre és a tűz imádására. Ezeket az írásokat Kézainak mint udvari papnak ismernie kellett.

Tana sehol sem szerepel, de bizonyos római íróktól tudjuk, hogy Tanais volt a szkíták első királya. Igen, de a római (az is latinul ír), az Tanaust ír. Kézai, annak ellenére, hogy latinul írt, ő Tanát írt, vagyis nem ragozza latinul.

Nimród felesége, Enéh, sehol nem szerepel akármilyen keleti, nyugati irodalomban, tehát itt nyilvánvalóan egy rendkívül ősi magyar hagyományról van szó. Szeretném megemlíteni, hogy már az I. világháború előtt, 1911-ben egy Townley Fulan nevű angol

történész a Westminster Radio-ban közzétett tanulmányában, amelyben a magyarság eredetével és a Nimród-mondával foglalkozik, kifejtette azt a véleményét, hogy a magyar Nimród-hagyomány független a Bibliában megőrzött mózesi Nimród-hagyománytól. Nálunk ezt persze ignorálták, mert az ún. finnugor elmélettel ezt nem lehet összeegyeztetni, hiszen a finnugristák a nyelvészetből kiindulva azt tanítják, a magyarság őshazája valahol a mai Oroszország erdős övezetének a szélén volt, az pedig nagyon messze van Perzsiától.

Ez az író rámutatott, hogy egy korábbi, nagyon neves angol nyelvész a magyar nyelvben már a múlt században rendkívül sok perzsa szót talált, de erre most nem tudunk kitérni.

Szeretnék kitérni arra a bizonyos Evilátra, amit így fordítottak. Ez egy borzasztó ferdtítés volt, mert Evilát egyetlenegy magyar krónikában nem fordul elő, Kézainál sem. S mivel nem értették a nevet, amit leírtak a krónikások, Evilátot vettek, mert abból indultak ki, egy pap lopta a Bibliából. Evilát a Bibliában szerepel mint a Paradicsom, tehát Ádám és Éva ősi otthona melletti földterület, mert tényleg ilyen néven van a Bibliában: Evilát földje, tehát nyilván Evilátról beszélhet, azt is onnan lopta. Igen, de nem Evilátról beszél egyik sem, sem Kézai, sem a következő. Evilátot így írnák latinul: Euvilat. De Kézainál nem ez van, hanem Eiulat. Mind a két kéziratban, ez van a *Képes krónikában*, amely Nagy Lajos király udvari krónikája volt, tehát nyilván nagyon megnézték, s még fontosabb, a *Budai krónikában* ez van, amely az első nyomtatott magyar könyv volt, Mátyás király idejében adták ki, tehát egész biztosan pontos szövegkritikát végeztek. S látják, a Budai krónika, mikor kiadták Magyarországon legutóbb, annak a fordítójában már volt annyi becsület, hogy Ejulátnak írta a magyar szövegben, és nem Evilátnak.

Ez miért fontos? Először, mert semmi köze Eviláthoz; és hogy tudjuk mi ezt a nevet kapcsolatba hozni a magyarság őstörténetével?

Nimródról a Közel-Keleten rendkívül sok helyi hagyomány maradt fenn. A legerősebbek ezek a hagyományok az ún. mezopo-

támiai Edessza városában, amelyet ma a törökök Urfának neveznek. De az ókori neve, ami fennmaradt, Edessza volt. Ez Felső-Mezopotámiában fekszik, tehát a Tigris és az Eufrátesz felső folyása között. Ott van egy helyi hagyomány, ami egyezik a magyar Nimród-mondával, hogy Nimród oda a Vízözön után költözött, és ott uralkodott. A Nimród-mondában is a Vízözön után az óriás Nimród Evilát–Ejulat földjére költözött, ott uralkodott, a város fellegvárát ma is Nimród trónjának nevezik. A város mellett van egy jelenlegi néven Nimrud-Dag, tehát Nimród-hegy nevű hegy.

Ez még mindig nem vitt el ugyan Ejulátig, de majd kissé tovább elemezzük, ugyanis egészen véletlenül akadtam rá arra az adatra egy Hensel nevű régésznek a könyvében, akinek egyáltalán semmi érdeklődése nem volt a magyarok iránt, hogy Edesszának az asszír neve, illetve egy asszír forrásban Kr. e. 1300 körül fennmaradt neve Eluhát volt. Ha ez Kr. e. 1300-ban volt, és Kr. u. 1200 után íródott, 2500 év távolából fel lehet tételezni, hogy Eluhát a szájhagyományban már Ejulatra torzult. De itt nyilván van egy kapcsolat, mert a helyi hagyomány Edesszában kifejezetten olyan elemeket tartalmaz, mint a magyar Nimród-mondának az egyes elemei.

De van egy másik döntő bizonyíték, hogy ezt nem egy középkori magyar pap találta ki, és erre éppen egy zsidó rabbi ad bizonyítékot. Kr. u. a VII. században egy akkori zsidó rabbi írt egy Biblia-magyarázatot. Ennél figyelembe kell venni, hogy ezek a jóval az ótestamentumi idők után írt Biblia-magyarázatok már sok népies, hogy úgy mondjam, folklór elemet tartalmaztak, tehát már a Bibliához nem volt túl sok közük. És hogy ezt megértsük, előrebozsátom: Ábrahám felesége Sára volt. Sárának sokáig nem született gyereke. Öregkorában született tőle egy gyerek, de mielőtt született, azt hitték, nem lesz gyerekük, és Ábrahámnak egy Hágán nevű szolgálójától született egy fia, Ismer, akit anyjával aztán kiűzték a pusztába, mikor Sárától született egy gyerek. Ettől származtatják magukat a legenda szerint az arabok. Hogy ezt a beszélgetést megértsék, ezt előre kellett bocsátanom.

Tehát Sára szájába a Kr. u. VII. században ez a zsidó rabbi a következő szavakat adja, mikor Sára bejelenti, hogy fia lesz: "És

nem lesz szükségünk fiára Hágánnak, aki leánya Fáraónak, aki fia Nimródnak, aki téged bevetett a tűzkemencébe." Fáraó nyilván nem Hágán apja volt, Nimród nem a Fáraó apja volt. Nem ez a lényeg, hanem az, hogy a rabbinikus irodalomban abban az időben a hágán már a magyarokat jelentette az ő ugor nevükön. A magyar ugor névnek semmi köze nincs a finnugorhoz, ez egy olyan nyelvészeti elnevezés. A magyarság ugor nevét már az V. században megtaláljuk bizánci forrásokban, mint egy népnevet. Sőt Kr. e. 1300 évvel már egy egyiptomi forrásban meg lehet találni. De mindenesetre abban az időben a rabbinikus irodalom hágán névvel a magyarokat szimbolizálta, és ez a zsidó rabbi tudta azt, hogy Hágán Nimródnak a leszármazottja. Ez ebben a fontos, most kapcsoljuk ki a fáraót. Szóval nem egy középkori pap volt, és még ott volt, mikor mi még valahol a Kaukázustól északra éltünk. Ez az egyik legősibb magyar hagyomány.

Mit jelent ez az egész Nimród-monda, és hogy lehet ezt dióhéjban megmagyarázni? Edessza–Eluhát korábban egy hurrit nevű népnek a fővárosa volt. Sőt, a legősibb neve Hurri volt, amit az arabok eltorzítottak Urhájra, és ebből lett tulajdonképpen a mai török Urfa. Hogy a hurriak egyáltalán léteztek, azt kb. 70 évvel ezelőtt fedezték csak föl. De léteztek, megállapították régészek, nyelvészek, hogy a Kr. e. III. évezred során szivárogtak be Mezopotámia közelébe a Van tó vidékéről. Anatólia keleti részén található Van tó, ott volt az őshazájuk. És Kr. e. 1800 táján egy őrüit kavardást okoztak, az egész Közel-Keletet fölforgatták. Egy hatalmas lovas nép volt, olyan nyira, hogy betörték Mezopotámiába, ők mozgatták meg a hikszo-szokat, akik Egyiptomba törtek be (ez egy másik lovas nép volt), ők mozgatták meg a kusitákat, és 200 évig az egész vidéken sötétség honolt. Utána azt látjuk, hogy a Közel-Keleten edesszai központtal, tehát hurri központtal, egy hatalmas hurri birodalom van, amely Mitanni néven lett ismeretes. Ennek a királyai az egyiptomi fáraókkal mint egyenrangú felek tárgyaltak és összeházasodtak. A hurriaknak különböző domináns kolóniai voltak mindenütt. Később lehanyatlottak, és csak a X. században tudták magukat újjászervezni Uraltu néven az eredeti őshazájukban.

Ha az ember összeveti a régi, különböző adatokat, az ókori zsidóságnak ezt a borzasztó Nimród-gyűlöletét, ha összevetjük az Edessza helybeli hagyományaival, nem kétséges, ez a Nimród egy hatalmas hurri király volt, egy birodalomalkotó, és szinte mérget lehet venni, ez okozta a Közel-Keleten ezt az óriási átrendeződést.

Hogy lett ebből a magyarok mítoszbeli őse? Mert hogy az volt, azt egy másik hagyomány is tanúsítja, az örményeké. Ugyanis az örmények a Dél-Kaukázusban élnek még ma is, ahol a magyarok nyomait föl lehetett fedezni, és föl lehet fedezni már bizánci, perzsa és egyéb írásokban, s azoknak is van egy legendájuk, hogy az ő mesebeli ősük, Hajk, küzdelmet vívott Nimróddal, és legyőzte. Tudjuk azt, hogy az örmények Kr. e. 600 körül törtek be a Dél-Kaukázusba, és ezeket az uraltu néven újjászervezett hurriakat legyőzték.

A magyar országcímerben a hármashalom egy hurri szimbólum. Ezt megerősíti a Tarih-i Üngürüş. A Tarih-i Üngürüş egy török átdolgozásban fennmaradt magyar krónikagyűjteménynek a bővített kiadása, amit egy török diplomata – aki lényegesen több volt, mint egy tolmács – írt. 1543-ban Székesfehérvár ostrománál talált egy latin nyelvű krónikagyűjteményt, amely, tartalmából ítélve, nyilván egy nemzedékről nemzedékre vezetett udvari krónika volt, éspedig az Árpádok krónikája. És ebben az az érdekes, hogy a mi őstörténetünkre nézve egy hasonló Nimród-mondát ad elő, de más verzióban, ugyanis az apa maga is elmegy a fiaival vadászni. És ami még érdekes ebben, hogy ő megemlíti, hogy a magyar törzsnek Magor volt az őse, de Magort aztán félreteszi, mert azt mondja, üngürüş népe, vagyis a magyar nép, Hunornak a leszármazottja, és csak Hunorral foglalkozik tovább, Magor az úgy eltűnik nála. És még érdekesebb, őnála Magor az idősebb fiú a két elsőszülött közül, mert ő Magort említi először, de aztán úgy eltűnik.

Hogy egész röviden megmagyarázzam, ennek mi lehetett az oka: az, hogy az Árpádok Attilától származtatták magukat (a családfájuk fennmaradt, az, hogy ez valódi vagy nem valódi, lényegtelen), és nyilván az Árpád-háznak igen erős hun hagyománya volt, és ez csaknem biztosan egy udvari krónika volt Székesfe-

herváron, hisz az volt az ország fővárosa és az Árpádok ősi székhelye és temetkezési helye. Tehát ő ott találta, és ebben a krónikában Hunortól van származtatva az egész magyar nép, de Magort említi először, és az úgy eltűnik.

Én úgy magyaráznám ezt az egész Nimród-történetet, ahogy történhetett a dolog. Nincs idő hosszas őstörténeti fejtegetésekre, de mivel ez a Nimród nyilván egy közel-keleti személy volt és hatalmas uralkodó, és a hurriak fővárosában van a legerősebb hagyomány róla, szinte biztosra vehetjük, hogy a magyarság magyarul beszélő őseit ő telepítette a Dél-Kaukázusba, ahol még a XIII. században is volt egy magyar királyság, sőt még később is, hiszen a pápától még püspököt is kaptak, csak később beolvadtak, eltűntek. Tehát föltételezhető, hogy a magyarul beszélők, Magor leszármazottai Nimróddal kapcsolatban álltak, valószínűleg egy hurri vezető rétegük volt, amelyik beolvadt. Ezért származtatták magukat Nimródtól. Mikor a hunokkal egybevegyültek (szerintem ez is a Kaukázusban történt, de pillanatnyilag közömbös), akkor ebbe a mondába besorozták a hunokat is mint egy másik fiát Nimródnak.

S ezzel szeretném befejezni ezt a gondolatmenetet. A vadásztestvérek története egy ősi urál-altaji motívum. Tehát nemcsak a magyaroknál van az, hogy együtt vadászik két testvér, hanem ez a két testvér más népeknél is két külön eredetű, de egybefonódott népet jelképez. Így például a tatároknál van egy ilyen vadászmitosz, tatár és mongol; a baskíroknál baskír és mestyer, és ez a mestyer csaknem biztosan az ottani magyarokat jelenti, akik szintén később eltűntek. Tehát itt rendkívül ősi motívumokról van szó, s az őstörténet jelentőségét abban látom, hogy le lehet vezetni Nimródnak a történelmi alakját is ezekből a régi hagyományokból, mondjuk csak körvonalasan, hiszen a Biblia első könyvét csaknem ezer évvel később írták le, mint ahogyan ő élhetett, de föltétlenül a magyarságnak abból a régióból való eredetét bizonyítja, ezért nem tekinthetjük egy középkori pap kitalálásának, hanem egy olyan őstörténeti dokumentumnak, amelyet tovább kell vizsgálnunk és amelyre a további őstörténeti kutatásainkat alapoznunk kell.

PANDULA ATTILA

**MAGYAR ÁLLAMI ÉS
KÖZÖSSÉGI JELKÉPEK**

Egy rövid áttekintést szeretnék tartani az inszigniológiáról, és különösen pedig a Szent Koronáról, a koronázási jelvényekről, koronázási szertartásról.

Inszigniák, jelvények, jelképek tulajdonképpen nagyon régi időktől, végeredményben a legkorábbi társadalmaktól léteznek, különböző hivatal, méltóság, egyéb jelölésére. Nagyon sokféle típusát lehet ezeknek megkülönböztetni, lehet beszélni államhatalmi inszigniókról, közigazgatási jellegű inszigniókról, egyházi hatalmat jelképező inszigniókról, akár felsőoktatási intézmények vezetőit jelképező jelvényekről. Külön ki szoktuk emelni a pallosjognak, bíraskodásnak a jelvényeit. Nem szabad elfeledkeznünk azonban a főpapi inszigniókról sem; az ugyancsak egy nagyon régi témakör. A méltóság sorába tartozó jelvényeknél meg kell feltétlenül említeni például a kamarási méltóságot jelölő különböző díszeket, jelképeket, és például a legmagasabb katonai méltóságot jelölő inszigniók körében megemlítem a marsallbotot mint érdekességet.

Magyarországon a Szent Korona, illetve a koronázási jelvények témaköre talán a legkiemeltebb, én ezzel szeretnék egy kicsit részletesebben foglalkozni. A koronázási jelvényegyüttes, mint ismeretes, koronából, palástból, jogarból, országalmából, kardból, illetve korábban még ruházati emlékekből állt. Azonban ez utóbbiak 1849-ben, amikor elásták őket, szétmállottak. Tehát addig megvoltak, vannak különböző ábrázolások a ruházatról.

Nagyon sok probléma van a koronával. Ez egy rendkívül nyitott problémakör, egyáltalán a koronázási jelvények egy részével kapcsolatosan is. Rendkívül széles irodalma van a témakörnek, nagyon nehéz egyértelmű álláspontokat kialakítani. Nem tartom egy lezárt problémának, különösen a legújabb kutatási eredmények, amelyekről fogunk majd hallani, új távlatokat nyitottak.

A korona keletkezését én nyitva hagynám, az összeillesztés problémáját ugyancsak nyitva hagynám, ez egy eléggé kérdéses, vitatott téma. Megfoghatóbb talán az 1031-ben készült koronázási palást, ami datált, és egyértelműen valóban Szent István nevéhez köthető. Ez eredetileg egy miseruha volt, ez egy megfogható

valami, és később alakították át koronázási palásttá. Erről is sok vita van, hogy mit ábrázol, milyen motívumok jelentkeznek rajta, illetve mikor került akár a jelvényegyüttesbe.

A jogar részeiben régebbinek tűnik, tehát egy, a honfoglalást megelőző időkre, elsősorban a kristálygömbre gondolok, de foglatában, motívumaiban ugyancsak sok problémát fölvető tárgy. Érdekes az, hogy eltérően a nyugat-európai hatalmi jelvényektől vagy azok zömétől, ez egy buzogány formátumú uralkodói jelkép. Megítélésem szerint itt nem vizsgálták kellőképpen ezt a buzogány formátumot. Ez elsődlegesen Közép-Kelet-Európában jellemző forma. Ezt talán egy kicsit elhanyagolta az eddigi kutatás. Ez lehet esetleg egy kiindulás a későbbiekre. Fölvetettek ilyen jellegű vizsgálati pontokat.

Az országalma egy korábbi országalmának a pótlására készült. Ez Anjou-kori a rajta található címer alapján. Nyilván korábban is volt, Szent István első ábrázolása, mely hitelesnek tekinthető, az a koronázási paláston van; ott is szerepel országalma, nem ugyanaz a formátum.

Ugyancsak a kardnál egy későbbi példányról van szó. A koronázási szertartás része a karddal való felövezés. Ez viszont egy, a XVI. század elején, feltehetően Velencében készült használati kard, amely kivitelében nem különösebben érdekes. Nem tudjuk pontosan, mikor került a koronázási jelvények közé.

Valamit a korona irodalmáról, illetve a jelvények irodalmáról. A magyar tudománytörténetben meglehetősen régi kezdetek vannak, tehát a XVII. században lehet beszélni bizonyos szinten koronairodalomról. Ez egy nagyon korai dátum, itt Révai Péter koronáőrnek a nevét kell kiemelni, aki végeredményben 1613-ban az addigi ismereteket valamilyen szinten összefoglalta.

A XVIII. század végén Veszprémi Istvánnak a problémafelvetését lehetne talán megemlíteni. Ő foglalkozik először azzal a témakörrel, hogy nem szükségszerű az, hogy ez a tényleges, ma is meglevő korona vagy akkor meglevő korona eredetileg valóban Szent Istváné volt.

A múlt század közepén, illetve második felében jelentős monográfiát írt a koronáról, a koronázási jelvényekről Ipolyi Arnold. Mai

szemmel egy kicsit túlhaladott a munka, bizonyos olyan forrásanyagokat használt ugyanis, amikről aztán később kiderült, hogy hamisítványnak bizonyultak, tehát nem tartjuk hitelesnek, de a korabeli ismeretanyagot egy nagyon szép monográfiában összegzi.

A későbbi elméletek között talán meg lehetne említeni Tóth Zoltánnak 1942-ben kifejtett elméletét. Itt a koronaküldésnek a problémája kerül az előtérbe, végeredményben ő a császártól való koronaküldésnek a teóriáját fejtegeti, tehát hogy Ottótól kapta Szent István a koronát. Meglehetősen vitatott volt már abban a korban ez a vélemény.

Példaszerűen kiemelném talán Vajay Szabolcsnak azt a megállapítását, amely szerint az 1044-es ménfői csatában hadizsákmányként az eredeti jelvények kikerültek Magyarországról és azokat a Vatikánban helyezték el. Ő hoz egy adatot, amely szerint a XVII. században megvoltak. Tehát valahol a koronakutatásnak tulajdonképpen az a problematikája, hogy mindig is beszéltek a források a koronáról, de a mai koronával való egyezőség erőteljesen vitatható, tehát hogy ténylegesen erről a koronáról vagy ennek a koronának valamilyen részéről van szó.

Az újabb vélemények között talán a Kovács Éva-féle véleményt lehetne megemlíteni. Ő ezt sajátosan – eleve, hogy a korona bizonyos alkatrészei milyen eredetű tárgyból vannak átalakítva, erről is elég széles irodalom van – tulajdonképpen egy ortodox egyházi tárgyból, egy úgynevezett csillag nevű, tehát az áldozati kenyeret védő tárgyból származtatja a pántokat. Ez egy vitatható dolog.

A legújabb kutatásnak tulajdonképpen egy megfelelő, magas szintű fórumát jelentette a Magyar Nemzeti Múzeum 1981-ben tartott koronakutató ülése, ahol különböző véleményeket kifejtettek.

Szerintem kevésbé ismert magának a szertartásnak a rendje, tematikája, tehát a királykoronázások szertartása. Erről is szeretnék néhány dolgot mondani. Tradicionális az, hogy a Bibliában szereplő királykoronázási vagy beiktatási témákkal hozzák összefüggésbe a középkortól kezdődően a királyoknak a megkoronázását, és tulajdonképpen ezeknek az ótestamentumi királyoknak a

koronázása az alapja a szertartásrendnek. Európa-szerte használatosak különböző koronázási ordók, az Egbert- és a Dunstan-ordót lehetne kiemelni. Végeredményben formális választás, egyházi és világi hatalomnak az átruházása, felkenés, koronarátétel és a többi jelvény átadása azok a főbb elemek, amelyeket talán ki kell emelni. Illetve, maga a szertartás az egyfajta bíraskodással vagy lovagavatással szokott befejeződni.

A legkorábbi koronázásnak a részleteiről nyilván nincsenek adataink, tehát Szent Istvánnak a koronázásáról, azonban 1058-ból Salamon koronázásáról már vannak, és itt leginkább az Egbert-ordó használatára vonatkozó adatokat lehetne kiemelni. A XII–XIII. századtól kezdődően két főpap ráhelyezését lehet kimutatni, tehát a koronát két főpap helyezi a király fejére. Hangsúlyozom azt, hogy általában a magyar koronázási szertartásnál ez az egész szisztéma leginkább németországi, tehát német előképekre megy vissza.

Sajátosan egészül ki a magyar koronázási szertartás Szent István királyhoz kapcsolódó motívumokkal a középkor során, tehát bizonyos tárgyi emlékek, trónszék, egyebek, amelyek Szent István személyével hozhatók összefüggésbe, hangsúlyozott szerepet kapnak a magyar királykoronázási szertartáson. Az ún. Stájer-krónika például III. András koronázásával kapcsolatosan kiemeli ezt a kérdéskört, hogy Szent István személyével kapcsolatos tárgyak.

A jelvények őrzése, egyáltalán a koronázási szertartás Székesfehérváron van. Kiemelendő az is, hogy a szertartást véghezvivő vezető főpap az esztergomi érsek, illetve az is, hogy a Szent Koronával kell a szertartást elvégezni. Tehát ezek olyan elemek, amelyekből ha az egyik hiányzik, akkor nem tekintik azt a királyt tulajdonképpen teljes értékű királynak. Ebből többféle probléma van: több királyt többször koronáztak, illetve nem tekintettek teljes értékű királynak.

A fehérvári helyszín azért is fontos, mert az ország középső részének a tényleges birtoklását jelenti. Ha belegondolnak, a régi országterületnek ez nagyjából, durván a közepén van. Ha a pe-

remvidéken valaki ellenkirály, ott esetleg meg lehet oldani valamilyen koronázást, de ez a középső rész birtoklását nem jelenti.

A jelvények őrzését a székesfehérvári káptalan végzi, nagyjából a XII. századtól kezdődően vannak erre vonatkozó adatok, kiemelt privilégiumokat kaptak erre vonatkozóan.

IV. Béla koronázási szertartásának az adataiból ismeretes, hogy felvonulnak az előkelőségek az új királlyal, tehát van egy ilyen elem.

Utalog Károly Róbert többszöri megkoronázására, és utalog arra, hogy amikor 1403-ban például a nápolyi László ellenkirályként fellépett, akkor Zsigmond szükségesnek érezte azt, hogy Visegrádon, koronával a fején, egy felvonulás keretében bemutassa magát a népnek, hogy "én vagyok a tényleges király".

1439-től ismeretesek a korona őrzésére vonatkozó olyan adatok, hogy a koronát egy elhatárolt teremben, helyiségben őrték, főpapok, főurak pecsétjével lezárt helyiségben.

A koronázásnál bizonyos szerepe van a veszprémi püspöknek, de magát a felkenést az esztergomi érsek végzi. A királynő koronázása a veszprémi püspököknek egy előjoga. A veszprémi püspök erre való tekintettel a királynő kancellárja címet viseli.

A királyválasztás – ez egy formális választás ténylegesen a szertartásnál – azt jelenti, hogy a jelenlevő nemességet – és hangsúlyoznám azt, hogy a köznemességet is – megkérdezik, hogy "akarjátok-e X-et királynak?". Ez egy formális kérdés, és így a nemesség a köznemesség képviselőjén keresztül szerepel.

A középkortól kezdődően ismeretes az, hogy a koronázás vonatkozásában a különböző jogosítványokat, amelyek elsődlegesen nyilvánvalóan a nemességre vonatkoznak, az uralkodó írásba foglalja, és erre valamilyen formában esküt tesz, hogy megtartja a korábbi privilégiumokat. A későbbiekben koronázási eskü néven emlegetik, és a koronázási hitlevél kiadását is meg lehet említeni. A király a nemesség jogainak a megtartása mellett az ország védelmére is esküt tesz. A hitlevél nagyjából a XV. századtól kezdődően szerepel, és végeredményben ennek az eskünek a lényegét írásba foglalva tartalmazta, de korábbi is vannak adatok, III. Endre korából is, ilyen jellegű jogbiztosítékoknak a kiadására.

Alapvetően bizonyos elképzelések szerint tulajdonképpen Mátyás kora az, amikor a mai korona kialakul. Ezt nagyon nehéz bizonyítani. A korábbi ábrázolásokon ugyanis nyitott koronatípus jelenik meg, Mátyás király korától kezdődően különböző ábrázolásokon zárt korona. Nem teljesen a mai korona, vagy csak nagyon stilizált formában. Talán egy olyan pecsétábrázolás van, ahol egyértelmű az, hogy az a mester, aki készítette a pecsét-nyomót, talán látta azt a koronát. Nagyon nehéz ezt megállapítani.

Frigyestől 1463-ban szerzi vissza Mátyás a koronát, óriási sarcot, váltságdíjat fizet neki, és át kell adni bizonyos területeket. Külön adót vetnek ki a korona visszaszerzése érdekében, az ország lakossága lelkesen teljesíti ezeket a terheket. A városok és a kiváltságos kerületek is fizetik ezt az adót. Van egy olyan adat ezzel kapcsolatban, hogy nem voltak biztosak abban, hogy az eredeti koronát kapják vissza, és egy olyan főúr, egy Pálóczi László nevű főúr, utazott a koronaátvételt, aki fiatal korában apródként többször látta közelről, és egy repedésről vélte a koronát eredetinek, és így vették át. Bécsújhelyen adta át a koronát a másik fél.

1493-ból adatok vannak egy egyházi, tehát Bakócz Tamás, és egy világi koronaőrnek a személyére, ő Szapolyai István. Végeredményben már 1498-ban lehet egy koronaőrség jellegű intézményről beszélni valamilyen formában. Koronaőrök alatt azokat a kiemelt személyeket értem – tehát nem a katonákat, ezt össze szokták néha keverni –, akik ténylegesen az országgyűlés által kiküldött személyként a korona legfőbb felügyeletével foglalkoznak.

Érdekes korszak, és tulajdonképpen jól dokumentálható, a XVI. századtól kezdődően a Habsburg királykoronázásoknak a témaköre. Ismeretes, Pozsonyban történnek a királykoronázások, mivel Székesfehérvár török uralom alá került. 1563 és 1830 között tizenkilenc koronázás van, ebből tíz király, egy királynő és nyolc királyné koronázása van. Van másutt is koronázás pestisjárvány miatt, például Sopronban. Van olyan királyné viszont, akit nem koronáznak meg.

A Habsburg-kortól kezdődően szerepet kap a nádorhelyettes a királykoronázási szertartásban. A királykoronázási szertartások a Habsburg részről mindig egyfajta gesztust jelentettek a magyarság vonatkozásában, ez a jelképhasználatban, dekorációban, ruhaviseletben és sok mindenben megmutatkozott. Ez egy érdekes dolog, mert a megkoronázott király utóbb, későbbi uralkodása során lehetséges, hogy éppen ezzel ellentétes gyakorlatot folytat, de magán a koronázási szertartáson többnyire magyarbarát tendenciákat mutatnak. Miksa koronázásáról 1563-ban például többféle részletes leírás van. Eleve a királykoronázás sok szempontból egyfajta, mai értelemben vett idegenforgalmi látványosság is. Gondoljunk arra, hogy a legutóbbi időkben is egyfajta, skandináv vagy más területen levő királykoronázás ma is milyen nagy látványosság. A XVI., XVII., XVIII. században ez még nagyobb dolog volt, és végeredményben a birodalom nyugati részéből is számos előkelőség érkezett nagy számú kísérettel Pozsonyba erre az alkalomra.

A pozsonyi királykoronázásoknak végeredményben többé-kevésbé kialakult menetrendje van a város szinte teljes területén. Körbemennek a városban, a ferences templom is benne van a koronázási dombban, a koronázási dombon van a négy égtáj felé való, karddal történő suhintás, hogy megvédi az uralkodó a különböző ellenfelekkel szemben az országot.

Ettől az időszaktól, a XVI. századtól kezdődően vannak adatok a koronázási ajándék átadására, amit általában a szabad királyi városok képviselői adnak át a királyi párnak, vagy ha esetleg nincs feleség, akkor csak a királynak. Ez egy nagy összegű, nagy értékű vagy aranymennyeiség, tehát kivert pénzmennyiség adott esetben, vagy valamilyen extra kiviteliű ötvöstárgy. Ugyancsak adatok vannak arról, hogy a koronázási szertartás részeként egy szűk körű koronázási lakomát tartanak, esetleg ezzel párhuzamosan vagy ezt követően egy szélesebb körű, nagyszabású rendezvényt, és a későbbiekben megfigyelhető az, hogy a szélesebb tömegnek, tehát a jelenlevő egyszerű embereknek is ökor-

sütést, ingyenbor-osztástesegyebekeketistartanak, tehátilyen népünnepély jellegűvé válik a koronázási szertartás. Minderről elég sok metszet áll rendelkezésre, illetve korabeli ábrázolás már a XVI-XVII. századtól. A koronázásnak elég jól kidolgozott az ikonográfiai megjelenítése, ezt összeszedték, és különböző kiadványokban szerepel.

Ugyancsak a menetben például jellegzetes a pénzszórás, tehát a tömegbe pénzt szórnak, vagy amikor átmennek a különböző helyszínekre, egy szőnyeg van, egy vörös színű díszszőnyeg, ezt utóbb széttepi a tömeg foszlányokra, és elrakja emlékebe. Szintén van metszeten is ilyen jellegű ábrázolás, például a pozsonyi Városi Múzeumban – kiemelt múzeum egyébként ma is – többféle tárgyi emlék található akár a XVI-XVII. századból a pozsonyi királykoronázásokra vonatkozóan. Van olyan eset, hogy külön étkészletet hoznak külföldről. Ezekből is maradtak fenn már a XVII. századból tárgyi emlékek.

A koronát hadiesemények alkalmából általában elviszik valahova, adott esetben az ország határain kívülre is, így a török vagy a magyar nemzeti szabadságháborúk során is adott esetben külföldre került.

1681-től ismeretes az a szokás, hogy a királyné vállát megérintik a Szent Koronával. Ez korábban nem ismeretes.

Érdekesség, hogy Mária Teréziát, aki királynőként uralkodik, nagyon nagyszabású koronázási szertartás keretében koronázták meg, és nem különbözött ez végeredményben a férfi-koronázásoktól, ugyan átszabták például a ruhákat – adatok vannak erre is –, és ugyanúgy részt vett, fellovagolt a dombra és hasonlók, tehát megtartották a tradicionális elemeket.

A XVIII. századtól kezdődően hangsúlyozottan felmerült az, hogy a királykoronázást nem Pozsonyban, hanem Budán kellene tartani, de végeredményben csak I. Ferencnek a koronázása történt Budán 1792-ben.

A francia háborúk során többször elvitték ugyancsak különböző helyekre a koronát, így 1805-ben Munkácsra, 1809-ben Gyöngyösre, Egerbe.

Az utolsó pozsonyi királykoronázás V. Ferdinándé volt, és utalok arra, hogy végeredményben az ezt követő időszakban a budai Várban volt a korona őrzése.

A 48/49-es események majdnem tragikus végét jelentették a jelvényegyüttesnek: a forradalmi események során a kormánnyal ide-odamenekítették a jelvényeket, és az orsovai határállomáson elásták a végén. Nem akarták külföldre vinni, nem akarták megsemmisíteni. Nagyon hosszú ideig keresték a koronát az osztrák hatóságok, de csak 1853-ban találták meg egy áruló bejelentése alapján, hogy végül hol ásták el a koronát. Ezután is Budán őrizték, csak elvitték egy napra Bécsbe megmutatni az uralkodónak, hogy megvan a korona, és rendkívül nagy tiszteletet kapott a korona.

1867-ben, a kiegyezés egyik jelentős elemeként, június 8-án megkoronázták I. Ferenc Józsefet, illetve Erzsébetet magyar királynak. Ez a budai Várban folyt le, illetve a Mátyás-templom volt a fő helyszín, de a pesti oldalon bizonyos helyszínei is szerepeltek, így például a Belvárosi-templom előtt volt az úgynevezett világi eskü, s a koronázási domb egy kicsit odébb volt, tulajdonképpen nagyjából a Tudományos Akadémia előtti térségben. Erről az eseményről már fényképfelvételek is vannak, ha nem is nagy számban, de van eredeti fényképfelvétel, a korabeli technika már lehetővé tette.

Gesztusként politikai amnesztiát hirdettek ebben a vonatkozásban a koronázást követően, és a felajánlott koronázási ajándékot pedig honvéd menház céljaira, illetve hadiárvák és 48/49-es özvegyek segélyezésére fordították.

A modern korban, 1900-tól egy korszerű pánccsateremben őrizték a jelvényegyüttest. Ki kell emelni az utolsó királykoronázást 1916. december 30-án, amikor IV. Károlyt koronázták magyar királlyá. Ez a szertartás is a budai Várban folyt, sőt a pesti oldalra már nem került át a szertartás, például a koronázási domb a Szent György-téren volt. Erről az eseményről nagyszámú fotófelvétel van, és filmfelvétel is rendelkezésre áll, viszonylag kezdetleges, de értékelhető. Nagyszámú fotó van, és a korabeli sajtóban is megjelent nagyon nagy számú kép, de ezen kívül is különböző

gyűjteményekben erről nagyszámú fotót lehet találni. Csak érdekessésképpen megemlítem, hogy a szertartásnál a háborús évek ellenére (az I. világháború közepén vagyunk) igyekeztek többé-kevésbé nagyszabású rendezvényt realizálni. A Budapesten fogva tartott orosz hadifoglyok segédkeztek például a dekorációnak a felállításánál, de ökörsütés helyett csak koronázási gulyás volt kiadva a tömegnek, és ezt még a 20-as években sem fizették ki. Egész véletlenül a levéltári anyagban másutt találtam egy ilyen adatot, hogy a mészáros mindig kérte a pénzt. Tehát viszonylag egyszerű dolog volt ez a koronázás a korábbiakhoz képest.

A 18/19-es időszakban végeredményben a koronaörségnél volt ugyancsak a korona, mert tulajdonképpen nem bántották, bár fölmerült többféle adat a korona irodalmában, hogy el akarták adni ezeket külföldre és más hasonlók.

A koronaári intézménnyel – a forradalmak korában megszüntették egyébként a koronaári intézményt – az 1928. évi XXV. tc. foglalkozott, és végeredményben a régi tradíciók alapján megtartotta ezt az intézményt.

Hangsúlyoznám azt, hogy a korona, a koronázási jelvények végeredményben a modern korig nem szerepeltek vagy elvétve szerepeltek a nyilvánosság előtt. Ilyen volt például 1790-ben, amikor visszakérült a József halála körüli időkből.

El lehetett menni a korona előtt, de kézbe nemigen vehette kutató sem. Jelentek meg róla jó minőségű felvételek, többé-kevésbé a kor színvonalán, sőt színes kép is, de például részletfelvételek nem. Tehát a koronakutatásnak a modern korig ez egy nagy problematikája volt, hogy közelről, részleteiben nem lehetett megvizsgálni, a korona speciális jellegére való tekintettel.

A háború legutolsó szakaszában ugyancsak szinte csodával határos módon menekült meg a korona, mint az ismeretes. A nyilas kormányzat Szálasi személyében nagy jelentőséget tulajdonított a koronának, és ő a nemzetvezetői esküt is a koronára tette le, és igyekezett mindig a korona közelében maradni, és így nyugatra menekítették a koronát. Ismeretes ez a történet, és most tüntette ki a jelenlegi kormányzat azt az amerikai tisztet, aki a

korona megmentésében szerepet játszott, és fiatalemberként ott volt a koronánál. Mattsee-nál ásták el a koronát, ezt követően amerikai hadizsákmányként az Amerikai Egyesült Államokba került. Mint ismeretes, 1978-ban visszaadták Magyarországnak. Nagyon érdekes dolog az, hogy hosszú ideig nem volt közismert, hogy hova került a korona. Ha megnézzük a 60-as évek körül kiadott, vonatkozó, ha nem is koronairodalmat, de olyan anyagokat, amelyekben található a koronára vonatkozóan adatok, akkor például fölmerül az, hogy a Vatikánban van, volt olyan adalék is, hogy odakerült. Tehát lehetett találgatni. Az amerikaiaknak speciális véleményük volt erről az egészről. A magyar nép különleges tulajdonaként kezelték. Eleve nagy vita volt a korabeli sajtóban, az emigrációban, hogy vissza lehet-e adni a koronát az akkori kormánzatnak. Volt, aki azt mondta, hogy nem; erről elég sokat vitatkoztak. Amerikában kiadtak egy nagyon érdekes dokumentumgyűjteményt erre vonatkozóan.

Ez durván, nagy egészében, egy nagyon rövid problémafelvető áttekintés volt. Valamit a közösségi szimbólumokból is szeretnék bemutatni.

Nagyon sajátos dolog a magyarországi jelvény-jelképtörténetben a kézművességgel kapcsolatos szimbólumoknak a témaköre, tehát a közösségi jelképeknek egy sajátos köre lenne a céhes jelvények témaköre. Valamit erről a témáról is szeretnék mondani.

Ellentétben azokkal a véleményekkel, amelyek szerint Magyarországon egyáltalán nem lettek volna városok, vagy csak nagyon kis számban, kicsit árnyaltabban nézve a kérdést, azt látjuk, hogy különösen az ország nyugati, északi, illetve erdélyi, tehát délkeleti területein azért viszonylag nagy számban voltak városok, és eléggé jelentős iparos tevékenység folyt a középkortól kezdődően, tehát magyarországi céhekre elég korai, középkori adatok is vannak, és a magyarországi sajátos fejlődésre való tekintettel ezek egészen 1872-ig létező szervezetek voltak, tehát egy nagyon késői korig. Hosszú időn keresztül már retrográd volt, tehát a modern korig végeredményben megvoltak, és a hagyományokat, adott esetben a jelvényeket is, egészen talán még az 50-es évekig,

mindenesetre a század első felében is használták, függetlenül attól, hogy akkor már ipartestületek voltak. Elvértve még ma is találkozunk – tehát a szocialista korszakot is túléltek – bizonyos hagyományokkal, bizonyos helyeken. Ez egy nagyon nagy anyag. Fölhívnam arra is a figyelmet, hogy ez a tárgyi emlékcsoport, tekintettel arra, hogy nagyon hosszú ideig gyakorlatilag is használták, nagyon nagy számban szerepel különböző múzeumi gyűjteményekben, és alig-alig van tulajdonképpen feldolgozva, vagy csak bizonyos részterületei.

Sajátos keverékét adják egyébként a különböző témaköröknek, eleve a történeti segédtudományoknak. Nagyon fontos az, hogy ugyanaz a tárgycsoport vagy ugyanaz a témakör lehetséges, hogy az inszigniológiában, lehetséges, hogy a heraldikában és másutt is tárgyalásra kerül, mert annak is az anyagát képezi.

Kiemelném a céhbehívó tábláknak a témakörét. Ez egy sajátos tárgytípus. Tulajdonképpen a céhszervezetnek egy hatalmi jelvénye; egy kisméretű, a legkülönbözőbb anyagokból, elsődlegesen fémből készült, kis pajzsot képzeljünk el a legkülönbözőbb alakban, amit szétküldenek a céh különböző rendezvényeire, tehát különböző gyűléseire, temetésre és hasonló dolgokra. Különböző elnevezések vannak, nyilvánvaló, hogy nemcsak magyarul, hanem különböző nemzetiségi nyelvekkel és helyi megnevezésekkel is találkozunk például Erdély területén. Ez a régi Magyarország egész területén használatos jelvénytípus; legújabban megjelent például egy horvátországi anyagot bemutató kiadvány, ott is volt; eddig nem nagyon tudtuk, hogy ott is használták. Elég nagy számban vannak Debrecenből, Sopronból, Győrből ilyen jellegű emlékek, az ország egész területéről végeredményben.

A behívó tábláknak a használatára már a XVI. századtól kezdődően vannak adatok, annak ellenére, hogy tárgyi valóságban ilyen korú darabok nem maradtak fenn, viszont a XVII. századtól kezdődően vannak eredeti darabok is.

A városok egy jó részében – különösen a szabad királyi városokra gondolok – viszonylag magas színvonalon álltak az iparosok, úgy értem, hogy egy részük tudott írni és olvasni a középkor-

ban. A mezővárosok nagy részére ez nem volt jellemző. Éppen a jelvényhasználatnak az egyik eleme az volt, hogy nem tudtak írni, olvasni, tehát ha körbejárt a jelvény, akkor tudták, hogy gyűlés van. Ezt a jelvényt általában a legidősebb mesternél tartották, tehát ez egy kiemelt jelvényőrző ember volt, *táblamester* elnevezés alatt is ismeretes volt. Úgy vitték körbe, hogy vagy egy fiatal mester vagy egy legény vitte körbe, vagy pedig a következő térségben lakó személyhez kellett vinni, és az vitte tovább. Ha belegondolnak, hogy különösen általánosabb céhek esetében többszáz ember lakik egy területen – mondjuk egy debreceni céhes tevékenységet képzelünk el –, nem kis fáradsággal járt ezeknek a jelvényeknek a szétküldése. (Egy speciálisabb céhnél esetleg néhány ember volt csak céhtag.)

A hagyományos voltát ennek a jelvénytétküldésnek tulajdonképpen azokban az idéző billogokban lehet talán megtalálni, amelyek a középkorban, tehát egy világi, államhatalmi vonatkozásban is léteztek, és amelyek például egy bírósági tárgyalásra idéztek személyeket. Ugyancsak az írni-olvasni tudás hiánya miatt egy jelvényt vitt körbe az a személy. Vagy tulajdonképpen a régi postai szolgáltatnak is akár Európa-szerte, Magyarországon is vannak olyan emlékei, hogy az üzenetet vivő személyen van egy jelvény. Ilyen előzményei vannak.

A céhes tevékenységben és jelképrendszerben többnyire az uralkodói, állami jelvényhasználat vulgarizálódását figyelhetjük meg, tehát átveszik és primitivizálják valamilyen formában ezeket a jelvényhasználatokat.

Nagyon érdekes, hogy maguk a jelvények tulajdonképpen címer jellegűek. Végeredményben céhcímerként szerepelnek, és a céhes iratanyag is ezeket céhcímernek mondja. Nem ritka az államcímer megjelenítése, sőt tulajdonképpen az általánosnak tekinthető. Ez lehet akár a különböző dunántúli vagy felvidéki városokban akár a kétfejű sasos címer egyik eleme vagy maga az egész címer, és azon belül valamilyen formában a céhre utaló motívumok megjelenítése, de lehet, hogy a magyar államcímet használják, különösen a XIX. század elejétől kezdődően, vagy annak valame-

lyik elemét, és azt egészítik ki esetleg a céhre utaló motívumokkal. A városcímer, tehát az adott város, ahol a céh tevékenykedik, címerének a megjelenítése is egy igen általános gyakorlatot jelent.

Néhány motívumot kiemelnék, amelyek megjelennek ezeken a jelvényeken és az ország egész területén megfigyelhetők. Ezek lehetnek például termékek, tehát az adott céh fő termékei, pékek-nél például a perec vagy a kalács, mészárosoknál egy ökörfej például, molnároknál a malomkerék, tímároknál cserzőkád, egyéb; adott esetben nagyon nehéz kideríteni, hogy az a tárgyi emlék tulajdonképpen micsoda, mert ma már nincs az a mester-ség, vagy egy-két ember dolgozik, adott esetben elég nehéz kideríteni ezeknek az eredetét. Nagyon értékes forrás, hogy több-ezer ilyen tárgy van; ez egy elég széles anyag. Kovácsoknál patkó – sokféle ilyen jellegű emlék van.

Az újabb példányoknál nagyon érdekes, hogy a hátapon van egy kis üveg alatti vagy más formában rögzített hely, ahová már írott anyagot lehetett elhelyezni, hogy ekkor van a gyűlés vagy temetés vagy egyéb. Vannak olyan behívó táblák, amelyek kifejezetten temetésre szólnak, halálfej, lábszárcsont, egyéb díszíti ezeket, és fekete színűek. Nem mindenütt van. (A céhes szervezeteknek a korai időszaktól kezdődően szerepük volt a tagok tisztességes eltemetése, ez egy elég fontos feladat volt.) Bizonyos néprajzi vonatkozások is vannak: magának a temetésnek az ilyen jellegű meghirdetése, függetlenül a céhektől, egészen a XX. századig bizonyos területeken Magyarországon, Erdélyben, Kalotaszegen, egyéb helyen ismeretes. Én egész más forrásokban is láttam, hogy ez a táblaküldés valamilyen formában megvan.

Valamit szeretnék mondani a pallosjognak a jelvényeiről. A városi hatalom egyik igen jellegzetes eleme a szabad királyi városi hatalom, az, hogy vérhatalommal, pallosjoggal bír, tehát kiemelt bíraskodási jogköre van. Végeredményben ez a városok önállóságának egy sajátos jelképe. Elhelyezésre kerülhet különböző fórumokon, lehet, hogy a városkapu előtt például, lehet, hogy a városházán, vagy lehet, hogy a piactéren, lehet, hogy kombinált jelvényként jelentkezik. Tipikus a középkori magyar városokban

vagy kora újkori magyar városokban – itt a Felvidékre, Erdélyre utalok –, hogy a városi hatalmat ilyen formában az ún. Roland-szobrok jelképezik. Ez végeredményben egy felfegyverzett vitéz. Ilyen van Pozsonyban, Bártfán például, a Felvidéken eredeti formában. Vannak olyan jelvények, hogy tulajdonképpen egy kardot tartó kar jelképezi ezt a vérhatalmat. Ez lehet, hogy fából van faragva, a legkülönbözőbb anyagokból készül. Ezt első adatban a XVII. századtól kezdődően követhetjük nyomon. 1613-ból van egy ilyen jellegű adat, hogy elrettentésül végeredményben egy rögtönítelő bíraskodás eredményeképpen kiraktak valahol, mondjuk a piacon, egy ilyen jellegű jelvényt. Beregszászon volt egy zendülés, és ott kiraktak ilyen jelvényeket.

Nagyon lényeges az, hogy ilyen jellegű inszigniákat találunk például a piacokon, tehát amikor hetivásárt tartanak, és ez egyben egy rögtönítelő bíraskodásnak a jelképeként jelentkezik. Kirakják a piacon ezt a kardot tartó kart valamilyen formában. Ez azt jelenti, hogy aki most ott lopott, a feudális igazságszolgáltatás egészen a XIX. század közepéig eléggé brutális büntetésekkel rövid úton elintézte az elkövetőket, tehát megjelenik ez ilyen formában is.

A kard lehet stilizált, tehát lehet, hogy egy fából készült jelvény. Van olyan darab, hogy például egy bádigos készített egy kardutánzatot, de vannak olyan jellegű jelvények, ahol eredeti példányok szerepelnek cégérszerű formában. Például egy bányavárosnak az ilyen jellegű inszigniája úgy néz ki, hogy egy jó minőségű, művészi kivitelű faragott faalapon középen fel van erősítve egy tényleges kard.

Megemlítem azt is, hogy a városi hatalmi jelvények között egészen a múlt század közepéig, adott esetben talán még a későbbiekben is, jelentős szerepet kaptak az ilyen jellegű fegyverek, s általában a városbíró-választásnál például, az azt követő felvonulásnál vagy bizonyos kiemelt ünnepségeken, például húsvétkor, karácsonykor tartott ünnepségeken, körmeneteken a városbíró előtt vittek ilyen jellegű kardokat, tehát eredeti pallosokat is hatalmi jelvényként. Ez Magyarországon is nagyon jól dokumen-

tálható úgy a Dunántúlon, mind Erdélyben, mind pedig a Felvidéken, tehát széles körben. Az Alföldről nemigen vannak adatok, de a Dunántúlról már vannak.

Kiemelnék még egy témakört, ami, azt hiszem, hogy alig ismert, a kamarási jelvényeknek a témakörét, amelyek Magyarországon is megvannak, és elég régóta megtalálhatók ezek a jelvények. Magával az elnevezéssel valószínűleg találkoztak, hogy valaki kamarás, csak nem nagyon ismerik valószínűleg a tartalmát. A kamarási méltóság a Bibliában is megvan, ismeretes régóta, a német–római birodalomban is megtalálható. Eredetileg tényleges udvari szolgálattevő személyt jelent, ezt a későbbiekben pedig egy szűk, behatárolt kör nyerheti el mint méltóságot. A jelvények sorában – különböző jelvények vannak – eredetileg bot-szimbólum van, később pedig egy valódi kulcs kerül az előtérbe, egy olyan kulcs, amivel mondjuk az udvari kincstár nyitható.

A Habsburg-korban Magyarországon is nagyjából a XVI–XVII. században találkozunk magával a méltósággal, a kulcs-szimbólummal pedig III. Károly király korától, tehát nagyjából a XVIII. század elejétől kezdődően. Ezt úgy kell elképzelni, hogy egy kulcsot kapott az illető a méltóság jelvényeként. Ez általában egy aranyozott bronzkulcs, nagy méretű, díszes kivitelű. Minden uralkodó másfajta kulcsot adott ki, nem teljesen egyformák, sőt aki hosszú ideig uralkodott, például I. Ferenc József, azalatt többféle kulcstípust is adtak ki. Nagyon érdekes, és mai szemmel talán egy kicsit furcsa az, hogy hátul a ruházaton, legyen az katonai ruha vagy nemzeti díszviselet vagy egyéb, egy kis zsebet készítettek jobboldalt, és ott viselték ezt a kulcsot egy díszbojt alatt. Kicsit olyan furmányos azért ennek a viselete. Nemcsak magyar, ez egy világviszonylatban használatos szimbólum.

Mi kellett a kamarássághoz? Tulajdonképpen őspróbát kellett bemutatni; nem volt szükségszerű az arisztokrata származás, de nemesi származást kellett igazolni, és tipikus volt a tizenhatos őspróba. Tehát valakinek hiteles okmányokkal kellett azt bizonyítania, hogy úgy apai ágon, mint anyai ágon nyolc-nyolc őse nemesi származású volt. Ehhez valóban hiteles anyakönyvi bi-

zonylatokat kellett beszereznie, vagy például a nádornak kellett igazolni. A nádor akárkinek nyilván nem igazolta ezt a dolgot, hogyha nem voltak meg az okmányok. Nagyon érdekesek, és levéltári anyagokban megtalálhatók ilyen kamarási ősfák, extra címerdíszítés is van ezeken az okmányokon. Ez a modern korig élő gyakorlat; gyakorlatilag Magyarországon 1918-ig lehet valaki kamarás. Tulajdonképpen nem kell érdem hozzá, köznemes is lehet, de be kell terjeszteni – ez egy nagyon lényeges elem. Ha találkoznak valahol ezzel, hogy valaki kamarás, a régi nemesi családok fiai megkaphatták ezt a címet. Aranykulcsosnak is nevezik, és kiemelhető, hogy Széchenyi István is az volt, de formálisan ő is megkérte, beterjesztette a családfáját, és akkor megkapta ezt. Ha valakinek az édesapja vagy nagyapja vagy egyéb rokona az volt, akkor tulajdonképpen a hozzá fűződő rokoni kapcsolatot kellett csak igazolni, és utalni kellett arra, hogy az édesapám vagy egyéb ősöm szintén kamarás volt.

Ez egy sajátos jelvény, Magyarországon is megvan. A jelvény maga nem ritka, de az eredeti ruházat, amin viselik, elvértve maradt meg múzeumokban.

Köszönöm a figyelmüket. Végeredményben ez egy probléma-felvető anyag volt, itt nagyon sok mindenről lehetne beszélni, talán a szemináriumon ki lehetne térni többféle dologra, én szívesen rendelkezésükre állok. Nagyon szerteágazó téma az inszigniológia témaköre, egy kedvcsináló dolog volt ez végeredményben.

PANDULA ATTILA

**A MAGYAR NEMZETI ZÁSZLÓ ÉS
LOBOGÓ TÖRTÉNELMÉNEK
FŐBB ÁLLOMÁSAI**

Államcímernk történetének főbb állomásairól szeretnék egy áttekintést adni. Ez is egy nagyon széles körű téma, nyilván bizonyos dolgoknak a súlyozására van csak lehetőség az ötven perc alatt.

A magyar államcímern modern kori szabályozására meglehetősen későn került sor, 1874-ben, erre felhívnam a figyelmet. Ez egy hivatalos leírást jelent, tehát a dualizmus időszakában került végeredményben erre sor. Ez azt jelenti, hogy a magyar államcímern az ún. tartományi címereket is magában foglalja. Ezt azért hangsúlyoznam ki, mert annak ellenére, hogy ősi motívumokról van szó, számtalan ábrázolás van, sokszor még az állam által kiadott pénzekben, pecséteken is pontatlanok az ábrázolások, akár a motívumok kivitelében, jellegében, akár pedig, ha színes ábrázolásról van szó, a színek vonatkozásában is. Azt is hangsúlyozom, hogy az 1874-es szabályozás ellenére sem tartották általában be az előírásokat, és 1896-ban Bánffy miniszterelnöksége alatt újraszabályozták, tehát 1896-ban van egy újabb publikáció, egy színes füzet, jó ábraanyaggal. Azután végeredményben pontosnak tekinthetők – tehát a modern kori Magyarországon – végre a motívumok.

Hogyan alakulnak az egyes motívumok, tehát a sávok? Ezt a modern szabályozást azért is kihangsúlyozom, mert vannak olyan időszakok, és a kollégák egy része előtt, illetve a korábbi előadónk előtt is ismeretesek például, amikor más dolgok is megjelennek időről időre a címern motívumai között, tehát ezen alapmotívumokon túl is. Sok kérdést vetnek fel, nem teljesen tisztázottak minden esetben ezek a kérdések a címern történetében.

A sávoknak a száma: tipikus a hétszer vágott, vörös–ezüst. Eredetileg a heraldikában egyébként nincsen fehér, tehát ez eredetileg vörös és ezüst sávokat jelent; az ábrázolások egy jó részén fehér az ezüst. Tipikus a négy–négy, tehát négy ezüst, illetve négy vörös sáv, de eltérő számú, tehát van, amikor tizenkettő van, van, amikor kilenc. Lehet sorolni: van, amikor csak három, illetve négy.

Eleve a heraldikai forrásanyag, különösen a korai szakaszra – a magyar középkorra – vonatkozóan, meglehetősen behatárolt. Pénzekben, illetve pecséteken, pecsétlenyomatokon lehet találkozni elsődlegesen az Árpád-korból például heraldikai ábrázolások-

kal, majd a vegyesházbeli királyok korából már bővebb anyaggal rendelkezünk, így például épületplasztikai emlékekre utalok, vagy ötvöstárgyakon vagy más emlékcsoportokon is megjelenik, de nagyon eltérő formában.

A sávok első megjelenése 1202-re datálódik legkorábbra, tehát az Árpád-háznak a sávjai 1202-ből. Ez Imre király Aranybullája. Nagyjából erre az időre tehető egyébként a kettőskeresztnek a megjelenése is. Lehet, hogy korábban is alkalmazták; a töredékes forrásanyagra való tekintettel ez pontosan nem állapítható meg. Az viszont 1190 körüli a legkorábbi megjelölhető formában, ez pénzen jelenik meg először.

Nagyon érdekes, hogy a korai időszakban Imre király pecsétjén ezeken a sávokon más motívumok: egymással szembe forduló oroszlánpár, illetve középen pedig egy kicsiny pajzsocska található a sávokon, váltakozó számmal. Nem teljesen feloldott a motívum. Fölmerül az, hogy esetleg ősi magyar szimbólum, más vélemények szerint azonban bizonyos spanyol heraldikai kapcsolódások, Árpád-házi házasságok során kerültek a magyar királyi heraldikába. Nem eldöntött kérdés. Ezeknek az oroszlánoknak a száma váltakozó, jellegzetes, hogy tíz oroszlán van a sávokon különböző elrendezésben, de van kevesebb is, meg több is. A XIV. századtól eltűnik az oroszlán. A kis pajzs értelmezésére is többféle vélemény van; van, aki szívet lát ebben, de hát ez pajzs.

A sávok kiemelten megmaradnak a későbbi heraldikában mint az Árpád-háznak a családi színei. Hangsúlyoznám azt, hogy a vegyesházbeli királyok korában is és a későbbiekben, a Habsburg-királyok alatt is fennmarad a motívum, s a vegyesházbeli királyok alatt általában az előkelőbb heraldikai helyen ábrázolják a sávokat, utalva a rokonságra, és ezt kiegészítik a saját családi motívumokkal, mondjuk az Anjou-ház esetében kék alapon arany liliumokkal.

Feltehetően ismeretes a kollégák és a hallgatóság előtt azon teóriáknak a sora, amelyek például az ország nagy folyóival hozzák összefüggésbe a sávokat; ez egy jóval későbbi, nagyjából a XVI. századra visszamenő belemagyarázás. Illetve tudo-

mánytörténetileg utalok arra, hogy ez is létezik, de ez egy jóval későbbi magyarázat, helytelen, tehát a Duna, Tisza, Dráva, Száva folyókat vélték felfedezni a sávokon.

Az első színes ábrázolás – utaltam a heraldikai anyagnak a hiányaira – a XIV. század első felében van. Ilyen az 1320-as, ún. zürichi címertekercs, amit volt alkalmam eredetiben is látni. Ott nyolc sávós a címer, vörössel kezd, és ezüsttel végződik.

Hasonló ábraanyag található a feltehetőleg közismert Képes Krónika illusztrációs anyagában, és az is nagyjából XIV. századi anyagot mutat.

Amásik fő motívum a kettőskereszt. Eléggé egyértelmű az, hogy a keresztény magyar állam megalakításakor valamilyen formában keresztet használtak, ez feltehetőleg egyes kereszt volt. Pénzen is megjelenik. Van olyan értelmezés, ha vizsgáljuk a pénzeket, hogy már István-kori pénzen kettőskereszt van; ez vitatható, nem egyértelmű, de elképzelhető, hogy használtak. A XI. századtól valószínűsíthető, hogy valamilyen formában egy heraldikus jellegű kereszt jelentkezik.

A magyarországi akadémikus heraldika, lehet ezt idézőjelbe tenni, egyértelműen III. Béla személyével hozza összefüggésbe ezt a heraldikus kettőskeresztet a magyar állami szimbólumrendszerben. Erre bő bizonyító anyagokat hozott a közelmúltban például Székely György, aki bizánci pecsétanyagot, illetve bizánci pénzanyagot évszázadokra visszamenőleg vizsgált, és ezeknek az alapján szintén bizánci vonatkozásokat vélt felfedezni. Bár, bizonyos értelemben talán nyitva tartható ez a probléma is, lehet, hogy más eredete is van a kettőskeresztnek. Ez első megfogható formában leginkább, általános vélemény szerint, III. Béla korától kezdődően van, pénzanyagon fordul ez elő.

A kettőskeresztnek nem egyházi szimbólum-jellege van, hanem inkább egy állami királyi hatalmi szimbólum-jellege. Ezeken az első ábrázolásokon nincs pajzsban a kettőskereszt, vagy az első, korai ábrázolásokon, ha pajzsban van, nincs alatta halom, hanem ún. lebegő heraldikai alakot mutatnak ezek az ábrázolások. Végeredményben pajzsban egy kettőskereszt.

XIII. századi ábrázolásokon vannak olyan motívumok, amelyekben egyesek a hármashalomnak kezdeti megjelenési formáit vélik felfedezni. Megint más ábrázolásokon a keresztnek a talpánál van egy olyan motívum, ami – kicsi az ábrázolás, végeredményben pecsétlenyomaton van rajta – valóban értelmezhető egy hármashalomként is.

Ugyancsak érdekes, hogy az alsó keresztzár esetében Krisztus töviskoszorúját is ábrázolják bizonyos formában egyes pecsétlenyomatokon. Nem teljesen indokolt, nem tudjuk teljes mértékben magyarázni, hogy miért van ez rajta.

A halomnak a motívuma, amely a magyar heraldikai irodalomban többféle formában vitára adott és ad, azt hiszem, a mai napig okot. Az általános irodalomnak az a véleménye, hogy azért van halom, kezdetben egyes halom, majd hármashalom, és ez nagyjából az Árpád-ház kihalását követő időszakban, tehát éppen a Cseh Vencel és Bajor Ottó alatt van, ellenkirályok alatti interregnum időszakában jelentkezik ez végeredményben, mivel a magyarországi heraldika nem kedvelte a lebegő mesteralakokat. Ez lehet egy vélemény; megint más vonulatok esetlegesen ősi összefüggésekre utalnak, ezt többféle előadásban láttuk. Ez is egy nyitott kérdés. A korábbi heraldika ezeket az összefüggéseket ilyen formában tulajdonképpen nem vizsgálta. Itt utalok arra a problémára, hogy lehetséges, nem teljesen kizárt az, hogy – és ez a nemzetközi irodalomban is vitatott, tehát nemcsak a magyar vonatkozásokban, hanem más népek heraldikájánál is – a pogány kori motívumanyag egyáltalán átkerül-e a keresztény kori heraldikába, és egyáltalán mikortól beszélünk heraldikáról. Ez egy nyitott kérdéskör.

Nem egyértelmű, nem folyamatos egyébként a halom használata a XIV. század elején. Van továbbra is a lebegő alak, nagyjából a XIV. század második felétől kezdődően folyamatos a halom használata, ekkor már hármashalom.

A kereszt talpánál van egy kicsiny korona. Ez általában egy nyitott leveles koronaként kerül ábrázolásra. Vannak más ábrázolási típusok; itt megint az a probléma kerül az előtérbe, hogy

ábrázolásonként lehet, hogy egészen más, van, amikor a Szent Korona valós alakját vagy annak barokkos formáját mutatja ez a kicsiny korona is a kereszt talpánál. Ez csak a XVI. század végén kerül a magyar államcímerbe, és többé-kevésbé folyamatosan használják azóta. Ez Rudolf uralkodásának idején történik meg.

Kiemelném azt a problémakört, hogy az egész témakörnél, tehát a későbbi értelmezésben vett nemzeti színnél nagyon lényegesek a Habsburg királykoronázások. A Habsburg királykoronázásoknál nagyjából a XVI. századtól kezdődően a pozsonyi ünnepségen a díszítés például, a koronázási dombnak a díszítése vagy a dekoráció, transzparenszek, hasonlók, azon a színvonalon, ahogy abban a korban előállították, általában piros–fehér–zöld, és ellentétben azzal, hogy a király a későbbi uralkodása alatt valószínűleg a saját színeit (fekete, sárga, sas, egyéb) használja, gesztusként a koronázáson hangsúlyozottan az ún. pannon színeket használja, használtatja végeredményben, és ez egy gesztus a magyarok irányába. Adatok vannak arról, hogy hangsúlyozottan szerepeltettek például virágszórást a koronázott király elé ezekben a színösszeállításokban, tehát piros–fehér–zöld; ez egy lényeges elem.

Utalok azonban arra, hogy akár a színek sorrendje, akár pedig a színek direkt mivolta nem szükségszerűen a piros–fehér–zöld. 1764-ben, amikor Mária Terézia, ugyancsak egy gesztusként a magyarság irányába, megalapította a Szent István-lovagrendet (a legmagasabb polgári rendjele volt a Habsburg-birodalomnak), megkérdezte a korabeli magyar vezetést, Esterházy magyar udvari kancellárt többek között, hogy milyenek a magyar színek (dokumentálható, megvan iratokban), ők azt válaszolták, hogy vörös–zöld, és ez lett a szalag színe. Ha azt mondták volna, hogy piros–fehér–zöld, akkor az lett volna nyilvánvalóan. Nagyon érdekes az, hogy Martinovics Ignác 1794-ben a zöld–vörös–fehéret mondja (ez is jól dokumentált). Tehát a sorrend nem szükségszerű.

A XVIII. század végétől beszélhetünk nemzetközi viszonylatban is a modern értelemben vett polgári trikolorok kialakulásáról. Egyáltalán a francia forradalmi trikolor az egy zászlótípus nemzet-

közileg is. Végeredményben átértékelődik ez a hagyomány a XVIII. század végétől Magyarországon is. Különböző források vannak úgy nagyjából az 1800 körüli időkből. A legkülönbözőbb helyeken használják már a hármasszín, de nincs rendszeresítve, hivatalosan elfogadva ez a dolog. 1814-ben a pesti céheknél van például ilyen, vagy József nádornak a felesége egy piros–fehér–zöld szalagot kötött már egy csapatszálóra, meg ilyen adatok vannak, létező dolgok.

A reformkorban egyébként a politikai küzdelmek során egyfajta dekorációként használják ezt a színösszeállítást, de a hivatalos elfogadtatását nem sikerül elérni. Az 1832/36-os országgyűlésen például a Veszprém vármegyei követ felszólítja az országgyűlésen, hogy fogadtassák el a nemzeti színeket; nem sikerül elérni. Ahogy a magyar nyelvet sikerült elfogadtatni 1840-ben, ezt nem sikerült, hogy legyen a katonai őrbórá, a határsorompó piros–fehér–zöld, ne fekete–sárga.

Az 1847-es, utolsó rendi országgyűlési választásokon már általánosan, mindenfelé használják az országban a piros–fehér–zöldet. Kihangsúlyoznám, egy nagyon lényeges dolog az 1848:XXI. tc. Ez az ún. "áprilisi törvényeknek" a része, és a magyar államcímerről, illetve a magyar nemzeti színekről, jelképhasználatról rendelkezik. Ez az első olyan modern jogszabály, amely egyáltalán ezzel a témával foglalkozik. Itt azt hangsúlyozzák, ez egy érdekes dolog, hogy "a hármasszín az ősi jogaiba visszahelyeztetik". Nem írják, hogy mióta van meg egyéb, csak azt, hogy tradicionálisan a magyar hármasszín, és akkor minden piros–fehér–zöld lesz.

Annak ellenére, hogy most már van jogszabály és mindenki ismeri, adott esetben összevissza használják; erre olyan példák is vannak, hogy vörös helyett rózsaszín, aztán a vörös–fehér színt is használják, igaz, Kassán, ott összefüggésben a címerrel. Nem százszázalékosan követik a piros–fehér–zöldet. Előfordul a vörös színű zászlók használata is, a radikális politikai baloldal használja, adott esetben nemzeti színű szalaggal átkötve.

Itt utalok arra, hogy széleskörű katonai csapatszáló-használat van, a honvédelmi alakulatokat, nemzetőr-alakulatokat felszerelik ilyen

jelképrendszerrel, jelképekkel; fehér alapon, az akkori korban használatos lángnyelv a zászló szélén van, és itt is a Szűzanya-ábrázolás van általában, a másik oldalon pedig az államcímer, a koronás kis címer többnyire.

1849 után hivatalosan betiltják a piros–fehér–zöld színű szimbólumok használatát. A kezdeti Haynau-időszakban, illetve a Bach-korszak elején elég kemény büntetéseket is kapnak egyesek ilyen jellegű emlékek rejtgetéséért. Igaz azonban az is, hogy az 50-es évektől kezdődően nem beszélhetünk teljesen arról, hogy kiszorították volna, például az 1853-as uralkodói látogatásnál már dekorációban megjelenik. Amikor *Ferenc József* jön Magyarországra, hát most mivel fogadják, jó, ott van a fekete–sárga, meg az osztrák egyéb dolgok, de a magyar színeket is használják, ha nem is az első sorban. Nem maradt teljesen el.

Utalok arra, hogy az 1861. augusztus 20-i budavári Szent Jobb-körmeneten már hivatalosan is engedélyezték, tehát a lazuló korszakban, 1861-től teljes mértékben használják.

Érdekesesek azok a zászlók, amelyeket az emigrációban használtak, és ezek katonai csapatzászlók, így a Klapka-légió például, vagy az olaszországi Magyar Légión, ahol hangsúlyozottan a piros–fehér–zöld színek, a magyar államcímer szerepet kapott így az 50-es, 60-as években is.

1867-ben, a kiegyezés részeként, mindennemű szimbólumhasználatot a 48-as törvényekre visszavezetve visszaállítanak, tehát a piros–fehér–zöld színek kerülnek újra az előtérbe, és a magyar állam keretei között ezeket használják széles körben. Több-ször szabályozzák, hogy mikor kell kilobogózni, például 1898-ban.

Nagyon érdekes probléma az ún. hadilobogó, kereskedelmi lobogó. Itt most lobogóról beszélek, és a dualizmus korában. Ez egy nagyon összetett, bonyolult kérdéskört jelent. Meg kell említeni az ún. hadilobogót. Ezt mindennemű katonai úszóegység használta, csónak is. 1786-tól volt egy hadilobogó 1918-ig, ez vörös–fehér–vörös volt, a Habsburgokra utaló osztrák piros–fehér–piros címerrel. Nem középen van a címer, hanem a lobogó egyharmadánál. Ez nem képviselt magyar jelleget, 1915-ben megváltoztatták, és a vörös–fehér sávozású magyar címer is bekerült.

Azonban 1915-től ennek a gyakorlati, széles körű alkalmazása szintén nem valósult meg. Ez egy nagyon érdekes, ismeretlen vagy feltehetően kevéssé ismert zászlótípus.

A kereskedelmi lobogó azonban 1869-től olyan, hogy össze van gyakorlatilag varrva két lobogó, a bal oldali, rúd felőli rész ugyanolyan, mint a hadilobogó, a másik oldal azonban piros–fehér, és a harmadik sávban egy zöld rész van, és ott a magyar koronás kis címer.

Utalok a katonai zászlóhasználatra. A Ferenc József-i dualista korszakban egy, a korábbiaktól nagyjából eltérő zászlótípust használtak, a Szűzanya helyett egy uralkodói névjel került a másik oldalra. Ez egy gesztus volt az uralkodó felé; sokat vitatkoztak róla, volt, aki azt mondta, hogy a protestánsoknak nem tetszett a Szűzanya.

Az 1918-as forradalom időszakában megmaradt a piros–fehér–zöld, a Tanácsköztársaság időszakában forszírozták a vörös színeket, azonban nem vált egyértelműen, százszázalékosan használatossá, megmaradt valamilyen szintig a piros–fehér–zöld zászló használata is katonai csapatzászlóként is.

A Horthy-korszakban gyakorlatilag visszatértek az 1918 előtti zászlóhasználatához, ott is meg kell azonban említeni, hogy volt egy ún. hadilobogó, amit az első időszakban, 1925-ben rendszerezettek, fehér alapon, korona alatt egy horgony volt, egy ilyen folyamórségi hadilobogót, és 1939-től egy olyat, hogy a rúd egyharmadánál a koronás kis címer koszorúban.

Nagyon érdekes az, hogy az 1945 utáni fejlődés is a kezdeti időszakban a tradicionális formákat mutatja, és a piros–fehér–zöld szín a nemzeti zászlóhasználatban fennmarad, a csapatzászlóknál is a régebbi formák mennek tovább, de a korona nélküli kis címer van fehér alapon. 1949-ig ez van végeredményben, akkor viszont vörös lesz a katonai csapatzászló, és a 49 mintájú címer kerül elhelyezésre. Ez van 1956-ig. 1957-től a katonai csapatzászló a mostani rendszerváltozásig vörös alapon fehér–zöld lángnyelveket mutatott, és az 57 mintájú címet.

A legújabb – most, hogy változott a politikai helyzet, a rendszer –, most újra fehér csapatzászló van, és mindkét oldalán a koronás kis címer van koszorúban. Ez a legújabb, ma is ezt használják.

ENDREY ANTAL

A SZENT KORONA-ESZME

A Szent Korona-eszméről szeretnék beszélni, ami a magyarság legértékesebb szellemi öröksége, és a legnagyobb szellemi érték, amit a magyarság Európának ajándékozott vagy ajándékozhatna, ha ezt átvennék, mert itt nemcsak egy királyi koronáról van szó vagy akár egy egyházi ceremóniáról, hanem egy olyan eszméről, amely megoldja a soknemzetiségű, különböző népeknek egy országban való együttélését, és ezt egyedül mi vagyunk képesek továbbadni ilyen formában, ha tudatosítjuk önmagunkban; és ha Európa ezt nem veszi át, akkor tele lesz ilyen jugoszláviai állapotokkal, tűzfoltok lesznek ennek a kontinensnek a testén, mert a Szent Korona-eszme az nem egy magyar uralomra épült imperIALIZMUS volt; és az ún. nemzeti állam eszméje, ami a francia forradalomnak egy igen káros mellékterméke, gyakorlatilag egyébként is megvalósíthatatlan.

Mikor én még évekkel ezelőtt a Szent Korona-eszmével kezdem behatóbban foglalkozni, mindenki – beleértve engem is – úgy gondolta, hogy a Szent Korona-eszme abból alakult ki, hogy az a korona, amellyel az első magyar királyt megkoronázták, az ő nagy tekintélye folytán önmagában is egy tekintélyt nyert, és a koronához hozzáragadt később a Szent Korona-eszme, és kifejlődött.

Érdekes módon, amikor Csomor Lajos és társa, és előttük már a mérnökbizottság, itthon tüzetesen megvizsgálta a Szent Koronát, egészen új adatok merültek fel, amikről korábban azért nem tudhatott a történelemtudomány és a jogtörténet sem, mert hiszen a Szent Koronát nem lehetett csak úgy megvizsgálni. Mikor ezek fölmerültek, a korábbi őstörténeti kutatásokkal szemben valahogy kezdett egy új kép kialakulni, és most már nem kétséges, hogy ez a korona eredetileg is egy szent koronának készült, tehát a magyarságnak már volt egy koronafogalma, mikor ezzel a koronával Szent Istvánt megkoronázták, sőt mielőtt ez a korona létrejött. Most akár az avar elődeink, akár a mi őseink hozták vagy hozatták létre ezt a koronát, ez önmagában nem lényeges, ami fontos, az az, hogy mikor Vereckénél Árpád és a magyar hadak átléptek a Kárpátok hágóin, már volt egy koronafogalmuk, amit ők itt létre akartak hozni, és tulajdonképpen az ország építésére azzal tették

fel a koronát, hogy István királyt ezzel a koronával ünnepélyesen megkoronázzák.

Azt szeretném még kiemelni, hogy ez a korona a pápától származik-e vagy nem, amint a hagyomány tartja, az tulajdonképpen mellékkérdés, de érdekes dolog az, hogy az első két Szent István-legenda erről egy szót sem szól, tehát hogy a korona honnan jött. Pedig az első Szent István-legendát Szent László uralkodása első évében éppen azért készítették, hogy István király szentté avatásához a római Szentszék jóváhagyását elnyerjék. Tehát ha olyan fontos lett volna az a tény, hogy a pápától jött-e a korona, akkor valószínűleg kiemelték volna, de nem emelték ki. Vagyis a magyarság szempontjából már az első időkben nem az volt a fontos, hogy honnan jött a korona, hanem az, hogy ez egy különleges korona volt. Erre érdekes módon a Tarih-i Üngürüş vet fényt. Ez egy török nyelvű, kicifrázott átdolgozása egy régi, latin nyelvű magyar krónikagyűjteménynek, melyet egy magas rangú török tolmács, mert hiszen diplomáciai szolgálatot is teljesített, Székesfehérvár 1543-ban történt elfoglalásakor talált, és átdolgozott II. Szulejmán császár részére. Dehogy ez nem egy szerző műve, amit ő talált, kitűnik abból, hogy az átdolgozásban ismételten ezt a kifejezést használja: "a krónikások ezt így adják elő", tehát ez nyilván egy olyan gyűjtemény volt, amelyet apáról fiúra vezettek, és ez abból is kitűnik, hogy olyan részletek vannak benne különböző korokat illetően, amelyeket csak egy szemtanú ismerhetett. Ennek a korai részei is okvetlenül hitelesek, egyébként is ez a török tolmács ezt a maga fejétől nem találhatta volna ki. Ebben rendkívül fontos információ van István király koronázására nézve.

Tehát a Tarih-i Üngürüş megírja, hogy Árpád vezér idejében még nem volt királyi korona, és hozzáteszi: az ő nyelvükön koronának hívták azt a királyi jelvényt, melyet a bégek közreműködésével tettek a királyok fejére, s amíg meg nem koronázták, nem nyerhette el a királyi rangot. Mivel abban az időben ilyen királyi korona nem volt, Árpád fővezér fejedelmi címmel lépett a trónra. A bég megfelel a magyar főispán vagy előkelő úr kifejezésnek.

Ezután elmondja a szerző, hogy Árpád utódai után megüresedett a magyar trón, és így folytatja: "Összejöttek tehát a többi bégek és országnagyok, és a helyzet megoldásán tanakodtak. Végül is tanácskozás közben az a vélemény alakult ki, hogy ez a trón nagy királyokhoz méltó trón és uralkodói szék, alap és támaszpont. Szükséges, hogy napról napra fennálljon, lehatárolását nem lehet megengedni. Néhányan így szóltak: »Íme, ez a korona és a trón, ez az uralkodói szék megüresedett. Tehát most az szükséges, hogy ebből a nemzetségből (tehát Árpádéból) Isztefánt ültessük a trónra, mert őt látjuk erre alkalmasnak, tegyük fejére a hatalom koronáját, és ezáltal a királyi méltóság feltételét is teljesítjük, s ennek következtében a mi tekintélyünk is napról napra emelkedni fog.« Így tehát a bégeknek megtetszett ez a javaslat, rendkívül jónak találták, és megtették az előkészületeket a királyság megalapozására." Álljunk meg egy pillanatra. Tehát ezt a kifejezést használják: "Tegyük fejére a hatalom koronáját. És megtették az előkészületeket a királyság megalapozására." Tehát ez nem egy olyan papi javaslat volt, hogy most már keresztények vagyunk, illene ezt a fejedelmet megkoronázni, hanem ennek a krónikának a tanúsága szerint a magyarság vezetői tudatosan elhatározták, hogy egy koronás királyságot hoznak létre, és a hatalom koronáját – nagyon fontos a kifejezés – teszik István fejére. A krónika a következőképp adja ezt elő: "Amikor a bégek összeültek és tanácskoztak, úgy döntöttek, hogy Isztefánt ültetik a trónra és teszik meg királlyá. Közben az egész tartomány beleegyezésével a főpapok és a többi előkelőségek jóváhagyták a koronás állam létrehozását. A bégek és kiválóságok titokban összejöttek, Isztefán színe elé járultak, engedelmességet fogadtak, és hódolatuk jeléül fejet hajtottak neki. Azután tisztelettel felemelték helyéről, a királyi székhez vezették, és a trónra ültették. Iszá őfenyességének ... évében Isztefán fejére tették a hatalom koronáját, és ezzel a királyi méltóság feltételeit teljesítették, és az ezzel az üggyel kapcsolatos szokásnak eleget tettek."

Hivatkozhatunk még a híres korona-kard történetre I. Endre idejéből. Ő ugyanis, amikor fia született, a fia számára igyekezett biztosítani a koronát testvérével szemben. Megparancsolta vezérének, hogy hozzák oda az ország koronáját. Ezt a kifejezést használta. És azt mondta: "Az ország koronájával a kezemben fogok elébe állni, és megkérdem, hogy mit választ: a kardot vagy az ország koronáját." A kard jelentette volna, hogy a csapatok feletti parancsnokságot választja, a korona a királyságot – vagyis ő szeretne király lenni. A fennmaradt írásos emlékekben legalább ötször előfordul "az ország koronája" kifejezés, ugyanis Endre aztán eljegyezte a kisiút a német császár kislányával, de a német császár ebbe nem egyezett addig bele, amíg Endre nem tudta biztosítani, hogy a fiúcska el fogja nyerni az ország koronáját. Ezt használja következetesen. Tehát mikor a Hartvik-féle legendában, eredeti forrásban olvassuk, hogy István király megosztotta az ország koronája viselését a feleségével, akkor hitelesnek kell tartanunk már az I. Endre idejéből származó jelentéseket, hogy már akkor is ez az ország koronája volt.

Ez a kifejezés, ismétlem, nem volt ismeretes Európában. Angol forrásban először 1155-ben merül föl, pedig ott nem voltak tatárok, ott megmaradt minden írásos emlék; Franciaországban csak 1317-ben használták először. Tehát biztosra lehet venni, hogy ezt a kifejezést a mi őseink magukkal hozták, ezt a fogalmat: "az ország koronája", és Magyarországról terjedt el Európában. Ezt ne úgy ítéljük meg, hogy mi most egy nyomorult kis tízegynéhány milliós nép vagyunk. A kora középkorban már Magyarország Európa egyik legtekintélyesebb országa volt. Szent István korában angol királyfiak menekültek hozzá, pedig elég messze volt abban az időben, és ezek közül az egyik elvette az ő lányát. Itt született a gyerekek, egy Margit nevű hercegnő, aki aztán később visszament az angol udvarba, elvette a skót király, és Skóciai Szent Margit néven ma is a skótok legtiszteltebb szentje.

Az összes európai királyok közül Szent István kapta meg a kettőskeresztet mint az apostoli királyság jelét. Mert a kettőskeleszt nem egy egyszerű udvariassági gesztus volt a pápától,

ugyanis megírják már a Szent István-legendák és a Vatikán is megerősítette már Könyves Kálmán idejében, hogy a magyar király nemcsak világi joghatóságot kapott, hanem az egyház fölött is, amit más király nem kapott meg.

Rámutatok, hogy Szent László idejében volt IV. Henrik német császár és VII. Gergely pápa közt az ún. investitúra-harc, vagyis az, hogy ki nevezheti ki a főpapokat. A pápa tiltakozott az ellen, hogy a német-római császár főpapokat nevezzen ki, és a pápa győzött, és ennek a Henriknek el kellett menni – innen származik a kifejezés – Canossát járni, szőrcsuhában, mezítláb, fejére hamut szórva kért bocsánatot a pápától, hogy merészkedett főpapokat kinevezni. Ugyanabban az évben Szent László vígan nevezte ki a főpapokat, hisz ő alapította a zágrábi püspökséget, ő nevezett ki oda püspököt, mert ő tudott arra hivatkozni, hogy "én apostoli király vagyok, aki a pápától kapta a fölhatalmazást", tehát diplomatikusan megoldotta a pápával a kérdést; és végül ezt Könyves Kálmán idejében rendezte le a Vatikán a magyar királlyal, elismerte a magyar királynak ezt a jogát, amit más európai király nem kapott meg, még a császár se. Mi egy nagyon tekintélyes ország voltunk Szent István idejében és később, ezért semmi különös nincs abban, hogy a magunkkal hozott koronafogalom – mert annak kellett lenni – elterjedt Európában.

Az egész korona egy belső-ázsiai szerkezetre, gondolkodásmódra utal, nyilván a magyaroknak volt már egy koronafogalma, hogy ez a korona az államhatalmat jelképezi. A korona kezdett nőni; tekintélyben a király feje fölé nőtt. Könyves Kálmán már egy nagyon népszerűtlen király volt, nem azért, mert rossz király volt, hanem mert csúnya volt. A krónikák azt írják, hogy púpos volt, bibircsókos volt, bandzsa. Egész biztos nem volt olyan csúnya, dehát Szent Lászlót követte, aki igen vitéz, daliás király volt. Könyves Kálmán nem felelt meg az igényeknek. Ő már a koronába kapaszkodott, hogy a tekintélyét megalapozza, és éppen a római pápával folytatott levelezésében, ami fennmaradt, ott is mindkét részről ennek a koronának a tekintélyére hivatkoztak. Tehát a korona itt kezdett nőni, és fokozatosan nemhogy a király feje fölé

nőtt, hanem a koronába belenőtt azután az egész nemzet, illetve a politikai értelemben vett nemzet. Már Szent István Intelmeiben egy érett koronaeszme van, amit Szent István nem találhatott ki. 15 évvel a koronázása után írta, és hogy ő írta, és nem valami jámbor pap – mert hát ezt szokták tanítani –, arra szintén mérget lehet venni, mert olyan uralkodói bölcsesség van benne, amit egy pap nem birtokolhatott. Azonkívül olyan, a hun birodalmi eszmékre visszamenő elveket találunk benne, amelyek Európában akkor nem voltak szokásban. Tehát ő már egy koronaeszmét örökölt meg, s ebben a koronában már akkor benne voltak a főpapok, a papság, az ispánok és a vitézek, a királyi tanács, az ún. vendégek, vagyis az idegenből jött nemes lovagok és értelmiségiek, és a végén mindaz, amit így elmondtunk, alkotja a királyi koronát, tehát ezek már benne voltak a korona fogalmában.

Ez a demokratikus elem azután erősödött, illetve talán mondhatnánk úgy is, hogy Szent István után visszaerősödött mint politikai fogalom, mert Szent István nagyon kemény kézzel uralkodott.

Tehát a korona kapaszkodó is volt gyengébb királyok részére, de a király tekintélye is belement. Úgyhogy ha a Szent Koronaeszmét röviden össze akarnám foglalni, azt mondanám, ebben három elv olvadt egybe: a *királyi elv*, a demokratikus vagy *népfelségi elv* és a *keresztény elv*. Először is a korona már a szentségét, tehát az ország koronája mellett még egy szentségi jelleget abból nyert, hogy a magyarság az Árpád-házat szentnek tekintette, nem Szent István miatt, és szeretném megjegyezni, hogy ilyen ház, hogy Árpád-ház, nem létezett. A történészek találták ki ezt a nevet a XVIII. század végén. Az ún. Árpád-ház elején ugyanis nem Árpád állt, hanem Álmos, az édesapja, ő alapította meg a dinasztiát. Álmosnak pedig a pogány magyarság hite szerint mennyei eredete volt. Volt az *Emese álma* című monda, elmondom két mondattal. Álmos vezér édesanyja látott egy álmot, hogy álmában a turulmadár megtermékenyítette, és hogy ágyékából nagy folyó indult el, és abból nagy királyok és hercegek születtek, de nem a saját földjükön sokasodtak el. Ez a turul volt a magyarság szent madara, a keleti népeknél a

madarak különben is mindig isteni küldöttet szimbolizáltak. Ezt keresztény papok írták le. Anonymus, aki tudakos is volt, mert Párizsban tanult, sok mindent nem hitt el, de ezt leírta, és későbbi krónikákban, különböző változatokban ezt látjuk. Tehát Álmos a magyarság hite szerint mennyei származású volt, szent ember volt. Anonymus is írja róla, hogy "bár pogány volt, de a Szentlélek ajándéka jutott neki osztályrészül", vagyis egy kivételesen szent ember volt.

Tehát a dinasztia a magyarság szemében szent volt. Ezt csak megerősítették a keresztény szent királyok, de hogy annak minden tagját szentnek tekintette a magyarság, azt abból is tudjuk, éppen Könyves Kálmán idejében, mikor Dalmáciát Magyarországhoz csatolta, a zárai apátnő, aki horvát volt, nem magyar, azt jegyezte föl, hogy a legszentebb, *sanctissimus rex Kolomanus*, a legszentebb Kálmán király helyreállította a föld és a tenger békéjét. Pedig nem volt szentté avatva, és az nem is egy magyar nő volt.

Később Károly Róbert, aki már Anjou volt, de volt magyar anyai őse is, V. Istvánról és Kun Lászlóról úgy nyilatkozik, mint szent elődjéről (pedig igazán nem voltak szent életűek, pláne Kun László).

Tehát a dinasztíát a magyarság szentnek tekintette. Ez belement a korona fogalmába, ez az óriási tekintély, ami a magyar királyé volt – nem a koronázás révén, hanem már származás révén is ez a dinasztia szent volt.

A népfelségi elv, a közösség elve bele kezdett nőni már tulajdonképpen II. Endre idején az Aranybulla által, IV. Béla idejében pedig már formális országgyűlésünk volt. Előbb volt egy rendezett országgyűlésünk, mint az angoloknak. IV. Béla elrendelte, hogy minden megyéből küldjenek három vagy négy képviselőt, hogy így mondjam, nemest, aki képviseli a vármegyéket az országgyűlésen. Tehát akkor már formális országgyűléseket tartottunk, de más címen. Szent László idejében voltak már ún. zsinatok, amelyek nem egyházi rendezvények voltak, hanem az egyház és a világi főurak együtt, meg az ispánok, tehát a megyék élén álló előjárók s az előkelők, közösen tanácskoztak, és mind egyházi,

mind világi ügyekben hoztak törvényeket. Tehát itt is látszik az apostoli királyság kihatása is, hogy még a világi előkelők is egyházi joghatóságot tudtak gyakorolni az egyházzal együtt. Tehát egy bizonyos demokratikus eszme belenőtt.

IV. Béla idejében találjuk azt, hogy az ország koronáját még szentnek is nevezik. De az az érdekes, hogy mint *sacra corona regni*, így használják kivétel nélkül, tehát *szent ország koronája*. Az "ország koronája" kifejezés nem maradt el. Az eredeti fogalom az "ország koronája" volt, aztán hozzánőtt, hogy "szent", de tulajdonképpen szent volt ez már eredetében is.

De most, hogy úgy mondjam, demokratizálódott az országunk, és már III. Endre alatt teljesen szabályos országgyűlések voltak, és nemcsak a nemesség vett ebben részt (bár hozzáfűzöm, hogy Magyarországon a nemesség mindig egy rendkívül széles körű társadalmi réteg volt, sokkal szélesebb körű, mint bárhol Európában, kivéve a lengyeleket). Azonkívül a különböző szabadok, tehát a kunok, a jászok, a székelyek, az erdélyi szászok, a felvidéki szászok, a szabad királyi városoknak a lakosai és az alsópapság, akik szintén nem voltak nemesek, ezek mind részt vettek a magyar országgyűlésekben. Tehát ez nem egy nemesi kiváltságos rendszer volt, hanem az összes szabad polgárnak a gyülekezete. És hogy ez mennyire önkormányzat volt, kitűnik az erdélyi szász tartomány 1302-ből származó pecsétjéből. Ugyanis akkor nem is volt király. 1301-ben meghalt III. Endre, utána trónviszályok voltak, nem volt tulajdonképpen királya az országnak. Azért érdekes ez a pecsét, hisz az erdélyi szászoknak nagyon nagy kiváltságaik voltak. Tehát ez a nagyszebeni tartomány pecsétje – latinul van ráírva – két álló és két térdeplő férfit ábrázol, akik egy koronát támasztanak föl, és az van ráírva: "A szebeni tartomány pecsétje a korona fenntartására". Tehát a korona akkor már az ország volt.

Anélkül, hogy túl sok részletbe bocsátkoznék, ez így fejlődött tovább. Tehát a király tekintélye mellett belement most már ez a demokratikus elv, hogy a nemzetet képviseli a korona, és Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt azután ez már teljesen kifejlődött. Zsigmond király volt az, aki Nagy Lajos és a lánya halála után

nehezen alapozta meg magát először. 1401-ben az ország előke-lői az esztergomi érsek vezetésével – nem tudom, Paskai ma megtenné-e ezt – várfogságra vetették, mert le akarták tenni, és az országtanács kormányozta az országot a Szent Korona nevé-ben. Egy pecsétet is csináltattak, ami fönmaradt a mai napig: "Magyarország Szent Koronájának pecsétje". Ez volt az ország hivatalos pecsétje, ezzel a pecséttel birtokot adományoztak, ne-mességet adományoztak. A kancellár, aki olyan belügyminiszter-féle volt, mint Magyarország Szent Koronájának kancellárja írta alá az iratokat. Tehát a Szent Korona uralkodott az ország fölött a király nemlétében.

Később Zsigmond aztán rendezte a dolgait a magyarokkal, sőt még német császár is lett. Mint magyar király szerezte meg ezt a tekintélyt, mert Németországban egy egészen kis herceg volt mint luxemburgi őrróf. A cseh királynak ugyan öccse volt, de hát a bátyja volt az előkelőbb, nem ő Csehországban. Szóval még német császár is lett, és érdekes, hogy ebből az időből maradt fön az ő levelezése a dalmáciai kis városállamokkal. Azoknak a lakossága annak idején olasz volt, főként olaszul is folyt ez a diplomáciai levelezés. Ezek a dalmát polgárok nem voltak magyarok, és nemesemberek se voltak, de nagyon érde-kes, mikor bajba kerültek Velencével, így írtak Zsigmondnak, hogy: "Felséged köteles bennünket megvédeni mint Magyaror-szág Szent Koronájának tagjait. Felséged, hivatkozunk Istenre, a főpapokra, a bárókra és Magyarország Szent Koronájára, hogy Felséged tartozik bennünket megvédeni." Istenre hivat-koznak, de főként a Szent Koronára, és ők tagok voltak. Tagok: nem magyarok, nem nemesek. Tehát amit itt tanítottak az elmúlt negyvenegynéhány évben, hogy valami nemesi csökevény volt a Szent Korona-eszme, teljesen valótlan, és a gyakorlatban sem így volt, hiszen épp Zsigmond király idejéből tudjuk azt, hogy dalmáciai városi polgárok, például Ozorai Tipo, aki nem volt nemes, nem volt magyar, országos főméltóságokra emelkedett. A testvérével együtt bánok voltak (a bán tartományfönök volt). Ismétlem, sem magyar, sem nemes nem volt, és országos

főméltóságot nyert a Szent Korona országában, mert a Szent Korona, ismétlem, nem egy olyan magyar nacionalista-sovinisza elképzelés volt, hanem egy közösség. És útána I. Ulászló idejéből maradt fenn egy nagyon érdekes diplomáciai okirat (ugyanis Ulászló lengyel király volt, és onnan jött Magyarországra). Szakonicz Péter lengyel főúrnak maradt fenn egy átirata, amelyben azt írja, hogy bizonyos egyesség létrejött, és ezt az egyességet a "mi Király Urunk (értve az ő Ulászlójukat) és Magyarország Szent Koronájának egész közössége betartotta".

Tehát az állam-fogalom Magyarországon a Szent Korona közössége volt, vagyis a Szent Korona ekkor már, mint eszme, egy közösséget jelképezett, ami tulajdonképpen nem is királyság volt, de azért nem is köztársaság, hanem egy közösség, amelybe az ország minden szabad polgára beletartozott.

Mátyás király idejében már a jobbágyság is nagy lépéseket tett, hogy a Szent Korona fogalmába belépjen, hiszen az országban 800 mezőváros volt. Ezeknek a lakosai, akik jobbágyok voltak elvileg, már nem álltak földesúri fönnhatóság alatt. Itt egy nagy parasztváros a szomszédban, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Cegléd. Nézzenek szét az Alföldön. Ezekben a jobbágyok önmagukat kormányozták, maguk választották meg a bírót, vagyis a polgármestert, saját képviselőtestületük volt, a földeket ők osztották ki használatra. A földesuruk egy távollévő hatalmas úr volt. Vásárhelynek először Hunyadi János volt földesura, később Bercsényi Miklós, ott se voltak. Közös en lerótták neki a tizedet és bizonyos robotot szolgáltatnak, de saját magukat kormányozták. Ezek is a Szent Korona védelme alatt álltak.

Az a sokat szidott Werbőczy tulajdonképpen eltorzította a Szent Korona fogalmát politikai okokból, mert hiszen akkor a köznemesség harcban állt a főnemességgel, és ő a köznemességet képviselte, és ebben a Hármaskönyvben elsősorban a köznemesség jogait akarta kiemelni. Tulajdonképpen nem igaz az, hogy a jobbágyokat ő ítélte örökös szolgaságra. Abban az évben, amikor ezt a Hármaskönyvet benyújtotta az országgyűlésben jóváhagyásra, akkor volt ez a Dózsa György-féle parasztlázadás, és tényleg

hoztak egy törvényt, hogy a jobbágyok örökös szolgaságra ítéltetnek, és ezt fél mondatban, szinte lábjegyzetként belefoglalta. Ez egy nagy hiba volt egy nagy jogásztól, de nem ez a lényege ennek. Ő a köznemesség jogaira koncentrált, és tulajdonképpen leszűkítette a Szent Korona fogalmát, mert az nemcsak a nemességre vonatkozott, azért emeltem ki a dalmát városokat és más nemzetiségeket, hisz a szászokra is hivatkoztam, tehát ezek mind a Szent Korona egyenrangú tagjainak tekintették magukat.

De maga Werbőczy is – ezt Eckhart Ferenc, a nagy magyar jogtörténész jegyezte föl – 1517-ben írt egy levelet egy másik magyar főúrnak, amikor Werbőczy országbíró volt. És ő azt írta: "Én mindenkinek megkülönböztetés nélkül igazságot tartozom szolgáltatni, mégha zsidó vagy cigány is, csak Magyarország Szent Koronájának alattvalója legyen, aki ezt kéri". Hát kérem, mint országbíró elismerte; ezt tessék egybevetni a Hármaskönyvvel.

Ekkor, sajnos, a Szent Korona-eszme, hogy úgy mondjam, megkövesedett a borzasztó tragikus események folytán, amelyek a magyarságot utolérték. Jött a török hódítás, az ország három részre szakadt, tehát ez a demokratikusan kifejlődött eszme nem tudott továbbfejlődni egyszerűen azért, mert élethalálharcot kellett folytatnunk egyrészt a Habsburgok, másrészt a törökök ellen. De nagyon érdekes, hogy Erdélyben, ahol megmaradt a magyar politikai eszmevilág, sőt fejlődött is – mert Erdély ekkor egy magyar fejedelemség volt, hiszen még a hivatalos nyelv is magyar volt, amikor a nyugati magyar királyságban a latin, Erdélyben a magyar volt a hivatalos nyelv –, az erdélyi fejedelmek Erdélyt a Szent Korona szerves részének tekintették, és ismételten megerősítették. Nem ismerték el a Habsburg-uralkodók uralmát, de a Szent Korona fennhatóságát igen. Bethlen Gábor az ezüstpénzére ismételten a magyar és az erdélyi címet verette, fölötte a Szent Koronával, és egyszer egyik levelében panaszkodott, hogy egyes rebellesek Moldvát – most nem a Szovjet-Moldováról beszélünk, hanem a román Regátnak a Kárpátokon túli részéről, ami akkor erdélyi hűbéres terület volt, különben Nagy Lajos alapította mint magyar hűbéres területet – Magyarország Szent Koronájának

sérelmére el akarják az országtól szakítani. Őtöle akarták elszakítani mint erdélyi fejedelemtől, de ezt Magyarország Szent Koronája sérelmének tekintette.

Mikor az ország három részre szakadt, a magyarság és az itt élő népek – kihangsúlyozom, nemcsak a magyarok – eszmei egységét a Szent Korona-eszme tartotta fenn. És mikor a törökök innen ki lettek verve, a horvátok – akiknek az országa szintén szenvedett, hiszen a törökök egy jó darabot lekanyarítottak, tulajdonképpen ezért nyomultak ők észak felé mint menekültek – azon a címen követelték a múlt század elején a Habsburgoktól az ún. határőrvidékek felszámolását – ezek rác, azaz szerb katonaság által fönntartott katonai kerületek voltak –, hogy ezek nemesek földjei, és jogtalanul lettek Magyarország Szent Koronájától elszakítva. A horvátok a saját területeiket Magyarország Szent Koronájának címén követelték vissza, sőt néhány évvel később még egyes albán területekre is jogot formáltak, hogy valamikor azok is Magyarország Szent Koronájához tartoztak.

Látják, ez nem egy olyan elnyomó nemzeti eszme volt, itt mindenki érvényesülhetett. Meg kell jegyezmem, a nemesség soraiba a magyar királyok megkülönböztetés nélkül vettek föl legkülönbözőbb eredetű családokat, azok kitüntették magukat; voltak román, szlovák, német és különböző más nemzetiségű nemesek, senki sem kényszerítette őket, hogy hogy beszéljenek; a hivatalos nyelve egyébként az országnak a latin volt, nem is magyar.

Ez az eszme az, ami, sajnos, elsikkadt. De ez sokkal többet jelent, mint az, hogy most a Szent Koronát rátettük a nemzeti címerünkre és közben maga a korona benn van egy múzeumban. Én ezt egy szégyenteljes dolognak tartom, mert ismétlem, ez a mi őseink legdrágább szellemi öröksége, amelyik megtestesül ebben a csodálatos műalkotásban, ami a Szent Korona. Tehát az országnak nagyon nagy szüksége van arra, hogy tudatosítsa ezt, és az egész Kárpát-medencének erre szüksége van, mert csak ilyen alapon lehet itt tulajdonképpen békességet teremteni, hogy egy eszmei közösségen belül minden ember egyenlő és egyforma

megbecsülésben részesül. Természetesen modern körülmények között csak egy föderációra lehet gondolni, de senki ne képzelje azt, hogy mikor mi Szent Korona-eszméről beszélünk Szent István országában, mi azt akarjuk, hogy mi majd rátesszük a kezünket a szerencsétlen erdélyi románokra vagy a szlovákokra vagy Isten tudja, kire. Még, úgy látom, a jelen körülmények közt a horvátok kezdik belátni, hogy nem volt olyan rossz az a dolog, hiszen amikor Horvátország független lett, Tudjman elnöknek első dolga volt Budapestre jönni – ne felejtsük el, ők nyújtottak baráti kezet elsőnek –, és hangsúlyozta 800 éves közös történelmünket.

Tehát itt ellenséges erők működtek közre több mint 100 éven keresztül az egészséges országépítő elvekkel szemben, ezért nagyon fontos, hogy foglalkozzunk ezzel a mi korona-eszménkkal, ami, ismétlem, nem is a királyt jelentette; király nélkül is működött, nemcsak mikor Zsigmondot bezárták, mikor Hunyadi János kormányzó volt, akkor is nagyon jól működött ez a Szent Korona mint egy közösség, és a jövőendő nemzedéknek a dolga, hogy ezt azután olyan modern irányban fejlessze, amelyik az itt élő népeknek leginkább javára válik.

SZEKERES ISTVÁN

ÍRÁS ÉS TÖRTÉNELEM

"A *paleográfia* vagy *írástörténet* az írások kialakulásával, fejlődésével, elterjedésével, a régi írások megfejtésével és átírásával foglalkozó tudomány. Feladata az íráshoz használt eszközök történetének vizsgálata is. Emellett a paleográfia mind bővebb forrásává válik a művelődés- és oktatástörténetnek." (Idézet Szántóné Balázs Edit *Írástörténet és történelemtanítás* c. könyvéből.)

Az írástörténet a történettudomány szakágaként keletkezett és vált önálló tudományággá. Segítségével igen bonyolult történettudományi feladatok oldhatók meg, de a nyelvészeti kutatásoknak is egyik alapvető, legfontosabb eszköze. Régmúltunk hiteles feltárásának is szinte egyetlen eszközét kínálja, amikor az egyéb lehetőségek már nagymértékben kimerültek. A nyelvészeti alapokra épült ezirányú történetkutatásunk, amely alapvetően helyes és eredményei cáfolhatatlanok, megrekedt az elért összehasonlító eredményeknél, mert bár a nyelv rokonságait az összehasonlítóval meg lehet állapítani, de nyelvünk használatának földrajzi meghatározása, hogy mely időpontban és hol beszélték, csak a nyelvi érintkezések és kapcsolatok teljes és pontos, írásjelekkel is bizonyítható feltárásával, meghatározásával lehetséges az igen korai időkben. Ehhez ad kivételes és egyedülálló eszközt az írásjelekben testet öltő, látható nyelv és a paleográfia.

Fokozottan igaz ez a nomadizáló népekre, amelyek az írásjelekben jelen lévő írástörténeti és nyelvi kapcsolataikat vándorlásuk során Euráziát átívelő távolságban, szinte bizonyíték gyanánt, eljuttatták. A régészeti kultúrák divatszerűen változnak, s néhány emberöltő elteltével minden nyom esetlegessé válik. A törött cserépek, csontok nem tudnak emberi nyelven megszólalni. Az írás, az írásjelek rendszere, kapcsolatai a más nyelvű, közvetlenül rokon írásokkal, azaz a látható nyelv, mindent a helyére rendez, ami kapcsolatos vele.

Egy eredeti írás jelrendszere olyan különleges régészeti anyag, mely hűen tükrözi létrejöttének szellemi és anyagi körülményeit, s alkotó anyaga az egykor beszélt nyelv. Ez természetes dolog is

egyébként, hisz az a nép, amely létrehozta az írást és amely a tárgyait megnevezte, és abból írásjel jött létre, egyértelműen tükrözi az őt létrehozó nyelvet. A kialakuló, sajátos fejlődésen átmenő jelek előzményeiben, megnevezéseiben, az emberi egyetemes gondolkodás és logika által létrehozott hangértékében pedig ott rejlik a teremtető nyelv, s a kultúra másoktól megkülönböztethető és rokonítható sajátossága. Az eredeti írások és származék-írásaik közötti kapcsolatokat igen jól lehet vizsgálni és kutatni a jelek eredeti jelentéseinek feltárásával: hogyan jelenik meg ugyanaz a jel az átvevő nép írásában.

De mi is az írás? Kéki Béla ezt a következőképpen fogalmazta meg: "Nyelvileg kifejezett gondolatok maradandó rögzítésére szolgáló, kisebb-nagyobb emberi közösségektől elfogadott, egyezményes grafikai jelek rendszere." Teljesen téves és helytelen az a kutatási felfogás, amely az írások rokonságának kutatását csupán morfológiai, azaz alaktani és hangértékbeni egyezések megállapítására egyszerűsíti. Az ebből fakadó tévedések legnagyobbika, amely az őtűrk, de más írásokat is az arameus írásból származtatja néhány jel hasonlósága alapján.

Egy eredeti írás jelrendszere és a vele közvetlen kapcsolatban lévő vagy e kapcsolatot feltételező írások vizsgálatánál a legfontosabb a jelek jelentésének összehasonlító vizsgálata, hangértékeik e vizsgálaton alapuló összehasonlító meghatározása a különböző nyelvű írások szerint, tehát az átadás és átvétel körülményeinek vizsgálata. Nem a hangérték, hanem a jelentésben lévő azonosság az elsődlegesen meghatározó a közeli kapcsolatoknál. A hangértéknek a saját nyelvű megnevezésből kell fakadnia. S ha néhány jel hangértékben mégis egyezik két különböző nyelvű rokon írásban, annak is jelentősége lehet, mely okot szintén meg kell próbálni feltárni az írások beavatott kutatójának. A tömeges morfológiai és hangértékbeni egyezés már csak olyan kapcsolatokra utalhat, amikor az átvevő, de többnyire az átadó sem ismerte már a jel eredeti jelentését.

Ez a helyzet a tömegesen elterjedő, fejlődésében kiforrt jelrendszerekkel. Az átvétel ilyenkor már adaptáló alkalmazás, amelyhez

saját, mély gyökerű szellemi tevékenység nem társul. Nem más, mint kész szellemi termék átvétele és alkalmazása.

Ilyen volt a latin betűk átvétele és meghonosítása kultúránkban, melynek jelei hosszú időn át elégtelennek bizonyultak nyelvünk hangállományának valósághű lejegyzésére, míg jelkettőzéssel alkotott új hangértékű jelekkel jelenlegi írásunk ki nem alakult. Először úgy illeszkedett e jelrendszer nyelvünk hangrendjéhez, mint egy rosszul szabott konfekciós öltöny, amelyet ráhánytak viselőjére.

Az eredeti keletkezésű írás létrejöttének hátterében minden esetben ott található egy nép közös kultúrájának, hiedelemvilágának, életmódjának élménye, szerveződésének ténye. Elválaszthatatlan kapcsolatban áll az alkotó nyelv sajátágaival, gondolkodással és beszéddel. Éles határt von a civilizált és civilizálatlan népek közé, melyben az írás létrejötté csak az előbukkanó, láthatóvá váló felszín. Mögötte lényeges szellemi és kulturális teljesítmény áll.

Ami viszont lényeges, e rajzok egyediek, többségükben nem ismétlődnek, mások is sajátosságai. Ha igen, az rendkívüli jelentőségű.

Csak az átmeneti kőkor sziklarajzain láthatjuk azt az írástörténeti fejlődésként is értékelhető jellegzetességet, mely szerint a rajzok egyszerűsödnek, mozgást is kifejeznek, s egyre távolodnak az élethűségtől a jelképes jelleg felé. E szimbolikussá váló rajzok már magukban hordozzák a képírások főbb jellegzetességeit. "A képírás legfőbb jellemzője, hogy konkrét tárgyakat ábrázol, melyek hol egy-egy szót, hol egész mondatot jelentenek, de nem egyetlen nyelv szókincséhez kötve. Ki-ki saját nyelvén olvashatja és értelmezheti a képírás stilizált ábráit." Ez is egy idézet volt Kéki Bélának *Az írás története* című könyvéből.

Az írás előzményei közé sorolhatók a tulajdonjegyek, a billogok is. Különösen a nagyállattartó nomád népeknél volt nagy jelentősége az állatok megjelölésének, de e szokás a legújabb korig élő maradt. Valamilyen jellegzetes, de egyszerű ábrát sütöttek az állat bőrébe, szarvába, mely így, ilyen módon megbélyegezve

bármilyen okból is jól meg- és felismerhetővé vált. Így a tulajdonviszony utólag vitathatatlanul megállapítható volt. A billog sok esetben írásjel, betű, monogram, mely konkrétan is utal a tulajdonosra.

Az emlékeztetés eszközei közül a legfontosabb a rováspálca, melynek az írás kifejlődésében is egyedülálló jelentősége volt. Ezenkívül ott, ahol van fa, az írás anyagát is elsősorban a fa adta, amire írtak, amibe vésték az írásjeleket; másutt agyagba, kőbe és más íráshordozókra kerültek a jelek, így például csontra is, főleg a kínaiaknál. A fa íráshordozón kialakult írásjel-rendszerek legfőbb jellegzetessége, hogy a jeleket alkotó vonalakkól szinte hiányoznak a vízszintes, a fa szálirányával egyező vonalak. A fa száliránya megvezeti a kést vagy egyéb rovóeszközt, s így nem lehetséges a fa rostos, szálas anyagába a jeleket megfelelően belevágni. A legősibb írások, ott, ahol volt fa, mindenütt fa íráshordozón jöttek létre, így az eurázsiai sztyeppeövezetben is. Óriási hátránya viszont a fa íráshordozóra épült íráskultúrának, hogy rendkívül gyorsan pusztuló anyaga folytán nem időálló. A fa kedvezően védett körülmények között is gyorsan pusztul, széjjelporlik. A rováspálcákra írt feliratok gyakorlati hírközlési és egyéb időhöz kötött funkciói folytán feleslegessé váltak, így megőrzésükre feladatuk elvégzése után általában nem is gondoltak. Egyedülálló véletlenek folytán maradt mutatóba néhány több évszázados rovasbot. Minél közönségesebb és tömegesebb a rováspálca használata, annál értéktelenebb a feladatát elvégzett feliratos rováspálca. Melyik háztartásban őrzik meg hosszú időn át az újságokat, midőn kiolvasták őket?

Nyelvünkbe mélyen beépült a rovás, a ró szó, nyelvekben is példátlan módon. Mi nemcsak a jeleket rójuk, hanem a sorokat is. Megrójuk azt, aki okot adott rá, és felrójuk az adósságot. De a bűnt is a terhére rójuk annak, aki vétett. De egyberójuk a fát, felrójuk az adósságot, lerójuk ugyanazt. A lépteinket is rójuk az utcán. Az újságban rovata van a rendszeresen publikáló munkatársnak, akinek nem feltétlenül szükséges rovatvezetőnek lennie, stb.

A rovásfák használata egészen a múlt század második feléig általános volt hazánkban is mint az emlékeztetés fő eszköze, s csak a kiegyezés utáni új iskolatörvény által teljessé váló írni-olvasni tudás szorította ki a használatból.

Igen fontos eszköze volt az emlékeztetésnek a csomók kötése, melyek számadatok rögzítésére is szolgáltak. Kínában ezt tartják az emlékeztetés legősibb eszközének, de nálunk se lehetett ismeretlen, mert fennmaradt a zsebkendőre való csomókötés formájában mint az emlékeztetés egyik formája. Az inkák Dél-Amerikában az államigazgatásban is használták e *kipuknak* nevezett csomójeleket, melyek számadatok feljegyzésére szolgáltak. A főzsinorra kötött, különböző színű mellékfonatokból állt a *kipu*, melyen a különböző színek különböző adatokat jelentettek. A csomókötés széles e világon elterjedt eszköze volt az írást megelőző emlékeztetésnek.

A csomókötéssel rokon a kagylófüzérék alkalmazása, amely a nyugat-afrikai négek és az észak-amerikai indiánok körében volt elterjedve. Afrikában a kagylók száma és az egymással való helyzetük hordozta az üzenet tartalmát, míg az indiánoknál nemcsak a kagylók száma, hanem a különböző színe, amilyenre befestették, volt az üzenet hordozója.

Bővebb üzenet hordozására mindezen felsorolt ősi eszközök nem voltak elegendők. A továbbfejlődés lehetőségét a rajzokban megjeleníthető, az információk és üzenetek részletdúságát jobban ábrázoló módszerek biztosították. A létrejövő nagy folyóparti kultúrák szerveztségének társadalmi igényévé vált, hogy a különböző fontos adatokat fel tudják jegyezni, s az információk összegyűjtése hatalmat jelentő, hatalmat növelő értékévé vált. Az információ, a tudás, konkrét anyagi formát is öltve, erősítette, vagy hiánya gyengítette a létrejövő közösségi szervezeteket, az államot.

Azt, hogy az írás előzményeiből további írástörténeti fejlődés származott vagy az megrekedt korábbi szintjén, elsősorban az általános társadalmi fejlődés határozta meg, melyben meghatározó volt a kultúra milyensége, hordozóinak számszerűen kifejezett, kifejezhető nagysága és jelentősége, s az előző kettőből már létét

meghatározó időállósága. Jelentős kultúrák ugyanis többnyire megszüntütkel sem tűntek el nyomtalanul, hanem újabb nagy kultúrák alapjául szolgáltak. Kivétel a kínai írástörténet, mely nagyrészt idegen, hun közvetítésű piktográfiai alapokból fejlődött tovább, s e fejlődés eredményeképpen ötödik évezrede egy és ugyanazon alapokból létrejött írást használják. Különös és rendhagyó ebből a szempontból a legősibb sztyeppe nagy lovas nép, a hunok, illetve ez időben még protohunok vagy egyéb, általunk ismeretlen nevet használó nép vagy néprészek egyetemes írástörténeti jelentősége, amennyiben a sztyeppétől délre elterülő ősi kultúrákkal érintkezve, mintegy közvetítő szerepet töltöttek be a kultúrák között, s befogadóként e kultúrákkal kölcsönhatásban saját műveltségüket is építették.

Azt hiszem, ezeknek a régi érintkezéseknek és kapcsolatoknak őrizi emlékét nyelvünk néhány sumér, ősiráni és kínai jövevényszóban. Ilyen kínai jövevényszó például a nyelvünkben a zsenge, zsendül, ami kínaiul seng, illetve sen, tehát nyelviileg is majdnem ugyanaz. Egyébként a zs jele a székely rovásírásnak, és a kínainak ugyancsak; az ötörökben csemer, cs a hangértéke ugyanannak a jelnek, és átvették a germánok is.

A *képirás* vagy *piktográfia* jelei tárgyakat ábrázolnak. Olvasáshoz nem szükséges tudni, ismerni a nyelvet, mert a stilizált, egyszerűsödött rajzok egymás után sorakozó jeleiből megtudható a közölni kívánt lényeg; egy-egy rajz vagy jel egy szót, de akár egy mondatot is jelenthet.

Amikor a jelek telítődni kezdtek elvonatkoztatott és szimbolikus értelemmel – például két egyrész mellé rajzolt láb a járást jelentette –, kezdett kialakulni a *fogalomírás* vagy *ideográfia*. Az ábrázolt tárgy már nemcsak a tárgyat, hanem az azzal összefüggő fogalmat is jelentette. E fogalomírásjeleket ideogrammáknak nevezzük. Az ideográfia azért jelentős fejlődést a piktográfiához képest, mert az ideogrammákkal eddig még le nem írható fogalmak is leírhatóvá váltak.

A jelek értelmezésében már valamiféle közmegegyezés létezik. Amikor a képirásjelek a huzamosabb használat folytán a szavak

értelmével és nyelvi hangalakjával is szorosan összeforrtak, létrejött a *szóírás*. Ebben az esetben a jelek már kötődtek az alkalmazó nyelvéhez s e nyelven megnevezett hangalakjához. A jel és annak megnevezése, hangteste egységes egészet alkot. A jel azonos a megnevezésével, és megnevezése azonos a jellel.

Ez teszi lehetővé, hogy írástörténeti kutatással, mint eszközzel, néptörténeti kutatást lehessen folytatni. Egy nép legfontosabb sajátossága a beszélt nyelve; s ha egy nép eredeti, azaz saját nyelvi alapjaiból kifejlődött írással rendelkezik, ezen írásjel-rendszerének jeltörténeti kutatásával, a jelek hangtestének és hangértékének feltárásával, az írás létrejöttének körülményeivel, annak minél pontosabb és részletesebb megismerésével és ezen írás írástörténeti rokonságának, azaz kultúra- és nyelvszomszédsági viszonyainak megjelenítésével egyszerre csak előttünk áll az eredeti írással rendelkező nép, egykori szomszédainak írástörténeti, nyelvi és kulturális környezetébe ágyazódva.

A szóírás fejlődésében minőségi ugrást jelentett, amikor hosszú szavakat, e szavak hangalakjait egy szótagú vagy rövid szavak hangalakjaiból, azaz a hangalakok írásjeleivel próbálták leírni. Ilyenkor a jelek hangalakja függetlenítette magát a jeltől, a jel eredeti jelentésétől, s csak mint a hangalak, a hang megjelenítője volt az írásban jelen, így szótagonként rakva össze a szavakat, majd rájöttek, hogy még egyszerűbb, ha csak a kezdőhangokat alkalmazzák a szavak leírására. A jelek kezdőhangjait összeolvasva kapták meg a szavak hangalakját.

A szóírás jeleinek a kezdőhangok leírására való felhasználását *akrofóniának* nevezzük. Az akrofónia útján jutott el az ember az egyetemes hangokat jelölő *betűírás*hoz. Azótag-, majd a betűírás kialakulásával már csak annyi írásjelre volt szükség, amennyi a nyelv hangállományának lejegyzésére elegendő. Ezzel az írás jeleinek száma a lehető minimálisra csökkent, és lényegesen könnyebben elsajátíthatóvá vált. A képirásoknál még a jelek sokaságát kellett megtanulni azok alkalmazásával együtt, s ezért az írni tudó emberek, az írnokok, kiemelt fontosságú egyedei voltak koruk társadalmának; hosszú éveken át tanulmányozták mester-

ségüket. A kínaiak, akik nyelvük sajátosága folytán megmaradtak a szóírás máig fejlődő változatánál, többezer jel elsajátítására kényeszerülnek, és ez sok energiát von el más, fontosabb dolgok megtanulásától. Ugyanakkor a kínai kultúra egységének s a kínai állam egységének is évezredekken át belülről homogenizáló eszköze volt az írás.

Ott, ahol egymástól függetlenül, különböző földrajzi térségekben az írások fejlődése eljutott a betűírásig, e fejlődés története meglepően hasonló törvényszerűségeket mutat. A betűk vagy jelek hangértéke szinte mindenütt akrofóniás úton jött létre. A kivételek közé tartozik a mi legősibb írásunk néhány jele, amelyek nyelvünk sajátosságai folytán véghangzós hangértékűek, mivel a mi nyelvünk ragozós nyelv. Például a leg-lég szavunkban rövidülés útján létrejött eg, azaz ég szavunk jelének véghangzós hangértéke a székely *g* hangja, ami az eget jelképezi, eb szavunk jelének hangértéke, vagy a fak-fák vég -ak hangértéke, amely tulajdonképpen a többesszám jele. Ezért is a vég -ak, mivel a használata is így maradt fenn, nem más, mint a többesszám jele.

Az emberiség egyetemes írástörténetével foglalkozók abban eddig többnyire egyetértettek, hogy az első történeti jelentőségű írás a mezopotámiai és ósumér képirás volt. Itt hangsúlyozni kell a történeti jelleget, hiszen a tatárlakai jeleket a vizsgálatok régebinek találták, s amely némi rokonságban is látszik állni az előbbivel – vannak, akik azt mondják, hogy igen szoros hasonlatosság áll fenn a két írás között –, de történeti jellege mégis lényegesen kisebb, mert sziget jellegű, s hatása nem mutatható ki újabb íráskultúrák létrejöttében. Hatásról csupán formai hasonlóságok vagy azonosságok alapján beszélni nem lehet, mivel teljes és megdönthetetlen hitelességgel a kapcsolatok milyenségét csak a jelentések összevetésével lehet és szabad eldönteni. Ez minőségileg magasabb és fontosabb kritérium, mely nem vagylagos, és így nem is támadható. A mezopotámiai jelrendszer primér terjedésének két iránya mutatható ki a korai időkben: az egyik nyugat felé, Egyiptomba, a másik északi irányba, az Urál hegység, majd Kína irányába, kelet felé. Az uráli, Irbid-parti sziklarajzokat az i. e. IV–III.

évezredbe datálják, tehát a problémát itt az jelenti, hogy egyidejű vagy régebbi a mezopotámiai jeleknél, melyekkel nagyon szoros a szemléletbeli egyezés. Így a nőalak háromszög alakú ágyéka, mely Mezopotámiában a vastag iszapréteg alól előkerült, női szobrocskákra is rá van rajzolva, s amely az asszony jele. De a rombusz is, mely Mezopotámiában a falloszt jelenti, itt az Urálban pedig a nőalak feje. De Kínában a kuven írás nőnemű teknősenek a nemet jelző kobakja is rombusz.

Az ósumér képirás az i. e. IV. évezred utolsó évszázadaiban volt valóság. Jelei konkrét tárgyak leegyszerűsített rajzai voltak, s mivel a sumér nyelv egy szótagú tövekből állt, ezek a rajzok hol fogalmi jelentéssel bírtak, hol pedig egy-egy szótag hangalakját jelentették. Így tehát fokozatosan kevert szó- és szótagírássá változott, melyben az értelmező jeleknek nagy szerep jutott. Mivel az íráshordozó anyagként az agyag korlátlanul rendelkezésükre állt, így agyagtáblákba kihegyezett bottal vagy nád-pálcikával nyomkodták bele a rajzok leegyszerűsített, 90°-kal balra döntött jeleit. Ez volt az ékírás, melyet később Elő-Ázsia minden népe átvett. Később a perzsák néhány tucat jelből hozták létre a saját abc-jüket, mely jelekkel beszédhangjaikat jelölték. A mezopotámiai agyagtáblákat ki is égették, és így fennmaradhattak napjainkig.

Az ékírásemlékek közül a legfontosabb emlék a *Gilgames-eposz*, de hasonló értékű *Hammurrabi törvénykönyve* is, amely kőoszlopra van felvésve. Az óperzsa ékírás jeleinek megfejtését Grotenfeld kezdte el, majd Rawlinson fejezte be a múlt század közepén. A régebbi szójeles ékírásos emlékek feltárásának munkáját szintén Rawlinson végezte el.

Az akkád–sumér szótár vezetett el a sumér nyelv megismeréséhez is. Az egyiptomi hieroglifikus írás képjelei nagy pontossággal, valósághűen kidolgozott rajzokból állnak. Jelölésmódja és értelmezése azonban igen bonyolult. Létrejöttének idejét i. e. 2900 körül határozták meg. Ekkor erősödött meg Egyiptomban a központi hatalom, s az államgépezet működtetésének fontos eszközévé vált az írás.

Az egyiptomi írás jellegzetes hordozója volt a papirusz, amely nílusi sás beléből készült úgy, hogy szeleteket vágtak belőle, s egymásra helyezve, keresztbe-hosszába, több réteget kalapáccsal összetömörítettek. 1904-ben fedezték fel a Sínai-félszigeten a protosínai írást, amelyet az ottani bányákban dolgoztatott ósémik alkottak hieroglif jelekből. Alan Henderson Gardiner fejtette meg az itt talált feliratokat, s megállapította, hogy ez az írás mindössze 32 jelből áll, s minden jel mássalhangzót jelöl. Tehát minden jel következetesen egy-egy mássalhangzó hangértékét rögzíti. Magánhangzót nem jelöltek. Az egyiptomi hieroglif jeleket saját nyelvükön megnevezték, majd az akrofónia szabályait alkalmazva, e jelekből saját hangértékkel bíró jelet, azaz betűt alkottak. Úgy gondolják, hogy i. e. II. évezred közepe körül történhetett mindez.

A föníciaiak a protosínai írás hatására alakították ki saját írásukat; ezt más néven északsémi írásnak is nevezik. Ők szintén az egyiptomi hieroglifikus írásból, a protosínai mintájára, akrofóniából alkották meg saját jelrendszerüket. Tőlük vették át az arámiaiak a betűírást.

Mivel az arámi nyelv egy évezreden át összekötő nyelv volt, így Elő-Ázsiában az arámi írás és jelrendszer igen elterjedt, a jelek neve sémi nyelven azonos az eredeti egyiptomi jel jelentésével. Az átvétel tehát bizonyíthatóan elsőfokú, belőle alakult ki később az arab írás is, de szerintem az arameus írás szerepét némileg túlértékelik, hiszen kelet felé haladva már a helyi, majd a keleti nagy kultúrák hatása döntő, így az elő- és hátsó-indiai írások kialakulásánál is.

Jelenleg a világ írástörténészei általában nagyon sok írást az arámi írásból vezetnek le, csupán morfológiai, azaz alaktani, esetleg hangértékbeni egyezés, de főleg alaktani egyezések, inkább hasonlóságok folytán.

A görögök lakta földön először a krétai mükénéi kultúra képirásos jellegű írása létezett Krétán, melyet minoszi hieroglifáknak is szokás nevezni. Ez i. e. 2000 és 1650 között létezett, majd a második fejlődési szakasz i. e. 1450-ig tartott. A fejlődés lényege, hogy a képek vonalas jellegűvé alakultak át. Ezt *lineáris á*-nak

nevezték el, helyébe lépett a *lineáris b*, melyet már a görög nyelv lejegyzésére használtak.

A görögség végül is a föníciaiaktól vette át a betűírást. Mivel a föníciai jelek csak mássalhangzókat jelöltek, azokat a jeleket, amelyekre a görög nyelvben nem volt szükség, magánhangzók jelölésére kezdték használni, például az *alefet*, mely nyomatékjelző félhang volt, *alfává* minősítették. A jelek elnevezését is átvették, így lett *alef alfa*, *bét béta*, *gimmel gamma*, *dálek delta* stb.

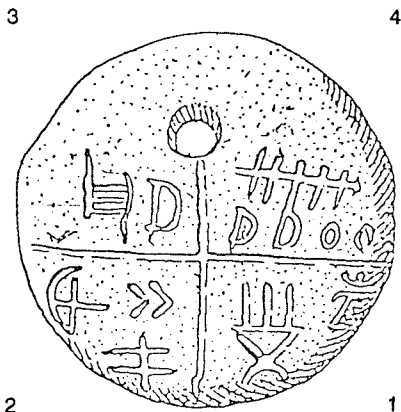
A rómaiak az etruszkoktól vették át az írást, és csak a hiányzó jeleket helyettesítették görög jelekkel. Később, némi változtatásokkal, e jelekből alakult ki a latin abc, a betűk ma ismert sorrendjével.

Az írás története rendkívül gazdag, mint maga az emberiség történelme. Összefonódik véle, és maga is történelem. Tükörképe az emberi szellem és társadalom kiteljesedésének. Ennek kezdetét, főbb irányait és összefüggéseit próbáltam és igyekeztem röviden felvázolni, a gyökereket és néhány főbb hajtását.

FEJES PÁL

**AZ EGYIK TATÁRLAKAI TÁBLA
OLVASATA ÉS A SZÖVEG
ÉRTELMEZÉSE**

A cím – tudom – nem túl szerencsés, azonban az N. Vlassa által 1961-ben Tatárlakán megtalált, "SŪMEER jellegű, piktografikus írással ellátott agyagtáblák" sem nevet, sem számozást nem kaptak, így a legokosabb, ha tüstént – az 1. ábrán – megmutatom, melyikre gondolok.

1. ábra

Egyetlen megfejtési kísérletről van tudomásom: Harmatta János URUK-i és JEEM.DEET.NASR-i logogramok felhasználásával igyekezett a tábla értelmét felderíteni – megítélésem szerint – kevés sikerrel. Az okok taglalása messzire vezetne; erre nincs idő. Akit a részletek érdekelnek, Erdélyi István: "SUMÉR (!) rokonság" c. könyvét (Akadémiai Kiadó, Bp., 1989) ajánlom, még akkor is, ha a szerző tárgyilagosságát illetően fenntartásaim vannak. Néhány gondolatot (melyeket Erdélyi I. a SŪMEER írásszakértőktől: H. Pope-tól és A. Falkensteintől vett át) már csak azért is érdemes igen röviden idézni, mert – minden jel szerint – igazak.

- Az ókori (helyesen: őskori!) piktografikus írások közös forrásra vezethetők vissza.

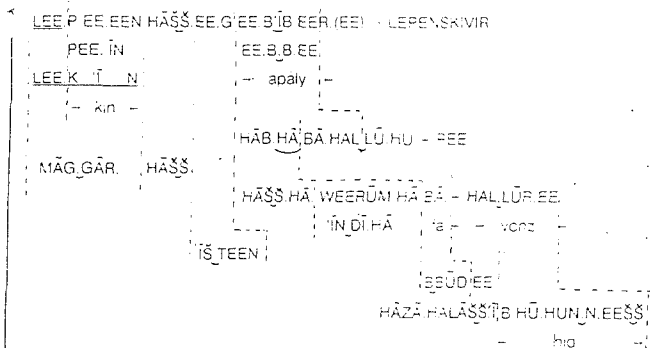
A lelőhelyek ugyanis Indiától Kis-Ázsián át a Kubán vidékéig, a délfraancia Provence-ig, a jugoszláv Banica-ig, a Maros menti Tordosig, vagy bármily képtelenségnek tűnik is, az észak-perui CHIMU indián írásos táblák előfordulási helyéig terjednek, Krétát és a SÚMEER előfordulásokat, ahol ezek a legnagyobb változatosságban találhatók, nem is említve.

Ez a tény *önmagában* rendkívül elgondolkodtató, hiszen joggal vethető fel, ezeknek az egymástól oly messze elhelyezkedő népeknek *mikor* és *hol* volt módjuk arra, hogy egy adott nyelvre konstruált, azonos vagy feltehetően azonos jelrendszeren alapuló írást elsajátítsanak, amikor pl. az Európában és az Amerikában élt vagy élő népeknek *letelepedésük után* semmi lehetőségük sem volt arra, hogy egymással találkozhassanak! A következtetés kézenfekvő, azonban egyelőre ne mondjuk ki.

- A táblák, ill. egyáltalán: az "írás" keletkezési *ideje* körül teljes a zűrzavar: N. Vlassa (¹⁴C-re alapozott kormeghatározásra hivatkozva) i. e. 2600-at, Erdélyi István az URUK IV. réteg feltételezett (de a valóságtól több 10 000 évvel eltérő!) keletkezési idejét, i. e. 3500-at adja meg, vagy egy "még korábbi" dátumot, azonban az idő a szerző szerint meghatározhatatlan.
- A tábla készítésének időpontjában egy óriási területre kiterjedő (de bizonyára *gyéren lakott*) kultúra körvonalai bontakoznak ki, melybe a W'IN.(EE)ŠŠĀ - TÜR(EE)DÜ.HUŠŠ-i, > V'IN.ŠŠA.TORDOŠ-i, a Vaskapu környékén lévő: LEE.P.ĒE.EEN.(HĀ)ŠŠ.EEG.EE.B'JB.EER.(EE) > LEPENSKI-VIR-i, kőrösi, tiszadobi, a W'IN.(EE)ŠŠAB(EE)L - (L)UŠŠ.(EE.HĀ).N.(EE)G > V'IN.(EE)ŠŠĀ.PLOŠŠN'IK stb. kultúrák éppen úgy beletartoznak, mint az igen korai kis-ázsiaiak: a JĀR.MŌ-i, a SÚMEER, az EELĀM-i, HĀZĀPŌN-i, a SĀBĀ, az észak-afrikaiak, a G(EE)RŪM.HĀG.HĀN.'Ū.HUN > K.RŌ-MĀG(HĀ)N.ON, a BEERŪB.HĀ.B.HĀN.(EE)ŠŠ.EE > PROVANCE-i, az északnyugat-francia: BEEREED.HĀG.HĀ.HĀ-

NÜN.EE > BRETAG N.E-i stb., hogy csak az ismertebbeket említsem.

Ezek a rekonstruált település- és körzetnevek döbbenetesek! Egyetlenegyet nézzünk meg, a LEPENSKIVIR-it. A fogalom elemi szógyökökből összerakott szerkezete a következő:

Az ún. "szólétra-elv" alkalmazásával, melynek az a lényege, hogy ennek az ún. "izoláló", "nyelvtant nem ismerő" nyelvnek a szavai rokon nyelvek szavaival helyettesíthetők, azaz velük "tükörfordítás" készíthető, az alábbi szöveghez jutunk el:

MÄG.GÄR.HÄZÄ'IS. TEEN.HÄZÄ'IN D'Ī.HÄ.ZÄ.HALÄŠŠ'Ī.HID

Ugye képtelennek tűnik az egész!/? Kérem, nézzék meg, nem követtem el hamisítást! A felhasznált kulcsszavak a következők:

[HIND] LEK'IN = ("legény") = MÄGÄR

[HIND] = "hindi" nyelv

[AKK] IS TEEN = "egy" < EEG

[AKK] = "akkád" nyelv

[M'IN] WERÜMA = "India"

[MIN] = "minoszi" nyelv

[ENG] WOOD < B'IBÜ.HÜD = "fa" < B.HÄ

[ENG] = "angol" nyelv

[ENG] ABODE < HÄB.BÜ.HÜD.EE = "szállás"

[LAT] PON(N)S < BÜ.HUN.N.EEŠŠ = "híd"

[LAT] = "latin" nyelv

Az elmúlt években igen sok szó, településnév, fogalom stb. ilyen értelmű elemzését végeztem el – nem tagadom: sok tévedés és még több munka árán –, és azt kellett tapasztalnom, hogy a "szólétra-elv" tökéletesen működik (!): *minden* ősi szógyök a "helyén van", ami arra enged következtetni, hogy a hihetetlenül magas (!) nyelvi kultúrával rendelkező ősi nép *ezt az elvet ismerte és "szavai" kialakításánál messzemenően figyelembe is vette!* "Azóta" azonban igen hosszú idő telt el: az ősi *mondatokból* (!) "modern" szavak alakultak ki, melyeket nem is gondoztak értő figyelemmel, így hanghiányait, torzulásait csak keserves próbálkozásokkal és kínos "aprómunkával" lehet helyreállítani.

A LEPENSKIVIR-i – és elárulom: az összes felsorolt település, ugyanúgy – *ősi MĀGGĀR* kultúra volt, amely Indiából eredezett. Az *idő* és az indiai geográfiai *hely* vonatkozásában az idézett helynevek sok mindent elárulnak, azonban erről még többet megtudunk az 1. ábra szövegéből.

Első ránézésre, amit látunk, több mint riasztó: J. Chadwicknek, a minőszi lineáris B írás egyik megfejtőjének a mondása juthat eszünkbe: *"ismeretlen írásjelekkel írt, ismeretlen nyelven megfogalmazott szövegeket nem lehet megfejteni!"* Ez többnyire így igaz, azonban én régtől fogva *tudom*, hogy a MĪNŌS-i kultúra HU(N) kultúra volt, és éppen ennek a tanulmányozása (amely jó 28 évet vett igénybe) segített hozzá ahhoz, hogy *a korabeli írást*, mellyel ősi mondanivalóikat HU(N) nyelven megfogalmazták, el tudjam olvasni.

Akik ebben a témában egy kevésbé járatosak, nyilván észrevetették, hogy ez az írás ősibb, mint a minőszi lineáris A vagy B. Egyszerűség kedvéért nevezzük "lineáris írásnak". Ez az írás Indiából származik, s ha ugyanezt találjuk a korábban felsorolt helyeken, ennek oka végtelenül egyszerű: *az Indiából elszármazottak vitték magukkal ezt a proto-írást, és letelepedésük helyén használták is;* s mivel korántsem tökéletes: tovább is fejlesztették, ki-ki a maga módján.

Jogosan vethető fel, *milyen alapon jelentem ki*, hogy az írás (ténylegesen: ún. "proto-írás") Indiából, és a közhiedelemtől eltérő

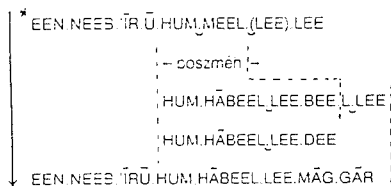
rően nem kb. i. e. 6000-ből, hanem a bibliai genealógia ún. "ENŐS" korszakából származik. Erre az a válasz: meg kell nézni az "írás" szó szinonímáit a különböző nyelvekben. Ennél jobb, és főleg gyorsabb módszert javaslok. Kínai hagyományok szerint az írás a "teknőc"-nek köszönhető. Az epigráfiában (az "írással" foglalkozó tudományban) ismerik az ún. "acrophonic principle"-t, a "szavak összecsengésének" elvét, ami azt jelenti, hogy az a "valami", amiről szó van, történetesen az írás születésének szakrális helye, vagy a személy, aki azt kitalálta, olyan szógyökök sorozatával jellemezhető, mint a "teknőc" (szakrális fogalom → közszó). *Két szót nézzünk meg.*

[HUN] *TŪ.HUR.EED'Ī.HĪ.D.EEL,LEE
 [ENG] T U R. .T. .LE = "teknőc"
 HĀZ...HĀG(Ā).B'Ī.HĀ.HĀR'Ī

A fogalom első része "csaknem": TOR(E)DOS!

[HUN] *HĪ DEEG'EEN EE HŪ HUŠSEE
 [MAGY] TE K _ N O C
 'EEN' Ō SEE
 -- ősz --
 [ENG] HĀ'U HŪ.DŪ HUM EENEE > AUTUMN = "ősz"
 EEN'NEEB IRŪ EEŠŠEEREE
 'én' 'neod. író' 'ezere'

A másik elemzés mutatja, hogy az írás 'UDŪM-ból származik, azaz a BĀLĀ.TŪ.HUM-ból (a "hó" < HŪ szó [HIND] szinonímája: BĀLĀ), vagy – mivel EEŠ(Š)EEREE > "ezer" = MILLE < ME-EL,LEE

Ami mai nyelven így szól:

TEK(E)NÖC(.) = "én.nép.író.PÖ.HON.HÂZ.HÂ.BE-EL.L.HÂ.nép(e).MÂG.GÂR", ugyanis:

[GER]	HUM.MEL = "poszméh" = [ENG] HUMBLE.BEE < HUM.HÂBEEL.LEE.BEE
[HATTI]	LEE = "nép"
[HIND]	MÂGÂR = "de"
[SUM]	L'İL = "vihar" < B'Ī.HÂ.HÂR
[ENG]	HUM = "bong" < BŌ.HON.EEG = PŌ.HON.HÂZ

HÂBEEL.L.HÂ nem más, mint a bibliai GEEN.NEES.EEŠ, azaz GENESIS 2 fejezetében leírt HAVILLA, az idő pedig az EEN.EE.HŪ.HUŠŠ.EE > "ENÖS" korszak.

Ott van egy "kis" hiba, hogy az ENÖS korszak nem kb. i. e. 6000, hanem – meg fogom mutatni – i. e. 44 500 táján volt.

A WÜRM II. glaciális i. e. 52 000-es minimuma után a klíma Észak-Indiában erőteljesen melegedett, amit az előbbi "poszméh" és a "szitakötő" (l. később) szavak igazolnak!

Az írás szótagírás: az 1. ábra 2 jelű mezőjének a ">" jele pl. a "K", a ")" jele a "G" fonémát kódolja, a "-" jel pedig az "M"-et. Azonban ezekhez elöl vagy hátul magánhangzó(k) is társul(nak); hogy ezek magas (EE,'I) vagy mély (A, U, O) hangok-e, attól függ, hogy az elemi jelekből készült "építmény", az ún. "ligatúra" adott jelét milyen irányból közelítjük meg.

Az írás tökéletlensége abban nyilvánul meg, hogy egy adott szimbólum rögzíti a mássalhangzót, a megközelítés módja egyben a magánhangzót is, és ettől csak nagyon nehezen lehet eltérni. Továbbmenően: a mássalhangzóképzés hiányos; igaz, nem ismerték a C, F, (P), S, V, W, Z fonémákat, de pl. a D-t igen, és erre nem volt jelük.

A "D" fonémát a fogalmak kettőzésével juttatták kifejezésre, de ez *kötelezően* előírta, hogy a "D" után "EE" következék (a "DEE" jelentése: MÁGGÄR!).

Könnyítésnek minősült, hogy kilépve a ligatúrából, *bármilyen* magánhangzó következhetett. Könnyítésként értékelendő az is, hogy a szótagjelek mellett "képjeleket" (piktogram) és "számjeleket" is használtak, melyeknek "szám" vagy "szótagjelsorozat" rendeltetését a *szövegkörnyezet döntötte el!*

Gyanítom, hogy ez nem érthető, ezért nézzük meg a tábla olvasatát.

Az az eredeti kézirat, amely az olvasatokat és az ahhoz kapcsolódó elemzéseket tartalmazza, "csekély" 35 oldal terjedelmű. A rendelkezésre álló kb. 1 órányi időben ennek csak egy töredékét lehet elmondani, amibe azonban föltétlenül bele kell tartozzék a szöveg érdemi mondanivalója. A "szólétra-elv" felhasználását egy szövegtöredéken fogom megmutatni.

Az 1. ábra szövegmezőit a jelsorozat osztja négy részletre, amely maga is írott szöveg, úgy is mondhatnám, "cím", annál azonban több!

Olvasni a következőképpen kell:

 = ŠŠ.EE|MA|HÄM|EEŠŠ.EEGÜ.HUR|HÄ.

A HÄM gyök mögött álló "EE", és a HUR mögötti "HÄ" *nincs* kódolva, létük a szöveg értelméből következik.

Nem nehéz észrevenni, hogy a nyakba akasztható (kereszt) szimbólum négy [MAGY] szót tartalmaz:

"sima" + "hamis" + "ég" + "ura";

"kis" hibával: a "sima" szótól eltérően a ŠŠ'IMĀ 2 Š fonémát tartalmaz; a "HĀMEEŠŠ"-ben nem "A", hanem "Ā" magánhangzó van jelen, és 2 Š fonémára végződik; az 'UR"Ū" fonémája az 'UR-tól eltérően *hosszú*.

Lehet töprengeni, hogy mi lehet az olvasat értelme, ez azonban meddő fáradozás!

Az sem eredményez előrelépést, ha valaki észreveszi, hogy a

MEEŠŠ.EEG > "Mecsek" (hegység)

"Szikora" ([MAGY] családnév)

ŠŠ.EEGŪR.HĀ >

"szikra"

azonban, hogy a "szikra" szóból *valóban* az U > O hang hiányzik, csak a [HIND] szinonímából derül ki:

*ŠŠ.EEP.HU.LEE.N.EEG = "szép" + "HU" + "nép" + "én" + "HÁZ"
[HIND] Š(E) P.HU.L'Ī N. G = "szikra"

A nép így egyértelműen: HU; a HU(N) szó N fonémáját csak az érthetőség indokolja, már csak azért is, mert a HUN ősi alakja HON szavunknak.

Ebből levonhatjuk azt az általános következtetést, hogy az ősi nyelvből akkor sem derül ki a közlési szándék, az írás valódi értelme,

- ha a szöveget el tudjuk olvasni (nem tudok arról, hogy ez bárkinek sikerült volna!);
- és ami még rosszabb: a nyelvet jól-rosszul megértjük!

A "szólétra-elv" felhasználásával a ♀ szimbólum első részletének, a ↗ jelsozogatnak az olvasata a következő:

HĀR.C.'UL.HELL.HĀD.ERE.HĀŠHĀG.HĀB.BĀŠŠĀR.HĀZ.szép.én.
isten.NŪ.HĀ.HĀD.DŪ.HUR.EED.DŪ.HUŠŠ.ĀB'BEERHAL.(L).EE.
G.EEN.HĀN.EEŠ.'Š.EEG.EE

"*harc*ol.pokol.hadere.ház|hág(ja). 'ABAŠAR.HAZ(át).szép.én.
isten.NŪĀ.had(i.hi)TÜR.(EE)D.HU.HUŠ.SĀB.B'ĪR(t)|HAL.(L.)EE.
GEEN.NEEŠ.ĪŠ.EEG.EE"

Úgy gondolom, ennél "stílszerűbb" bevezetést nehéz lett volna elképzelni: megtudjuk, hogy egyetlen istenként NŪĀ-t (más szó szerkezetben: NŪ.EE) tisztelték. A szó szerkezetben HĀD'Ī.HĪD = "hadi.HĪD" szerepel, ezt TŪREED.DŪ.HUŠ > TOR(.)DOŠ kedvéért lerövidítettem.

HAL.(L.)EEG.EE = HALĀŠŠ.Ī, ezt viszont a GEEN.NEEŠ.ĪŠ = "eredet" szó érdekében hagytam meg az eredeti alakban.

Kulcsszavaknak minősülnek a továbbiak szempontjából:

- HĀB.HĀ.B.HĀŠŠ.HĀ.HĀR.HĀŠŠ, melynek két fajta rövidülése fontos:
[MAGY]'ABAŠĀR.HĀZ
[HIND]'ĀB ŠĀRĀS: a MĀH.HĀB.HĀR.ATA-ban 'ĪNDRĀ egének tündérei; ténylegesen HĀB.HĀ = HĀZĀ.'ĪN D'ĪĀ, a ŠŠ.HĀ.HĀR.HĀŠŠ > [MAGY] "száraz", de a [LAT] szinoníma: ARID < HĀ.HĀR.(R)EED, így HĀŠŠĀ.HĀR.HĀŠŠ = HĀŠ.HĀ.HĀR.(R)EED, olv.: HĀZ.ŠĀR.(R)EET, továbbá HĀR.HĀŠŠ (> [ENG] HARASS!) > [MAGY] "harc".
- A TŪREED'Ī.HĪDŪ.HUŠ > [ENG] TURDUS = "rigó", de a [LAT] REGO szó révén: "uralkodni" jelentése is van. TORDOŠ a marosi kultúra egyfajta központja lehetett. A szót TUR'ĪDŪ-ként MASCAGNI "Parasztbecsület" c. operájából, 'ORDOŠ-ként, mint az ősi HU(N) birodalom egyik központját ismerjük a kínai ŠĀRGĀ-folyó kanyarjában.
- A GEEN.NEEŠ.ĪŠ szó jelentése "eredet", és az emberiség történelme itt, a B'ĪB.(EE)L.LEE.HĀ = "biblia nép" történetét leíró forrásmunka 2. fejezeténél kezdődik. Ez a körülmény sejtetni enged, hogy az időben hol járunk! Ezt a szót egyébként (Bala-ton)-KENEŠE neve rejt! Nézzük meg a szöveg első részletének "születési körülményeit".

Egyszerűség kedvéért a ŠŠ'ĪMĀ > [HIND] S'ĪMĀ = "határ" szó helyett a [MAGY] Š'ĪMA szóval, de ennek is csak az első: Š'Ī < [SUM] Š.EE = "árpa" (vö. ŠE település nevével!) jelentésű részletét nézzük:

HĀR'EE'EE B.HĀ' > "árpa"
 - hiba -
 HĀR' HĀŠŠ'UL'HEL' L'HĀD ERE HĀZ HĀG
 - harc - ol' pokol' harcra HĀZ HĀG

A "hiba" szó [ENG] szinonímája a:

MEEŠŠ.EE D (HĀ' HĀG EE
 [ENG] MI SS T. A KE = "hiba"
 [GER] MEESS.EE = "vásár"
 (HĀ)B BĀŠŠĀR (R)EED (HĀ) HĀG EE
 - vásár - - hat -
 ŠĀR(R)EET
 (HĀ)ŠŠEEB EEN EEG...
 [ENG] IS E V E N, IS TEEN...
 - net -

Amihez ismét kívánczik némi magyarázat:

EE = [GER] EHE = "házasság"

A "házasság" szó szerkezete a következő:

HĀŠŠ.HĀ.HĀŠŠ.HĀG

A "HĀ" [SUM] gyök, jelentése: GĀ.HĀR.'Ī > KĀR.'Ī > "kar", így
 HAZ.Ī.G.HĀ.HĀ.R.EE.HĀŠŠ.HĀG

A fogalom "kétarcú": ha $\bar{I} = \bar{H}\bar{A}(G)$, az olvasat:

HĀZ.HĀG.GĀR.JĀŠŠ.HĀG

Más kontextusban $\bar{I} = HU$ is lehet:

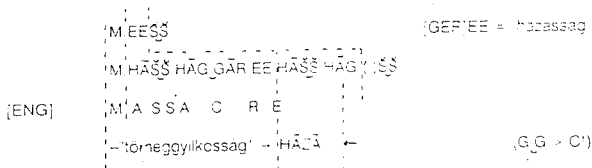
HĀZ.HUG.HĀ.D.ER.E.HĀZ.HĀG

ui. a "HĀ" gyök kétszer fordul elő; ezúttal a "HĀG" ige!

A HUG > [ENG] HUG = "ölel" > UL.HEL.L.

Egyébként a MEEŠŠ szóban a "tömegmészárlás" fogalom rejtőzik, ami az információhalmozás elképesztő példája. (Az [ENG] MIST szó jelentése: "köd" = [GER] NEBEL < NEEB'IB.EEL.L.(EE) = "BEEL.népe", ha úgy tetszik: L'Ī.'IB.EEL.LEE > [GER] LIBEL.LE = "szitakötő".)

Érdemes a MEEŠŠ szót megnézni, ui. jobb példát (amely egyben a "házasság" szó szerkezetének helyességét is igazolja!) aligha lehetne találni a "szólétra-elv" alkalmazására:

A írásjelek részletének az értelmezése a következő:

HĀMEEŠŠ.EEGŪ.HUR.HĀ =

HĀŠŠ.HĀ.HŪT.E.ET.TUD.HIT.EEŠŠ.EEG.EEL.L.'Ī.'IN..D'Ī.HĀ.
NEEMEEŠŠ.Š.

JŪ.HU.HĀB.EEL.L.HĀŠŠĀPŪ.HUN.HĀ.N.EE.HĀR.HĀD.EEG.
EEN.HĀ.N.EEŠŠ.
'UR.HĀ

ami mai nyelven és néhány apró, de történelmi szempontból nagyon fontos átalakítás után így szól:

"házá.gyilkos.halál.sujt(j)a).ősi.székely.nép. 'IN D'Ī.HĀ.ne-mes.ős.

fa(j).arany.HĀB.EEL.L.HĀŠŠAPŪ.HUN.HĀ.ŠŠUM.MEER. ha-tár.ház(át).

én.HĀZ.SĀB'ĪR.'UR.HĀ(t)"

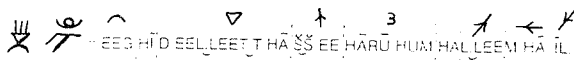
Nézzük ismét a kulcsszavakat:

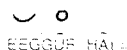
– A "székely" szó csupán a ŠŠ.EEG.EEL, mivel a LEE (egyébként HAT.T'Ī) szó jelentése: "nép". A "székely" szó jelentése: "vitorla" [HIND] PĀL < BĀL!). Ez az ősi nép együtt élt a fiatalabb BEEL-néppel, *ugyanabban a hazában.*

– [HIND] (HĀ).ŠŠĀPŌ.HON.HĀ = "(HĀ).ZĀ.fekete.HŌN.HĀ" = "álom". A menekülők magukkal vitték a HĀZĀPŌN fogalmát a mai Izrael északi szegletébe is (a *mai* térképeken: HAZAFON!), sőt UGARIT "szent hegyét" is "SĀPŌN"-nak hívták. Hogy Portugália L.Ī.SSABŌN nevű fővárosa: "SSĀBŌN-népe" jelentésű, nyilván nem véletlen.

– A N.JĀR.HĀD.EEG = "nyár.hat(ár).ház", és ha ezt pl. [GER] nyelvre részben "visszafordítjuk", az eredmény: ŠŠŪM.MEER.HĀD(DĀR).HĀZ. Az emberiség bölcsője Indiában ringott, de SŪMEER kis-ázsiai halász népe az egyébként is igen jó kezdeteket, szinte az élet minden területén, *hallatlanul magas fokon* továbbfejlesztette. *Elárulom, erre a célra nem kb. 2500 év, hanem jó 42 500 év (!) állt rendelkezésre!* (Nyilván mindenki észrevette, hogy N.JĀRĀD, NĀRĀD > "Nyárád" település és folyó; most ne foglalkozzunk velük.)

Ezek után rátérünk a szimbólum által elkülönített mezők ligatúráinak olvasatára, célszerűen az 1 számozásnál kezdve.

 = EEG HĪD SELLEET T HĀ ŠŠ EE HĀRŪ HUM HAL LEEM HĀ ĪL

 = EEGŪF HĀI =

ĀLŪ HUN HĀŠŠĀB ĪBEER EEL LEET TŪ HUŠŠ HĀB EEL L HĀ ŠŠ EEREETEE
 EET HĀĪŪR HĀZĀ ĪNDĪ HĀZĀ ezüst TŪ HU MĀGGĀR HALĀŠŠ Ī ŠĀPEET Ī
 URUG HĀZ (EE) EED EEN NEEB (EE) BUG ĪG HĀGGĀR EE EEN EE HŪ HUŠŠ
 HĀD HĀ BĀLĀTŪ HUN HĀ Īoivo HĪD HĀG HELL HĀD EEN NEEMEEŠ
 ĪŠ HĀZĀ HĀB Ī BEER HŪ HUN HĀ B HĀZ SĀB BĀD ĪLŪWEER HĪB HĀZĀ
 (ĀH) HĀR U N HĀDĀ EEG EET EEŠ ĪNDĪ HĀ MĀGGĀR ōr HĀZĀ

Ezt a szöveget szinte *le sem kell fordítani*. Néhány apró kiegészítés:

- a HĀZ.SĀB'ĪR.EEL.LEE.T.TU = HĀZ.Szabir.élet.tó "EEL.LEET" szava rövidült;
- a ŠŠEEREET.EE.EET aláhúzott részlete "TEET"-re rövidült;
- az URUG szó > "örök"-re módosult (vö. a [SUM] város nevével!);
- az EE.D.EEN a megelőző: HĀZ.EE utolsó gyöke miatt változott át "Éden"-né;
- a HĀG.GĀR.EE.EEN.EE > HĀGĀREN'Ī a *mi népünk neve* volt a St. Gallen-i "kalandozás" idején, i. sz. 926-ban. Egyszerűen elhagyták a MĀG.GĀR = MĀ.HĀGGĀR "MĀ = "gyilkos" + "(ság)" jelentésű gyökét, miután a megelőző időkben használt [SUM] MAH = "dicsőség", "hatalom" a bukás után nem járt nekik, és ... ez a nép mindig igazat mondott! Ha nem tette volna, most nem tudnék miről beszámolni!

A feltétlenül megjegyzésre érdemes "kulcsszavak" az alábbiak:

- A szövegben az "ezüst" szó ŠŠ'ĪL.LEE.HŪ.B'ĪBEER szerkezetben jelenik meg, melyben könnyű felismerni az [ENG], [GER] S'ILBER, S'ILVER szavakat.

- *HĀŠ'ĪSĀR.(R)EED'Ī.URUG.HĀZ SĀR(R)EET!* A *ŠĀREET* szóval képzett szerkezetek közül több-kevesebb sérüléssel kb. 35 fogalmat sikerült összegyűjtenem a francia *CHĀR(E)D.DŌN.NĀY* bortól az [ENG] *L'IZĀR(E)D-on* (= "gyík") át a [HIND] *SĀR(E)DĪ*-ig (= "tél").
- A *BĀLĀ.TŪ*, vagy a [HIND] *BĀLĀ*, "hó" jelentésű szót a "hó" ősi: *HŪ* alakjával helyettesítve, a *HŪ.TŪ* egyfelől egy (valószínűleg mesterséges) *tó* neve, amely *MŪZĀFFĀR.NĀGĀR* indiai város (Delhitől északra, kb. 80 km) közelében a térképen *ma is látható*; benne az északi oldalon a tihanyihoz hasonló félszigettel (ősi időben: *szigettel!*); a *BĀLĀ.DŪ.HUN* (D > T!) > *BĀLĀTŪN* egy *ország* neve; ha a *HUN* szót a hasonló értelmű *HUM* (vö. [ENG] *HUM* = *BŪ.HUN.EEG* > "bong") szóval helyettesítjük: *HŪ.DŪ.HŪM* > *'ŪDŪM* ugariti emlékek alapján egy *várost* jelöl, amely a szigeten épülhetett.

Arra a kérdésre, hogy a *BALATON*-unk a honfoglalóktól kapta-e a nevét, vagy a [LAT] *HĀ.BEEL.L.HĀŠŠŪ* > *PELSŌ* nevet szláv hatásra váltotta-e fel ez a név, nincs egyértelmű válasz.

BĀLĀTŪN.HĀ folyóról nincs szó, csupán *DŪN.HĀ* > *DU.N.HA*-ról; a *TUN.HĀ* ennek torzult alakja. De ilyen *hal*, az [ENG] *TU-NA.FISH* = *TŌ.HON.HAL* > *TON.HAL* létezik, jóllehet ez a "TÓ"-ban sohasem élt!

Ne higgyük, hogy *'ŪDŪM* szerepe mindössze ennyi! A "BĀL és 'ĀNĀT" ugariti eposzgyűjteményben (Helikon, Bp.) a "Keret" c. eposz (a 69. old.-on) foglalkozik *'ŪDŪM*-mal és királyával: *PĀB'ĪL*-al (< *BĀBEEL!*), annak uralkodójával. *KERET* – az eposzból kitűnően – "ÉL kedvence", és *'ŪDŪM* városát szándékozik megostromolni, hogy elnyerje *PĀB'ĪL* lányát:

MEEŠŠ.EET.(T)Ū.HUR.HĀ.EE.Ī.HĀ-t.

Úgy gondolom, nem kell megmutatnom, hogy *ez a fogalom BEEL népének HĀZĀ-t jelent!*

A tisztelt olvasó joggal vetheti fel, nekünk magyaroknak mi közünk lehet egy ilyen bonyolult fogalomhoz? Észre kell azonban venni, hogy

TŪ.HUR.HĀ.EE > TŪ.HUR.HĀ.HĪ > "Turai"

jól ismert magyar családnév.

- A "Keret" eposz eseményei biztosan, de jelentős részben a többi ugariti eposz is, egészen az indiai őshazáig nyúlik vissza. Az ottani szörnyűségek megszépültek, de nem ezt tapasztaljuk KA'IN és HABEEL, bocsánat: "ĀBEL" történeténél is?!
- BEERŪN.HĀ az *olasz* "VERONA" városa!
- A HĀZ.SĀB.BĀD'Ī bizony nem más, mint *(Balaton-)Szabad!*
- LEE.HŪ.B'Ī.BEER > LŪWER = "Lövér" Sopron közelében, vagy az "indogermának" (egyébként joggal!) minősített LŪWEER nép neve. *Ez is Indiából ered*, Anatólia területén még i. e. 1800 táján is "életben volt". Jelentős irodalmi hagyatékukat H. Otten német nyelvész gyűjtötte össze (Luvische Texte im Umschrift, Akad. Verlag, Berlin, 1953). A szövegek között némi "kínna" magyarul (!) olvasható szövegek is találhatók, mindenesetre "erőt kell gyűjteni" a szótagjelek összerakásához.
- Az (ĀH).HĀRU'N.HĀDĀ > "árun.hada" fogalomban *az ellenség jelenik meg*. Vegyük észre, az U'N szó nem HUN, hanem "un(ni)", "unalmasnak találni".

Minthogy itt *jelenik meg először*, felhívom a figyelmet az e(!)bukó "HĀGGĀR.EE.EEN.EE.HŪ.HUŠŠ" fogalom "EENEE.HŪ.HUŠŠ" > ENŌS, ténylegesen: "én.ősz" szavára, amely *kort határoz meg*. A bibliai adatoknál áttekinthetőbb az az összeállítás, melyet Ch. Bermant és M. Weitzman: "Ebla" c. könyvében (Gondolat, Bp., 1986) a 61. old.-on találunk. A felső ágon ŠEM fogalmak, alul HU(N)-ok találhatók. Indoklásra nincs idő, de elmondom: "Ádám"-hoz (jóllehet "akkor" ilyen nevű *személy* nem élt!) kb. i. e. 48 000, "SEET"-hez (jelentése: MĀGGĀR!) i. e. kb. 45 000, "ENŌS"-hoz kb. 44 500, "KEN.HĀN"-hoz i. e. kb. 36 000, "MAH.HALĀL.ĒL"-hoz kb. i. e. 32 000 s.i.t., "NOÉ"-hoz (jóllehet *ez a név itt határozottan rossz helyen van*) i. e. kb. 9600 tartozik.

ENOS i. e. kb. 44 500-as dátuma a "felső paleolitikum"-ban van; a menekülésszerű elvándorlás neve: EEŠ(S).HĀ = BĀL.LĀ > BĀ-LĀ = "hó", vagy: 'ĪŠŠ.HĀ > [HIND] 'ĪSĀ = "Jézus Krisztus" (a

gondolatsor szálai "nagyon messzire" vezetnek!). Sejteni lehet, hogy a "Halotti beszéd" "ISA" szava ugyanez a fogalom!

Az őshazából történő elvándorlás idejét, a bibliai Genézis 2 fejezethez (legalábbis annak elejéhez) rendelhető történelmi dátumot – ha nem is pontosabban, mint kb. ± 200 év – így sikerült tisztáznunk!

Nézzük most a tábla 2 jelű mezőjét.

Az olvasat a következő:

† >> (= ŠŠ ĪMA HĀM'EEŠŠ ĪMA HĀM'EEŠŠ EE EE K HA HĀ K HA
 HĀ MA ŠŠ EE ŠŠ EE MA G HA HĀ

A szöveg értelme a következő:

HĀD.DĀR.HĀZ.(HŪ).HUN.N.GĀR'Ī.HĀ.ŠŠ.EEB.EEŠŠĀB.B'ĪR.
 JĀMŪN.HĀ.
 NĀD'Ī.HĪD.HĀŠŠ.E.T.ĪT.TEER.RĀ.HĀDEEŠŠ.HIT.HĀB.BŪRŪ.
 MĀGGĀR.
 HĀZ.(HŪ).HUN.HĀ.N.HĀD'Ī.ŠŠ.EEB.EEN.EE.ŠŠEEG.EEL.L'Ī.
 MĀG.GĀR.EE.EEN.
 EEŠŠ.HĀŠŠ.'GĀR.EED.DŪ.HUS.HĀB.BŪRŪ.HĀZ.HIT.TŪZ('Ī).
 MĀG.GĀR'Ī.
 HĀZĀ.'IN D'Ī.HĀ.BĀRĀN.N.HĀZ.

Mai magyar nyelven ez így hangzik:

"határ.ház.(HŪ).HUN.N.GĀR'Ī.HĀ.'szép.ős.SĀB'ĪR.HĀ-
 MŪN.HĀ-folyó.
 HĪD.HĀZ.'sötét.föld(je).HĀDEEŠŠ(nek).háború(val).sújtja.
 MĀGGĀR."

HĀZ(at).SABAD'Ī(t).szép.én.ős.székely.nép.MĀG.GĀR'Ī.én.fa
(jomat).

HALĀŠŠ'Ī(ból); GĀR.U'N-folyó.dühös.háború.HĀZ.tűz(zel).sújt
(ja).(ős)

MĀG.GĀR'Ī.HĀZĀ(t). 'ĪN D'ĪĀ.BĀRĀN.N.HĀZĀ(t)"

Feltétlenül megjegyzésre érdemes:

- hogy a [LAT] HUNGĀRĪĀ = "Magyarország" szó nem latin, sokkal régebbi, és az indiai őshaza neve! A szóban az N fonéma ugyanúgy kettős: N.N, mint ugyanezen HUN másik nevében, a HUN.N.'Ī.HĀ-ban. 'ATT'Ī.LĀ HUN birodalmának a neve (i. sz. kb. 453-ig) egykorú a HUN.GĀR'Ī.HĀ-val. Tetszik egyeseknek, vagy nem, HU(N)-ok vagyunk (a HUN.GĀR'Ī.HĀ szó után... nem merem kimondani, hogy ezt csak ki nem vette észre!), miként a környezetünkben valamennyi ország, a franciákat, svájciakat és a briteket is beleértve!
- Mivel a [HIND] NĀD'Ī szó jelentése: "folyó", a JĀMŪN.HĀ.NĀD'Ī jelentése: "JĀMŪNĀ-folyó", ami, ha jól belegondolunk, elképesztő, hiszen ilyen nevű folyó mindössze kettő létezik: a Nyugati- és a Keleti-JĀMŪNĀ, mindkettő Indiában. De ennek a folyónak a neve legalább 46 500 év óta nem változott! Így végül is megtaláltuk Indián belül őshazánk helyét, a JĀMŪN.HĀ-folyó Delhitől észak-északkeletre lévő körzetét, melynek központja a Tihany (< HĀN.N.(.) = MĀG.GĀR.HĀZĀPŪN.HĀ.N.!) -nyal analóg módon elhelyezkedő: 'UDŪM.(HĀWĀR.HĀZ) – természetesen, ha sejtésem igaz. (Ha valami megmaradt belőle, 20–30 m-es üledékréteg borítja, mint az indiai BUXĀR-t). Csupán utalok arra, hogy HĀ.MŪN.HĀ szógyökeiből nemcsak az egyiptomi 'ĀMŌN vallás szava épül fel, a MĀJĀ ősiszten: 'ĪTZĀMNĀ neve is innen eredezik:

*'IDŪ.HUŠŠ.HĀ.MŪN.HĀ
'IT. ZĀ M N Ā

A fogalom jelentése: "idős".HĀZĀ.BEERŪN.HĀ".

- Az ősi EĖŠŠ.HĀŠŠ.'ĪGĀR.(R)EED'Ī.'ĪDŪ.HUŠ szerkezetből számos ősi település stb. neve vezethető le; hozzánk a kis dunántúli falu: IGAR neve áll legközelebb, márcsak azért is, mert 'ĪGĀR.(R)EED = HĀZ.ŠĀR.(R)EET.
A GĀR.(U).REED'Ī szóból megszületett a GĀRŪN.HĀ.NĀD'Ī, a GĀRŪN.(HĀ)-folyó, ha úgy tetszik: a [FR] GARON.NE. A [GR] mitológiában nem az alvilági *folyót*, hanem annak *hajósát* hívták KĀRON-nak!
- Megyéink nevei közül "ŠŠ.EEB.EEN"-nel, korábban ŠŠ.EEB.EEŠ-sel és BĀRĀN.NĀ-val itt találkozunk. A "bárány" kultúrtörténeti jelentőségét nem hiszem, hogy részleteznem kellene, de a SŪMEER őshaza egyik neve: GĀL.L.HĀM.MAH.HĀB > [SUM] KALAM.MAH

[ENG] L A M. B = "bárány"

[MAGY] GAL A M. B = "galamb"

is kapcsolatban áll vele, jöllehet a torzulás miatt ez *nem látszik*.

A 3-as számmal jelölt mező olvasata a következő:

HĀG EE ŠEE ŠŠEE HĀRŪ HUM Ī MĀ ŠŠ EE

Az olvasat értelme:

HĀZĀ.'ĪND'Ī.HĀ.(EE).BUG.HĀZĀ.NĀG.HAL.(L.).HĀŠŠ.'Ī.ŠŠ.
 EEB.EEG.EE.
 HAL.'ĪL.'Ī.HĀŠŠ(Ū).HUN.HĀ.HĀZ.HĀG.GĀR.JĀMŪN.HĀ.N.
 HĀD'Ī.HĪD.
 HĀB.BĀŠŠAR.HĀZ(Ū).Š'IRĀT.'URĀ.ŠŠŪM.MEER.HĀZĀŠŠĀPŪ.
 HUN.HĀ.
 NEE.HID.EEG.HĀZ.

azaz

"házá.India.e(l)buk.házá.Nagyhalászi.szép.ege.HAL.ĪL.ĪĀŠŠ
(HU).

hona.HĀZ.HĀG.GĀR.JĀMŪN.HĀ-folyó.HĪD.'ABBAŠAR.HĀZ
(U)sirat(ja)

'URĀ(t).ŠŠUM.MEER.HĀZ.'ĀL.'ŌM(HĀ).NEE(M).HIDE.G.HĀZ.

Megjegyzésre érdemes:

- HALĀŠŠ'I mellett itt "Nagyhalászi" jelenik meg (országunkban több is van belőle!). Hogy település volt-e (talán 'UDŪM másik neve?), eldönteni nem lehet!
- A pusztuló: 'ĪL.'Ī.HĀŠŠ.HON – megvallom – engem is eléggé megdöbbentett, hiszen a MAH.HĀB.HĀR.'ATA, a "Keret" eposz, a "Halotti beszéd" stb. után a görög "'ĪLĪ.'AS" (és valószínűleg: 'ŌD'ĪŠŠEE.HĀ)-ról is végül kiderül, hogy – legalábbis a történet eleje – az indiai őshazáig nyúlik vissza. Időközben azonban rájöttem, *sokkal többről van szó!* A kiváló osztrák archeológus, F. Sachermeier által i. e. 26 000-re datált görög "SESKLŌN" kultúra (lásd: F. Sachermeier: "Die minoische Kultur des alten Kreta" [W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1964]) a valóságban:

↓ Š.EEŠ.EEG.EEL.LŪ.HUN > SES KLŌN
S E GE L.LŪ.HUN = "székely.ember.HON"
B Ā L.LŪ.HUN = "BAL.nép.HON"
V Ā L.LŌN = "vallon"

volt, és hadd tegyem hozzá, *korabeli görög vázafeliratok* (sajnos most ezt nem tudom bemutatni!) *ezt mindenben megerősítik!*

Az első görög letelepülők ugyanúgy székelyek voltak, mint azok, akik LEPENSKI.VIR, TORDOS stb. környékén megtelepültek. Ez magyarázza azt a F. Sachermeier által is megfigyelt szoros kulturális, kereskedelmi stb. kapcsolatot, amely "Erdély" és Görögország között kb. i. e. 1800-ig (!) fennállt!

- A "nyár.HĀZ" = SŪM.MEER.HĀZ, ennek rövidülése révén a "SŪMEER" szó kialakulása kézenfekvő! Csak csodálkozni lehet azon, hogy ezt eddig senki sem vette észre!

A SŪMEER nép szent fája, a HŪ.HU.LŪ.PŪP.HŪ > [SUM] HU-LUPPU fa ezzel összhangban: "nyárfa".

A SŪMEER nép ugyanúgy 'ĀWĀR volt, mint a MĀGGĀR, ugyanúgy az indiai PŌ.HON-ból, az "álom.házá"-ból származik, mint mi, amit érdemes egyeztetni a nyelvészek és történetészek által kialakított (teljesen hamis!) közfelfogással, László Gyula "második" (elfogadtatni nem tudott!) honfoglalásával stb., stb.

Egy mondat a SŪMEER nyelvről! Csodának tartom, hogy kb. 42 500 év után néhány száz alig vitatható szóegyeztetés és kb. 800 vitatott analógia található a magyar és a SŪMEER nyelv között. A 100 éve kutatott finnugor kapcsolatok sem tudtak kb. 400–600 szónál több egyezést felmutatni, de ez is csak annak köszönhető, hogy (feltehetően!) a kis-ázsiai HĀT.TŪŠŠĀŠŠ környezetében kb. i. e. 2000-ig élt finnek annak az ugyancsak Kis-Ázsiában élő magyar töredéknek a közelében (N'IN'IVE körzete?) helyezkedtek el, akik majdan a KĀZĀR-birodalomhoz kötődve "honfoglalókká" váltak. No, de a N'IN'IVE-i KĀŠŠŪ-k i. e. 1595–1162 között az i. e. 1800 körül elpusztult SŪMEER újjáépítői, ha úgy tetszik: "gazdái" voltak.

- Nagyon lényegesnek tartom, hogy i. e. 44 500-ban az őshaza már nem volt "hideg", ami tökéletes összhangban van a SŪM.MEER = "nyár" szóval.

Végül nézzük meg a 4 mező olvasatát:

HĀG HĀ G(EE)ŪR'EE G EE ŠŠ EE MĀ(EE) PĪP EE ŠŠ EE(EE) G EE ŠŠ EE

A szöveg értelme a következő:

EEN.(EE)Š'IRAT.'UR.HĀ.'IL.'Ī.HĀŠŠ(Ū).HUN.HĀ.WĀR.HĀŠŠ
 .EE.HĀ.ŠĀR(R)EED.
 EEN.'UR.ŠŠĀG.'HĀG.HEL.L.HĀD.EEG.HA.HĀN.EEŠŠ.HĀB.
 BĀŠŠĀR.HĀŠŠĪN.HĀ.
 HAL.HĀB.EEL.LŪR.HĀD.EEREE.BĀLĀD'IDŪ.HUŠ.'Ī.VEER.
 HĀR.HĀN.
 'ĪŠ TEEN.'UR.ŠŠĀGĀ.'HAR('Ī.'Ī)PĀD.'Ī.HĀZ.HIT.TŪZ.

Mai magyar nyelven a szöveg így hangzik:

"én.e(l).sirat(om).urá(t). 'IL'ĪAS(nak).(a).(HÖ).hon.háború.
 dűhös.Ázsia.Sár(r)ét(ből).(az).én.ország(omból).hág(ja).
 pokol.had.házá(t).MĀGGĀR.Jászság.KĀN'ĪŠŠĀ(nak). 'ABA-
 ŠĀR.
 urá(nak).HAL.házá.gyilkos.(.)tő.hon(nak).EEL.LŪR.HĀ.hadere.
 BĀLĀT'ITŌ. hősi.vér(e). HĀR.HĀN(nak).isten.ország(át).
 HĀR PĀD'Ī.
 házá(t).tűz.sujt(ja)."

- GĀN.EEŠŠ.HĀ azon túl, hogy a népvándorlás EEŠŠ.HĀ szavát tartalmazza, külön téma: azonos a szülő anyák jótevő indiai elefánt-istenével, az anatóliai város: KANEES-sel, nem utolsósorban "KANIZSA" város nevével. Hogyan és miként...? Tüstént elmondom!
- Az EEL.LŪR.HĀ > [HIND] ELLŌRĀ, *ma* az indiai 'AURANGABAD város közelében fontos zarándokhely. Néhány éve személyesen is megcsodálhattam. A szó jelentése: "élő.MĀGGĀR.'Ī.én.HĀZĀ".
 Az északi területek felől menekülők akkor, i. e. 44 500 táján ezen az elhagyott helyen találtak új hazát.
 EL.LŌRĀ a megalitikus, mondhatnám: emberi képzeletet felülmúló építkezés és kőfaragó-művészet csodálatos példája: a fülkék sorozatát, a tömérdek gyönyörű szobrot *egyetlen szikla-tömbből (!)* faragták ki.
- Az 'ĀR PĀD'Ī.HĀZ "iszonyúan régi" fogalom! A "honfoglalás" idejében is volt vagy 44 500 éves! Voltaképpen csak csodálkoz-

ni lehet azon, hogy az 'ĀR PĀDĪ.HĀZ ennyi idő után a Kárpát-medencében új életre kelt.

- Annyi föltétlenül idekívánczik, hogy "isten" fogalmunk az ősi (i. e. 48 000!) hét törzsből eredezik: EEŠ.EE.EED.EEN = "ős.i.hét.én". Hogy mellékesen a szó: "ős.Éden"-ként is értelmezhető, az ősi nyelvművelők elképesztő leleményét látva, egyáltalán nem meglepő!

Idekívánczik az események valamilyen összegzése. Igaz, hogy a TATÁRLAKA-i tábiából sok mindent megtudtunk, de korántsem annyit, mint ami sok-sok évi szóelemző munka után nekem tudomásomra jutott. Az ősi haza elpusztításának *miértjére* egyetlen ésszerű magyarázatot sikerült találnom: az emberi irigységet. A pusztulás hihetetlen nagyságára a támadók sem lehettek fölkészülve.

Az eseményeket – röviden – a következőkben lehet összegezni.

HŪ.DŪ.HUM = BĀLĀT.ITU.HŪ.BŪ.HUN.HĀZ egy (valószínűleg mesterséges!) tó környezetében vagy annak szigetén épült. A tó szerepe az volt, hogy tavaszi olvadáskor az akkor még ott elfolyó (és talán télen elapadó) JĀMŪN.HĀ-folyó vizét átmenetileg összegyűjtse. A geográfiai hely a jelenlegi MŪZĀFFĀR.NĀGĀR (jelentése: HĀT.TŪ.HUŠŠĀB.BĀR.(.)D.DŪ.HUŠŠ.(EE); vö. a magyar Bárdossi családnevekkel, valamint az [ENG] WARD = "ör-ség", "örsem", [GER] WARTE = "örhely" szavakkal) város közvetlen környéke. Kissé délebbre terül el a MAH.HĀB.HĀR.'ATA-ból jól ismert: "KŪRŪ-mező".

A tó szigetét, a szárazulatot és a JĀMŪN.HĀ-folyó jobb partját ma már tisztázhatatlan módon (hiszen a folyó ma kb. 40 km-rel nyugatabbra van) egy *cölöphíd* (bűrű) kötötte össze, melynek a JĀMŪN.'Ā-folyó balparti oldalán már készen volt vagy éppen építés alatt állt egy megfigyelőtorony ("PĀBĪLĪ.TŪRŪN"). Ahíd (leszámítva a téli időszakot, mikor a folyó vize el is apadhatott, hiszen az eljegesedés idején a klíma kifejezetten *száraz* volt!) szinte az egyetlen lehetőségét nyújtotta a bal oldali part, a HU(N)-ok által benépesített területek, nem utolsósorban a város megközelítésének.

I. e. 44 500 táján (talán télidőben) a híd MÁGGĀR őrsége (aligha kétségbe vonhatóan: *részegség miatt*) elaludt, és a HARAPPA felől érkező, "irigykedő" ellenség: (ĀH).HĀR.U'N.HĀDĀ, dárdákkal, akkor a HU(N)-ok által *nem ismert* új fegyverrel felfegyverkezve, nemcsak a hidat, a tornyot és a várost, hanem a kb. Dunántúl nagyságú, nádasokkal és szittyóval benőtt lakóterületet is, a halászok életterét, felgyújtotta. A szörnyű égés, szélvihar (GĀLE!), az azt követő esőzés és áradás (DEEL.LŪ.HŪG.EE = "özönvíz") elképzelhetetlen pusztítást okozott. A "KŪRŪ-mezőn" (és *nem tudható*, hogy kézitusára egyáltalán sor kerülhetett-e) krétai adatok (HĀG'Ī.HĀD-DĀR.EE.HĀDĀ > HĀG'Ī.HĀ.TR'ĪDĀ) szerint kb. 40 000 halott (GERŪ) maradt vissza, 120 000 ember pedig a néhány nap elteltével kialakult sűrű ködben (a népnév: MEEŠŠEET > [ENG] M'IST = "köd", aligha véletlen!) fejvesztetten menekült a világ négy tája felé. HĀM és JĀPEET HU(N) népe benépesítette a Földgolyó akkor lakható területét: Indiától Skóciáig, vagy éppenséggel Peruig.

Az elmenekült népnek *igen sok neve* volt! Hesiodos görög költő (i. e. kb. 200) "Munkák és napok" c. költeményében "második rend"-nek, "ezüstnép"-nek nevezi őket; ők voltak a: "szél", a "mogyoróbokor" ([GER] HASEL), a "mezei nyúl" ([ENG] HARE) népe is, de LŪWEER, MÁGGĀR (> "magyar"), (HŪ).HUŠŠEET (> "összét"), (HĀ).BEEL.L.HĀŠŠ'Ī.EEG (> "Pelazg"), HĀB.BĀR > HĀWĀR (> "avar"), HUN.HĀ.NU.HŪG.EEGŪ.HUR (> "onogur"), SŪM.MER (> SŪMER), azaz a "nyár", HĀJDŪ (> "hajdú"), HŪG.EEG.HĀ (> "hóka"), SĀB.BEER (> "szabir"), GŪ.HUG (> "Góg"), DĀG (> "dák", a [HIND] szó jelentése: "égetés"), JĀŠŠEE (> "jász"), az "örök.tó" = TŪ.ŪRUG (> "turk", "török") stb. neveket is használták. *Ezt azért kell nyomatékkaal hangsúlyozni, mert hosszú idő elteltével ezen nevek közül egy-egy óriási területen szétszórva jelent meg, és a nyelvészek, történészek az említett nevek mögött más-más genuszt véltek találni.* Tény, hogy ezek a népek *ugyanabból az őshazából* származtak, mindamelllett gyanítható, hogy a nép habitusa, nyelve stb. szempontjából az őshazában eltöltött kb. 3500 év kevésbé volt meghatározó jelentőségű, mint az a több tízezer év, melyet az elvándorlás után egy adott

körzetben (vagy éppenséggel többször is helyet változtatva), vér- és nyelvrokonaikról mit sem tudva töltöttek el.

Akörülmények alakulása folytán egy részük indoeurópaivá, más részük finnugorrá, ismét mások DRAVIDÁ-vá váltak – hadd ne folytassam –, az ősi MAGGAR gyökökből, etimonokból latin, német stb. szavak formálódtak ki. Ez nem baj! *A baj* az, hogy a nosztratikus nyelvfejlődési elmélet híveit, akik ezt elsőként ismerték föl, a fantáziátlan nyelvészek dilettánsoknak, délibábkergetőknek, megszállott sámankodóknak, a napi politika Sancho Panzáinak (az utóbbi jelzők Ligeti Lajos: "A magyarság őstörténete" [Akadémiai Kiadó, 1948] című munkájából) vélik, illetőleg minősítik, még akkor is, ha tudják (és mily sokan *nem tudják!*), hogy a modern genetikai vizsgálatok egyértelműen a nosztratikus nyelvelmélet híveinek adnak igazat!

Végezetül idekíváncozik néhány észrevétel, megfigyelés magáról a nyelvről.

Hogy úgy beszéltek-e, miként azt a TATĀRLAKA-i lineáris írással írt szöveg mutatja, vagy "rejtvényt" kívántak feladni az utókor-nak (miként azt a krónikaértékű LEMNÖS-i sztélé [lásd H. Jensen: "Die Schrift", VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1969, 462. old.] szövegénél tapasztaltam) – egyelőre eldönteni nem lehet. A HARAPPA-i pecséthengerszövegek, az EL'ŪBĀ'ĪD-i "Vörös templom" alapító okirata (lásd V. Zamarovsky: "Kezdetben volt Sumer" [Bratislava, 1966] 113. old.; az ábrát egyébként 180°-kal el kell fordítani, jelenleg ugyanis a feje tetején áll!), az Észak-Peruban megtalált CHĪMŪ indián aranylemez szövege stb. stílusában a TATĀRLAKA-i táblához hasonló, de – a feltehetően fiatalabb – PHĀESTÖS-i P.121 tábla vagy a "PHAESTÖS-i korong" ettől eltér. A P.121 táblánál vagy pl. egy, a ciprusi JĀSTRĪ-KĀ-ban megtalált ősi szövegnél (lásd H. Jensen: ugyanott, 133. old.; az ott közölttől eltérően azonban az írás balról jobbfelé halad!) jól meg lehet figyelni a *nyelvtan* lassú kibontakozását. Ez valószínűvé teszi, hogy az ősi nyelv "ennyire" egyszerű volt. *Primer* szógyökeinek száma alig haladhatta meg a 100-at, de ha azokból *szavakat* formálunk (a szógyökisméltléseket is megengedve), két-

tagú szónál a variációs lehetőségek száma $100^2 = 10\,000$, háromtagúaknál $100^3 = 10^5$ s.i.t., ami – minden bizonnyal – messze több annál, ahány szó ebben a nyelvben használatban lehetett. A sztereotip szóképzés, egy-egy nyelvi szerkezet kitüntetett szerepe a lehetőségeket erőteljesen behatárolta.

Aligha férhet kétség ahhoz, hogy "PABIL király idejében" (i. e. 44 500 táján) ez a HU(N) nyelv lingua franca volt, ha egyáltalán ennek értelme van, hiszen nemcsak 'ÜDÜM körzetében, hanem első közelítésben a Nyugati- és Keleti-JĀMŪNĀ folyók által közrezárt területen *mindenütt ezt a nyelvet beszélték*.

A szólétra-elv segítségével elfordított szöveg továbbra is tükrözi a nyelvten teljes hiányát, és bizonyos megszorításokkal a szórendet is, azonban ebben már olyan szavak is előfordul(hat)nak, melyeket az írás készítésekor nem ismer(het)tek. *Ezek a szavak az i. e. 44 500-ban elkezdődött nyelvi divergencia termékei*! Kialakulásuk ideje és helye (néhány kivételtől eltekintve) nem tisztázható.

Hadd világítsam meg ezt az állítást egy példával. A "Keret" c. ugariti eposz *bizonyítja*, hogy Ugarit pusztulása előtt (i. e. 1200) a [MAGY] "kőd" szó ugariti szinonímája a MEEŠŠEET volt. Az [ENG] MIST ennek rövidült alakja, ami (ha ez a szó másutt nem volt forgalomban) azt bizonyítja, hogy a mai BRITANNIA népének ősei vándorlásuk folyamán áthaladtak Ugarit körzetén, vagy a fogalmat az őshazából hozták. Ez az utóbbi feltevés azért nem valószínű, mert ennek a szónak a [HIND] nyelvben nincs nyoma. Ez a nyelv a "kőd" szót az *őshaza* nevével képezi:

*DŪ HUN. HĀ N HĀD (HĪD HA (HĀ) = 'to han toyo hid EEGĀR ī(HĀ)'

[HIND] ↓ D HU N D H = "kőd"

SUMEER-ben a "kőd" megjelölésére a GŪ.HŪD > [MAGY] "kőd" szót használták (vö. a LĀGĀS-i uralkodó: GŪDEĀ nevével).

A [LAT] és [GER] nyelvben nem a haza, hanem az onnan menekülő *nép* neve a "kőd" szó gerince:

*NEEB.ĪBEEL.L = "nep(e).HĀR HĀN.HĀZ
 [GER] ↓ N E B E L = "kőd"

iii.

*NEEB.HU.L.HĀ = "HU.nép +
 LŪR.(R)EED'Ī.HĪD.EEG.EE"
 [LAT] ↓ N E B U L A = "kőd"

vagy

*NU.HŪB.EEŠ.EEŠ = "HĀRĀN.BĀL.népe"
 [LAT] ↓ N U B E S [HUN] NŪB = "arany"
 = "kőd"

Ebből az elemzésből arra a következtetésre juthatunk, hogy ha az őshaza népének volt szava a "kőd" megjelölésére, ez a szó valószínűleg a GŪ.HŪD (vö. az ősi [MAGY] KWD-dal) volt, amely Indiában, az EEŠ.HĀ idejében alakult ki. A nyelvi divergencia egyik oka így kétséget kizáróan az ősi szókincs szegénysége volt. Ez azonban azzal jár, hogy a *szólétra-elv* alapján készített *tükröfordítás* *nem egyedi (unikális): aszerint, hogy melyik nyelv szinonímáit használjuk fel, más-más olvasathoz jutunk!* Elárulom, ha a részletekben ezek el is térnek egymástól, a *lényegi mondanivaló nem változik!*

A Földgolyó egymástól oly távol lévő pontjain talált azonos helynevek a BĪHĀR-tól a PŌN(N)S-on át a ŠĀR.(R)EET-ig vagy 'ĀPSĀRĀS-ig, mind ősieik. Ez a felismerés ösztönözte Vámos-Tóth Bátort és Paposi-Jobb Andort (lásd "Szittyakürt" XXX., 5–6. szám) az ún. "TAMANA-segéd tudomány" megalkotására, melynek az a lényege, hogy tízezret meghaladó számban olyan helyneveket gyűjtöttek össze, melyek párja a Kárpát-medencében is föllelhető.

Vámos-Tóth Bátor szerint ez korántsem véletlen, hanem "évtizedekben mérendő, ősi egyetemes műveltség kézzelfogható bizonyítéka".

A TATARLAKA-i tábla olvasatából a történelmi idő vonatkozásában levont következtetéseket tehát a helynevek elemzése is megerősíti.

FORRAI SÁNDOR

**A BOLOGNAI
SZÉKELY-MAGYAR
ROVÁSBOT-NAPTÁR**

Ősi írásunknak, a székely–magyar rovásírásnak egyik legértékesebb kultúrkincsét mentette meg a nemzeti és az egyetemes tudomány számára Luigi Ferdinando Marsigli olasz hadmérnök, polihisztor, amikor a Habsburgok oldalán részt vett a törökök elleni harcokban. Nevezett 1690-ben, az erdélyi szorosok műszaki lezárása alkalmával akadt egy kb. 150 cm hosszú és kb. 3 cm széles négyoldalas rovásbotra, melyet hazavitt szülővárosába, Bolognába, és azt naplójába pontosan lemásolta megfejtési kísérleteivel együtt. A bot a székelyek Árpád-kori eredetű naptárának bizonyult. Mielőtt azonban a naptár részletesebb taglalására áttérek, előbb egy rövid írástörténeti áttekintést adok, és ebben kimutatom a magyar rovásírás eredetével kapcsolatos írástörténeti összefüggéseket.

Az írástörténetben minden írás összefügg egymással, így a magyar rovásírással is. Az írásnak két bölcsője ismert: az egyik a Kárpát-medence, a másik a Közel-Kelet, mezopotámiai központtal. Ezen írásokból a jobb megértés kedvéért néhány képet bemutattam. A Kárpát-medencével kezdve 1. képünkön az N. Vlassa, kolozsvári régész által 1961-ben megtalált, kb. 6000–6500 éves erdélyi tatárlakai lelet írásos korongocskája volt látható. Harnuval telt gödör fenekén 26 agyagszobrocskát, két kőfigurát, egy tengeri kagylóból készült karperecet és három rajzos agyagtáblácskát találtak. A kör alakú táblácska, azaz korong helyi homokos agyagból készült, középen ki van lyukasztva, átmérője 6 cm, vastagsága pedig 2,1 cm. Korát a C-14-es karbonvizsgálatok szerint állapították meg. Ezen eredmény szerint 500–1000 évvel előzi meg a mezopotámiai sumer eredetű képirást, ám erről a kutatók még ma is vitakoznak. A korongot egy függőleges és egy vízszintes átló négy mezőre osztja, s ez nem más, mint a napforgó ősi képjele, a magyar rovásírás egyik F \oplus jelváltozata, melyet a rovásbot-naptár rovója is alkalmazott. A mezőkben elosztva összesen tízféle képirásos jelet találunk, melyekből 6 alakilag megegyezik a székely–magyar rovásírás jeleivel, 2 pedig megközelítőleg. Ezek a következők:

$$Z = \text{𐰇} \quad NY = D \quad GY = \text{𐰆} \quad N+D = \text{𐰇} \quad P+B = \text{𐰇}$$

Ezek a jelek a mezopotámiai sumer képirásban mind előfordulnak, a a magyar rovás GYjele, ott a jogar, az uralkodás írásos képjele, jelentése "pa". Címerünkben is ez látható. A leletnek ma már nagy irodalma van, orosz, angol és neves magyar kutatók foglalkoztak vele: Borisz Perlov, V. Titov, M.S. Hood, Harmatta János és Makkay János, aki külön bibliográfiát is megjelentetett.

Következő képünk a tatárlakai, tordosi, Balkán-térségi, valamint a krétai és mezopotámiai jelek összehasonlító táblázata Jovan Todorovics szerint. A Torma Zsófia régész nő által 1875-ben Tordoson talált, kb. tizenegyezer darab, kb. 4500 éves írásos cserépdarabok kapcsolatban vannak a Karnovóban, Sitovóban, Vincán, Gradesnicában talált írásos leletekkel, mely jeleknek egy részét a bemutatott táblázat is feltünteti. Ez is egyik bizonyítéka annak, hogy az írás egyik bölcsője valóban a Kárpát-medence, és a táblázat a terjedés irányát Mezopotámiáig jól szemlélteti. Ennek valószínű oka, hogy mind a Kárpát-medencében, mind a Közel-Keleten létezett szabir-magyarság.

A következő, 3. ábra a mezopotámiai sumer írás fejlődését mutatja be a *képirástól az ékíráshoz betűírásig*, ugyanis a sumer nép volt az első, amelyik már kb. 5500 évvel ezelőtt a képirás jeleiből összefüggő gondolatok lejegyzésére alkalmas, úgynevezett fogalomírást alakított ki. Az elvont fogalmakat, cselekvéseket összetett képjelekkel fejezték ki, pl.: az *enni* igét a száj képjelébe helyezett kenyér képjele jelentette. Mivel a sumer nyelv ragos, képzős nyelv volt, mint a magyar, ezekre olyan szótagjeleket alkalmaztak, melyekben már benne van a megfelelő magánhangzó is. Megkülönböztető jeleket, ún. determinatívumokat is használtak, amit nem kellett kiejteni, pl.: ha egy jel mellett a nyolcágú csillag, , sumer nyelven a dingir, ég, végtelen, Isten képjel szerepelt, akkor valami istenségről volt szó, s ezt külön nem kellett kiejteni.

A következő, 4. képen Ur-Nammu és Shulgi Ur város királyainak képirásos szobrait mutattam be (Kr. e. 2111–2046). Ez a sumer képirás terjedt el kelet és nyugat felé egyaránt. A keleti terjedés egyik állomása az Indus-völgyi dravida írás és a Húsvét-szigeteki

írás. A dravida írás egyik kulturális központja Harappa és Mohen-dzso-Daro városok voltak, ahonnan ezerszámra kerültek elő a kb. 4500 éves, kőből készült írásos pecsétek. A dravidák India ragozó nyelvet beszélő őslakói, írásuk megfejtésével elsősorban finn nyelvészek foglalkoztak, többek között Pentti Aalto. Feltűnt nekik, hogy az ember sematikus rajza mellett gyakran megtalálható a három fogú fésű, amiből a nőt jelentő szóra következtek. Dravida nyelven a "pentika" a fésű, a "penti" pedig a nő jelentésű szó. Ez a felismerés volt a dravida írás megfejtésének egyik kulcsa. A "fésű" jele a magyar és más rovásírásokban is megjelenik, de csak a magyarban P hangértékkel. P = . A dravida és a Húsvét-szigeti írás összehasonlító táblázatát bemutattam. A kínai és a japán írásnak is ez az alapja. Belső szerkezete is megegyezik a sumerével, azzal a különbséggel, hogy a megkülönböztető jeleket osztályfőeknek nevezik. A kínai olvasásban újságolvasáshoz kb. 4500 jel ismeretére van szükség. Az a tény, hogy néhány rovásjelünk egyes kínai rovásjelekkel is összefüggésbe hozható, nem jelentheti azt, hogy a rovásírás a kínai írással már valamiféle eredetkapcsolatban lenne. Itt csak közvetett kapcsolatról lehet szó. A kínai írás terjedt el Japánban is a IV–V. században. A kínai izoláló nyelvvel ellentétben a japán is ragozó nyelv, ezért a kínai ún. fűírásból szótagjeleket alakítottak ki a ragok, képzők és elvont fogalmak jelölésére, 71 *hiragana* és 71 *katakana* jelet.

A sumer képirást vették át az egyiptomiak is, amit rendszerint kőbe vésett írásos emlékek őriznek, *hieroglifáknak*, azaz szent véseteknek nevezik őket. Belső szerkezetük is pontosan megegyezik a sumerrel, azzal a különbséggel, hogy a szótagjelben nincs benne a megfelelő magánhangzó, ezért ezeket ún. mássalhangzós csoportjeleknek nevezzük. Ennek egyik emléke a bemutatott Men-Heper-Ré fáraó névgyűrűje, aki Kr. e. 1490–1436 között uralkodott (más néven Thotmesz). Ez még képirás, melyben a Ré kör, benne ponttal az Isten szót jelöli. Ez a magyar rovásírás egyik (ly) jele is. Az ő uralkodása idején fejlődött ki a föníciaiak területén élő különböző népek közreműködésével az első betűírás: a *rovásírás*. Ez elsősorban a mássalhangzós csoportjelekből

fejlődhetett ki, mert kezdetben magánhangzók nem voltak. Tekintettel arra, hogy a magyar rovásírásnak a főníciaival van a legszorosabb kapcsolata, ez azt jelenti, hogy ott kellett lennünk az ősi forrásnál, valószínűleg a szabir magyarság révén. Ennek egyik bizonyítéka Cambell angol kutató megállapítása, mely szerint Karnak város templomának hieroglif feliratában III. Thotmesz birodalma területén magharok is éltek, és a hettitákkal együtt harcoltak. Cambell magharok alatt kifejezetten a magyarokat érti. Bizonyosággal a felirat Arad, Árpád és Maghara városok nevét említi.

A következő kép a philai obeliszken található Kleopátra névgyűrűje, aki Kr. e. 61-től Egyiptom társuralkodója volt. Ez már *betűírás*, és az egyiptomi képírás megfejtésének egyik kulcsa volt. Megfejtője Champollion (1822). Ez a főníciai rovásírás terjedt el a szogdok révén Belső-Ázsiában a türk népeknél, akik a főníciai alapjelekből kifejlesztették mássalhangzós írásrendszerüket, melyben külön magas és külön mély magánhangzókat vonzó mássalhangzós jelek voltak. A magyarság ugyancsak a főníciai alapjelekből fejlesztette ki egységes jelrendszerét, melyben megfelelő logikai csoportosítással minden hangunkra önálló jelet fejlesztettek ki, melybe semmiféle más, úgynevezett glagolita vagy cirill jelek nem illenek bele. Ez a főníciai betűírás terjedt el nyugat felé is. Ennek összefüggéseit jól szemlélteti Sebestyén Gyula táblázata, melyben a Földközi-tenger melléki, egymással rokon rovásírások betűsorait mutatja be "A magyar rovásírás hiteles emlékei" c., 1914-ben megjelent könyvében. Ezen táblázat alapján az összefüggésekről számszerű kimutatást készítettem, kimutatva a különböző írások jeleinek megegyezési mértékét a magyar rovásírás jeleivel, százalékban kifejezve. Ennek alapján a magyar rovásírás a főníciai jelekkel mutatja a legszorosabb, 50%-os kapcsolatot, ezután jön az etruszk, 43%, a türkkal pedig mindössze 29% egyezést mutat. Ez is azt bizonyítja, hogy a magyar rovásírás nem lehet a türk rovás mellékterméke, ahogyan ezt még ma is többen vallják.

A következő táblázat már a magyar rovásírás valamennyi írással való kapcsolatát mutatja ki, így az egyiptomi és a sumer képírást

is beleértve. Ez a táblázat is azt bizonyítja, hogy a magyar rovásírásnak legszorosabb kapcsolata a föníciai rovásírással van. A megegyező jelek száma: föníciai 24, etruszk 21, egyiptomi 19, sumer 18, türk 17.

A Marsigli által megtalált rovásbotot rovója a magyar rovásírás egységes jelrendszerével róta. A fába rovás elég nehéz művelet, ezért a rovó törekedett "kevés jeggyel sok értelmet" kifejezni, amivel helymegtakarítást is elért. A sorvezetés jobbról balra történt, mert a rovó kénytelen volt bal kézben tartani a botot és jobb kézzel róni a jeleket. Ennek megfelelően a rovásjelek képei is mai írásunkkal ellentétesen, jobbról balra néznek. A naptár rovója rövidítéseit a magyar nyelv törvényeire építette, így a betűegybe-rovásokon kívül olyan egységes magánhangzós rövidítési rendszert alakított ki, melynek logikája mai gyorsírásunk logikájához hasonló. Ez a rövidítési rendszer szinte valamennyi epigráfiai eredetű rovásírással emlékünkkkel megegyezik. Amikor a magyaroknak át kellett térni a latin betűs írásra, a latinban 13 hangunkra nem volt jel, s ezért a latin betűkkel a magyar nyelvet nem lehetett pontosan jegyezni. Így olyan nyelvezetre következtek nyelvészeink, ahogyan a magyar sohasem beszélt. Csaknem ezer évig kínlódott nyelvünk a latin betűkkel, míg mai, szinte egyedülálló, latin betűs, fonetikus helyesírásunk kialakulhatott. A többi népek latin betűs helyesírása azért nem fonetikus, mert nem volt olyan ősi írásuk, melynek logikája alapján fonetikus helyesírásuk kialakulhatott volna. Más az írás, és más a kiejtés.

A botnaptár magánhangzós rövidítési rendszere a magyar nyelvben meglévő magánhangzó-harmóniára épül fel, mint mai gyorsírásunk is. A mássalhangzók elé és közé szükségszerűen *e* hangot kell olvasni, azt nem kell jelölni. A gyorsírásban is hasonlóképpen van ez. Mély magánhangzós szóban elég csak egy mély magánhangzót jelölni. A szó végi magánhangzót mindkét rendszer kötelezően jelöli. Vegyes hangrendű szavakban elég csak azt a hangot jelölni, amelyik a harmóniát megbontja. A torlódó mássalhangzókat mindkét rendszer kihagyja, de a hangsúlyos sziszegő hangokat jelölni kell (cs, sz, s, zs). A rovásírásban is gyakori

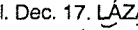

vonásmegtakarítás céljából a fonetikus írásmód. A rovásbot-naptárban is találunk ezekre példákat. A rovó tehát nem volt járatlan nyelvünkben, mint ahogy azt egyes tudósok feltételezik. A magyar rovás betűalakjai rendkívül alkalmasak számtalan szellemes betűösszevonásra, rövidítésre (ligatúrákra). Egyedül ez a rendszer fejlesztette ki már több mint egy évezreddel ezelőtt a mássalhangzók alakjának csekély megváltoztatásával a megfelelő magánhangzójelölést is, melyre a naptárban számtalan példát találunk. Ezt mai gyorsírásunk is következetesen alkalmazza. A rovó 38%-os jelmegettakarítást ért el rövidítéseivel, ami azt jelenti, hogy a rovásbotot fél méterrel rövidítette meg. A bot négy oldalát tekintve a megtakarítás kb. 2 méter hosszú rovássor. Ez igen magas arány, mely ősi írásunkat a kor legfejlettebb rövidítéses írásává tette. A rovásbot a rovásírások ősi gyakorlata szerinti egysoros bistrophedon, azaz ökörszántásos sorvezetéssel készült.

Marsigli a rovásbotot összesen nyolc lapra másolta le megfejtési kísérleteivel. Egy lap két sort tartalmaz, egy rovásoldal két lapra került. A túloldalakat üresen hagyta, és saját kezűleg olaszul azt írta rá, hogy a lapmásolat a nagy rovásbot hányadik oldalán volt. A rovásbot két oldala a névünnepeket tartalmazza Küskarácsontól Sül. estig, vagyis Szilveszter estig. A névünnepeknek egymástól való naptávolságát rovátkák jelzik. A harmadik rovásoldalon található a Jézus életével kapcsolatos személyi és földrajzi nevek, a negyediken pedig egyszerű bibliai feljegyzések és a naptár betűsora található. Ezek a lapmásolatok Marsigli bolognai könyvtárának 54. számú vaskos naplójában találhatóak. A lapmásolatok elé Marsigli "Raccolta della lingua..." kezdetű rövid bevezetést írta, melyben megemlíti, hogy a székelyek szkíta eredetű nyelvének tanulmányozása közben találta a rovásbotot, melyet a keresztény hitre való áttéréskor róttak "használatukra". Ez azt jelenti, hogy ősi rovásírásunk ekkor még általában ismert volt. Alapos kormeghatározási vizsgálatok megállapítják, hogy a bot Árpád-kori eredetű, kb. az 1200–1300 közötti időből való.

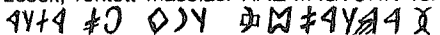

A naptármásolat 673. oldala jan. 1-jétől, Küskarácsontól márc. 25-ig, Gyümölcsoltó Boldogasszonyig. Küskarácsontól jan. 1. Jézus

körülmetélésének a napja székely nyelvjárásban. Jan. 6. Szentkereszt (SZeNtKeReSZT), (a nagybetűk a jelölt betűket, a kisbetűk a kihagyott hangokat, az összekötő vonal az egybeírást jelenti), Szentkereszt = Vízkereszt. Jan. 17. aNTaL . A mély magánhangzót vonzó mássalhangzós csoportjébe beépíti az "l" jelét. Jan. 18. PIRiSKA Szent László király lánya, akinek mozaikképe a konstantinápolyi Aja Sofia mecsetben és a velencei Szent Márk-templom egyik oltárképén látható. Febr. 14. BÁLiNT Az á hangot az a kiírásával jelöli, és az nt mássalhangzós csoportjel felső részét átmetszve az i hangot is jelöli. Febr. 22. PEeTeR . A kettős e jelölésével az é hangot jelöli. Márc. 25. BODoGaszSZoNY . A 12 hangból álló szót 4 jelben rövidíti, a b jelének kis megváltoztatásával o hangot is jelöl. Az asszony szót szny-nyel rövidíti, így a magánhangzó-harmónia kihasználásával a többi mély magánhangzót kihagyja.

A naptármásolat 683. oldala ápr. 4-től, Nagy Ambruzstól július 11-ig, Benedekig. A nagy szót vagy véghangrövidítéssel jelöli, az Ambruzs szóban egy mély magánhangzót vonzó mássalhangzós mb jelentésű bogárjelet látunk, az úgynevezett *capita dictionumot*, azaz a mondások fejeit jelentő jelet, mely egyedül az egyiptomi képirásban ismert. Ápr. 23. aDALBeRT . A rovó a b rovásjelbe szellemesen építi be a többi jelet, az r jel kivételével, amit ugrat. Erre példát a gyorsírásban is találunk. Május 22. ILoNA Jún. 27. LÁSZIO . A torlódó l-et kihagyta, és a sziszegő sz-t meghagyta. A naptármásolat 675. oldala július 13., Margitától szept. 24-ig, Gyárfásig. Aug. 3. eSTván kezdőhang-rövidítéssel. Aug. 10. LÓRINC . Az i jelét az nc egybeírás vízszintes vonalkájával jelöli, a Lorencnél, mely a Lőrinc eredeti változata, az i-t már nem jelöli. Szept. 8. aszSZoNY-KUS , azaz Kisasszony, vagyis Mária napja. Az szny az asszony szó rövidítése, mint a Boldogasszony szóban, a kus jelző a kis szavunk mélyhangú változata, mint pl. Kustisza, Kusded helységneveink is jelzik. A naptármásolat 677. oldala szept. 14., Szentkeresztől dec. 21., Sül. esig, azaz Szilveszter estig. Szept. 14. SZeNtKeReSZT . Rövidítése azo-

nos a jan. 6.-val, a különbség csupán az, hogy SZT egyberovást jelöl a *t* ferde segédvonalkájának megvastagításával. Ez a Szentkereszt megtalálásának napját örökíti meg. Nov. 1. MINCENT . Három jelben 12 hangot jelöl. A Lőrinc INC rövidítése itt is szerepel. Dec. 17. LÁZÁR szóban az *ár* egyberovásánál az *a* jelének eldöntésével az *r* hangot is jelöli, annak hosszú összekötő vonalaként. Dec. 31. SÜLveste-reST . A Szilveszter név kezdőhang rövidítése.

A naptármásolat 679. oldala. Jézus életével kapcsolatos személyi és földrajzi nevek. Ezek közül kiemelendő JERUZZSALYem írásmódja, *ly*-nal. Flavius Josefus szerint Jeruzsálemet a szkíták alapították Kr. e. 663-ban, és első neve a szkíták szent madaráról Solyma volt, később Uru Szálem volt, majd amikor a törökök elfoglalták, Hiero Szolimánra, azaz Szent Sólyomra változtatták. NÁZÁReT . M.F. Albright angol kutató szerint eredeti neve Mag-har rét volt, és csak bibliai alapítással lett Názáret. Érdekes még, hogy Nikodémus nevét Mikodémosnak rója. Annás *tőpap* helyett szóösszevonással Annás *püspököt* ró, ahogy ma is ejtjük. Kódexeink írásmódja ezt a szót vagy csak *puespoecnek*, vagy *pispecnek* örökíti meg.

A naptármásolat 681. oldala bibliai kifejezések, vegyes feljegyzések, rontott másolás. HÁLÁTAGYUNK TeNneK hOGY ADTA . Az "adjunk" szót fonetikusán írja, "Tennek" egy *n*-nel, mert ha kettővel rója, közéjük is *e* hangot kellene olvasni. A Ten = ég, végtelen, szellem jelentésű ősi szavunk, melynek kapcsolata van a sumer "dingir", a magyar "tenger", a türk "tingir", a mongol "tengri", a kínai "tien" és a japán ugyancsak "ten" szóval, melynek jelentése azonos a magyaréval. Az "is" a Halotti Beszédben "ős" jelentésű szavunk, így az Isten szavunk Ősten, öröktől fogva való lélek, szellem jelentésű szó, így az összes nyelvek közül a magyar tudja a legtökéletesebben kifejezni az Isten szó fogalmát. A "hogy" szónál a kezdő *h* hangot elhagyja, "adta" itt már tudatosan szóelemző írásmód. A BQdoG-sáGoT BO egyberóva, GT jelentése *ságot*, mint a gyorsírásban. GYÜMöLCS . A Halotti Beszéd írója csak *gimilcnek* tudta jegyezni.

Az utolsó két szó: Perscsa (törökösen Perzsia) és Pannónia. Ezen két szóval a rovó a Csodaszarvas mondánk egyik eddig ismeretlen változatát rögzíti, melynek kiindulási pontja Perzsia, ahonnan Nimród Hunorral és Magyarral úzi a csodaszarvast egész Pannóniáig, azaz a Kárpát-medencébe, ahol a monda szerint az ő nyelvüket beszélő népek élnek. Az utolsó az "Áldás" szavunk, mely a régi magyar vallás köszöntése volt. Nem véletlen, hogy Jézus köszöntését, a "Békességet" a református egyház az ősmagyar köszöntéssel kapcsolja össze.

Befejezésül megemlítem, hogy a több mint 200 szavas botnaptár szebbnél szebb rövidítései közül egy előadás és cikk keretében csak igen kevésre utalhattam. A "Küskarácsonról Sülvester estig" főcímmel és "Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírásos emlékeink" alcímmel 1985-ben könyvem jelent meg, melynek fő témája éppen ez a botnaptár.

JUBA FERENCZ

**A TENGER A MAGYARSÁG
ŐSTÖRTÉNETÉBEN**

A magyar múltat és a magyar életet tárgyilagosan szemlélő előtt egy pár olyan kérdés merül fel, amelyekre a múltunkkal foglalkozó művek révén nem tud kielégítő feleletet kapni. Az egyik ilyen nyitott kérdés az, hogy mi lehetett az oka annak a határozott és céltudatos érdeklődésnek, törekvésnek, amely első európai típusú államformánk felvétele előtt Árpád részéről megnyilvánult. Ő ugyanis Zuárdot és Kadocsát délre küldte. A parancsot végrehajtva Zuárd Thesszalonikibe ment, Kadocsa viszont népével elfoglalta a Durazzo és Ragusa közötti területet. Ott megalapította az első magyar tengeremléket, majd népével együtt beleolvadt a 800 körül bejövő horvátokba. Mi lehetett az oka annak, hogy amint az európai típusú királyságunkat mint államformát felvettük, Szent István és később a többi Árpádok is, mint Szent László, Könyves Kálmán, sőt még kifejezettebben az anyai ágon Árpád, apai ágon nápolyi Anjou Nagy Lajos, oly céltudatosan törtek a tenger birtoklása felé? Szent István, sógorát, Orseolo Otto velencei dózsét a bizánciak ellen segítve, már 1026-ban megvetette lábát az Adria partján. Szent László 1091-ben a legnagyobb horvát párttól és az Árpád-ház öröklési törvénye szerint a Zvojnimir horvát király halálával megözvegyült testvérétől oly örömmel elfogadta a horvát koronát, Könyves Kálmán pedig uralkodásának első percétől kezdve, Roger szicíliai normann király lányával kötött házassága révén is, a tenger felé tekintett, és Dalmáciát, valamint Szlavóniát csatolta hazánkhoz 1105-ben. Velence persze mindezt irigy szemmel nézte, mert a hajóépítéshez szükséges fát veszítette így el, és ezért galád módon 1202-ben a keresztes lovagokkal elfoglalta a magyar király városát, Zárát. Ezért a pápa ki is átkozta Velencét. II. Endre, aki a Szentföldről már mint jeruzsálemi király tért vissza, szentföldi útját még csak bérelt hajókon tudta megtenni. IV. Béla azonban látta, hogy egy hajóhad feltétlenül szükséges, ezért létrehozta a magyar királyi hajóhadat Trau hadikikötővel. Ezt a tengerparti birtoklást véglegesítette Nagy Lajos. Ő elérte, hogy a zárai szerződésben, 1358-ban, Velence örök időkre lemondott az Adria keleti partjairól a Quarnerótól Durazzóig a magyar korona javára, és ezt a torinói szerződésben 20 év múlva meg is ismételte.

Nagy Lajos alatt a magyar királyi hajóhad Ragusa hadikikötővel oly hatalmas lett, hogy még Velencével is meg tudott mérkőzni.

További ilyen nyitott kérdés, hogy mi lehet az oka annak a ténynek, ami annyi magyart hajtott a tenger felé a Mohács utáni évszázadok folyamán, és hogy vajon miből adódott az a szinte megmagyarázhatatlan jelenség, hogy amint le tudtuk győzni a túlerővel hatalmuk alá hajtó agresszorok elnyomását, szinte üstököszerűen emelkedtünk fel a tengeri nagyhatalmak nyolcadik helyére az 1867. évi kiegyezést követő pár évtized alatt?

Vajon hogyan is volt lehetséges, hogy a trianoni tengerfosztás után, amidőn elvesztettük évszázados tengerpartunkat és kb. 180 000 kg arany értékű hajóparkunkat, a magyar hajóépítő és tengerészgéniusz megteremtett egy Duna-tengerhajózást, amely az egész világ szakértőit tengerészeti csodaként ejtette bámulatba, és amelyet csak a kommunista kormányzat szüntetett meg?

Hogyan lehetséges, hogy tengerészeink kiválóságát a nagy tengerhajózó nemzetek is elismerték a harmincas évek világválsága idején, és munkanélküli tengerészeink mindig találtak hajót a talpuk alá, amikor a híres tengerésznépek fiai hajó nélkül lődörögtek a kikötőkben?

Ezekről a kérdésekről senki nem beszélt, és alig egy-két történészünket érdekelte ez a rendkívül fontos téma. Kultúrpolitikusainknak ezzel a – mondhatnám – nemzetellenes hanyagságával kapcsolatosan itt is fel kell hívnunk a figyelmet egy másik nemtörődömségre is, amely egyszerűen figyelmen kívül hagyta a velünk szemben ellenséges, idegen vagy ugyan magyarul beszélő, de nem magyar sajtótermékek irogatóinak a pimaszságát, amely céltudatos agyonhallgatással, anakronisztikus tények vagy arcátlan hazugságok terjesztése által törekedett céltudatosan megsemmisítésünkre. Az ilyen "fogások" mintapéldája "Ausztria–Magyarországról" beszélve egyszerűen "Ausztriát", "osztrák–magyar hajó" említése helyett egyszerűen "osztrák hajót" mondani, vagy "Kettős-", illetve "Duna-Monarchiáról" beszélni, nehogy a "magyar" szót ki kelljen mondani, holott a Monarchia nem kettős, hanem legalább hetes monarchia volt, és a Duna pedig számos királyságot és tartományt nem is érintett.

Hasonló ilyen pimaszság az agresszorként nyakunkra ültetett idegen és velünk ellenséges pereputtyról mint "reakciós magyar nemesekről" beszélni, akiknek a császári kegy a magyarság tulajdonából szinte országnyi területeket adományozott, mint pl. egy Schönborn grófnak 30 000 hold erdőt és Munkács városát, vagy egy Harucker hadianyag-szállítónak 800 000 holdat!

Az agyonhallgatás gyilokjára jellemző a magyar vonatkozások elhallgatása fontos témáknál, mint pl. Vértesszőllős, Tatárlaka vagy Nagyszentmiklós (14). *Ezeknek a következménye, hogy még saját honfitársaink is bárgyún mosolyognak, ha tengerészetünkről esik szó, nem beszélve az idegenekről, akik emiatt csak valami lealázót tudnak...* Mindez persze lerontja hírünket a nagyvilág előtt, ami a manapság oly fontos idegenforgalomra is károsan hat.

A mi elégtelen propagandánk mellett különösen barátságtalanul működik az idegen sajtó, mint pl. Ausztriában, ahol csak úgy ontják a régi tengerészetünkkel foglalkozó műveket, ahol a legnagyobb mértékben ápolják a tengerészeti tradíciót – sajnos azonban részünkre igen kedvezőtlenül, főleg szlavofil irányban. Pedig nekünk nem kell szégyenkeznünk tengerészeti kultúránk miatt. Bár elsőként kezdehettük meg 1874-ben az Adria oceanográfiai kutatását, az oceanográfiai világkongresszus kérésére akadémiánk még csak választ sem adott. Így mi kiestünk az összeállításból, de persze Ausztria és Csehszlovákia benne lévén, a világ az ő oceanográfiai munkásságukat jól ismeri, mirőlunk pedig nem tud.

A "Magyar Szent Korona gyöngyében", egykori Fiuménkban működő m. kir. tengerészeti akadémia és a cs. és kir. haditengerészeti akadémia 14–18 éves növendékei szinte valamennyien hazánk tenger nélküli területeiről kerültek felvételre, és a Trianon utáni maradékországban egyik legkiválóbb kapitányunk, Dobozi Dénes is megállapította, hogy a legkiválóbb tengerészek nemzetünk tengerét soha nem látott fiai közül kerülnek ki.

Híres tengerészeink nyomát már Tyrkertől kezdve követhetjük, aki Leifs Erik nevelőapja lévén, vele együtt fedezte fel Vinlandot a IX. században, és akit jellemző neve, fekete hajszíne, himlőhelyes arca, alacsony alkata ellenére a germánság még mindig germán-

nak tart, holott tudott dolog, hogy a bizánciak türknek hívták akkor a magyarokat. *Világhírű turkológusunk, Blaskovics József szerint magyar volt Pijala pasa, a törökök leghíresebb tengernagya kap-tán-i-terjén címmel, akinek 69 győzelme elismeréseként a szultán a lányát adta feleségül. Nagy Lajos királyunk hajóhadában a de Andreisek, Subichok játszottak fontos szerepet. Tengerpartunk török megszállása után szünet észlelhető, de amint a lehetőség megnyílt a XVIII. század végétől, nyomban megjelentek a magyarok a tengerparton. Sepsimartonosi Gyújtó Károly Velence révtengernagya volt 1849-től 1856-ig, Gyulai Gaál Béla a világhírű földkörüli utazást végrehajtó "Novara" fregatta I. tisztje. Tengerész volt Xántusz János, később a budapesti állatkert igazgatója, Kom-polthy Tivadar, a híres veszprémi újságíró és Balatonalmádi felépí-tője, akinek a fia, Jób, mint hajó tengerészkapitány Északnyugat-Kí-na postaszolgálatának megszervezése miatt nyerte el a kínai császári mandarin címet. Kiváló érdemeit még a Kínai Köztár-saság is a csia-ho érdemrenddel méltányolta 1923-ban. Ugyan-csak mandarin lett Faragó Ödön a kínai tengerészeti vám meg-szervezésében teljesített érdemei elismeréséül.*

Egykori flottánk velünk szemben szinte sohasem barátságos vezetősége ellenére is *tengernaggyá lett Semsey Gusztáv a na-vigáció, Kalmár Sándor a tengertérképészettan, gróf Károlyi Sán-dor a flottaáttszervezésben elért eredményei, Kászonjakabfalvi László Elemér a tengertan, a budapesti születésű Wulff Olaf a tengerészeti tüzérségi harc, a győri norwalli Konek Emil, haditen-gerészetünk utolsó tengernagyi törzskari főnöke a műszaki ten-gertudományok, nagybányai Horthy Miklós a tengeri harcászat modernizálásában a ködösítés és a repülőgépek alkalmazása által.*

Kiemelkedő kereskedelmi tengerészkapitányaink közül említjük *Peterdi Istvánt, a magyar tengeri postaszolgálatnak Brazíliáig terjedő megszervezőjét, a Duna-tengerhajózás lehetőségét kidol-gozó vitéz Bornemisza Bódogot, és ennek a hajózási formának a nautikai megteremtőjét, Kádár Ferencet. Ugyancsak fiumei kapi-tányunk volt Vadas József, aki az alaszka partvidék olyan remek*

látrajzait készítette el, hogy az USA révkalauzskönyvei azokat a mai napig használják. *Fiumei akadémiánk szellemisége tette naggyá Rákos Lajost, a Trianon utáni első magyar tengeri hajóra, a "Háros"-ra először magyar lobogót húzó kapitányt, aki később az angol Lloyd's egyetlen magyarországi ágense lett. Kor- és akadémiai társai közül említjük meg Radán Alfrédot, Sági Ödönt, Bíró Györgyöt, akik az izraeli tengerészet felépítésében játszottak ki-váló szerepet.*

Tengeri sporthajósaink közül különösen figyelmet érdemel a múlt században gróf Festetich Rudolf, aki csendes-óceáni kalandos utazásainak az emlékét, a "Tolna II" jachtján tett utazásait a Földrajzi Társaság könyvei között örököltette meg. Mikes János sorsa még több kutatást igényel, mert róla egyébként csak annyit tudunk, hogy még a híres Slocum kapitány előtt kelt át csónakon az Atlanti-óceánon. *Mi nyugodtan büszkélkedhetünk híres sportvitorlásainkkal, mint a festőművész és építészmérnök Jankovich Istvánnal, de különösen Fa Nándor és Gál József földkörüli útjával, amelynek során a "Szent Jupát" nevű vitorlásukkal a hírhedt Horn-fokot is megkerülték, avagy Kopár István tengerészkapitány-nak a "Salambo" nevű balatoni vitorlásával végzett földkörüli útjával, amely alatt csupán egyetlen pihenőt tartott.*

Úgy érzem, hogy a már eddig is felsorolt egypár név és teljesítmény elegendő arra, hogy tengerfosztott, ún. bezárt hazánk fiai-nak tengerképességét vitathatatlaná tegye.

Eddig beszéltünk tengerképességről, tengerképességről, tengerészberről. Fel kell vessük a kérdést, hogy *mik azok a tulajdonságok, amelyekkel egy igazi tengerésznek rendelkeznie kell.* Ha valakikre, úgy a tengerészekre elsősorban áll a régi római megá-lapítás: ép testben ép lélek. *Testi ügyesség, szívósság, tettekészség, jó idegrendszeri reakcióképesség és alkalmazkodási képes-ség, kitartás, bátorság, jó megfigyelőképesség, gyors felfogás és bizonyos, szinte megmagyarázhatatlan, ösztönös tér- és időbeli megérzés, megsejtés. Lényegében olyan tulajdonságok, ame-lyekkel nagyban-egészben egy lovasnomád népnek kell rendelkeznie.* Ez a gondolat összevág Kermnek a föníciaiakról írott

véleményével: "A nomádok – amint azt a történelem esetenként igazolja – a tengeren aránylag jól kiismerik magukat... a pusztá olyan, mint a tenger, amelyen semmit sem lehet változatlanak tekinteni... csak az égbolt változatlan." (19/16)

Mindezekből következik, hogy fiaink tengerképessége mögött egyéb tényezőknek is kell szerepelniük. Ezért arra kell gondolnunk, hogy a tengeri élet cselekvésmintáit népünk és népünket az évezredek alatt ötvöző népeségek tengerparti életük során alakították ki vagy 14 milliárd sejtből álló agyvelejükben. Ezek a minták átörökölték mint "tengerészösztön" jelentkeznek a kései utódban. László Gyula írja: "A régmúlt bennünk él, anélkül, hogy tudnánk róla. Akárcsak testünk még embervoltunk előtti időre emlékezik, akként élteti műveltségünk, beszédünk, munkánk, szellemünk és eszközeink sora az ősök évtizedes erőfeszítéseit." (27) Sok komoly tudós nyilatkozik ebben a szellemben. Minden etnikum, amely a Kárpát-medencében valaha is élt, utódait vagy azoknak legalábbis egy részét itthagyta. A beszéd kevésbé döntő, amit elszakított területeinken a legjobban bizonyít az etnocidizmus szenvedő magyar kisebbség sorsa: évtizedek eleget adva arra, hogy elveszítsék anyanyelvüket és felvegyék a megszállók nyelvét.

(20/17) Persze, alapvető különbségek mégis felismerhetők, amelyek az alkalmazkodásnak és az azt szükségessé tevő környezeti különbségeknek a számlájára írhatók. *Míg a lovasnomád szilárd talajon, a megszokott klímában, a megszokott fauna és flóra területén éli megszokott életét, a napszakok szerint, addig a tengerész külső környezetét állandóan változó földrajzi helyének megfelelően változó klíma, fauna és flóra jellemzi. Belső hajókörnyezetének hűtés-, fűtés-, szellőzés- és táplálkozásviszonyai a természetestől merőben eltérőek, családi élete alig van. Folyamatos szolgálatának érdekében fel kell áldoznia biológiai életritmusát. Külső környezetében számtalan nem várt vagy előtte ismeretlen változással kell számolnia. Mozgását, járását, munkamódját az állandóan mozgó és változó környezethez alkalmazkodva kell változtassa, miközben számtalan szükségállapotot is meg kell*

oldania. Ebben az értelemben kell megvizsgálnunk azoknak a népeiségeknek a tengerrel való kapcsolatát, amelyek valaha is itt éltek a Kárpát-medencében, idejöttek vagy innen elvándoroltak, majd ismét visszatértek más népekkel ötvöződés után.

Kiszely szerint (21) a Kárpát-medencében az őskorban 10 000 és 5000 évek között földközi típusú emberek terjedtek el, akiket részben 5000 és 2500 évek között újabb betelepülők követtek a Balkán felől, tehát délről. A Kőrös-kultúrát alakították ki. A lakosok zöme ekkor még mindig mediterrán. Az 1900 és 750 évek közötti időben, a bronzkorban már kevesebb mediterrán elem érkezik, de azért a bevándorlók még mindig Délkelet-Európa felől jönnek. Szerinte országunk lakossága a Kr. u. 9. sz.-ban 300 000 főnyi ókori, 300 000 főnyi avar és 300 000 főnyi árpádi részből tevődött össze. Ezekhez csak a 13. sz. végén érkeztek a kunok és a jászok.

Meg kell tehát vizsgálnunk a fent említett népi összetevőket, hogy melyikük melyik tenger partján és mennyi ideig tartózkodott.

A kőkorszakbeli első európai műveltség és polgárosodás hazánk területén fejlődött ki. Az is bizonyos, hogy az Indus, Tigris, Eufrátesz és Nílus völgyeiben – a Kaukázuson át – az óceánig egyforma népesség lakott, a rövid- vagy kerekfejűek. (Ezeket nevezi Csobánczi "ősturánoknak". Ezt a kifejezést Max Müller oxfordi egyetemi tanár alkalmazta Eurázsia nem árja és nem sémi népeire.) (9) Kr. e. 10 000-ben a siculok jönnek hazánk területére (13), akiket ma a sasklo kultúra népének neveznek. A Kr. u. 8. és 4. évezred között az őslakosság a mai Görögország területére és az Égei-tenger szigetvilágára költözött. Ezeket nevezik pelazgoknak. Az ő Kis-Ázsiában letelepült részlegeik a filiszterek, és a föld, ahol letelepedtek: Palesztina. Wiesner és Milojcic ezekről a népekről azt állapította meg, hogy Magyarország délvidékein élhettek, onnan kerültek az égei szigetekre, ahol civilizációjuk csúcspontját Knósszoszban érték el. (10) Az itt alakult ún. Carian-Unio pelazg népekből állott, amelyek Caria, Fönícia, Trója és Kréta területén éltek. (30)

Az újkőkör Kr. e. 7000-ben kezdődik a Közel-Keleten, és lassan terjed. Nálunk 6000-ben jelenik meg. (14) Az alábbiakban "Ma-

gyarország Történelmi Kronológiájához" tartjuk magunkat. (5) Eszerint a 6. és 5. évezredben Kr. e. a Balkán felől érkeznek állattartó és földművelő népek hazánk területére. Korai telepések jönnek Elő-Ázsiából (Anatóliából) a Balkánon át. Ez a vándorlás mind erősebbé teszi a görög-orientális kultúrák kapcsolatát. Ez egészen Iránig, a Kaszpi-tengerig terjed. (14) A Tufa falunál talált aranyneves balták hasonlóak az Urban találatkhoz. (41) Gimbutas észrevette a Mükéné–Közép-Európa párhuzamot, de a kronológiai konfúzió miatt rosszul következtetett. A mükénéi harcosok az Unetice-kumulusz-népek utódai. A nyomok mind mediterránumi-égek-levantei rokonságot jeleznek Közép-Európával. Ehhez hozzáfűzhetjük Baráth megállapítását (3), hogy ti. az égei szigetvilág népessége főleg a régi Keletről származó magyar népekből állott, és két társadalmi osztályból tevődött össze: földművelőkből és hajósokból. Szerinte a "hajósok" kifejezést az "akhájok" szó rejtí magában. Bobula szerint is a kultúra kedvező feltételeket teremtett, az őskaukázusiak szaporodtak, vízi utaikon rajokat bocsátottak a négy tenger és a négy égtáj felé. (7) és (8) Itt meg kell jegyeznünk, hogy e vándorlások tekintetében még sok a tisztázatlan, és nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nemcsak az oda-, hanem a visszavándorlások is tarkítják az etnográfiai képet!

Az 5. évezredben az éghajlat különösen kedvező az ember részére. Falvak alakulnak ki. Ezt az életformát Európa a Közel-Keletről hozta be. (23) Ugyanekkor Mezopotámia előtörténetében jelentős szerepet játszik az Ubaid kultúra, amelynek kerámiája Irán déli részéről is ismert, és így egy Kaszpi-tenger–Perzsa-öböl kapcsolatot joggal feltételez.

Ez az 5. évezred a Kőrös-kultúra ideje, amikor a délkelet-európai vonaldiszes kerámia is megjelenik. 3800 és 3200 között újabb délkeleti etnikai hullám érkezik. Erdélyben 3200-tól van állandó népesség. A régi Keletről az első évek 3200-ban jönnek. Sarlóik mezopotámiaiak. (4) Kialakul a tiszai kultúra. A 3300 és 2000 évek közötti péceli műveltség szokásai a bronzkorban teljesen mediterrániak. Tatárlaka, Erősd ideje is 3200. (4) Ez a neolitikus műveltség

szoros kapcsolatot tart Anatóliával, Trójiával. A hazánkban talált fókások és ékszerek másai Mezopotámiában vannak, az itt talált kagylók csak a Vörös-tengerről kerülhettek hozzánk. (7) Ez az óégei kultúra Szíriával és Palesztinával is kapcsolatos. (22) A kialakuló Duna-kultúra a Kárpátokig terjed, de eléri a Fekete-tengertől északra fekvő területeket is. A péceli kultúrát követő lengyeli műveltség, valamint a tiszai műveltség részben a Fekete-tengertől északra fekvő részekhez (a steppei lovasnomád népek), részben az égei kultúrához mutatnak igen szoros kapcsolatokat.

Kréta a 3. évezredben már kereskedelmileg érintkezik a Közel-Kelettel (28–63), sőt, az egész ókori Kelettel. Erre utal az a tény is, hogy egy dipülon vázán ábrázolt görög szarvasagancs-hajóorr-díszes hajón a hajóorr két oldalán sumer napot látunk, és az egyiptomi hajók orrán megjelennek az ún. "udjet-szemek", amelyek az egész Mediterráneumban elterjedtek. (25) és (26) A "szemekkel" kapcsolatban figyelemreméltó, hogy a Mezopotámiában lévő Subartu a Földközi-tengerig terjedt. Szubar-szabir-szabar – Baráth szerint "Szem-ur", Fehér M. Jenő szerint pedig "Szemes", Samas isten nevééről. A hajók szeme tehát ebben a vonatkozásban is magyarázható? (8)

A Földközi-tenger felé mutató kapcsolatok 2000 és 1770 évek között még szorosabbá válnak. Ekkor egy Anatóliából kiinduló és a Balkán népeit magával sodró migráció utolsó állomása hazánk területe, a Kárpát-medence. Az itt kialakult bronzkor műveltsége mindenesetre magasabb, mint az európai műveltség. Görögország kapcsolatai rendkívül szorosak a keleti nagy kultúrákkal. Kréta ideje ez, amikor a Kis-Ázsiából kisugárzó hatás elérte Krétát. Az 1500-ban felrobbanó Tera (Santorin) szigetének katasztrófája után jelennek meg a dórok a színen. Ezeknek az útja is a Földközi-tenger felé mutat. Sőt, mivel I. Sargon 2000 körül a dél-mezopotámiai lakosságot Kommagenébe deportálja, az Anatólia–Perzsa-öböl–Kaszipi-tenger kapcsolat is valószínűsödik. (14) A kaszipi-tengeri kapcsolat a mi részünkre a médek révén is fontos. Hérodotosz a perzsa háborúk idején egy méd tengernagyot, név szerint Megabüoszt említ. A Xerxész-hadjárat idején ő a teherha-

jók tengernagya. Mint méd nemzetiségű valaki, hajózási tudományát minden bizonnyal az egyetlen méd tengeren, a Kaszpi-tengeren sajátíthatta el. (37) Az ősmagyarok antropológiai arculatát kialakító folyamat is itt, a Kaszpi-tengernél történt, ahol a proto-ugor csoportok az indoiráni etnikai környezettel találkoztak. (39)

A továbbiakban bennünket különösen a szittyák érdekelnek. A mai dél-oroszországi területeken a Kr. e. 13. században tűnnek fel. A görögök "Hyper-Boreus"-nak nevezik országukat, északon túli országnak. (38) A 8. században már hazánk területén vannak, az 5. századból származó nyílhegyeik és a Kaszpi-tengerből származó kauri kagylók utalnak erre. A 6. században Asszíria és Média ellen mennek. (17) és (40). A 7. században Iránban vannak, és egyes véreik Anatóliába is elkerülnek. A királyi szittyák sírjai a Kubán-vidéken a Fekete-tenger partjaihoz visznek, és mutatják az erős görög-szittyá kapcsolatokat. Ezek kapcsán létrejött csodálatos művészetük a szittyákat (és hunokat) barbároknak tekintő germán írásokat is véleményük megváltoztatására kényszerítették. A szittyák egy része zsoldosként Skythopolisba, a levantei egyiptomi katonai támaszpontra kerül. (14) A szittyákkal kapcsolatban azonban még két népességről, a kimmerekről és a keltákról kell megemlékeznünk.

A kimmerek az óceánnál élő lovasnép, előbb a Fekete-tenger partján éltek. Ott kialakították a Kubán műveltséget, kb. 1700 körül. A 8. században már Anatóliát fenyegetik, és két részre oszlanak. A "Thrák-Kimmer" ág 500-ban Kr. e. eltűnik. A "Kolchis-Kizil-Koba" csoport 575 után szittyá nyomásra, Anatóliát végigharcolva, a kis-ázsiai jón-görög partoknál telepedett le. Népességük mint összekötő kapocs feszül ki a Fekete- és a Földközi-tenger között. Nevüket őrzi a "Kimmeriai Boszporusz", a Kercsi-szoros akkori neve. Kolchis maga is a görög-szittyá kapcsolatokat idézi az aranygyapjú révén! Baráth szerint a szkíta név Kr. e. 300-ban megszűnik. (4)

Ekkor azonban 500-ban feltűnnek a kelták. Baráth szerint "Celti", azaz magyarosan "keleti" nép. (4) 200-ban állanak virágzásuk

csúcspontján. Nyugat-Európából vándorolnak Görögországba és Anatóliába, ahonnan visszakanyarodva egyik águk, a skordiskusok, 279-ben alapítják Singidunumot, Nándorfehérvár, a mai Belgrád őseit. Egy másik csoportjuk Trákiában építi fel birodalmát, amelyet Kelto-Skythiának neveznek. A harmadik ág, a galaták Anatóliába húzódnak. A török és magyar zene – Bartók szerint – közös nyugat-közép-ázsiai eredetet mutat, és kb. 1500 évre tekint vissza. (16)

558-ban érkeztek hazánk területére az avarok Kr. u. (40) László Gyula szerint 670 körül jött egy új népesség, a másik avar hullám (36), amely egy kelta–baskír keveréknép volt, a világ legmozgékonyabb népének, a tengeri keltáknak a késői leszármazottai. Ezek révén került elő az alsópáhoki "süveges ember", amely főníciai eredetre mutat. A kelta-avarok ősei, tengerészek lévén, messze kerültek, így pl. az alsópáhoki fülbevaló másai Palmírától az Észak-Kaukázusig találhatók meg. (36)

Feltétlenül meg kell emlékeznünk a székelyek tengeri kapcsolatairól. Balás Gábor ír erről "A székelyek nyomában" c. munkájában a legújabb kutatások alapján. A görög források által még hunoknak nevezett onogur törzsek Gordás nevű királya 525 táján az Azovi- és a Fekete-tenger közötti területen uralkodott, tehát a Kercsi-szoros partjain. Az onogurok később Baján birodalmának keleti részén találhatók az uturgur szövetségben. Az onogur–bolgár szövetség élén a 7. században Kuvrat, azaz Kürt áll – írja Balás. (2) Ennek öt fia közül Eszperikh népe az Égei-tenger felé haladt, és megalapította a dunai Bolgárországot. Küver népe Thesszaloniki mellé húzódott. Seregében sok "hazamenő" görög is tartózkodott. (Ez is mutatja az oda- és visszavándorlásokat!) Küver és népének sorsa Balás szerint Csabára emlékeztet, akiről a székelyek mondája úgy tudja, hogy Görögországba ment népével, és onnan nem tért vissza. Alzyk népe Ravennától északra telepedett le az adriai partokon. Itt tartjuk érdemesnek megemlíteni, hogy Zuárd és Kadocsa árpádi engedéllyel a Durazzótól a Rácföldig terjedő területet tartották uralmuk alatt.

Szükségesnek tartjuk még megemlíteni Henkey írását a temetői leletekről. (18) Nemeskéry és Gáspárdy 1954-ben az eger-szép-asszonyvölgyi honfoglaló magyar temetőben nagy számban talált mediterrán típust, vagy annak egy alaptípusát: irano-mediterránt. A honfoglaláskor itt talált népek között ... a kő-, réz-, bronz-, vaskortól kezdve itt élő népek maradványai egyaránt megtalálhatók. A csiszolt kőkorból és a rézkorból a mediterránok, de keleti mediterránok is. A késői vaskorból a szittyák hoztak jelentős, elsősorban keleti mediterrán és elő-ázsiai jellegegyütteseket. A sírleletek mellett fel kell figyelniük a kaszpi–kazár–hun és szittyai építészeti és díszítési elemek jelenlétére az esztergomi magyar uralkodói palotában! (33)

Az eddig elmondottak világosan mutatják, hogy a Kárpát-medencében lakott és ott rövidebb-hosszabb ideig tartózkodott eleink mindenképpen kapcsolatban állottak a Kaszpi-tenger–Perzsa-öböl–Levante–Mediterráneum–Márvány- és Fekete-tenger–Azovi- és – itt bezárul a kör – a Kaszpi-tenger partvidékével. Így természetesen nemcsak szárazföldi, hanem tengeri életet is éltek. Ennek a ténynek a felismerése elegendő magyarázatot ad arra nézve is, hogy a magyar hajózási szókincs miért egyezik olyan nagy mértékben a görög és sumer hajózási szakkifejezésekkel. Egyben azt is világosan megmagyarázza, hogy miért nem lehetnek ezek a szavaink szláv eredetűek: ezeknek a kapcsolatoknak az idején a szlávok még "sclav" formában sem léteztek! Csőke Sándor, dr. Aczél József, dr. Érdy Miklós és dr. Bobula Ida munkáiból (11), (12), (1), (15), (6) példát említnék meg magyar–sumer–görög sorrendben:

balta-bal-balthosz, csillag-zala-szalage, csónak-csonak-konaksz, garád-gar-kharatosz, gerenda-gazinba-külinde, hajó-aju-ajakiz, háló-halu-halo, hal-gal-haliasz, híd-kid-schidia, irány-eren-ouranosz, kalapács-kalapattu-khalupsz, lék-kik-lakosz, madzag-mundsag-homudzugosz, őr-uru-ourosz, palánk-palukku-phalangai, patak-pa-patage, szeg-sig-theke, tenger-dingir-phteng, vihar-veir-bia, víz-biz-vidosz, zsák-szaku-szakosz.

» Kiss Jenő: "Legfőbb tanú a nyelv" c. cikkében (20–9) írja, hogy nyelvünk ősiségéről nincs mit mondanunk... elvitathatatlanul ősi

idők óta a mienk". Jókai, Szebedi, Erdélyi József Antal, Gellért Sándor kutatásai is odamutatnak, hogy nyelvünk eurázsiai ősnyelv, és ez összevág László Gyula megállapításával, hogy a magyar régészet múltunk feltárásában ma már 12–13 000 évre megy vissza. Ezzel kapcsolatosan kell felhívunk a figyelmet a dr. Vámos-Tóth Bátor vezette "Táncsics-munkacsoport" elért eredményeire, amely a honi földrajzi neveknek a nagyvilágban elforduló hasonmásai, valamint a mándi népművészeti elemek és a pentatonikus zene ősi előfordulásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy kb. 15–20 000 évvel ezelőtt egy, az egész földet behálózó, egységes kultúra állott fenn. Ezt a műveltséget ők Palánka délvidéki községünknek a tatárjárás során megsemmisült elődjéről "Tamana-kultúrának" nevezték el, mivel ennek a műveltségnek csoportos halmazatban felismerhető maradványaiban a Tamana név fordul elő a legtöbbször. 130 ország területén 12 000 kárpát-medencei magyar-azonos név összegyűjtésének eredményeit egy 2200 oldalas "Tamana-Gyűjteményben" örökítették meg. Munkájuk eredményeit a japán–dravida kultúrösszefüggésekkel foglalkozó tudósok máris hasznosították. Ez bennünket – bár közvetve – azért is érint, mert a dravida hajózási szaknyelv szavai megtalálhatók a sumer feliratokban, sőt, sokan állítják a sumer–dravida és a "fekete Afrika" nyelveinek a rokonságát. Bodor András Garasanin és Nestor Délkelet-Európa népeivel foglalkozó tanulmányához fűzött észrevételei helyeslik azt az állítást, hogy az őskőkor és a középső kőkor nagyrészt az észak-afrikai és nyugat-mediterráni hatások alatt fejlődött. (20–10 köv.)

Az említett földrajzi, időrendi és nyelvi összefüggéseken kívül nem hagyhatunk figyelmen kívül bizonyos néprajzi különlegességeket. Első helyen a már említett hajóorrdíszek érdekelnek bennünket. A tiszai "hírös" bögös hajók orrán viselt "bög" a sumer és egyiptomi nádhajók orrbogozását idézi. Az etruszk hajók szarvasagancs-orrdíszre tisztán szittyá típusú (20), de a szittyá–görög–etruszk–anatóliai kultúrkörre utal a dór hajók szarvasagancs-orrdísz is. (25) Az etruszkok kb. 700 körül jönnek Itáliába Keletről. Vallásuk keleti jellege a káldeus vallásnak felel meg. (42) Kenediné

Szántó Livia: "Az etruszkok nyomában" c. könyvében (Budapest, Corvina, 1977) írja, hogy "az etruszkok a hajózás dicsőségét teljes egészében a föníciaiaknak és a görögöknek tulajdonítják". A föníciaiak ugyan nem szarvasagancsot, hanem lófej-orrdíszet használtak, de ez annyira jellemző is volt rájuk, hogy a görögök egy föníciai hajótípust "hippoi"-nak nevezték. A Kr. e. 1800-tól 1575-ig uralkodó hikszoszok – azaz a "lovasok" – egyesek szerint az ázsiai hunok nyugat felé vándorolt része, amelynek szintén szerepe lehetett az akkori lófogalom következtében abban, hogy a föníciai hajókra lófej került. (18) A másik néprajzi különlegesség az ún. csónakfejfák, amelyeknek legtipikusabb példányai a szatmárcsekei temetőben láthatók. Ezeknek hajóépítéstani formaanalízise kizárólag tengeri típust határoz meg. Szepessy szerint (20) a viking sírok magyarországi lelethelyeit követve legvalószínűbbnek tűnik, hogy eredetük a viking hajózási szokásokkal függ össze.

A címben jelzett téma tanulmányozásának eredményeként [5], [6], [7], [8], [9] az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy fiaink tengerészösztöne mögött élettani, biológiai, antropológiai és etnográfiai törvényszerűségek húzódnak meg, amelyek őstörténétünkkel feltétlenül összefüggésben állanak. Ennek a magatartásnak a gyökerei a fejlődéstani megismerés tanban lefektetett öröklési szabályok szerint alakultak ki, okát és alapját képezik tengert esetleg soha nem látott fiaink tengeri magatartásának.

A tengeri élethez szükséges tengeri ösztönnel, rátermettséggel valamikor ki kellett alakulnia fiainkban. A törzsféjlődés során az ősöknek át kellett adniuk ezeket a tulajdonságokat az utódoknak. Arra a kérdésre, hogy ez hogyan történhetett, véleményem szerint a Nobel-díjas Konrad Lorenz által kidolgozott összehasonlító magatartástani és az evolúciós megismerés tan adhat kielégítő választ. Lorenz szerint mindaz, amit életünk valóságos világáról tudunk, a törzsféjlődés-történetben létrejött információszerzést jelentő készülékünknek köszönhetjük. Amit tudunk, aszerint viselkedünk. Banális igazság, hogy az ember törzsféjlődésileg szerzett és öröklésileg lefektetett magatartásmóddal rendelkezik. Az alkalmazkodás olyan struktúrákat hoz létre, amelyeknek a működése

információk megszerzéséből és kiértékeléséből áll, azaz olyan körülmények tudásából, amelyek pillanatnyilag a szervezet környezetében hatnak, és amelyekre nyomban válaszolni kell. Ez minden tapasztalat alapja. Tudjuk, hogy minden alkalmazkodási fejlődés csak akkor lehetséges, ha fejlődéstörténelmileg már megszerzett, óriási tömegű információ van jelen. A megtanult tudás átvihető az egyik egyedről a másikra. Ez a tradíció. Halmazott tudás nem más, mint szerzett tudások öröklése. [13/127] Ezek alapján tehát nyilvánvaló, hogy tengerészösztönökkel rendelkező fiainknak ezeket az ösztönöket tengeren jártas őseiktől kellett örökölniök.

Vizsgálódásunk során most értünk el témánk leglényegesebb pontjához: hol és mikor zajlott le az elődök ismeretszerzése és alakult ki az a képességanyag, amelyeket az utódoknak át tudtak adni? Logikai kényszerűségből azt kell válaszolnunk, hogy ezek az ismeretek csak tengerek partjain voltak megszerezhetők. Mivel pedig vitathatatlanul megvannak, ennek a ténynek az alapján fiaink tengerészösztöneit, tengerre termettségét éppen olyan biológiai, őstörténeti bizonyítéknak kell tekinteni egykori őshazánkat illetően, mint ahogy a kontinensek szétválásáról szóló Wegener-féle elméletnek az igazolására az angolnák vándorlása a biológiai bizonyíték. [11/155]

A magyarság tengerészösztöneinek a megszerzése tekintetében háromféle hely, illetőleg idő jöhet számításba.

1) A világrészek közötti összeköttetés tengeri úton 40–50 000 évre visszamenőleg követhető. [12/44] Az aurignac-típusú ember az akkor még igen alacsony szintű tenger lehetőségeit kihasználva Ausztráliáig jutott. Acrô-magnoni ember az akkor még befagyott Bering-szoros jegén át Amerika déli csúcsáig, a Tűzföldre jutott. Az ekkor meginduló felmelegedés kb. 20 000-ben érte el tetőpontját, és ekkor megindulhatott a világrészek közötti kezdetleges uszaforgalom. Ezeknek az utazásoknak a lehetőségét Heyerdahl tökéletesen bebizonyította. Ezért az is érthető, hogy Wirth 30 000 éves feliratokat talált Grönlandon (17/21), hogy Troger: "The peoples chronology" szerint 44 000 éve már hajózás folyt Ázsia

és Ausztrália között a Korall-tengeren. A kiterjedt vízi közlekedést mutatja az is, hogy Duvensee mellett 9000 éves evezőt találtak a mórban, és a 4–3. évezredből származó japán edényeket az ecuadori partokon. [14/140] Ezekre a kapcsolatokra utal az a nyelvészeti jelenség, hogy az ún. Naacal-táblákon olvasható és India hét rishi papja által beszélt nyelv a maják nyelvével azonos. (3/9) Hevesy kimutatta, hogy a mohenjo-daroi és a Húsvét-szigetek írásjelei teljesen hasonlóak. (17/225) Mindezek alapján, és a Vámos-Tóth Bátor által felismert, ősi, egységes, az egész világra kiterjedő és általa "Tamanának" nevezett kultúra szerint az emberek akkor, kb. 15 000 éve otthonosan mozogtak a tengeren. Szerinte ez a kultúra a Kárpát-medencében, tehát hazánkban maradt fenn a legtovább, bármelyik alakszerkezeti jegyet is tekintjük.

2) A szabir–presumer–sumer világ révén jutunk el Padányi Kaszpi-Mediterráneumba, amely a Földközi-tengerrel is szoros kapcsolatot tartott, melléktengerein át is. A Van-tavon három-evezős hajók jártak, ami igen figyelemreméltó. A Kaszpi-tenger az egyetlen méd tenger, amelyen komoly hajózás folyt. Az itt található halak neveinek az egyezését Sebestyén Irén mutatta ki. [10/83] Ebben a Mediterráneumban a Folyamköz őslakói a szabirok voltak [2/33], akiknek a nyelve orosz tudósok szerint megegyezett a bibliai ősnnyelvvel. Ez az a nyelv, amely Anatóliától Indiáig, a Kaukázustól a Perzsa-öböl fellelhető volt, és ebbe a magyar nyelv is beletartozott. [2/68] Kiterjedt a Termékeny Félhold–Kárpát-medence és Turkesztán által bezárt egész területre, majd később a Hindu Kush-tól a Vörös-tengerig és az Indiai-óceán partvidékére. A fent említett kusok pásztorkodó és hajós népek voltak. A később szóba kerülő pelazg és etruszk népek tehetségüket a szabir ősnéptől örökölték. [2/41] Tudjuk azt is, hogy az első európai polgárosodás és műveltség itt alakult ki hazánkban a rövid- vagy kerekfejűek révén. [6/2] 10 000 és 5000 között mediterrán népek terjednek itt el, és Dukai-Takách szerint 10 000-ben érkeznek a siculok. 2500 után újabb rajok érkeznek a Balkán felől. Ezzel a népességgel közvetlen rokonok a pelazgok, akiknek Kis-

Ázsiába települt részlegei a filiszterek. Nevüket többen Pilis szavunkkal hozzák összeköttetésbe. Csobánczi szerint az Anatóliából érkező népesség civilizációjának csúcspontját Knósszoszban érte el. [8] Mindez megfelel Baráth állításainak [1], aki szerint a régi Kelet magyar származású népei, a földművelők és a hajósok az égei szigetvilágot lepték el és foglalkozásuk megnevezését az "akhájok" (a hajósok) szó rejti magában. [8] Ez megfelel Csőke Sándor szófejtésének is, aki szerint hajó szavunk őse a sumer "aiu", ami vízi házat jelent. [8]

Kr. e. 2000-ben már a főníciaiak játszanak egyedülálló szerepet a tengeren. Eljutottak Dél-Afrikába, a Kap-földre, ahol ott elsüllyedt egyik gályájukat is kiásták. [17/48–49] Dél-Amerikában, Rio de Janeirótól nem messze, egy magas sziklán Kr. e. 850–800-ból származó felirat hirdeti, hogy "Badezir a főníciai Tyrusból ide is eljutott". [17/51] Az Azorok egyik szigetén, Corvon, főníciai pénzeket ástak ki. [17/51]

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarok eleinek a Kaszpi Mediterráneumban is bőséges alkalmuk nyílhatott tengerészeti ismeretek megszerzésére és átörökítésére.

3) Az Azovi- és Fekete-tenger partján eleink, a hunok és avarok, Bizánc idején már uralják a Fekete-tenger és az Al-Duna hajózását. Ezt a hun–avar tengeri hajózást csupán Bizánc hadihajórajja ellenőrizte. [4/49 köv.] Sőt, Sugdaiat és a Kercsi-szorost csak a hunok engedélyével látogathatták a bizánci flotta szállítóhajói. Dentumagariától kezdve Árpád népe is hosszabb időt töltött ezeken a tengerpartokon. [15] Nem is csodálhatjuk, hogy a Fekete-tenger neve egészen a 17. századig mint "Magyar Tenger" szerepelt a térképekészek által – főleg Velencében – rajzolt térképeken, "Mare Mazar", "Mare Magior", "Mare Mazara" neveken.

Eszmefuttatásunknak lassan a végére értünk. Elmondhatjuk, hogy mindazon népelemek, amelyek a történelem hajnalától kezdve nemzetünk ötvözőedésében részt vettek, valamennyien hosszú időt, sokszoros nemzedékváltást töltöttek tengerek partjain. Ezért nyugodtan megállapíthatjuk, hogy tengerészösztöneink kialakítá-

sában mind a három kategóriában szereplő népesség betölthette az átadó szerepét.

A felhasznált irodalmat I. és II. számmal jelöljük. A jelzett hivatkozásokat az I. sz. felhasznált irodalom tekintetében (...) módon jelöljük, míg a II. sz. felhasznált irodalomra vonatkozó számok szögletes zárójelben [...] vannak. Az első szám a mű sorszámát, a második az oldalszámot jelzi.

I. Felhasznált irodalom

1. Dr. Aczél József: Szittya–görög eredetünk. – Turán Publisher, Garfield, N. J. USA, 1975. II. kiadás. Kiadta: Szatmári István. P.O. Box "H", Garfield
2. Balás Gábor: A székelyek nyomában. Panoráma, 1984. ISBN 963 243 253 3. Copyright Balás Gábor, 1984.
3. Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete I–III. Szerző kiadása. Montreal, 1968. Nyomta: Prompt Printing Co. Montreal
4. Baráth Tibor: Mióta él Erdélyben magyarajkú népesség? A Nap Fiai, 1987. október–november. 300 old. köv.
5. Benda Kálmán: Magyarország Történeti Kronológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 05 3183 6
6. Bobula Ida: Kétezer magyar név sumir eredete. Gönczöl kiadás, Montreal, Kanada
7. Bobula Ida: A sumir–magyar rokonság kérdése. Editor ESDA, Buenos Aires, 1982.
8. Bornemisza Benedek: A mezopotámiai ősnépesség népi személyazonossága. A Nap Fiai, 1987. július–augusztusi és szeptember–októberi szám
9. Csobánczi Elemér: Ősturánok. Copyright by Elemér Csobánczi. 50. Wilson Road, Arncliffe, NSW. 2205. Australia. Turán Printing. P.O. Box "L", Garfield, USA
10. Csobánczi Elemér: Ősturánok. A Nap Fiai, 1974. május–június
11. Csőke Sándor: Három tanulmány. Eberstein, 1978. Szerző kiadása
12. Csőke Sándor: Őstörténet. Északi Vártán, 91, 92/2. és 93/2. számaként
13. Dukai Takách Gusztáv: Hozzászólás... A Nap Fiai, 1975. július–augusztusi szám
14. Enzyklopädie der Archäologie. Lizenzausgabe 1986 für Manfred Pawlak Verlag. mbH, Herrsching. ISBN 3-88199-304-5

15. Dr. Érdy Miklós: A sumir, urál-altaji magyar rokonság kutatásának története. Gilgamesh, New York, 1974. ISBN 0-914246-53-4
16. Dr. Érdy Miklós: A Kőrösi Csoma Sándor-emlékévk összegezéséhez. Itt-Ott folyóirat, L8 évf. 3. sz. – 1985.
17. Gadolin, von, Axel: Von der Tataren zu Sowjetunion. ISBN 3-87847-024x
18. Henkey Gyula: Magyarország mai lakosságának embertani vizsgálata és a magyar őstörténet. Forrás, 1981. 13/1., 13/2., 13/4., 13/5.
19. Herm, Gerhard: Die Phönizier. Econ Verlag, Düsseldorf–Wien, 1973. ISBN 3 430 14452 3
20. Juba Ferencz: A magyar tengeri hajózás őstörténeti vonatkozásai. Szerző kiadása. Bécs, 1982.
21. Dr. Kiszely István: A Kárpát-medence benépesedése az őskortól a honfoglalásig. Magyar Múlt, XII. évf. No. 1. – 1983.
22. Kromer, Karl: Die ersten Europäer. Pinguin-Verlag/Innsbruck–Tirol, Umschau Verlag–Frankfurt/Main – 1982.
23. Kutscha, Gudrun: Auf den Spuren der Vorzeit. Prisma Verlag. ISBN 3-570-09917-x
24. Landström, Björn: Segelschiffe. Bertelsmann Lexikon-Verlag. 1969.
25. Landström, Björn: Das Schiff. Verlagsgruppe Bertelsmann GmbH. Gütersloh, 1973, 1976.
26. Landström, Björn: Die Schiffe der Pharaonen. C. Bertelsmann Verlag Best. Nr.: 189 0450 2
27. László Gyula: Vértesszőllóstól Pusztaszerig. Gondolat, Budapest, 1974. ISBN 963-280-087-7
28. Marjai Imre–Pataky Dénes: A hajó története. Corvina. II. kiadás, 1973. ISBN 963-13-0289x
29. Dr. Mácsay-Lengyel Béla: A Földközi térség turáni népei. A Nap Fiai 1978. május–júniusi szám. 133 köv. old.
30. Dr. Mácsay-Lengyel Béla: A Földközi térség turáni népei. A Nap fiai 1979. március–áprilisi szám. 103 old.
31. Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának története. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat. 1956.
32. Dr. Novotny Elemér: Sumir nyelv–magyar nyelv. Ősi Gyökér kiadása. Buenos Aires. 1978.
33. Orbán Árpád: Folio Hungarica–Déli Magyar Óshaza I–II. Kézirat gyánánt. István Szatmári, Garfield, N.J. USA. 07026 – 1975
34. Rudolph, Wolfgang: Boote–Flösse–Schiffe. Edition Leipzig. 1974. Liz.600/20/75. Bestell. Nr.: 5922447
35. Somogyi Ede: Szumirok és magyarok. Gilgamesh, New York. 1968

36. Székely Sándor: A kettős avarok nyomában. Magyar Múlt, 1984. XII. évf. No.34.
37. Dr. Szöllősy Zoltán: A Nap Fiai és az Ősi Gyökér. A Nap Fiai 1979. március–áprilisi sz. 62 old. köv.
38. Dr. Szöllősy Zoltán: Őkori adatok hazánkról. A Nap Fiai 1978. május–júniusi szám. 123 köv. old.
39. Tóth József: Hun–avar–magyar néptörédek. Magyar Múlt XI. évf. Sorszám No. 29. No. 1.
40. Tóth József: A magyar nemzet kialakulása. Magyar Múlt 1983. XII. évf. No. 32. – Hungarian Historical Society. P.O. Box 160. N.S. – Sutherland. 2232. Australia
41. Vass Ferenc (Brisbane): A fémművesség hajnala. Ismertetés John Dayton: Minerals, Metals, Glasing and Man c. könyvről. (London, 1978. Georg G. Harrap et Co. Ltd. kiadás.) – Magyar Múlt 1983. XII. évf. No. 1.
42. -----: Versunkene Kulturen nach Versunkene Kulturen von A.M.Textor bearbeitet. – Droemer. 1979. ISBN 3-426-26013-1

Fentiekén kívül idevágó irodalom

- Erdélyi István: Az avarság és Kelet a régészeti források tükrében. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- Fehér M. Jenő: A korai avar kagánok. Magyar Történelmi Szemle Kiadása. Buenos Aires 1972.
- Dr. Gosztonyi Kálmán: Összehasonlító szumer nyelvtan. "Duna" Könyvkiadó Vállalat. Svájc 1977.
- Götz László: Keleten két a nap. I–IV. 1981.
- Kiszely István: A magyarság őshazája (Ahogy ma látjuk) – Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületben. 1987.
- Padányi Viktor: Dentumagvaria. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat.
- Szepessy Géza: A magyar–ungár elmélet logikai alapjai. Északi Vártán 78. és 79. számaiként 1977 augusztus és október havában

II. Felhasznált irodalom

- [1] Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. Szerző kiadása. Montreal, 1968. Prompt Printing Co. Montreal
- [2] Bíró József: A szabírok őstörténete. Szerző kiadása. Buenos Aires, 1968. Copyright by Bíró József. Orange, California, 1986.

- [3] Csicsáky Jenő: MU, az emberiség szülőföldje. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat, 1956. Taller Grafico Roda. Ombu 477. – V. Alsina
- [4] Fehér Mátyás Jenő: Korai avar kagánok. Magyar Történelmi Szemle kiadása. Buenos Aires, 1972.
- [5] Juba Ferencz: Hajóegészségtan. Medicina, Budapest, 1957.
- [6] Juba Ferencz: Tengeri vonatkozások őstörténetünkben. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület III. Magyar Őstörténeti Találkozóján, Londonban, 1988. V. 24-én
- [7] Juba Ferencz: Egnémely szittya–görög–magyar összefüggés lehetősége őstörténeti tengeri hajózásunk vonatkozásában. Elhangzott a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület II. Magyar Őstörténeti Találkozóján, Zürichben
- [8] Juba Ferencz: A magyar tengeri hajózás őstörténeti vonatkozásai. Szerző kiadása. Bécs, 1982.
- [9] Juba Ferencz: Adaption der Seeleute in Jahrtausenden. Die erwungene und freiwillige Anpassung an das Schiffsmilieu. Universität Düsseldorf. Jahrbuch 1973–75. Seite 273. ffg.
- [10] László Gyula: Őstörténetünk. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. ISBN 963-17-5332-8
- [11] Leidenfrost Gyula: Késérő tenger. Budapest, Franklin Társ. A Magyar Földrajzi Társaság kiadása
- [12] Lenk, Anton: Die Gezeiten der Geschichte. Econ Verlag, Düsseldorf–Wien, 1974. ISBN 3-430-15875-3
- [13] Lorenz, Konrad: Die Rückseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennens. – Deutscher Taschenbuch Verlag, München. ISBN 3-492-021-60-3
- [14] Neukirchen, Heinz: Seefahrt im Wandel der Jahrtausende. Gondrom Verlag, Berlin, 1985. ISBN 3-8112-0451-3
- [15] Padányi Viktor: Dentumagytaria. Editorial Transsylvania, 1963. Buenos Aires, Danubio Nyomda
- [16] Olzsasz Szülejmanov: Sumér és Ázsia. Turan Printing and Bindery Co. P.O. Box "H", Garfield, USA 07026
- [17] Várkonyi Nándor: Szíriat oszlopai. Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. 39695

ENDREY ANTAL

**A MÁSIK MAGYARORSZÁG.
ERDÉLY TÖRTÉNELMÉNEK
RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA**

Ezzel a témával úgy foglalkozom, hogy feltételezem, hogy senki nem tud róla semmit, mert sajnós, mikor húsvétkor Erdélyben voltam, egy nagyon értelmes, 16 éves fiúval beszéltem, és ő azt mondta: "Tóni bácsi, mi magyarul is román történelmet tanulunk; az első lecke címe: *Őseink, a dákok*." Ezzel a témával nem is fogok foglalkozni, a dák ősökkel, mert ha elmondom Erdély rövid történelmét, fogják látni, hogy az ő őseik és a dákok, két külön téma.

Ha ránéznek Európa hegy- és vízrajzi térképére, abból nyilván kitűnnek a Kárpát-medence körvonalai, ami egy tökéletes természeti egység. A Kárpát-medencén belül azonban van egy kisebb egység, Erdély, amint szintén láthatják, hegyekkel van körülvéve. Úgy is hasonlíthatnám, hogy anya, amelyik a gyermekét a karjában tartja, mert a földrajzi felépítése mind a kettőnek hasonló, de azért a gyermeknek megvan a saját egyénisége, éppúgy, mint egy anya gyermeke, azaz hasonló, rokon az édesanyjával, de egy sajátos egyénisége is van.

Azért nagyon fontos a földrajzi tényezőkre figyelni, mert van egy tudományág, amit úgy hívnak, geopolitika. Tulajdonképpen a berlini egyetemen apa és fia, két Haushofel nevű professzor, dolgozta ki; magam is hallgattam a fiatalabb előadásait. Nagyon lényeges megfigyeléseik voltak. Először is, hogy a folyók, tavak, sőt a tengerek azok nem elválasztók, hanem összekötik a népeket. Ami a népeket elválasztja, azok a hegláncok, az Alpok, a Kárpátok, mert azokon hagyományosan nehéz volt áthatolni. Tehát az ilyen földrajzi tényezőket nem lehet büntetlenül figyelmen kívül hagyni, már csak azért sem, mert ha mondjuk most a XX. században figyelmen kívül hagyom nemcsak a földrajzi tényezőt, hanem az ott élő népeknek ezeréves vagy régebbi történelmét, amelyik már ezeknek a földrajzi tényezőknek a hatása alatt alakult ki, súlyos hibát véték. És azt hiszem, sokat nem is kell magyaráznom, akik például Erdélyben vannak, nagyon jól tudják a különbséget egy erdélyi román vagy egy regáti román között, mert nemcsak a hegyek választották el őket, hanem a több évszázados történelem, ami külön volt, tehát a népek már másképp fejlődtek.

Tehát ennek előrebocsátásával szeretnék Erdély történelmével foglalkozni. Napjainkban látjuk, hogy az az egészen mesterséges világrend, amit a nagyhatalmak Trianonban fölállítottak és a II. világháború után megint rákényszerítettek a népekre, önmagától bomlóban van; Csehszlovákia már két darabban van, Jugoszláviáról nem is kell beszélnünk, s Románián belül is súlyos problémák lesznek, mert figyelmen kívül hagyták ezeket a tényezőket. És nemcsak magyar–román ellentétek vannak – mert hiszen nyilván vannak –, hanem már az erdélyi területek lakói és az ún. régi Románia, Regát között is igen erős súrlódásokra lehet számítani, hiszen nagy különbségek vannak köztük.

De most még a geopolitikánál tartunk. Külföldön sokszor föl hívtuk rá a figyelmet, hogy a jelenlegi Románia egy természetellenes alakulat, mert egy nagy hegylánc van a közepén meg egy fennsík. A románok erre azt szokták válaszolni – talán az erdélyiek már hallották –, nincs ebben semmi különös, Románia olyan, mint egy föfelé fordított levesestányér. Elhoztam egy szemléltetőt. Ez egy levesestányér. Megfordítom. Hát ebből lehet levest enni? A legjobb bizonyíték, hogy egy felfordított levesestányér használhatatlan. Ez volt a bemutató. És higgyék el, nem csupán humorból mondom. A földrajzi tényezőket így figyelmen kívül nem lehet hagyni.

Nem kétséges, hogy az első magyar tömeges betelepülés a hunok birodalma idejében történt, ezek voltak a székelyek. Nem lehet részletekre kitérni, de semmi bizonyíték nincs arra, hogy a székelyek valaha más nyelven beszéltek volna, mint magyarul. Megvan a saját rovásírásuk, ami már a honfoglalás előtt megvolt, amelyben olyan betűkre, hangokra vannak jelek, amelyek török nyelvekben nem léteznek, csak a magyar nyelvben. Például amit mi két betűvel kell hogy leírjunk latin írással, az *ny*, az *ly*, a *cs*, ezek török nyelvekben nem léteznek; a székely rovásírásban mindegyiknek saját jele van. Tehát nyilván nem beszélhettek más nyelven. Nem is ragozom ezt tovább. A hunok leszármazottai? Igen. A magyarul beszélő hunok leszármazottai. Az is egészen világos, azt hiszem, a korábbi előadásokból is, ezekre már gondolhattak, hogy a Dél-Kaukázusból lettek betelepítve, mert sok

olyan közel-keleti és dél-kaukázusi hagyományt hoztak magukkal és őriztek meg a mai napig, amelyek a honfoglaló magyarságban már a hosszú vándorlás miatt elhalványodtak.

A második magyar betelepülés volt az avarok idejében, amikor az egész Kárpát-medencébe nagy magyar tömegek jöttek, és nyilván Erdélybe is kerültek ilyenek meg az avarokkal rokon népek. Ezek között megemlítem a bulákokat, mert ezekből később nagy történelmi vita támadt, ugyanis mivel ezt a nevet a történészek korábban nem ismerték, rá lehetett fogni, hogy ezek blakok voltak, és már ott voltak, mert Anonymus ezekről ír. A becsületes nevük bulák volt, egy török nép, tehát olyan, mint besenyő, kun, kazár. Az ún. karluk török törzsszövetséghez tartoztak. Az első krónikákban, nemcsak Anonymusnál, hanem másutt is, a tatárjárásig ezek többes számban blaci vagy blaki néven szerepeltek. Ez csak kis részlet, de jó erre figyelni. A románok régi neve blah volt, abból származott az oláh szó. A középkori latin forrásokban vannak a blahok, a románokat mindig valahinak írják. Tehát ez nyilván nem ugyanaz a név, és most már ezt be is lehet bizonyítani tudományosan. Tehát ezek is ott voltak, később beolvadtak a magyarságba.

A honfoglaláskor Erdély elfoglalása a második legnagyobb magyar méltóságra, a gyulára volt bízva. (Azt hiszem, volt erről már szó, hogy a fejedelem után következő nagy méltóság a gyula volt, ennek a neve Töhötöm volt.) Ő foglalta el Erdélyt, meg van örökítve a krónikákban, és az is, hogy ő és az ő nemzetsége kapta meg, tehát a leszármazói kapták meg ezt a területet saját törzsi területként.

Erdélyben a gyula kapta meg a kormányzását, mert amint később kialakult az erdélyi önkormányzat, hogy így mondjam, a vajda, ahogy később hívták, aki az erdélyi önkormányzat élén állt a király, később az országgyűlés megbízásából, mindig egy igen magas rangú magyar főúr volt, sőt az első időkben királyi herceg volt. Hogy így mondjam, egy nem királyi vajdát először Szent László idejében neveztek ki, de később megint volt, pl. II. Endre fia, a későbbi IV. Béla, Erdélyben uralkodott mint ún. fiatalabb király, és igen fontos feladatokat töltött be.

Először is Erdély nevét szeretném megmagyarázni. Erdély leg-
régibb magyar neve Erdőelve, és ez pedig erdőn túli területet
jelentett. Azért erdőn túlit, mert, látják a térképeken, és nyilván
ismerik a Királyhágó környékét, Bihar megyét, ott van a nagy
Erdélyi érchegeység. Ez hatalmas, áthatolhatatlan erdőkkel volt
tele abban az időben. Tehát a Királyhágót azért nevezik Királyhá-
gónak ma is, mert ott volt az út, ahol a király lement Erdélybe. Nem
lehetett olyan sok helyen lemenni, a Királyhágón mehettek át vagy
a Maros völgyén vagy a Szamos völgyén följebb, tehát csak
néhány helyen. Áthatolhatatlan erdőségek voltak. Erdőelve erdőn
túli terület, ezt fordították le a középkori magyar papok Transsyl-
vaniára, ami ugyanazt jelenti latinul. Tehát trans = túl, és sylvania
= erdős ország, tehát erdőn túli ország, később ez a középső
kiesett a használatból, de ebből származik Transsylvania. Ezt a
magyarok gyártották, mikor a latin lett a hivatalos nyelv Szent
István korában, lefordították, mert értették, mi az az Erdőelve,
Transsylvania.

A román neve Erdélynek Ardeal. Ez már kicsit eltávolodott az
Erdőelvétől, mert a v kiesik belőle, és a magyar krónikákban is így
találjuk meg. Nagy Lajos korában Erdeelv volt. Aztán kiesett egy
e, lett Erdelv, aztán kiesett a v, lett Erdel. AXV. században vagyunk
már. Az Erdelből lett Erdély. Az románoknál Erdélyben Ardeal,
nyilván a XIV–XV. században vették át ezt a nevet. Miért? Mert
előbb nem voltak ott jelentős létszámban. Voltak, de nem jelentős
létszámban.

Honnan származik a vajda név? Ez is érdekes. Ez ugyan
valószínűleg szláv eredetű szó, bár vitatkoznak rajta – teljesen
közömbös –, van ez a Bíborbanszületett Konstantin bizánci csá-
szárnál, aki 950 körül írt egy politikai munkát az utódai számára.
Ír a magyarokról, és ő azt írja, hogy a magyarok törzseinek a
vezéreit *voevodos*nak hívják, ami görög torzítás, vajda. Azért
fontos, hogy a vajda cím azért ragadt az erdélyi tartományfőnökre,
mert törzs élén álló vezéri, vagyis hercegi rangja volt. És a közép-
kori latin iratokban ilyen cím is előfordul, hogy princeps ultrasylva-
nus, ami ugyanaz, mint transsylvania, egy más prepozíciót hasz-

náltak, tehát erdőn túli herceg. És az erdőn túli herceg nem mindig volt herceg, azért említem, Szent László alatt már egy magas rangú főúr volt, és az kormányozta Erdélyt egy igen jelentős saját jogkörrel, ami azért volt fontos, mert a királyi udvar vagy Esztergomban volt, vagy Fejérváron, később Budán, ez mind messze volt Erdélytől, tehát a geopolitikai törvények megkövetelték, hogy Erdélynek nagyfokú autonómiája legyen, és már akkor is volt.

Mikor a vajda hatásköre kialakult, a székelyek nem tartoztak őlá, mert nekik megvolt a saját ősi szervezetük, ezért már a XI. század végén Szent László kinevezett egy ún. székely ispánt, vagy székely grófot, aki a székelyek főnöke volt, hogy így mondjam, az vezette őket a háborúban, az bíraskodott fölöttük. A vajda hatásköre nem terjedt ki a székely ispánra, tehát a később betelepült magyar nemesség és a már ott lévő székelység eredetileg külön önkormányzat alatt álltak.

Oda betelepült egy másik lényeges népcsoport, az ún. erdélyi szászok. Ezeknek ez a neve keletkezett, mert nem szászok voltak tulajdonképpen, hanem moseli és Rajna-vidéki frankok. De erre később is van példa, mert például a svábok nem is svábok voltak, hanem bajorok. Egy német törzs nevét áteszik a másira. II. Géza, magyar király, aki 1141–1162-ig uralkodott, telepítette be ezeket a német telepeseket jelentős számban a határok megerősítésére, és ezek a védelem megerősítésére várakat építettek. Ami igen érdekes, az, hogy ezek hasonló szervezetet alakítottak ki, mint a székelyek. A székelyeknél eredetileg hét székely szék volt. A szék olyan megyéhez hasonló területi szervezet volt a székelyeknél, csak a XIX. században olvasztották be sajnálatosan a megyerendszerbe. Tehát eredetileg hét székely szék volt. A hét a mi őseinknek a mágikus száma is volt – hét magyar törzs, hét székely szék –, és az az érdekes, hogy ezek az ún. szászok is hét széket létesítettek. Azért emelem ezt ki, mert nem tudok róla, hogy valaki erre rámutatott volna azelőtt. Az, hogy szék, melyet németül Stuhlnak neveztek, a németben nem jelentett területi egységet. Ők a magyarból lefordították – a régi magyar nyelvben ugye volt törvényszék, árvaszék, az egy hatóság volt, valószínűleg abból száрма-

zott nagyon régen, hogy a hatóság viselője széken ült és úgy ítélkezett vagy bíraskodott. Tehát a hét székely szék nem hét széket jelentett, hanem hét területi egységet. A hét szász szék szintén kezdettől fogva területi egységet jelentett. Hozzáfűzöm, ezek nem mint egy egységes tömeg települtek be a saját vezéreik alatt, hanem több hullámban jöttek, tehát egészen biztos, hogy a magyar királyok szervezték meg őket az ősi magyar szervezési elvek szerint.

Ez a három népcsoport volt, és akkor a középkorban ezek a németek, ezek a szászok, sokkal jelentősebb szerepet vittek, és szám szerint is sokkal nagyobb arányban voltak a többiekhez képest, mint jelenleg; most már, pláne a kivándorlás miatt, nagyon kevesen maradtak.

A középkorban szokás volt az ilyen autonóm népcsoportokat nemzetnek nevezni, tehát hagyományosan ez a három így is nevezte magát Erdélyben: a magyar nemzet, a székely nemzet és a szász nemzet, egészen a századunk elejéig. Valahogy koordinálni kellett ezt a hármat, mert mindegyiknek megvolt a maga feje: a magyaroknak a vajda, a székelyeknek eredetileg az ispán, a szászoknak is volt egy szász gróf vagy szász ispán. Ez a koordináló szerep azután a vajdának jutott, és később már a vajda meg a székely ispán egy személy is volt, de a szászok megtartották az autonómiájukat. Rámutatok arra, hogy a magyar királyok, egyáltalán az ún. Szent Korona országa és a Szent Korona-elmélet milyen nagylelkű volt: olyan kiváltságai voltak a szászoknak, hogy egy szász városban még egy magyar nemes sem vehetett házat, csak mint egy szász polgár bérlője lakhatott.

Ezeket a kiváltságokat, és pedig mind a háromét, II. Endre erősítette meg, őalatta született meg az Aranybulla 1222-ben. Két évvel később kibocsátott egy királyi oklevelet a szászok jogállásának szabályozására, és ugyanakkor a székelyek helyzetét is megerősítette.

Kezdték már ekkor ezek a valahok, így hívták őket, vlahok, mondom, ebből származik a magyar oláh szó, az nem egy becsmérő szó, ez volt akkor a nevük a románoknak, ekkoriban kezdték

ők csak kis csoportokban beszivárogni az ún. Havasalföldről, tehát ami a Déli-Kárpátok és a Duna közt fekvő terület volt. A románok most Munténiának hívják és Orténának. A tatárjárás idején, tehát IV. Béla idején még ott is vegyes lakosság volt, mert még a kunok országa volt, Kumániának nevezték, és később lett belőle Valahia a latin följegyzésekben, tehát még oda is csak a XIII. században kezdtek betelepülni nagyobb létszámban dél felől, és az uralkodó rétegük vagy kun volt, vagy bolgár, vagy besenyő. Tehát nagyon fontos megjegyezni, hogy az ún. úri osztály köztük nem román volt, hanem főként kun, bolgár vagy besenyő. Ezek vezérletével jöttek különböző csoportokban. Először Fogaras megyében, tehát a Déli-Kárpátokban vetették meg a lábukat, később, mint birkapásztorok, ezekben a nagy erdőségekben, hegyi legelőkön terjeszkedtek.

A magyar királyok már akkor megpróbálták, hogy nekik is egy autonóm státust adjanak. III. Endre idejében, 1293-ban (ez volt az utolsó Árpád-házi király) ő mint király személyesen hívott össze egy országgyűlést Erdélyben, Gyulafehérvárott, és oda meghívta a magyar nemeseket, a székelyeket, a szászokat és az oláhokat. Meghívta, hogy tanácskozzanak, hogy Erdély helyzetét megbeszéljék. Később, 1355-ben, Nagy Lajos idejében is volt egy erdélyi országgyűlés, amit a vajda hívott egybe, de úgy tűnik a régi följegyzésekből, egy időben a király is részt vett ezen. Még ezen is részt vettek a románok előkelői. Nagy Lajosnak az édesapja, Károly Róbert, már megpróbálta, hogy szervezett román autonómiákat állítson föl, és pedig a királyi várak körül, ahol ezek letelepedtek, a saját vezetőik, az ún. kenézek vezetésével. Ezek a kenézek, ismétlem, kun, besenyő vagy bolgár eredetű családok voltak, és szinte biztosra vehető, hogy egymás között házasodtak. Régen azért volt különbség a különböző rétegek között. Tehát a románul beszélő román nép az ő adminisztrációjuk alatt állt. S ezt azért fontos kiemelni, merthogy a románok Mátyás királyt és édesapját, Hunyadi Jánost román eredetűnek tartják. Hunyadi János édesapjának a neve a krónikákban kétféleképpen szerepel: vagy Vajk, ami tiszta török, ősmagyar, kun stb. név, vagy Bot =

Bajnok néven. Egyik sem román név. Nem is valószínű, hogy az volt, ő a vezető réteghez tartozott. Különböző – ez egy kis kitérő, de fontos, hiszen ennek köszönhető, hogy Mátyás király szobra megmaradt ott Kolozsvárott a Szent Mihály-templom előtt, hogy ők nemzeti hősüknek tartják őt is – a Hunyadi családban ugyanis volt egy nagyon régi hagyomány (lehet, hogy pletyka volt, de abban az időben nagyon komolyan tartotta magát), hogy ő nem is ettől az apjától származott, hanem Zsigmond királynak volt a törvénytelen fia, aki teherbe ejtett egy magyar nemeslányt, és azt hozzáadták ehhez a Vajkhoz vagy Bot-Bajnokhoz, és az nagy birtokokat kapott, megkapta Vajdahunyadvárát stb. ezért a királyi szívességért. Vegyük, ahogy akarjuk, de a vezető réteg kétségtelesen etnikailag nem román volt.

Nem sikerült ez a kísérlet, pedig a magyar királyok megpróbálták a magyarok, székelyek, szászok mellé a románokat mint egy negyedik, autonóm, egyenlő státussal rendelkező nemzetet vagy népet beszervezni. Azért nem sikerült, mert mivel a kenézek nem olyan etnikai származásúak voltak, ezért, hogy úgy mondjam, kapaszkodtak fel az uborkafára, és beolvadtak a magyar nemességbe. Nem kényszerből, társadalmilag odatendáltak, otthagyták az oláhokat, mondjuk mint Szent Pál az oláhokat, van egy ilyen mondás, tehát a kenézek is otthagyták őket. Ezek magukra maradtak, egyszerűen nem voltak képesek, mert nem álltak olyan politikai vagy kulturális szervezetségi fokon, hogy saját magukat adminisztrálni tudták volna.

A másik ok, hogy miért nem alakult ki egy román autonómia Erdélyben ebben az időben, az volt, hogy Nagy Lajos szervezte meg a moldvai tartományt, nem a mostani Szovjet-Moldovát, hanem ismétlem, említettem már, a Kárpátoktól keletre fekvő területet, ami régi moldvai, regáti román vajdaság volt sokáig, azt Nagy Lajos szervezte meg. Akkor még gyér román lakosság volt ott, a városokba székely és német katonákat és telepéseket telepített, hisz ezért is van, hogy azon a részen a nagyobb városközpontoknak még mindig magyar eredetű neve van, hiszen Iasi az Jászvásár volt, a Bakó az tiszta magyar név, s vannak más ilyen nagyobb települések.

Tehát nem a magyarság jóakarata híján, hanem egyszerűen mert a románok képtelenek voltak fölfejlődni, ezért alakult így, hogy ők nem emelkedtek olyan státusra, mint a magyarok, székelyek és a szászok.

Ez a három nemzet azután a vajda elnöksége alatt, hogy így mondjam, kezdett együttműködni, mert hiszen rendezni kellett a dolgokat. 1437-ben egy nagy parasztlázadás tört ki Erdélyben, és zavaros viszonyok voltak. Ekkor volt az, hogy ez a három nemzet, ahogy magukat nevezték, szövetségre lépett, és ettől fogva szorosán együttműködtek, és rendszeresen tartottak erdélyi országgyűléseket, tehát tartományi gyűléseket. Saját, nem éppen olyan törvényeket hoztak, mint a magyar országgyűlés, de egész Erdélyre kiható rendeleteket hoztak. Vagyis Erdélyben a vajda fennhatósága vagy vezérlete alatt egy igen komoly önkormányzat alakult ki a mohácsi vészig. Hiszen Hunyadi János is hosszú ideig volt erdélyi vajda, és saját hadseregével harcolt a törökök ellen. Erdély igen fontos védelmi szerepet töltött be már a középkorban.

Ekkor még a magyarság volt túlsúlyban számszerűleg is, nemcsak politikailag. A románok ekkor még mindig kisebbségben voltak, fokozatosan áramlottak be. Azonkívül rengeteg háborút kellett Erdély népének elszenvednie, és sok betörés volt, már Szent László korában a besenyők, a kunok, a mongolok is végigpusztították, később a törökök ellen kellett harcolni, és a harcos elem a magyar meg a székely volt, azok szenvedték a legnagyobb vérvesztést. Az így üresen maradt helyekre aztán a románok betelepültek. Akkor nem voltak olyan nacionalista elképzelései a magyaroknak sem. Munkaerőre volt szükség, jött a román, dolgozott, kapott egy darab földet. Így terjeszkedtek ők tulajdonképpen, hogy nekik nem kellett a védelmi küzdelemben részt venniük.

A mohácsi vész után egy nagyon súlyos válság állt be, hisz a magyar nagyhatalom akkor elbukott, Szapolyai Jánost választották meg királynak, de Habsburg Ferdinánd is a trónra tört. Az országot végül is két részre osztották. Szapolyai János meghalt 1540-ben. Jött a török szultán, mert hátrahagyott egy kis csecsemőt, a szultán kijelentette, ő a gyámja ennek, majd megvédi;

tudjuk, úgy védte meg, hogy Buda várát megszerezte, az ország közepének nagy részét megszállták a törökök.

Erdély azért kemény dió lett volna még ennek a győztes Szulimán szultánnak is, nagyon kemény dió lett volna ezt elfoglalni. Sok erős vár volt Erdélyben, komoly katonasággal, hegyes vidék. Lehet, hogy a törökök azt mondják, megkegyelmezett, de azért kegyelmezett meg, mert tanácsos volt neki; Őrült vérvesztésbe került volna Erdélynek az elfoglalása. Ezért az özvegy királynét a kis csecsemővel először leküldte Temesvárra, azután végül is Erdélybe kerültek, és ott alakult ki tulajdonképpen az önálló Erdélyi Fejedelemség abból a szükségszerűségből, hogy Erdélyt nem lehetett már a nyugati, Habsburg-uralom alatt álló, ún. királyi Magyarországhoz visszacsatolni, hiszen közben volt egy óriási, török hódoltság alatt álló terület, azonkívül a törökök nem is tűrték volna.

Tehát Erdélyben maradt meg tulajdonképpen a magyar politikai géniusz, és a magyar szellem még fejlődött is, még kulturális esetben is megvolt rá a lehetőség. Állandóan harcot kellett vívniuk az erdélyi fejedelmeknek, de igen sikeresen megőrizték nemcsak a magyar politikai és kulturális hagyományokat, hanem még a nyugaton és északon Habsburg uralom alá került magyarokat is ismételten megvédték.

Az első alkalom volt Bocskai István felkelése az 1500-as évek végén, 1600-as évek elején, vagyis mondjuk Budavár eleste után 60 esztendővel kereken volt Bocskai István felkelése, amely Erdélyre támaszkodott, és igen komoly eredményeket ért el a törökök és a Habsburgok ellen egyaránt; tehát mondhatnánk azt, hogy Erdélyre támaszkodva Bocskai a nyugati magyarságot a kipusztulástól is megmentette, és őt követően időről időre voltak nagy erdélyi fejedelmek, akik ezt a szerepet betöltötték. Tehát nemhogy Erdélyen belül megőrizték mondjuk a magyarság továbbélését, de még a nyugati és északi részen lévő magyarok védangyalaivá is váltak, és ezért igen komoly háborúkat folytattak. Három név fontos: Bocskai István; Bethlen Gábor volt a legnagyobb erdélyi fejedelem, amikor kultúrában is Erdély igen fontos szerepet töltött be még európai viszonylatban is, különösen mint protestáns ha-

talom, mert hiszen akkor volt a vallásháborúk kora, úgyhogy igen komoly tekintélye volt Erdélynek még az európai politikában is; azonkívül Bethlen Gábor utóda volt I. Rákóczi György, aki mondjuk egy kicsit kevésbé tehetséges, de egy nagyon kemény, rendtartó fejedelem volt, és igen jó gazdasági állapotban is hagyta hátra az országát.

Ekkor nevezték Erdélyt – mondjuk János Zsigmond, tehát Szapolyai János fiának halála óta, mikor így kialakult az erdélyi fejedelemség – a másik Magyarországnak, mert hiszen tulajdonképpen Magyarország ott élt tovább mint egy független politikai szervezet. Tehát Buda eleste után, 1540-től kerekén 150 éven át Erdély igen fontos szerepet töltött be a magyar történelemben, és ez az ottani magyarságnak a műve volt, hiszen Erdélyben a hivatalos nyelv is a magyar volt, ellentétben a többi országrésszel, tehát a szabadon maradt országrészekben a latin maradt a hivatalos nyelv, az erdélyi fejedelem udvarában magyar volt.

Amivel Erdély még a magyarságmentő szerepén fölül dicsekedhet, hogy a vallásszabadság ott alakult ki először Európában. Mikor Lutherrel megindult a reformáció, a német birodalomtól kezdve Közép- és Nyugat-Európában borzasztó vallásos irányzatú háborúk, testvérharcok folytak. Erdélyben ezt nem engedhették meg a magyarok, ezért 1550 körül, a tordai országgyűlésen már kimondták a vallási türelmet, mindenki szabadon gyakorlhatja vallását. És a négy fővallás – a katolikus, a református, az evangélikus és az unitárius, ami egy speciálisan erdélyi felekezet, protestáns keresztény felekezet – teljesen egyenlő elbánásban részesült; persze, hogy volt, mikor a fejedelem ehhez hajlott vagy ahhoz hajlott, de igazságosak voltak az erdélyi fejedelmek, akkor is, ha protestáns volt valamelyik, a jezsuiták is oda bemehettek. Abban az időben, mondom, Nyugat-Európában űrült ellentétek voltak, Erdélyben a vallásos türelem uralkodott, és így alakult ki tulajdonképpen a három nemzet–négy vallás elve, vagyis magyar, székely, szász–katolikus, református, evangélikus és unitárius, hogy ezek békességben éljenek egymással. Abban az időben ez egyedülálló volt egész Európában.

Hozzáteszem azt, hogy ezek a fejedelmek a románok lelki gondozásáról is gondoskodtak. Az első román nyelvű Bibliát Erdélyben nyomták. Abban az időben a román vajdaságokban, ahol a saját országuk volt, Valahia és Moldva, ószláv nyelven folytatták az egyházi szertartásokat a románok; nem a saját nyelvükön – ószláv nyelven. A szent könyveik óbolgár, ószláv nyelven voltak írva. Erdélyben volt először, hogy román nyelven jelentek meg könyvek és vallásos iratok. És ez elsősorban az erdélyi fejedelmeknek, azonkívül a szászoknak is a munkája volt, tehát ezt kell mondanom: mi civilizáltuk a románokat, ez előtt nem tudnak kitérni. Nagyon nagylelkűen bánt velük a magyarság.

Említettem ezt a három fejedelmet: Bocskai, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György. I. Rákóczi György fia, II. Rákóczi György, egy gazdag kincstárat örökölt és nagy ambíciót, sajnos, mert az a mániája támadt, hogy ő lengyel király akar lenni. Volt egy másik nagy erdélyi fejedelem, rövid ideig volt Erdélyben, Báthori István, akit meg is választottak a lengyelek saját ákaratukból lengyel királynak és a legnagyobb nemzeti királyuk lett. Manapság egy átlag lengyel el se hiszi, hogy Stefan Batori, ahogy ők mondják, nem lengyel volt, hanem erdélyi magyar fejedelem. Na de ezt a II. Rákóczi Györgyöt a kutya se hívta. Belebocsátkozott egy lengyel kalandba, ez nagyon balul ütött ki a számára, mert a török szultán rossz néven vette, és rászabadította a krími tatárokat, és súlyos vereséget szenvedett. Ekkor kezdett Erdély hatalma lehangyolani.

De amíg Magyarországot föl nem szabadították az erdélyi hatalmak, Erdély még megvolt, hogy így mondjam, még megvolt az önállóságuk. Erdély tulajdonképpen azért veszítette el az önállóságát, mert nem tudta tartani akkor, amikor a Habsburgok megszerezték a Kárpát-medence többi részét, mint magyar királyok. Már nem tudták magukat tovább tartani. Igaz, hogy I. Lipót német császár, magyar király 1690-ben kibocsátott egy oklevelet, ún. *Diploma Leopoldinumot*, amelyben garantálta az autonómiát a három nemzetnek és a négy vallásnak, de a gyakorlatban nem így volt, az ezt követő korszakban Erdélyt a Habsburg-generálisok

kormányozták. Nagyon-nagyon kemény idők jöttek Erdélyre. Ebben az időben már a románság létszáma körülbelül elérte a lakosság felét.

Vegetáló század következett Erdélyre. 1790-ben meghalt az ún. *kalapos király*, mint tudják, II. József. Az öccse összehívott egy országgyűlést, és az erdélyi országgyűlést külön is összehívták, és két román püspök benyújtott egy követelést, hogy őket fogadják el negyedik nemzetnek és adják meg nekik az egyenjogúságot. Normális körülmények közt ezt rendben lett volna, de miért nem volt rendben ekkor? Két súlyos oka volt. Az egyik az, hogy 5 évvel előtte Erdélyben ez a Horia-Kloska-Krisán-féle román parasztlázadás tört ki, és borzasztó kegyetlenül viselkedtek a románok; sorra mészárolták a magyarokat, különösen a nemességet, a legbrutálisabb módon, például a terhes anya hasából kivágták a csecsemőt, tehát borzasztó kegyetlenül viselkedtek. Leverték a magyarok meg a szászok, de hát akkor öt évvel később jönnek, hogy ismerjék el őket egyenrangúnak?

A másik ok az, hogy a császárhoz folyamodtak, nem az erdélyi országgyűléshez, a császár csak leküldte az erdélyi országgyűlésnek, hogy "foglalkozzatok ezzel a román kéréssel!". Nem volt megfelelő a közhangulat, elvetették. Történelmileg nézve nagyon nagy kár, hogy így alakult, mert tulajdonképpen ekkor kezdtek a románok politikailag külön utakra lépni.

Közismertek az első világháború eseményei, és mindaz, ami azután következett. A világháború végén csak a székely hadosztály nem hagyta magát lefegyverezni. Azok megtartották tűzérségüket, felszerelésüket, azok ellenálltak. Egy székely hadosztály tíz román hadosztállyal szemben. Négy hónapon át föltartották őket. Később már fölszorultak Máramarosba, kénytelenek voltak fegyverszünetet kötni, és hazamentek. Borzasztó román kegyetlenségek voltak már akkor Erdélyben.

A többi már talán csak tudják, hogy mi történt ott, de egy dolgot még megemlítek. A románok csináltak egy úgynevezett földreformot Erdélyben, 2 700 000 holdat osztottak ki, ezt többnyire 100 holdon aluli magyar kisbirtokosoktól vették el, mert Erdélyben nagyon kevés

magyar nagybirtokos volt; az erdélyi magyar arisztokraták nem voltak különösképpen gazdagok. Ennek a túlnyomó többségét magyar parasztoktól vették el, és mind románoknak adták.

Mikor mi a második bécsi döntéssel visszakaptuk Észak-Erdélyt és a Székelyföldet, a magyar kormány semmit nem tett, hogy ezt megfordítsa, pedig megtehették volna. Semmit nem tett. Mi mindig nagyon becsületesen jártunk el övelük szemben. Egy adatot említek még: 1910-ben, az I. világháború kitörése előtt, Erdélyben több román tannyelvű iskola volt, mint az egész Román Királyságban. Erdélyben sokkal kisebb volt a román analfabéták arányszáma, mint a saját országukban.

Ennyit tudok mondani. A mai helyzetet ismerik. Visszatérek azért arra, amit az elején mondtam, a geopolitikai törvényekre és erre a tényésre, látják. Ez a megfordított tényér sehol nem jó, és az ottlévő románoknak sem egészséges. A történelmi törvényszerűségek előbb-utóbb érvényesülni fognak, itt nekünk, mint a XX. század végén élő magyaroknak, arra kell törekednünk; semmiképpen nem a bosszúállás, mégcsak nem is a harag, hanem a humánus gondolkodás alapján mindenekelőtt törekednünk kell természetesen az erdélyi magyarok megvédésére, de ezen túlmenően az autonóm Erdély elvét előmozdítanunk, hiszen láthatták, kezdettől fogva a történelmen végig Erdélynek mindig volt egy nagyfokú autonómiája, és csak akkor tudott virágozni, mikor ez az autonómia érvényesült is. Tehát – bocsánat, ez most már politika, de hiszen ebben élünk, a történelemről beszélünk, bele kell ezt vetítenünk a jövőbe – ez a megoldás az én meglátásom szerint, hogy egy autonóm Erdélyre törekedjünk, ahol aztán magyarok, románok, többiek békességben élhetnek kedvükre.

MEGHATÁROZÁS

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őstörténeti Találkozói számára

Az alábbi Meghatározásokat egy-egy Őstörténeti Találkozó összes résztvevője (40–80 szakember) fogalmazta és határozati-lag elfogadta, a következő Találkozó résztvevői pedig – néha ki-sebb javítással – a határozatot megerősítették. Ezeket a szöve-geket tehát közmegegyezés eredményének tekintjük.

1. Őstörténetünk

Magyar őstörténetnek tekintjük a magyarság (külső emberi meg-jelenésünk, társadalmunk, kultúránk, nyelvünk stb.) kialakulása-nak a történetét a legrégebb időktől az Árpád-ház kihalásáig (1301).

A múltat feltáró törekvések a valósághű magyar történetírást hivatottak segíteni, a kutatási eredmények közrebocsátásával és megvitatásával, a magyarság jelenének és jövőjének a szolgálá-tában.

A magyar őstörténet kutatása csak komplex módon folytatható, a történeti forrásanyag felhasználásával, a társtudományok szo-ros együttműködése révén. Kutatnunk kell az olyan népek törté-netét is, amelyeknek jelentős része hozzánk csatlakozott, mint például a besenyők, a kunok, a jászok, az úzok stb. Ilyen komplex kutatást kell a Kárpát-medencében is végezni. Fontos feladat a székelyek eredetének a tisztázása.

Gondos felderítésre vár a kazár korszak és állam, továbbá az uráli, a türk, valamint az indoeurópai népek magyar őstörténeti vonatko-

zású múltja és jelene. Beható elemzést kíván népünk szempontjából a Kaukázuson túli (déli irányban) népek története is.

A kutatás során állandóan szem előtt tartandó a környező népek kölcsönös egymásra hatása.

2. Őshazánk

Őshazánknak nevezzük azt a földrajzi területet, ahol a magyarság magja és „mi”-tudata kialakult.

A magyarság őshazája nem tévesztendő össze azokkal a területekkel, ahol őseink vándorlásuk során időlegesen megállapodtak.

Eddig az őshazánk helyére vonatkozólag a legkülönbözőbb elméletek láttak napvilágot, ami szorosan összefügg a rokonság fogalmának tisztázatlanságával (néprokonság, nyelvrokonság stb.) és azzal, hogy az ősmagyarság több ágból tevődött össze, jóllehet a magyarság kialakulásában a fő ág (mag) mellett a többi ág nem játszott elsődleges szerepet.

3. Őseink – rokonaink

A magyarság őseinek tekintjük azokat az eleinket, akiknek a vérségi leszármazottai vagyunk.

A rokonság és ezen belül a néprokonság kérdése őstörténetünk egyik legbonyolultabb része. Az igen fontos nyelvrokonság tisztázása mellett tekintetbe kell venni a genetikai, a kulturális és más rokonsági ismérveket is. Több, eddig rokonnak hitt nyelvről például kiderült, hogy rokonságuk helyett úgynevezett nyelvi szövetség tagjai voltak.

Egyes kiragadott dolgokat vagy jelenségeket rokoni ismertető jegyként lehet felfogni, de nem lehetnek a rokonság döntő ismérvei.

4. Honfoglalásunk

Honfoglalásunkon azt a történelmi eseménysorozatot értjük, amelynek végeredményeképp Álmos és Árpád magyarjai és a hozzájuk csatlakozott népek a Kárpát-medencében megtelepedtek. Ide számítjuk azokat az eseményeket is, amelyek a honfoglaláshoz vezettek, illetve annak következményei voltak.

5. Magyar

Magyarnak nevezzük azt a népet, amely Krisztus után ezer táján a Kárpát-medence egészére kiterjedő egységes magyar, keresztény államot létrehozta.

A honfoglaló magyar nép

- külső testi megjelenésére nézve mintegy felerészben turáni, pamír és elő-ázsiai jellegű,
- nyelve a magyar, amely a ragozó nyelvek csoportjába tartozik (agglutináló),
- írásosan áthagyományozott jogtörténete azzal a vérszerződéssel kezdődik, amely a honfoglalás előtt Álmot tette meg legfőbb vezetővé. E jogtörténet gerince az Aranybulla és a Szent Korona tana.

A fentiek a mai magyar népre is jellemzőek, valamint az, hogy

- nemzeti azonosságtudata van,
- vallása túlnyomó többségben a nyugat-európai latin kereszténység történelmi fejlődését követi. Vallási téren jellemzője a nagyfokú türelmesség,
- öröklődő sajátosságaiban jelentős mértékben őrzi ősei tulajdonságait; ezek némelyike a másoknál megfigyeltektől eltér,
- ősi sajátos tárgyi és szellemi műveltséggel rendelkezik, amelyből kiemelkedik rovásírása, népművészete, hitvilága és zenei anyanyelve, amelyre az ötfokúság és a párhuzamos szerkezet jellemző.

6. Kalandozásaink

„Kalandozásaink” fogalmán azokat a hadjáratainkat értjük, amelyeket eleink a honfoglalásunk körüli időben, a Kárpát-medencén kívüli területeken folytattak. Eddigi ismereteink szerint ezekben a hadjáratainkban a Kárpát-medence akkori többi lakói (avarok, szlávok stb.) is részt vettek.

A korabeli, rendelkezésünkre álló külföldi írott források ezeket a hadjáratainkat úgy tüntetik fel, mint rablóhadjáratokat. A tények szakszerű elemzése alapján azonban kimutatható, hogy ezek a

hadjáratok döntő többségükben a magyar diplomáciának a korban szokásos kiegészítői voltak. A valóságos vagy a feltételezett ellenfél erejének a felmérését, esetleg megsemmisítését szolgálták, szinte kivétel nélkül más erővel szövetségben.

Ezen típusú hadjárataink megszűnése az akkori európai erőviszonyok alakulásával (egységes német császárság kialakulása stb.), másfelől a magyar állam belső megszilárdulásának a tényével függött össze.

7. Államalapításunk

Európa területén az első egységes és keresztény államot, amely több mint egy évezredes alapítása óta napjainkig folyamatosan fennáll, a magyarok hozták létre.

Ezen állam irányítására a magyarság vezette be és tartja fenn azt a rendszert, amelyet ma magyar parlamentarizmusnak nevezünk.

Államalapításunk legfontosabb eseményei:

- a Vérszerződéssel kezdődő és a latin kereszténység gyakorlataival összhangba hozott jogrendünk kialakítása;
- Álmos és Árpád népének vonulása a Kárpát-medencébe;
- a Kárpát-medence teljes elfoglalása Álmos, majd Árpád magyarjaival és a hozzájuk csatlakozott népekkel;
- a honfoglalást követő katonai és diplomáciai tevékenység;
- a kereszténység felvétele, valamint államunk és a királyság intézményének megszervezése, amelynek során a feudalizmus egyes elemei is meghonosodtak hazánkban.

HÁZIREND

1. A Találkozón elhangzott és/vagy írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar őstörténet és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök. Különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. A Találkozón elhangzott és/vagy az ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznát nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Egyesület vezetősége kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg, és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat semmi módon ne zavarják.
4. A munkanap két részre oszlik. Délelőtt elsősorban kerekasztal-beszélgetés folyik, másrészt ilyenkor felolvashatók az írásbeli közlések, esetleges indítványok stb. Délután elsősorban az előadások vannak.
5. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek nincs helye. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a kerekasztal-beszélgetés alkalmával felveti.
6. A Találkozó vezetése a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! – Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
7. EGYETLEN SZERELMŰNK A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS A MAGYAR NYELVI

Benidorm, 1986. május 16.

A RENDEZŐSÉG

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzon bennünket, akik a magyar nép és a magyar haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányba. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink – szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak, sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni – mindenekelőtt – a magyar nép vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk vissza eleve semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelenthesse, hogy az már megoldódott, és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy csáladjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltűnése.

A jelen és a jövő nagy kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben, az 1986-os esztendő február havának 10. napján.

ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

FELHÍVÁS

*az Egyesület Tagjaihoz, valamint a Zürichi Magyar Történelmi
Egyesület Magyar Történelmi Iskolája (I.) Szeged,
1992. augusztus 23–29. résztvevőihöz*

Tisztelt Címzett!

Szeretettel hívjuk Egyesületünk Magyar Történelmi Iskolájába – ebben az évben – Szegedre. Az Iskola védnöke dr. Lippai Pál, Szeged megyei jogú város polgármestere és dr. Csihak György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke.

1. Általános tudnivalók

Az Iskolába szívesen várunk minden jelentkezőt, aki magyarul jól tud és elmúlt 16 éves. Az Iskola előkészítői és előadói számolnak diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésével.

Az Iskola célja magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása, tisztán tudományos alapon, az egészséges magyar nemzet-tudat fejlesztése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem főbb összefüggései és legfontosabb eseményei tárgyában országunk határain belül és azon túl folytatott legfontosabb kutatások legújabb eredményeivel. Az első évben kiemelkedően fontos szerephez jut a magyar őstörténet: őshazánk, őseink, rokonaink, nemzeti szimbólumaink, honfoglalásunk, Szent Koronánk, helyünk és szerepünk a Kárpát-medencében stb.

Iskolánk világnézeti alapját az Egyesület négy világrész tizennyolc országában élő tagjai által fogalmazott iratai tartalmazzák. Az Egyesület politikamentes, vallási kérdésekben toleráns svájci közhasznú intézmény (Magyarországon is adómentességet élvez). Tisztán tudományos szempontok alapján, tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az Iskola magyar nemzeti szellemet képvisel, amely a magyar nemzeti múlt valóságghú ismeretén és az ősök tiszteletén alapul.

Az oktatók többsége az Egyesület tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, sőt: költségeiket is maguk fedezik. Az Iskolát minden

nyáron – részlegesen módosuló, kibővített tematikával – megismételjük. Az Iskola elvégzéséről az Egyesület diplomát ad. Az Iskolában kiválasztott történelemkönyveket árulunk. Könyv vagy tanszer vétele nem kötelező.

2. Az Iskola színhelye

H-6720 Szeged, Kígyó u. 4. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) Csongrád megyei székháza. Telefon és telefax: (62)10998.

3. Az Iskola vezetősége

Dr. Bakay Kornél (régész, múzeumigazgató, Kőszeg), Dr. Bárdi László (Pécs, Baranya megyei kulturális főtanácsos), Dr. Fejes Pál (egyetemi tanár, JATE, Szeged), Juhász János (Siófoki Advocatus Alapítvány), Nagy Kálmán (ny. ezredes, Budakeszi), Dr. Pandula Attila (egyetemi adjunktus, ELTE, Budapest), Takácsné Szűk Mária (Szentendre).

4. Napirend

Kezdés augusztus 23-án, vasárnap 9 h-kor; naponta 9–13 h között előadás, du. 16–18 h között az előadások megbeszélése. Az Iskola augusztus 29-én, szombaton déli tájban zárul.

Az esti időszakra a szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról gondoskodnak, amelynek esetleges költségeit mindenki maga fedezi, pl. tanulmányi kirándulást rendezünk Ópusztaszerre, a honfoglalás emlékhelyére. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre. Hangszerét, aki tudja, hozza magával.

5. Jelentkezés

Aki részt kíván venni az Egyesület Iskoláján, az haladéktalanul, de legkésőbb 1992. június 10-ig küldje el a jelentkezését az alábbi címre: Juhász János H-8601 Siófok Széchenyi u. 6/a. – tegye ezt akkor is, ha már jelentkezett. Csak válaszbélyeggel vagy nemzetközi kuponnal (minden postahivatalban kapható!) ellátott levelekre

válaszolunk. Az Iskolát csak jegyzékbe felvett résztvevők látogathatják! Bejegyzés: előzetes írásbeli jelentkezés alapján 1992. augusztus 23-án 9h–10h-ig a helyszínen.

6. Szállás, ellátás, költségek

Sem részvételi díj, sem tandíj nincs. A közös költségeket adományokból fedezzük. Az Egyesület 100 fő részére 3 ágyas szobákat kötött le a József Attila Tudományegyetem "Károlyi Kollégiumában" (Kossuth L. sugárút 72., tel.: (62)25322; a pályaudvartól 1-es villamossal a 10. megálló). Itt egy főre a szállásköltség (a bizonytalanságot az árak esetleges kismérvű emelkedése okozza) kb. 120 Ft/nap.

Igény felmerülése esetén elhelyezés biztosítható még a Napfény Szállodában (Dorozsmai út 2., tel.: (62)25800; az 1-es villamos végállomásától kb. 300 m). A szállásköltség egy főre 1900 Ft; külföldieknek 2200 Ft/nap. Van olcsóbb helyünk is, napi 600 Ft.

Kempingezők, sátorozók részére a Partfürdő Kemping is igénybe vehető (Közép Kikötő sor; tel.: (62)21811; a Széchenyi térről Újszeged irányában haladó 5-ös és 7-es trolibusz vonalán, a Tisza folyó töltése közelében). Ára: sátor: 160 Ft/fő, faház 1 fő 550 Ft, 2 fő 740 Ft, 3 fő 940 Ft.

A szállás a Károlyi Kollégiumban már augusztus 22-én este és még 29-én is azonos feltételekkel igénybe vehető.

Aki erre igényt tart, szállását lefoglaljuk, ha a fenti összegeknek megfelelő teljes szállásköltséget átutalja:

- átváltható pénznemben az Egyesület zürichi számlájára (Postcheckkonto: Zürich 80–36214–1, "Szeged" megjelölés),
- vagy forintban az Egyesület magyarországi számlájára (Dr. Sárkány Kálmánné, OTP V. ker. fiók, budapest V., Deák F. u. 7–9. Számlaszám: 130327, "Szeged" megjelölés).

Szállásköltségét (az előleg levonásával) mindenki egyénileg köteles rendezni. Az átutaláskor kérjük jelezni az érkezés és az elutazás pontos időpontját. Ha valaki Szegedre érkezett, a szálláson kell jelentkeznie, majd az iskolában. Határidő utáni jelentkezés esetén szállásáról mindenki maga gondoskodik. A szállásigény

bejelentésének határideje: 1992. április 30. (ez csak a diákszálló). Egyidejűleg igazolást kérünk a meghirdetett teljes szállásköltség befizetéséről. A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem diákmenzáján (Szeged, Lenin körút 107. magasföldszint) ebédet igényeltünk kb. 100 fő részére, 50–60 Ft/nap áron. Igénybejelentést kérjük a jelentkezéssel. Fizetni a bejegyzéskor kell a helyszínen. Korlátozott számban ebéd a MTESZ székházban is kapható (menü: kb. 60 Ft, más főétel: 60–100 Ft, ital: kb. 40 Ft-os áron). A székház közelében tejbár működik. A menza és a tejbár vasárnap nem működik.

Lehet lakást is foglalni magánháznál, napi kb. 1000 Ft. Fiatalabb résztvevők mellé – kérésre – idősebb kísért adhatunk.

7. Utazás

Egyénileg történik. Szeged pályaudvarától az 1-es villamossal a MTESZ székháza 5 megálló; a Károlyi Kollégium 10 megálló. Villamosjegy a pályaudvar kijáratánál vásárolható 20 Ft-ért. A taxiköltség a kollégiumig kb. 100 Ft. A városban crossbar telefon van, a nyilvános készülékek 5, 10 és 20 Ft-os érmékkel működnek.

A viszontlátásra!

Zürich/Budapest/Szeged, 1992. március hó

*Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Elnöksége Történelmi Iskola Vezetősége*

AZ ISKOLA KÖLTSÉGEINEK FEDEZÉSÉRE ADOMÁNYOKAT SZÍVESEN FOGADUNK, ÉS AZT IGAZOLJUK. AZ ÖSSZEG AZ ADÓALAPBÓL LEVONHATÓ.

Magyar Történelmi Iskola 1.

Szeged, 1992. augusztus 23–29.

Műsor

23. Vasárnap

- 9.00 Bejegyzés a helyszínen
- 10.00 Ünneplés megnyitó: dr. Lippai Pál, Szeged megyei jogú város polgármestere, dr. Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke az Iskola védnökei. Dr. Farkas József ny. múzeumigazgató az Iskola vezetője, Prof. Dr. Fejes Pál tanszékvezető egyetemi tanár az Iskola szervezője.
- 11.00 A házirend ismertetése, a vezetők bemutatkozása
- 14.00 Buszkirándulás a Pusztaszeri Nemzeti Emlékparkba. Részvételi díj: 50 Ft (autóbusz, belépő, vezetés). Gyülekezés a MTESZ székház bejáratánál
- 19.00 Előadás A/I. dr. Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve
- 20.00 Szeminárium A/I.: A magyar parlamentarizmus ezer éve. Elnök: Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, ZMTE

24. Hétfő *Elnök: dr. Farkas József ny. múzeumigazgató, etnográfus, ZMTE*

- 9.00 Előadás A/II/1. dr. Götz László történész (m), ZMTE: Keleten kél a nap
- 10.00 Előadás A/II/2. Sebestyén László történész (m), ZMTE: Szkíták–hunok–magyarok
- 11.00 Előadás A/II/2. Dúcz László történész (m), ZMTE: Szkíta–hun örökség az életfa és a magyar címer (diavetítés)

- 15.00 Előadás A/II/3. dr. Kálnási Árpád kandidátus, egyetemi docens, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, ZMTE: A finnugor elmélet érvrendszere. A nyelvtudomány és a magyar őstörténet
- 16.00 Szeminárium A/II/1, 2, 3.
- 20.00 Előadás B/I. Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, ZMTE: A magyarok hadművészete a fejedelmek korában
- 21.00 Szeminárium B/I.
- 21.30 Videofilm A/II.: Kőrösi Csoma Sándor testamentuma (utazás Ujguriába)

25. Kedd Elnök: Prof. Dr. Fejes Pál, tanszékvezető egyetemi tanár, József Attila Tudományegyetem, Szeged (m), a ZMTE elnökségi tagja

- 9.00 Előadás A/II/4. dr. Farkas József ny. múzeumigazgató, etnográfus, ZMTE: A néprajz és a magyar őstörténet
- 10.00 Előadás A/II/5. dr. Magyar Kálmán régész, Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, ZMTE: A régészet és a magyar őstörténet
- 11.00 Előadás A/II/6. dr. Henkey Gyula antropológus, kandidátus: Az embertan és a magyar őstörténet (diavetítés)
- 14.00 Szeminárium A/II/4, 5, 6.
- 16.00 Előadás A/III. dr. Farkas József ny. múzeumigazgató, etnográfus, ZMTE: A magyar őstörténet írásos forrásai
- 17.00 Előadás A/III. dr. Endrey Antal történész (m), ZMTE: A Nimród-monda őstörténeti jelentősége
- 17.25 Szeminárium A/III.
- 20.00 Tábortűz. Megyei Önkormányzat Sárgarigó út 94. sz. üdülőtelepe. Találkozás a MTESZ székház bejáratánál. Részvételi díj nincs. Italok a helyszínen kaphatók. A fogyasztás nem kötelező

26. Szerda *Elnök dr. Darai Lajos egyetemi adjunktus, a ZMTE elnökségi tagja*

- 9.00 Előadás A/IV/2. Dr. Pandula Attila egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, a ZMTE elnökségi tagja: Magyar állami és közösségi jelképek (diavetítés)
- 10.00 Előadás A/IV/1. Csomor Lajos aranyműves, ZMTE: A magyar Szent Korona eredete és történelmi szerepe a Szent István-i államszervezésben (diavetítés)
- 11.00 Előadás A/IV/3. Prof. Dr. Kállay István, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, ZMTE: Címerrendezés után (diavetítés)
- 14.00 Előadás A/IV/3. Dr. Pandula Attila egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, a ZMTE elnökségi tagja: A magyar nemzeti zászló és lobogó történelmének főbb állomásai (diavetítés)
- 15.00 Előadás A/IV/4. dr. Endrey Antal történész (m), ZMTE: A Szent Korona-eszme
- 16.00 Szeminárium A/IV/1, 2, 3, 4.
- 20.00 Sétahajózás a Tiszán. Találkozás a hajókikötőnél. Résztvételi díj: 50 Ft. A hajón ital kapható. Fogyasztás nem kötelező.

27. Csütörtök *Elnök: Dr. Juba Ferencz tengerészkapitány, a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság tagja, a ZMTE ausztriai alelnöke*

- 9.00 Előadás B/I. Szekeres István írástörténet-kutató (m), ZMTE: Írás és történelem
- 10.00 Előadás B/I. Prof. Dr. Fejes Pál tanszékvezető egyetemi tanár, József Attila Tudományegyetem,

- Szeged (m), a ZMTE elnökségi tagja: Az egyik tatárlakai tábla olvasata (diavetítés)
- 11.00 Előadás B/I. dr. Forrai Sándor rovásírás-kutató (m), ZMTE: Egy középkori székel botnaptár (diavetítés)
- 15.00 Szeminárium B/I.
- 16.00 Előadás A/I. dr. Endrey Antal történész (m), ZMTE: Erdély történelmének rövid összefoglalása
- 17.00 Szeminárium A/I.
- 20.00 Táncház. Heller Ödön Művelődési Ház, Budai Nagy Antal u. 20. Találkozás a Művelődési Házban. Itál a helyszínen kapható.
- 20.00 Előadás B/I. dr. Árkay László: Ősi magyar népzene.

28. Péntek Elnök: Dr. Pandula Attila egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, a ZMTE elnökségi tagja

- 9.00 Látogatás a Móra Ferenc Múzeumba. Találkozás a múzeum bejáratánál. Belépődíj nincs
- 14.00 Előadás B/I. Dr. Juba Ferencz tengerészkapitány, a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság tagja, a ZMTE ausztriai alelnöke: A tenger a magyarság őstörténetében
- 15.00 Szeminárium B/I.
- 15.40 Előadás B/II. Dúcz László történész (m), ZMTE: A közöttünk élő turulmadár (diavetítés)
- 17.20 Előadás B/II. Varga Géza történész (m), ZMTE: A magyar Szent Korona jelképrendszere (diavetítés)
- 20.00 Videofilm A/II: A Wallis kantonbéli Val d'Anniviers titka. A Pinsec-i írás
- 20.30 Magyar őstörténeti és művelődéstörténeti szeminárium. Összefoglalás

- 9.00 Ökumenikus istentisztelet a Szegedi Dómban. Találkozás a dómban. Liturgikus öltözék minden résztvevő részére kötelező. Az istentiszteletet vezeti Gyulai Endre r. kat. püspök, Barta Tibor ref. pásztor és Ribár János evang. tiszteletes
- 10.30 Ünnepség – kiértékelés – jegyzőkönyv-aláírás. Minden résztvevő diplomát kap

Megjegyzés: valamennyi előadás és szeminárium helye a földszinti nagyterem.

Egész idő alatt kiválasztott könyvek árusítása, tájékoztatás magyarországi továbbtanulást és ösztöndíjakat illetően.

A viszontlátásra a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Történelmi Iskoláján 1993-ban Siófokon, augusztus 22. és 28. között.

Felvilágosítás az Egyesület Titkárságán. CH-8047 Zürich, Postfach 502. (válaszbélyeget kérünk).

Rövidítések: ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja
m = magánkutató
MTESZ = Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Csongrád megyei székháza

Az Iskola címe: H-6720 Szeged, Kígyó u. 4. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége
Telefon és telefax: (62)10998

Tanterv

A. TÖRTÉNETTUDOMÁNY

I. Összefoglaló áttekintés

II. Magyar őstörténetkutatás

1. A sumer–magyar rokonság elmélete
2. A szkíta–hun örökség
3. A finnugor elmélet érvrendszere
Nyelvtudomány és a magyar őstörténet
4. A néprajz és a magyar őstörténet
5. A régészet és a magyar őstörténet
6. Az embertan és a magyar őstörténet

III. A magyar őstörténet írott forrásai

IV. Nemzeti szimbólumaink

1. A Szent Korona
2. Magyar állami és közösségi jelképek
3. A magyar címer és a nemzeti színek
4. A Szent Korona-eszme

B. MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

I. Ősi műveltségünk

II. Jelképek, világkép, hitvilág, tudás

Napirend

9.00–12.00 előadás

12.00–14.00 ebéd

16.00–18.00 szeminárium

18.00–20.00 vacsora

20.00–22.00 rendezvények

JEGYZŐKÖNYV

Főlvéve: Szegeden, 1992. augusztus 29-én, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első Magyar Történelmi Iskolája utolsó napján.

Az Iskola az Egyesület 1991. évi közgyűlése határozatára, a Zürichben, Budapesten és Szegeden készített, majd kiküldött Felhívása, valamint Műsora és Tanterve (mellékeljük) alapján jött létre és zajlott le.

A Felhívást négy kontinens tizenhat országában összesen több mint húsz magyar nyelvű újság közölte, legalább egyszer. Az Iskola előkészítését az alábbi vezetőség végezte: dr. Farkas József (Mátészalka, az Iskola vezetője), Dr. Bakay Kornél (régész, múzeumigazgató, Kőszeg), Dr. Bárdi László (Pécs, Baranya megyei kulturális főtanácsos), Dr. Fejes Pál (egyetemi tanár, JATE, Szeged), Juhász János (Siófok, Advocatus Alapítvány), Nagy Kálmán (ny. huszárezredes, Budakeszi), dr. Pandula Attila (egyetemi adjunktus, ELTE, Budapest).

Az Iskolavezetőség munkáját az Egyesület Elnöksége ellenőrizte és Közgyűlése jóváhagyta. A megnyitó ülésen megjelentek elfogadták az Egyesület 1986. február 10-én kiadott Nyilatkozatát és Házi-rendjét (mellékelve).

Az Iskola a mellékelt Műsor szerint folyt le.

Az oktatásban részt vett 7 országból (Ausztrália, Ausztria, Kanada, Magyarország, NSZK, Svájc, USA) összesen 20 fő. Közöttük két tanszékvezető egyetemi tanár, egy docens, két adjunktus, egy múzeumigazgató, egy megyei régész, egy antropológus (kandidátus), egy tengerészkapitány, egy huszárezredes, egy jogász dr., egy orvos dr., egy közgazdász dr., egy aranyműves, egy paptanár, egy rovásírás-szakértő és négy magánkutató; a magyar őstörténet kutatásának jeles szakértői. A kisegítők száma 16 fő volt. Költségtérítést csak 2 fő műszaki személyzet kapott.

Az Iskolában 2 kontinens 9 országából összesen 104 fő vett részt. A résztvevők nagyobb része volt nő és 30 éven aluli. A legfiatalabb résztvevő 16, a legidősebb 83 éves volt. Szakképzett-

ségük széles skálán helyezkedett el. A részvételért senki nem fizetett, csak az általa nálunk rendelt szállásért és kosztért (1. Felhívás). Mindenki ingyen kapott egy egyesületi jelvényt és egy diplomát, továbbá ezt a Jegyzőkönyvet. A 20 oktató 24 előadást és 10 szemináriumot tartott. Volt 5 kirándulás, 3 filmvetítés és egy ökumenikus istentisztelet. A részvétel egyiken sem volt kötelező. Az előadásokat könyv formában kiadjuk. Minden előadást hangszalagon rögzítettünk.

A felmerült költségeket minden résztvevő – beleértve az oktatókat is – maga fedezte. A közös költségeket (posta, hirdetés, sokszorosítás, terembér, a műszaki személyzet díjazása stb.) a Kultuszminisztérium Kisebbségi Főosztálya (százezer forint) és az Illyés Alapítvány (ötvenezer forint) fedezte. A Minisztérium és az Alapítvány részére a résztvevők teljes névsorát leadjuk.

A bevétel és a kiadás bizonylatai az Egyesület pénztárosánál maradnak. Az elszámolás helyességéért a jelen Jegyzőkönyv aláírói felelnek; év végén az Egyesület független ellenőrei elvégzik a szokásos ellenőrzést, és arról jelentést készítenek, melyet az alapítványoknak eljuttatnak.

Az Iskola teljes rendben folyt le. Védnöke dr. Lippai Pál, Szeged megyei jogú város polgármestere és dr. Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke volt. Az Iskolát meleg hangú levélben üdvözölte Max B. Dahinden, Schweiz magyarországi nagykövete, aki elvállalta az Iskola jövő évi védnökségét. Az Iskolát jövőre – némileg változó műsorral – megismételjük, augusztus utolsó hetében. A jelen Iskola sajtótájékoztatóját Jegyzőkönyvünkhöz mellékeljük.

dr. Csihák György,
a ZMTE elnöke

prof. Dr. Fejes Pál,
az Iskola vezetője

SAJTÓKÖZLEMÉNY

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1992. augusztus 23–29. között rendezte meg Magyar Történelmi Iskoláját. Az Iskola tárgysorozata a magyar őstörténet és kora középkor idejére összpontosított. Ennek kapcsán több, magyar őstörténettel foglalkozó írást árusítottak a helyszínen, és bemutatták az Egyesület "Magyarok őstörténete" c. összefoglaló kiadványát.

Az Iskola felhívását négy földrész tizenhat országában összesen húsz magyar nyelvű újság közölte, legalább egyszer.

Az Iskola védnöke dr. Lippai Pál, Szeged megyei jogú város polgármestere volt. Az Iskolát személyesen üdvözölte dr. Gyulai Endre r. kat. püspök. Svájc magyarországi nagykövete, Max B. Dahinden úr – hivatali akadályoztatása folytán – csak levélben nyilvánította üdvözlését, a legnagyobb elismeréssel szólva az Egyesület kezdeményezéséről, kiemelve "azt a tiszta tudásra épülő szakmai munkát, ami az Egyesület tevékenységét jellemzi".

Az oktatásban 7 országból (Ausztrália, Ausztria, Kanada, Magyarország, NSZK, Svájc, USA) összesen 20 fő vett részt, akik között több egyetemi tanár és magánkutató is részt vett – valamennyien a magyar történelem jeles kutatói.

Az összesen 104 résztvevő két világrész kilenc országából érkezett. Minden oktató és minden résztvevő saját költségét maga fedezte, díjazásban csak két fő technikai segítő részesült. A költségeket (terembér, levelezés stb.) az Egyesület, a Kultuszminisztérium Kisebbségi Főosztálya és az Illyés Alapítvány fedezte.

A húsz oktató huszonnégy előadást és tíz szemináriumot tartott. A rendezvényt öt kirándulás (Ópusztaszer stb.), három filmvetítés és egy ökumenikus istentisztelet tette színessé. Az Iskola előkészítését és levezetését az Egyesület által felkért Iskolavezetőség

végezte. Munkáját az Egyesület Elnöksége ellenőrizte és Taggyűlése hagyta jóvá.

Az Iskola a szakmai és emberi tisztaság, kölcsönös megbecsülés és tiszteletadás jegyében folyt. Az előadások teljes szövegét a ZMTE elnöksége egy tanulmánykötetben kívánja megjelentetni.

Az Iskolát – némileg változó műsorral és előadógárdával – jövőre, augusztus utolsó hetében szeretnénk megismételni. Felvilágosítást az Egyesület zürichi és budapesti címén lehet kapni.

Szeged, 1992. augusztus 29.

*Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyar Történelmi Iskolája*

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványai:

Megjelent:

- 1) A hét Őstörténeti Találkozó beszámolója
jegyzőkönyv, műsor, az előadások kivonata
(Benidorm, Zürich, London, Felsőőr/Oberwart, Altenberg, St. Gallen,
Szentendre)
fotokópiázott anyag, egyenként kb. 20 oldal
- 2) Az Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
160 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű anyag
- 3) Magyarok Őstörténete. Összefoglaló áttekintés
48 oldal, írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őstörténeti Írói
munkaközössége
- 4) A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
140 oldal, ebből 15 oldal francia nyelvű

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent
és előkészületben lévő történelmi tárgyú könyvei
megrendelhetők a ZMTE terjesztőinél:**

Gondos Béla könyvkereskedése, 1146 Bp. Thököly út 78.
Tel.: 141-3202

Püski Könyvesház, 1013 Bp. Krisztina krt. 26.
Tel.: 175-7763

9021 Győr, Király u. 5.
Tel.: 06-(96) 326-213

Püski Kiadó, 1012 Bp. Lógodi u. 16.
Tel.: 201-4444

Holló és társa Könyvkereskedés, Lukács Zoltán könyvkereskedő
7400 Kaposvár, Múzeum köz 2.
Tel.: 06-(82) 316-944

Kókai Irén könyvterjesztő, 8600 Siófok, Batthyány u. 33.
06-(84) 311-162

Stúdium Akadémiai Könyvesbolt, 1052 Bp. Váci u.
Tel.: 118-5680

Szép Lászlóné, 8900 Zalaegerszeg, Erdész u. 87.
Tel.: 06-(92) 320-044

Tab Városi Könyvtár Könyvesboltja, Bolevác József
Tab, Kossuth L. u.
Tel.: 06-(84) 320-416
06-(84) 320-453

MTESZ Székház, 6720 Szeged, Kígyó u. 4.
Tel.: 06-(62) 310-998

Csokonai Vitéz Mihály Tanárképző Főiskola, 7400 Kaposvár,
Bajcsy-Zsilinszky E. út 10.
Molnár István könyvkereskedő
Tel.: 06-(82) 319-011

Készítette a Kaposvári Nyomda Kft.
– 131073 – 1500 –
Felelős vezető: Mike Ferenc

